నవాబునందిని

నిడదవోలు, 1915

Record no. 259

Navābunandini

Niḍadavōlu, 1915

Record no. 259

Bibliographic Record Target

నవాబునందిని / ఇది కర్ణాటకగ్రంథమునను సరించి చాగంటి శేషయ్యగారిచే ఆంధ్రీకరింపఁబడినది.- 1. కూర్పు.- నిడదవోలు : ఆంధ్రప్రచారిణీముద్రాక్షరశాల, 1915.

(4), 294, 2, (2) p. ;21 cm.

Record no. 259

Navābunandini / idi karṇāṭakagranthamunanusariñci Cāgaṇṭi Śēṣayyagāricē āṃdhrīkarimpam̐baḍinadi.- 1. kūrpu.- Niḍadavōlu : Āṃdhrapracāriṇīmudrākṣaraśāla, 1915.

(4), 294, 2, (2) p. ;21 cm.

Record no. 259

ప్రధానపోషకులు.

మ. రా. రా. శ్రీ కొవ్వూరి చంద్రారెడ్డిగారు,

జమీందారు,

నిడదవోలు.

మ. రా. రా. శ్రీ వాడ్రేవు వేంకటరత్నంపంతులుగారు,

పిఠాపురము.

ఆంధ్రప్రచారిణీగ్రంథమాల ౧౮

శ్రీ

నవాబునందిని

ఇది

కర్ణాటకగ్రంథముననుసరించి

దాసరి శేషయ్యగారిచే

ఆంధ్రీకరింపఁబడినది.

అయ్యగారి నారాయణమూర్తి బి. ఏ. బియల్ గారిచే

సంపాదింపఁబడినది.

మొదటికూర్పు.

ఆంధ్రప్రచారిణీముద్రాక్షరశాల,

నిడదవోలు.

వెల [redacted]—౮—౦

౧౯౧౫.

కృతి.

అమృతగర్భయగుచు ♦ నలరెనేతస్వాంగి
కడుపారఁగా మమ్ము ♦ గాంచుపట్ల
నమృతహస్తయగుచు ♦ నలరెనేగుణమణి
ప్రియమారఁగా మమ్ము ♦ బెంచుపట్ల
నమృతేక్షణయగుచు ♦ నలరెనేయబ్జాక్షి
కన్నారఁగా మమ్ము ♦ గాంచుపట్ల
నమృతస్వరూపయై ♦ యలరెనేకల్యాణి
రేబవల్ మమ్మాద ♦ రించుపట్ల
నమృతరూపిణియాటఁదా ♦ నమరలోక
మందెనేసాధ్వినిశ్చలా ♦ నందయగుచు
నట్టిమాతృదేవతసుబ్బ ♦ మాంబఁదలఁచి
ప్రేమనీకృతినామెక ♦ ర్పించుకొంటి.

చాగంటి శేషయ్య.

రాజపోషకులు

మ. రా. రా. శ్రీ రాజా రావు వేంకటకుమారమహిపతిసూర్యారావు, బహద్దరువారు, పిఠాపురము.

మ. రా. రా. శ్రీ రాజా రావు చెల్లాయమ్మారావుబహద్దరువారు, కోలంకవీరవరమువగైరా, లక్ష్మీనరసాపురము.

మ. రా. రా. శ్రీ రాజా నాయని వేంకటరంగారావు బహద్దరువారు, మునగాల.

మ. రా. రా. శ్రీ రాజా బలుసు బుచ్చిసర్వారాయుడుబహద్దరు జమీందారువారు కపిలేశ్వరపురము.

మ. రా. రా. శ్రీ రాజా కొచ్చెర్లకోట రామచంద్రవేంకటకృష్ణారావు బహద్దరు, బి. యె. గారు జమీందారు, పోలవరము.

మ. రా. రా. శ్రీ రాజా కందుకూరి లక్ష్మీప్రసాదరావు బహద్దరువారు, జమీందారు, ఉర్లాం.

మ. రా. రా. శ్రీ రాజా సురభిలక్ష్మారావు బహద్దరు వారు, రాజాఆఫ్ జటప్రోలు.

మ. రా. రా. శ్రీమంతురాజా యార్లగడ్డ అంకినీడుప్రసాద్ బహద్దరు కుమార రాజావారు, చల్లపల్లి.

మ. రా. రా. శ్రీ రాజా ఇనుగంటి వేంకట సూర్యప్రకాశరావుగారు, ఉండూరు

మ. రా. రా. శ్రీ చెలికాని సీతారామస్వామిగారు, ఉండూరు.

మ. రా. రా. శ్రీ కలిదిండి వేంకటరామరాజుగారు, భీమవరము.

రాజపోషకులు

మ. రా. రా. శ్రీ శ్రీ రాజా వత్సవాయి వేంకటసుభద్రయ్యమ్మ జగపతిబహద్దరు.

జమీందారిణీవారు, తుని.

పోషకులు

మ. రా. రా. శ్రీ దివాన్‌బహదూర్ వి. నాగమయ్యగారు బి. యే., తిరువనంతపురం

మ. రా. రా. శ్రీ ద్రోణమురాజు వేంకటరమణారావు పంతులుగారు,

మొఖాసాదారు, తణుకు.

మ. రా. రా. శ్రీ సారంగు సోమసుందరరావుపంతులుగారు, తణుకు.

మ. రా. రా. శ్రీ తల్లాప్రగడ సూర్యనారాయణరావు పంతులుగారు, కొవ్వూరు.

మ. రా. రా. శ్రీ మల్లెల శివరామకృష్ణయ్యగారు, రాయపూడి.

మ. రా. రా. శ్రీ బందా సూర్యనారాయణగారు, బి. యే., నిడదవోలు

మ. రా. రా. శ్రీ దుగ్గిరాల దేవళరాజుగారు, ప్రొప్రయిటరు, ఏలూరు.

పీఠిక.

దుర్గేశనందినీపాఠకులలోఁ గొందఱు, "అయేషా తరువాత వృత్తాంత మేమైన" దని ప్రశ్నింపమొదలిడిరి. ఆప్రశ్నకుఁ బ్రత్యుత్తరముగఁ జాలకాలముక్రిందటనే దామోదరముఖోపాధ్యాయులీనవలను బంగాళాభాషయందు రచియించియుండిరి. దానిని బి. వేంకటాచార్యులవారు కన్నడభాషలోనికిఁ బరివర్తనము చేసిరి. నేనాకన్నడగ్రంథము నిట్లాంధ్రీకరించితిని. ఈగ్రంథాంధ్రీకరణభాగ్యముగూడ నాకేలభించినందుల కెంతయు నానందమునొందుచున్నాఁడను. దుర్గేశనందినిలోఁ బరిచయులైనజగత్సింహుఁడు, తిలోత్తమ, అస్మానీఖాను, అయేషా, మానసింహుఁడు, విమల మొదలగువారే యిందును వచ్చుచుందురు. ప్రధానకథాంశాదులలో దానికిని దీనికిని విశేషభేదము కలుగకుండుటకై నాలుగైదువాక్యముల నిం దధికముగఁ జేర్చితిని. స్వల్పభేదము లేమైననున్నను నవి యంతగాఁ బాటింపఁదగినవి కావు.

కపిలేశ్వరపురము,
ది 1 జూన్ 1915.

బాగంటి శేషయ్య.

శ్రీరామచంద్ర.

నవాబునందిని.

ప్రథమభాగము.

మొదటిప్రకరణము.

సర్వమును పూర్వమువలెనే యుండెను.

మందారణగడమందు వీరేంద్రసింహుని దుర్గము పూర్వమువలెనే యాకేతీరుగ సమభావముతోఁ దలయెత్తుకొని యాకాశమార్గమున నిలుచుండి యుండెను. దుర్గపార్శ్వమందలి మామిడితోఁటయందు వృక్షములు శాఖాప్రశాఖలతో వృద్ధినొంది పూర్వమువలెనే సమానభావముతోఁ దూగాడుచు క్రీడించుచుండెను. నీరు పూర్ణముగా లేక కృశించియున్న యామోదరానదియును బూర్వమువలెనే మృదుమృదుశబ్దములను జేయుచు దుర్గశిరోభాగమందున్న కుడ్యపాదప్రదేశములను తడుపుచుఁ బ్రవహించుచుండెను. వసంతమందానిలము వికసించుచున్న సహకారవృక్షకుసుమములయందలిపరిమళముల నపహరించుకొనివచ్చి హెచ్చుతగ్గులు లేకుండ సమానభావముతో నందఱశరీరములమీఁదను వెదజల్లుచుండెను. కవిప్రసిద్ధమును వసంతర్తువునకు బాయనిసహచరము నగుకోయిల వృక్షపర్ణములనడుమ తనశరీరమును దాచుకొని క్రమోచ్చస్వరముతో కంఠమునెత్తి తాన

కములను గూయుచు దిగంతములను గంపింపఁజేయుచుండెను. సునీలమైన గగనాంగణమందు చంద్రుఁడును నక్షత్రములును పూర్వమువలెనే మేఘమధ్యమున దాఁగిలిమూఁతల నాడుకొనుచుండెను.

అన్నియును పూర్వమువలెనే యుండెను. కాని, యెంతస్వల్పకాలములో నెట్టియవాంతరములు జరగిపోయినవి! విమలయు దుర్గేశనందిని యగుతిలోత్తమయు మొట్టమొదట శైలేశ్వరునిదేవాలయమందు యువరాజగు జగత్సింహుని సందర్శించుట, పఠానులదుర్గమందు విమలయస్త్రాఘాతముచే నవాబు కటులుఖానుమరణించుట, ఈ మొదలగు నవాంతరకార్యము లెంతస్వల్పకాలములో నడచిపోయినవి! ఆకాలరాత్రి—ఏరాత్రి విమలయజాగ్రతమూలమున పఠానులు దుర్గమును జయించి దుర్గాధిపతియగు వీరేంద్రసింహుని యువరాజగు జగత్సింహుని పట్టుకొని బంధించి బందాలుగఁ జేసిరో, ఆకాలరాత్రిసంబంధములైన చిహ్నములేవియు నిప్పుడు కాన్పించుచుండుట లేదు. ఆదినమున రక్తప్రవాహముచే నేలయంతయు నానిపోయినగుఱుతు లణుమాత్రమైనను నిప్పుడు కనఁబడుట లేదు. దుర్గమునంతను ప్రకంపించునట్లుచేసిన యానాఁటిహాహాకారధ్వను లేవియు నిప్పుడు శ్రవణగోచరమగుట లేదు. ఎక్కడచూచినను దుర్గమునందంతటను సౌభాగ్యలక్షణములే కనఁబడుచుండెను. అన్నియు సమంజసభావముతో విరాజిల్లుచుండెను. అన్నియును పూర్వమువలెనే యుండెను. కాని వీరకేసరియైన వీరేంద్రసింహుఁడు మాత్ర మిప్పుడు లేఁడు. అంతటిస్వల్పకాలములో విమలయు వితంతువైపోయెను. తిలోత్తమ తండ్రిలేనిబాలిక యయ్యెను. దుర్గమునందు సర్వమును పూర్వమువలెనే యుండెను. పూర్వముండెడివారందఱును మరల వచ్చి దుర్గమునందు చేరిరి. వీరేంద్రసింహుఁ డొక్కఁడుమాత్రము

లేఁడు. ఆతఁడు తిరిగిరాలేదు. యమునియందాత్మసమర్పణముచేసికొనినవారు తిరిగివచ్చుట జూచినవా రెవ్వరును లేరు.

అనేకజనులు యమాలయమునకుఁ బోయియున్నారు. స్థిరమైనయానివాసమున కనేకులు నిత్యమును పోవుచున్నారు. వారిలో నెవరును తిరిగిరాలేదు. వచ్చుటయును లేదు. అందువలనఁ బ్రపంచమునకుఁ గలిగినలోపమేమియును లేదు. వసుంధరయందు సుఖదుఃఖప్రవాహమున కించుకంతయును హెచ్చుతగ్గులున్నట్లు కాన్పించుటయును లేదు. మందారణదుర్గమున కధీశ్వరుఁడైన వీరేంద్రసింహుఁడు తిరిగి రాలేదు. అందుచే దుర్గమునకు లోపముగాని దుర్గతిగాని కలిగినట్లు కాన్పింపదు. ఒక్కొకప్పుడు విచారము పోయి దానిస్థానమున సంతోషమధికారముచేయుచుండును. మఱియొకప్పుడు సంతోషము పోయి దానిస్థానమును విచారమాక్రమించుకొనుచుండును. విచారసంతోషములు రెండు నొకేసూత్రమునందు గ్రథితములైనట్లున్నవి. అవి రెండును విశ్వమండలమునకు సమానగతితో నవిరతముగఁ బ్రదక్షిణముచేయుచుండు నని తోఁచుచున్నది.

విమల—విలాసమయియు, లావణ్యమయియు, హాస్యకౌతుకనిరతయు నగువిమల విధవయైపోయినదా! ఎవతె తనకు ప్రణయాస్పదుఁడైనపురుషుని పొందుటకై యనేకకష్టముల ననుభవించినదో, సహధర్మిణీగౌరవము లేకపోయినను తనస్వామికి తానొకదాసిమాత్ర మని చెప్పుకొనుచుఁ జిరకాల మాతనిగృహమునం దొకపరిచారికవలె నెవతె కాలము వెళ్లపుచ్చుకొనుచుండెనో, అట్టివిమల నామె హృదయేశ్వరుఁడు శాశ్వతముగ విడనాడిపోయెనుగదా! అబ్బ! అది సహించుటకు సాధ్యమైనయాతనయేనా? కాని యట్టియసదృశయాతనలయందును మనస్సును హర్షసంయుతముగాఁ జేయుకార్యములు

లేపా? ఉండునని చెప్పవచ్చును. వీరుఁడైనయామెపతి వీరునివలెనే తేజస్వియై కాతరమేమియు లేకుండ ప్రాణములను తుచ్ఛములుగ నెంచి త్యాగమొనర్చెను. ఆకార్యము వీరపతికి మిగుల గౌరవమును కలుగఁజేసెను. ఆమెకుఁగలిగిన వేఱొకగౌరవవిషయ మేమనఁగా-విమలతనపతి ఘాతకుఁడును, హృదయహీనుఁడును, పరమశత్రువు నగు నవాబు కటుల్‌ఖానునివక్షస్థలమున తనస్వహస్తముతో నిశితఖడ్గముచే నొక్కపోటు పొడిచి యాతనిని శమనసదమునకు పంపించినది. అది యామెకు మిగుల గౌరవకారణమయినదియే. ఇంకను నాహ్లాదకరమైనవిషయ మొకటికలదు. అదియేమనిన—మిగులగారాబముతోఁ బెంచిన తనముద్దులపట్టితిలోత్తమమనోభీష్టము సఫలీకృతమయ్యెను. సుశీలయు, సురసుందరియు నగుతిలోత్తమ మహాగౌరవయుతుఁడును మహారాజునగు మానసింహునకుఁ గోడలయ్యెను. ఆమెగర్భమున జన్మించెడితనయుఁడు ముందు అంబరేశ్వరుఁడు కాఁగలఁడు. అది యొకసామాన్యమైనయానందమా?

తిలోత్తమ—పితృహీన—తండ్రిపోవుటచే దుఃఖితయైనతిలోత్తమ ప్రేమమయుఁడైన తండ్రిప్రేమధనమునుండి వంచితయై హృదయవిదారకవ్యథ ననుభవించుచుండెను.—ఔను—దానికి సందేహము లేదు. కాని, మర్మాంతికములగు వ్యథలమధ్యమునగూడ నానందమొనగూర్చుకార్యములు లేవా? అనేకములున్నవి. క్రూరాత్ముఁడగు నవాబుకటుల్‌ఖానుని పాపపంకిలమైనయంతఃపురమునం దామె బందీయయ్యెను. కటుల్‌ఖానుని యంతఃపురమునకుఁ బోవుటతటస్థించినచో స్త్రీలలో తమపవిత్రతనుగాపాడుకొని ధర్మధనమును గోలుపోవకుండ వచ్చినవారొక్కరును లేరు. కాని తిలోత్తమకుమాత్రము ముచ్చట నెట్టికళంకమును సంప్రాప్తముకాలేదు. ఆమె తండ్రియగు

వీరేంద్రసింహుఁడు శత్రువులచే నిహతుఁడయ్యెను. ఆమెజీవనసారరూపుఁడగు జగత్సింహుఁడు శత్రువులయస్త్రఘాతముచే మృతప్రాయుఁడైపోయియు పునర్జీవితుఁడయ్యెను. ప్రేమముగ్ధుఁడును సౌందర్యవంతుఁడును సౌభాగ్యశాలియు వీరపురుషుఁడునగు కుమారజగత్సింహుఁడు పవిత్రమైనవివాహబంధముచేఁ గట్టువడి యెల్లవేళల, నెల్లభావములఁదిలోత్తమనే తలపోయుచుండెను. అది యొకనిరుపమానమైన యత్యంతానందముకాదా?

మహారాజగు మానసింహుని యాజ్ఞానుసారముగా మందారణదుర్గము స్వర్గస్థుఁడైన వీరేంద్రసింహుని పత్నికిని, యాతనితనయయగుతిలోత్తమకు నొసఁగఁబడి వారిరువురకును స్వాధీనముఁ జేయఁబడియెను. మందారణదుర్గము కొలఁదికాలము పఠానులవశమునందున్నను ప్రకృతమున నట్టి పరాధీనచిహ్నము లేవియు నట కాన్పించుట లేదు.

అపరాహ్ణకాలమునం దొకనాఁడు దుర్గమధ్యమున నంతఃపురమునకుఁ జేరియున్న యొకసౌధముపైఁ గుమారజగత్సింహుఁ డొంటరిగ నటునిటు ప్రచారముసేయుచుండెను. ఆతనిమొగమువంకఁ బరికించిచూచినచో నాతఁ డేదియోవిచారముచే దిగులొందియున్నట్లు తోఁచును. అచ్చటి యామృదుమలయానిలముగాని, యత్యంతరమణీయమైన యాప్రదేశముగాని యాతనిహృదయమున కించుకంతయును వినోదమును కలుగఁజేయుచున్నట్లు తోఁచుటలేదు. ఆతనిహృదయప్రాణవినోదకారిణియైనసుందరితో వివాహసూత్రమున బద్ధుఁడై యింకను నొకనెలయైనను కాలేదు. అట్టి నవోఢ యయ్యునాసుందరి యాతని నొకనిమిషమైనను విడువకుండ సహచరియై యుండెనని చెప్పినను చెప్పవచ్చును. అట్టిచో నాతఁడు చింతనొందు

చుండుటకుఁ గారణమేమి చెపుమా ?

దారుకేశ్వరనదీతీరమున శిబిరములను స్థాపించుకొని సైన్యములతోఁగూడ నివసించియున్న మానసింహుఁడు కలహము లడఁగి పోయినవని తెలిసికొని శిబిరముల నెత్తివైచి యనుచరులతోఁగూడ పాట్నానగరమునకుఁ బయనమైపోయెను. జగత్సింహుఁ డాసమయమునకుఁ బోయి యాతనిని గలిసికొనఁజాలఁడయ్యెను. ప్రస్తుతమునఁ జేయవలసిన విశేషకార్యభారమేమియు నాతనిపై లేకుండుటచే నాతఁడు తనయిష్టమువచ్చినట్లు కాలమును వినోదముగా గడపుచుండెను. ఆతఁడిపుడు మందారణదుర్గమునఁ బ్రేమమయి యగుప్రణయినీసంగసుఖమునఁ గాలమును గడపుచుండెనని వేఱుగఁ జెప్పనక్కరలేదు.

యువరాజగుజగత్సింహుఁడు ప్రచారము సేయుచుండిన యాసౌధముపై నొకవైపున శయ్యయొకటి సిద్ధముగ వేయఁబడియుండెను. జగత్సింహుఁ డాశయ్యపైఁ గూరుచుండకయే యాసౌధముపై మఱియొకవైపున నిటునటు నూరక తిరుగాడుచుండెను.

ఇంతలో భువనమోహిని యగునొకజవ్వని యచ్చటికరుదెంచెను. లావణ్యమయి యగునాలలనసమాగమముచే, నస్తమయోన్ముఖుఁడగుసూర్యదేవుని స్వర్ణమయకిరణజాలముతోఁగూడిన సుషమామయియగు ప్రకృతిదేవికిసైత మధికకాంతి కలుగుచుండెను. సౌందర్యసంపద్యుక్త యగునాయువతియు లజ్జాయుక్తమగువదనముతో జగత్సింహుని సమీపించి మృదుమధురకంఠస్వరమున యువరాజా! నారాక యాలస్యమయ్యెనా యేమి ?" అనియెను.

జగత్సింహుఁడు—అంతవిశేషకాల మాలస్యమైనట్లు కాన్పింపదు. కాని, యోప్రాణాధికా! ఎవతె దగ్గర లేనిచో యర్ధనిమిష

మైన నొకమహాయుగముగఁ గాన్పించుచుండునో, యట్టి నీవుచేసిన యీయత్యల్పాలస్యముగూడ నెంతయో నాలస్యముగా నాకుఁ గనఁబడుచున్నది.

లజ్జాశీల యగునాసురసుందరి చిఱునగవుతోఁగూడిన తనవదనమండలము నించుక వంచుకొనియెను. యువరాజు తనవామబాహువు నామెవీపునఁ జేర్చి దగ్గఱఁదీసి యేమియుఁ జెప్పకుండ నామె యాజ్ఞలేనిదే సుధామధురబింబాధరమును పరిపూర్ణప్రేమముతోఁ బరిచుంబనము గావించెను. లజ్జవలననో, అనురాగమువలననో, సంకోచమువలననో, మరియెందువలననో నాయువతీముఖమండలము కెంపువర్ణమును దాల్చెను.

ఆసుందరి దుర్గేశనందినియగు తిలోత్తమయే. ఆయువతీయువకులకు పరిణయమయి యెన్నిదినములో కాలేదు. వారిపూర్వపరిచయము చిరవ్యాపియైనదియుఁ గాదు. అందుచే సు[illegible]ందరులకు స్వభావమైన సంకోచమును, లజ్జయు నించుకంతయు కొఱతవడకుండ సంపూర్ణముగ వచ్చి యామె నావరించుకొనినవి.

తిలోత్తమ మఱింత ముఖమును వంచుకొనియెను. ఆనందానురాగములతోఁగూడినలజ్జయు నామెముఖమండలమున కొక యపూర్వకాంతి నొసఁగెను. ముగ్ధుఁడగుజగత్సింహుఁడును సతృష్ణనయనములతో నాకాంతిని సందర్శించుచు "సుందరీ! ఎవరి పుణ్యబలముచే మనకిరువురకును నిట్లు సంఘటితమైనది? చెప్పఁగలవా?" అని యడిగెను.

తిలోత్త—ఎవరిపుణ్యఫలమా? నాదియే. కాకున్న మీపుణ్యఫలమా?

జగ—నాపుణ్యఫలమనియే చెప్పవలయు. నీవీప్రపంచమున

సారరత్నమవు. నీతోసమానమైనరత్న మీలోకమున లేదు. ఈరత్నము దేవతాకంఠము నలంకరింపఁదగినది. అల్పమనుష్యుఁడనైన నన్నుఁగూర్చి చెప్పనేల? మనయీసంఘటనము పుణ్యముయొక్కఁ ఫలమేయైనచో జన్మాంతరమునందట్టిపుణ్యమును నేను చేసియుండవలయును.

తిలో—అసత్యమును దాఁపవలసివచ్చినచో నిట్లే యన్యథా మాటలాడవలయును. నాథా! నీవెవరవో నేనెవతనో. నీవెఱుఁగనివాఁడవా? నీవు భువనవిఖ్యాతుఁడైన అంబరేశ్వరునితనయుఁడవు. రూపమందేమి, సాహసమందేమి, వీరత్వమునందేమి, గుణమునందేమి, యీప్రపంచమున నీతో సమానులెవ్వరును లేరు. ఇఁక నేనంటినా! అత్యల్పమైన మందారణదుర్గమందలి సామాన్యభూస్వామి తనయను. నీదాసానుదాసిగనుండుటకుఁగూడ. యోగ్యను గాను. నీవు నాయందలిదయచే నీపాదపద్మములకడ నొక్కింతస్థాన మొసఁగితివి. ఇది నేననేకకోట్లజన్మములయందు చేసిన 'పుణ్యఫలము కాదా? నిజము చెప్పుము చూతము.

జగ—పుణ్యము నీదియో నాదియో-ఆవివాదమునఁ బ్రస్తుతము మనకించుకంతయుఁ బ్రయోజనము లేదు. కాని హృదయేశ్వరీ! స్వర్గలోకమునకంటె నధికమధురమైన స్థానమును నిహలోకముననే నిర్మించుకొనుట, నందనవనసమీపమున దేవత లనుభవించుదానికంటె నత్యధికసుఖభోగముల నీలోకముననే యల్పుఁడైనమానవుఁడుకూడ ననుభవించుట యనునీరెండును నేను నీసంఘటనముచేఁ బొందితినని యనుకొనుచున్నాఁడను. నీవు నన్నుభాగ్యవంతులలో నగ్రగణ్యునిగాఁ జేసితివి. నేను నీకుఁ జాలకాలము ఋణపడియుండెదను.

తిలో—(ఇంచుకనగవుతో) కఠోరహృదయముగల యసిసాధకుఁడగు మహావీరునిరసనయం దిట్టియమృత మున్నదని నేననుకొనలేదు—ఎవరెవరికి ఋణపడియుండిరో, ఆవిషయమునుగూర్చి బాగుగ యోచించితిరా? యోచించిచూడుఁడు. నానిమిత్తమున మీరేకార్యములను చేయకుండనుండిరి? అత్యంతపరాక్రమవంతుఁడగు మానసింహుని తనయుఁడవై యుండియు స్వతః వీరాగ్రగణ్యుఁడవైయుండియు యితరులదుర్గమున కర్ధరాత్రియందు తస్కరునివలె ప్రవేశించుట యెందుకొఱకు? ఈయబలనొకసారి చూడవలయుననికాదా? పుణ్యశ్లోకుఁడవు నత్యంతధార్మికుఁడవునైయుండియు, స్వల్పపరిచితయు నవివాహితయు నగునొకకులకామినియొక్క యంతఃపురమున కొంటరిగఁ బ్రవేశించుట యెందుకొఱకు? ఈభాగ్యవతితోనొకటిరెండు మాటలాడుటకై కాదా! శత్రుగణములయస్త్రాఘాతములచే శరీరమందలి యమూల్యమైన రక్తమునంతయుఁ బోఁగొట్టుకొని మృత్యుముఖమున కేగుట యెందుకొఱకు? ఈయధమస్త్రీయొక్క తుచ్ఛమైనప్రాణమును రక్షించుటకొఱకుఁగాదా? దుర్మార్గులగు శత్రువులచేఁ జిక్కి చాలకాలమువఱకు బందివై కాలమునుగడపుటయెందుకొఱకు? ఈహీననారిపై ప్రేమాకర్షణముచేఁగాదా? నీచరణదాసిగనుండుటకైన యోగ్యతలేనియబలను బరిణయమాడి ప్రత్యక్షదేవతాస్వరూపుఁడైన జనకుని యాగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁడవగుటెందుకొఱకు? ఈయధమవనితపైఁ గలమమతచేఁగాదా? యువరాజా! ఇప్పుడు యోచించి చూడుము. ఎవరికెవరు ఋణపడియున్నారు?.

తిలోత్తమపలికిన తుదివాక్యమును విని జగత్సింహుఁడు మిగుల విచలితుఁడయ్యెను. ఆతఁడాసుందరితోడి యుత్తరసంభాషణము

ద్దాని "ప్రాణేశ్వరీ! ఇఁకముందు నాయదృష్ట మెట్లున్నదో చెప్పఁజాలను. నీ వీ సంభాషణములో మాజనకునియాగ్రహమునుగూర్చి వర్ణించితివి. అందుమూలమున నాహృదయమున కళవళము పొచ్చురినది. ఆవిషయమున నే నుదాసీనుఁడనై యున్నాఁడను. ప్రాణేశ్వరీ! రమ్ము. ఇటఁ గూర్చుండి యావిషయమున మనకర్తవ్యమేదియో యాలోచింతము" అనియెను.

తిలోత్తమ మాటలాడ లేకపోయెను. ప్రఫుల్లకమలసిభమగు నామెవదనము వాడిపోయెను. తనవివాహవిషయము మహారాజగుమానసింహునకుఁ దెలియదనియు, దానిపరిణామము భయానకమైనదనియు నామె యెఱుంగును. ప్రస్తుతప్రస్తావమున యువరాజకోటినుండివచ్చిన శంకావాక్యములను వినుటచేఁదిలోత్తమకుఁ బ్రాణమేపోయినట్లయ్యెను. ఆమెవడఁకుచు భర్తతోఁగూడ మెల్లమెల్లగఁ బోయి యట సిద్ధముచేయఁబడియున్న శయ్యపై నొకవైపున నిశ్శబ్దముగఁ గూర్చుండియుండెను.

జగత్సింహుఁడును తిలోత్తమసమీపమునకు వచ్చి కూర్చుండి వామబాహువుచే నామెకంఠమునుజుట్టి కౌఁగిలించుకొని యుత్కంఠితమై నిశావసానకాలశరచ్చంద్రబింబమువలె మలినమైయున్న యామెముఖమండలమును తనవిశాలవక్షమునం జేర్చికొనియెను. తిలోత్తమయు భయకంపితయై దేవతాస్వరూపుఁడగుతనస్వామివదనమును స్థిరనయనములతోఁ జూచుచుండెను.

జగత్సింహుఁ డిట్లు చెప్పనారంభించెను. నాతండ్రి నాపై మిగులనాగ్రహముఁ జెందియున్నాఁడు. ఆతఁడుతనయాగ్రహమును మాటలలో వ్యక్తపరుప లేదు. ఆతనికి నమ్మకముఁగలిగియున్న మనుష్యులమూలమునను నాకుఁ దెలియఁజేయు లేదు. కాని యనేకశతపహసరిలక్షణములచే నాతఁ డాగ్రహమునొందియున్నట్లు వ్యక్తమగుచున్నది.

తిలో—(మెల్లగా) అయినచో, జాగరూకుఁడవై యుండలేదేమి?

జగత్సింహుఁడు సరళస్వభావయగు నాయువతిముఖమును చుంబనమాడి, ఇంచుకనగుచు "ఎంతసరళస్వభావవు! జాగరూకతయా! నీముఖమునుజూచి, నీప్రేమసాగరమునమునింగి, నీయందాత్మసమర్పణముచేసినవాఁడు మృత్యుదేవత నెదుటఁ జూచినను నాపద్భయముచే జాగరూకతకై ప్రయత్నింపఁగలఁడా? జాగరూకతమాట చెప్పకుము. జాకరూకతనుగూర్చి నేను యోచించుటలేదు" అనియెను.

తిలో—అట్లయినచో నిప్పుడు యోచించుటెందులకు?

జగ—ఇపుడు యోచించుటకు రెండుకారణము లున్నవి. నాజనకుఁడు రాజపుత్రవీరుఁడు. ఆతనిమనసున నుదయించినభావము క్రియారూపకముగఁ బరిణమించుట కాలస్య మెంతమాత్రము నుండదు. ఆతనియిష్టమునకు వ్యతిరేకముగ మాటలాడువారీభూమండలమునం దెవ్వరును లేరు. పాదుషహా అక్బరుసైత మాతనియిష్టము ననుసరించి నడచుచుండు నని చెప్పనప్పుడితరులమాట చెప్పనేల? అట్టినాజనకుఁడు నన్నవిధేయుఁడైనతనయునిగా నెంచి నాకు ప్రాణదండన ననువిధించినను నాశ్చర్యముగానుండదు.

తిలోత్తమ చకితయయ్యెను. జగత్సింహుఁ డిట్లని మరలఁ జెప్పఁదొడఁగెను. భయపడకుము. రాజపుత్రవీరుఁ డెప్పుడును మరణమునకు భయపడఁడు. చావనిన నాకెప్పుడును భయము లేదు. కాని, నాకిప్పుడు భయమగుచున్నది. మరణించినచో నీవియోగచింతను సహించుటయసాధ్యమని నాకుఁ దోఁచుచున్నది.

తిలో—(సజలనయనయై) ప్రియమయా! వియోగము కలుగు ననుభయము నాకు లేదు. నీవు వీరశ్రేష్ఠుఁడవు. కాతరమేమియు లేకుండ మరణింపఁగలవు. వీరపత్నులును నవ్వుచునవ్వుచుఁ బ్రాణములను విడువఁగలరు.

జగ—అయినచో నిప్పుడింక నాభయమునకుఁ గారణముండదు. స్వాభావికమైన యపత్యస్నేహము జనకుని, నంతటికఠోరకార్యమునందుఁ బ్రవర్తింపకుండఁ జేసినను చేయవచ్చును. కాని, యంతకంటె ద్విగుణీకృతమైన కఠినతరదండనను విధింపఁగలఁడు. సులభముగా ప్రాణములను దీసివైచి యాతనాసమూహమును దుడముట్టించుటకు బదులుగ స్వల్పస్వల్పముగఁ బ్రాణములుపోవునట్లు భయంకరయాతన లనుభవించుచుండునట్టి కఠోరదండనను విధింపఁగలఁడు.

తిలోత్తమ యావాక్యములను విని కంపితయై "అదియెట్లు?" అని యడిగెను.

జగ—ప్రాణేశ్వరి! నీపాణిగ్రహణవిషయ మాతని కిష్టము గాకుండనుండవచ్చును. అందువలన నన్నింక మరలనెన్నఁడును నిన్నుఁ జూడకుండఁ జేయును.

తిలోత్తమనేత్రములనుండి బాష్పములు ప్రవహింపనారంభించెను. ఆమె రోదనముచే జడితమైన క్షుబ్ధస్వరముతో "నాసవతితల్లియగు విమల ధర్మపత్నియయ్యును భర్తయింట దాసివలె కాలమును గడపిపుచ్చినది. నేనునట్లే కాలము గడపుటకు మామగారింట స్థలముదొరకదా!" అనియెను.

జగత్సింహుఁడు తనవస్త్రముచేఁ దిలోత్తమనేత్రములను తుడుచుచు "భయపడవలదు. వ్యాకులత నభివృద్ధినొందింపకుము. మనుష్యవాసస్థలములను వీడి బహుదూరము పోయి సముద్రతీరమున

నొకచెట్టునీడను నీతోఁగూడి వాసముచేయుచుండినను నేను ధన్యుఁడనే యగుదును. కాని, నాజనకుఁ డెందునునెదురులేనిశక్తిశాలి. అతని యిష్టమునకు వ్యతిరేకముగ నిలిచియుండుట కీప్రపంచమున నెవరికిని సామర్థ్యము లేదు. అయినను సాధ్యమైనంతవఱకనుకూలమగుటకనేకప్రయత్నములను జేసిచూచెదను. ఆపైని భగవంతుఁ డున్నాఁడు. ఈశ్వరునియాజ్ఞ యెట్లున్న నట్లగును" అనియెను.

తిలోత్తమమాటాడకుండ నెమ్మదిగఁ గూర్చుండెను. ఆమెనేత్రములయందు బాష్పములు లేవు. ఆమెముఖమున విషాదచిహ్నము లేవియును లేవు. జగత్సింహుఁ డాదరముతో నామెనుజూచి "తిలోత్తమా! ఏమి యాలోచించుచున్నావు?" అనియడిగెను.

తిలోత్తమయునిట్టూర్పువిడిచి "మరణమునకు మార్గమెప్పుడడ్డములేకుండ తెరవఁబడియుండును— అంతకంటె వేఱుచింత యేమున్నది?" అనియెను.

నూతనపరిణీతులగు ప్రేమోన్మత్తదంపతుల కెట్టి విషమతర యాతన!

రెండవప్రకరణము.

మఱునాఁడు ప్రాతఃకాలమున జగత్సింహుఁడు చక్కఁగ శృంగారించుకొనివచ్చి మనోహరముగ నలంకరింపఁబడిన తనగుఱ్ఱముపైఁ గూర్చుండి యొంటరిగ వెలుపలకు బయలుదేరెను. మధురమై

సమోన్మోహనకారియైన యాయుషఃకాలమునందు ప్రకృతిదేవి, పరమరమణీయవేషమును ధరించియుండెను. పూర్వదిగంగనయు రక్తాంబరధారిణియైన ప్రగల్భనారివలె నవకుంఠనమును భేదించుకొని వదనమండలము నించుక తోఁపింపఁజేయుచుఁ జిఱునగవు నవ్వుచుండెను. వివిధములగు ననేకపక్షులు విశేషోన్నతములేని వృక్షశాఖాంతరములయందుఁ గూర్చుండి తమమధురగీతధ్వనులచే శ్రోతలహృదయముల నాకర్షింపఁజేయుచుండెను. శుకపికాదిపక్షిసంతతుల మనోహరకాకలీశబ్దము లితరపక్షిగణధ్వనులతోఁ జేరి చాలదూరమునకు నానందప్రవాహమును వెల్లివిరియఁజేయుచుండెను. అప్పుడు శాంతియు, పవిత్రతయు, మాధుర్యమును, శోభయు, ప్రీతియు, నానందమును మూర్తీభవించి యచ్చటచ్చట సంచరించుచున్నట్లు తోఁచుచుండెను. ఆసమయమున జగత్సింహుఁడు తెలుపువన్నెగల తన గుఱ్ఱము నధిరోహించి యొంటరిగ దుర్గతోరణమును దాటిపోవుచుండెను. శాంతిపూర్ణమైన యా దృశ్యప్రపంచమునడుమ చిరాభ్యస్తమైన యాయశ్వము చిరపరిచితుఁడైన యాజగత్సింహుని వీఁపున వహించుకొని మెల్లమెల్లగ ముందునకుఁ బోవఁదొడఁగెను.

జగత్సింహుఁడును, తిలోత్తమయు రాత్రియంతయును సంతాపనాశకమైన నిద్రాదేవత నాశ్రయించియు నామెసాన్నిధ్యము నందలేకపోయిరి. ఇరువురకును నించుకంతయును సుఖములేకపోయెను. వాయుప్రవాహమున నించుకసేపు తిరుగాడినచోఁ దలయును మెదడును జల్లవడి చింతాభార మొకింతయైనను తగ్గునేమో యని యోచించి జగత్సింహుఁడు తెల్లవారకమునుపే, యెవ్వరును లేవక పూర్వమే శయ్యనువిడిచి లేచెను. అతఁడు లేచుటకుఁ బూర్వము తిలోత్తమకుఁ గొంచెము నిద్రపట్టనారంభించెను. జగత్సింహుఁడు మిగుల

జాగరూకతతో తనజీవనస్వరూపయు, నిద్రితయు నగు తిలోత్తమ బాహుపాశమును మెల్లగ విడిపించుకొనియెను. నిద్రాభిభూతయగు నామాధురీరాశి నొక్కింతసేపు తృప్తనయనములతోఁ జూచి పిదప నామె కపోలము నాదరముతో ముద్దువెట్టుకొనియెను. పిమ్మట స్వభావసుందరియగు నామె శోభామయశరీరమును జూచుచు నిట్టూర్పు విడుచుచు నటనుండి బయలువెడలెను.

దుర్గమునుండి కొంచెము దూరమేగి ముందునకుఁ బోవకుండ నిలిచి హృదయమున నేదియోతోఁచుటచే జగత్సింహుఁడు దుర్గమునందలి తిలోత్తమశయనమందిరము వంక తిరిగిచూడ నారంభించెను. చూచుచు గుఱ్ఱపుకళ్లెమును సడలవదలెను. అక్కడ కనఁబడుచుండు వస్తువులను రెప్పవేయక చూచుచు నిలుచుండియుండెను. శయనమందిరగవాక్షమునందు చెదరిపోయినమలినవస్త్రములుగలదియు, వీడిపోయినకుంతలములుగలదియు, చెదరినహారములుగలదియు నగు తిలోత్తమ నిలుచుండియుండుటను జూచెను. జగత్సింహుఁ డనేకపర్యాయము లనేకభావములతో నాశోభామయిని జూచి విమోహితుఁడయ్యెను. కాని, యిప్పు డామాధురీసమయమున—ఆ మాధురీక్షేత్రమున—ఆమాధురీశోభామధ్యమున—ఆ మాధురీమూర్తి నిలుచుండియున్న ట్లాతనిహృదయమునఁ దట్టెను.

జగత్సింహుఁడు శయ్యనువిడిచిన కొంతసేపటికే తిలోత్తమయు మేల్కని యశ్వశాలనుండి యాయితముచేసి తీసికొనిరాఁబడుచున్న గుఱ్ఱముడెక్కలచప్పుడు విని యాతురముతో ప్రేమమయుఁడగు తనహృదయరత్నమును జూచుటకై గవాక్షముకడ నిలుచుండి చూచుచుండెను.

జగత్సింహుఁ డామెనుచూచుచు హృదయముపై తన రెండు

చేతులనుజేర్చికొని యామెకుఁ దనప్రణయసూచనను గనఁబరచెను. తనచౌకమునువిసిరి యామెను లోపలికిఁబొమ్మని సూచించుచుఁ దోడనేవచ్చెదననితనచేతితో సంజ్ఞనుచేసెను. గుఱ్ఱముమెల్లమెల్లగ ముందునకుఁ బోవుచుండెను. ముందునకుఁబోవుచున్న జగత్సింహుఁడు మరల వెనుకకుఁ దిరిగిచూచెను. సుందరియు నెప్పటియట్ల యట నిలుచుండియుండెను. ఆతనిదృష్టి యామెవైపునకుఁ బ్రసరింపఁగనే చీరసవరించుకొనుచు నేలపై శిరమునుంచియామె ప్రణామముచేసెను. జగత్సింహుఁడును తనచేయెత్తి "శుభమగుఁగాక!" యనువాక్యార్థము సూచించునట్లు సంకేతము చేసెను. గుఱ్ఱము ముందునకుఁ బోవుచుండెను. జగత్సింహుఁడును మరల వెనుకకుఁ దిరిగిచూచెను. తిలోత్తమ రోదనముచేయుచుఁ జెఱఁగుచేఁ గన్నులనుతుడుచుకొనుచుండెను. జగత్సింహునిహృదయము కళవళమందఁజొచ్చెను. ముందునకుఁ బోవుటకు మనసొప్పలేదు. స్వల్పదూరము పోయి యటనుండి మరలఁ దిరిగి రావలయునని స్థిరపఱచికొని యశ్వమును దాటించెను. అది వేగముగ నడచిపోయెను. జగత్సింహుఁడు మరల వెనుకకుఁ దిరిగిచూచెను. గవాక్షము నేత్రగోచరము కాలేదు. ఆతఁడు నిట్టూర్పును విడిచెను. అశ్వము సమవేగముతోఁ బోవుచుండెను.

జగత్సింహుఁడు మొట్టమొదట నేమార్గమున మందారణదుర్గమునకు విమలతోఁగూడ వచ్చియుండెనో, ఆమార్గముననే యిప్పుడును పోవుచుండెను. అదియే మామిడితోఁట. ఏయుద్యానవనమునందలి చెట్టుకడ విమల తెచ్చియిచ్చిన భల్లముచే జగత్సింహుని హస్తమునందు పఠానుఁ డొకఁడు మరణమునందెనో, ఆయుద్యానవనము దాటి ముందునకుఁ బోయెను. ఆస్థలమున నిప్పుడు జగత్సింహుఁ డద్భుతవేషధారి యగునొకపురుషుని జూచెను. ఆవ్యక్తి

యనుపమానదీర్ఘకాయుఁడును, ఘోరకృష్ణవర్ణశరీరుఁడునై యుండెను. క్షురికాస్త్రసాహాయ్యముచే నాతనిమస్తకము కేశశూన్యమయ్యె, వెనుకభాగమున నొక్కింత కేశగుచ్ఛముమాత్రము శిఖాకారమునఁ గాన్పించుచుండెను. వదనము శ్మశ్రుశూన్యమై యుండెను. ఆతనిదేహమున యధోభాగము పాయిజామాచే నావృతమై యుండెను. ఊర్ధ్వభాగము విచిత్రకంచుకాచ్ఛాదితమై యుండెను. ఆతనికంఠమునందలి రుద్రాక్షమాల చరణద్వయమువఱకును వ్రేలాడుచుండెను. దీర్ఘమగు నాతనినాసికపైఁ దిలకమునకుబదులుగ మృత్తికయుండెను. జగత్సింహుని జూచుటతోడనే యావ్యక్తియు తనచేతిని ముందునకుఁ జాపి "ఖుదానారాయణుఁడు మీ కెప్పుడును మేలొనఁగూర్చుఁగాక" అని యాశీర్వదించెను.

జగత్సింహుఁడు నగవు నాపుకొనుచు "మీ రేనా గజపతివిద్యాదిగ్గజులు?" అని ప్రశ్నించెను.

రుద్రాక్షధారి యగునాపురుషుఁడు "ఔను మహాస్వామి! వ్యాకరణాదిశాస్త్రములు తుదముట్టినవి. స్మృతులన్నియు నభ్యసించితిని. అన్నిఁటియందును నాపేరు జగద్విఖ్యాతమైనది. ఇప్పుడు ఉర్దూభాషయందును శిక్షితుఁడనై యుండుటచే నాపేరు బ్రహ్మాండము వఱకును వ్యాపించినట్లు తోఁచుచున్నది" అనియెను.

జగ—మీకీవేషమెందులకు?

గజ—యవనులసంపర్కముచే యవనవేషమే సంభవమైనది. పఠానులు నాజాతిని ధ్వంసముచేసి నావేషమునుమార్చి వెడలిపోయిరి. నావలెనే యితరులనేకులు వారిసంశ్రయమునందున్నారు. వారికెవరికిని జాతిపోలేదు. వారందఱును గ్రామమునకువచ్చి చేరెదరు. నేనును నధ్యాపకులగుమాస్వాములకడకుఁబోయి వారికి సలా

ములు చేసితిని. వారు నన్నుఁజూచి నీవీవేషముతో నాశ్రమమునకు రాఁగూడదు. నీకు సనాతనధర్మశాస్త్రములను పాఠములుగఁ జెప్పఁజాలను" అని సెలవొసంగిరి. అదివిని నేను "బాలానాంరోధనంబలం" అనియెఱింగి యేడువఁదొడంగితిని. "అమృతంబాలభాషితం" అనియుండుటచే నధ్యాపకమహాశయులు సంతుష్టచిత్తులై "నీవు గంగాతీరమునకుఁబోయి యచ్చట మూఁడుదినములు నివాసముచేసి, గంగాస్నానమునుజేసి మస్తకాదులనుముండనముచేసికొని యొకదినము హవిష్యమును భుజించి తిరిగి వచ్చితివేని మరలఁ బాఠములనుచెప్పెదను" అని యాజ్ఞయిచ్చిరి. నేనును గురునియానతిని నవియన్నియును జేసి తిరిగి యాశ్రమమునకుఁ బోవుచున్నాఁడను.

జగ—అయినచో మరల నీవేషమేల ?

గజ—వస్త్రాభావము—యవనులు నావస్త్రములనన్నిఁటిని లాగికొని వీనినిచ్చిరి. వీని నుపయోగించుటకంటె గత్యంతరమేమియును లేదు.

జగత్సింహుఁడు తనకవచమునందుండి యొకరూపాయనుదీసి గజపతికొసఁగి మీరు దుర్గమునకు వచ్చిచూచినచో మీసంగతులన్నియు వినియెదను " అనియెను.

జగపతియు రూపాయను దీసికొని "స్వస్తి శ్రీభోజరాజ ! మీరిప్పుడు వీరేంద్రసింహుని స్థానమును వహించియున్నారా? " అనిప్రశ్నించెను.

జగ—మీరు నన్నెఱుఁగరా? పఠానులశిబిరమునం దొకప్పుడు మిమ్ములను నేను జూచియున్నాఁడను. స్వర్గస్థుఁడైన వీరేంద్రసింహునితనయను నేను పరిణయమాడితిననుసంగతి మీ రెఱుంగరా?"

దిగ్గ—ఔనౌను. భార్యయుఁ బుత్రికయు—వీరుపురను గా

పాడవలెయును. వీరేంద్రసింహుఁడు సతిని బుత్రికను సంరక్షించుభారము సరియైనవారియందుంచి స్వర్గారోహణమునుచేసియున్నాఁడు

గజపతివిద్యాదిగ్గజుని యసంగతవాక్యములను వినియు విననియట్లు జగత్సింహుఁడు ముందునకుఁ బోయెను. స్వల్పదూరముపోవునప్పటికి శైలేశ్వరునిమందిరము దృష్టిగోచరమయ్యెను. మందిరమువరకునుబోయి తిరిగిరావలయునని జగత్సింహునియభిప్రాయము. హృదయమునుబదిలపరచుకొని దేవాదిదేవునిచరణకమలములకుభక్తిభావముతో వందనముచేసి తిరిగిరావలయునని యాతఁడు నిశ్చయించుకొనియెను. జగత్సింహుఁడు దేవతాదర్శనము చేసి దేవునిపాదములకడ తనదుఃఖములను నివేదనముచేసికొనునూహతో చిత్తసంయమనము గావించుకొని యక్కడకుఁ బోవుచుండెను.

ఇంతలో దూరమునుండి యనేకాశ్వపదధ్వనులు వినవచ్చుటచే నాతనిచిత్తశాంతి దూరమైపోయెను. దూరమునందు కుండలాకారమైన మేఘఖండమువలె ధూళిరాశి యాకాశమండలమున వ్యాపించెను. జగత్సింహునిగుఱ్ఱము తనసమీపమునందు స్వజాతీయులువచ్చుచుండుటనుగుర్తించి వాలమునల్లాడించుచుఁ జెవులు రిక్కించి తనయభిప్రాయమును వ్యక్తపరిచెను. కొంచెముదూరములో ననేకవీరులు శీఘ్రముగఁ బరువెత్తుచుండుటను జగత్సింహుఁడుచూచెను.

జగత్సింహుఁడు ధైర్యవంతుఁడు. శత్రువులువచ్చుసంభవమేమియు నిప్పుడులేదు. పఠానులు యుద్ధవిగ్రహములనువీడి యుత్కలదేశమునకుఁ బోయియుండిరి. దేశమునందు పాదుషహాసైన్యముతక్కవేఱుసైనికుఁడొక్కఁడును లేఁడు. పాదుషహాసైనికులు మందారణదుర్గమునకు శత్రువులుకారు. మహారాజగుమానసింహుఁడుస్వయముగా మందారణదుర్గాధికారభారము వీరేంద్రసింహునియుత్తరాధికారు

లఁజేయుట కంగీకరించియున్నాఁడు. అయినచో నీయెదుటవచ్చుచున్న వారెవ్వరు? వారెవరోయీప్రక్కకే వచ్చుచున్నారు. వారు మహారాజగుమానసింహునిసైనికులైనట్లు కన్పట్టుచున్నారు. జగత్సింహున కాకస్మికముగ హృత్కంపముజనియించెను.

సైనికులు సమీపమునకు వచ్చిరి. వారందఱు నేబదిమంది యాశ్వికులుగానుండిరి. అందఱును,శస్త్రధారులై యుండుటేగాక బలిష్ఠులును పరిపుష్టశరీరులునునై యుండిరి. వారిలో నొకఁడు స్వాతంత్రిభావముతో నందఱికంటెముందుగ వచ్చుచుండెను. ఆతఁడు తక్కినసైనికుల కందఱకును నాయకునివలెఁ గన్పట్టుచుండెను. నాయకునియాజ్ఞాప్రకారము తక్కినసైనికులందఱును గుఱ్ఱములకళ్లెములను బిగ్గఁబట్టి నిలిచి సమభావముతోఁ దమతమకత్తుల నొరలనుండి తీసి భుజములపైనమర్చి సమస్వరముతో "జయ! జయ! ఫాదుషహాఅక్బరునకు జయమగుఁగాక! మానసింహమహారాజునకు జయమగుఁగాక!" అని యుచ్చైస్స్వరముతో జయజయధ్వనులనుజేసిరి.

జగత్సింహుఁడును తత్క్షణమే తనకత్తినిదీసి ధరించి "జయ! ఫాదుషహాఅక్బరునకు జయమగుఁగాక! జయ! మహారాజగు మానసింహునకు జయమగుఁగాక!" అనిజయజయధ్వనులనుచేసెను. పిదప ముందుప్రక్కనున్ననాయకునితో జగత్సింహుఁడు "ఇదేమి? మధురాసింహా! సమాచారము లేమి? ఫాదుషహాకుశలవృత్తాంతములు తెలియుచున్నవా? మహారాజునకుఁ గుశలమా?" యనిప్రశ్నించెను.

మధురాసింహుఁడు గుఱ్ఱమునుండిదిగినిలిచి "భగవంతుని యనుగ్రహముచే నెచ్చటను నమంగళసూచన లేవియు లేవు" అనియెను.

వెనుకనుండినసైనికుఁడొకఁడు వచ్చి మధురాసింహునిగుఱ్ఱపు

కళ్లెమును బట్టుకొనియెను. మధురాసింహుఁడు యువరాజసమీపమునకువచ్చి యభివాదనముచేసి పిదప రుమాలనువిప్పి యందు కట్టియున్న యొకపత్రికనుదీసి యతివినీతభావముతో యువరాజహస్తమునం దుంచెను.

ఆయుధపాణులై సైనికులు వచ్చుచుండుటనుజూచి తనయానందసుఖభోగముల కానాఁడే యాస్థలమునందే యప్పుడే తుదికాలమని తెలిసికొని జగత్సింహుఁడు "నావిషయమున మహారాజు వారి యాజ్ఞ యేమి?" అనియడిగెను.

మధు—యువరాజా! నేను మీయనుగతభృత్యుఁడను. ఈ దాసునియపరాధములను క్షమింపవలయును. మీరేయవస్థయందున్న నాయవస్థయందే నాతోఁ గూడ దీసికొనిరావలయునని మహారాజుగారి యాజ్ఞయైనది.

జగ—ఎక్కడకుఁబోవలయును?

మధు—పాట్నానగరమునకు— మహారాజుగారి సన్నిధానమునకు;

యువరాజు—కొంచెముసేపుండి, అనఁగా—ఇప్పు డిక్కడనుండి బయలుదేరుట కన్నియు సిద్ధపరిచికొని వచ్చుటకంగీకరించుటకేమయిన నాక్షేపణమున్నదా?

మధు—(చేతులుజోడించుకొని) యువరాజా! మీరు మాతోఁగూడవచ్చుటకు వెనుకముందుఁజూచి యాలస్యముచేసితిరేని వెంటనే మిమ్ములను బందీగాఁ జేసి తీసికొనిరావలయునని మాకాజ్ఞయైనది.

జగ—ఇచ్చట నాకాత్మీయులు కొందఱున్నారు. వారిని జూచి వారికడ సెలవుగైకొనివచ్చుటకుఁగూడ నవకాశములేదా?

మధు—(పూర్వమువలెనే చేతులుజోడించుకొని) నేను దాసుఁడను. దాసునియపరాధములను క్షమింపవలయును. ఇంచుకైన నవకాశమిచ్చుట కాజ్ఞ లేదు.

జగత్సింహుఁడు పునరుక్తికిఁగాని ప్రతివాదమునకుఁగాని యది సమయముకాదని తెలిసికొనియెను. తనయపరాధము రాజద్రోహముక్రిందఁ బరిగణింపఁబడెననియుఁ దన్ను రాజద్రోహియని యెంచివిచారణము సేయనున్నారనియుఁ దెలిసికొని మధురాసింహునితో "మహారాజుగారి యాజ్ఞోల్లంఘనము సేయునంతటి ధైర్యవంతులగుమానవు లీభరతఖండమున నెవ్వరును లేరు. ఇఁక నేనంటినో!—సేవకులయందు క్షుద్రులలో క్షుద్రుఁడను. అయినను నిన్నొకప్రశ్నమడిగెదను. నాయంతటనేను మీతోఁగూడ రాకున్నచో నన్ను బందీగఁజేసికొని రావలయునని యాజ్ఞయైనదని చెప్పితివి. ఒకవేళ నేను నీతో యుద్ధముజేసినచో నప్పుడు నీవు నన్నేమిచేయుదువు? ఆవిషయమున నేమనియాజ్ఞయైనది?" అనియడిగెను.

మధు—యువరాజా! ఈదాసానదాసునినోటనుండి యంత మాట రానేరదు. యువరాజును మృతావస్థయందైనను, జీవితావస్థయందైనను సముఖమునకుఁ దప్పక తీసికొనిరావలయునని మహారాజుగారి యాజ్ఞయైనది.

జగత్సింహుఁడుచేసిన యీవిచారణయందు మహారాజత్యంతకఠోరమైనయాదేశ మొసంగెనని స్పష్టపడియెను. అందుచే క్షణకాలమైన నాలస్యముచేయుట కాతనికి ధైర్యముగాని, సాహసముగాని లేకపోయెను. మహారాజు సమ్ముఖమునకుఁ గొనిపోఁబడినప్పటికి కఠోరమైనదండనమువిధించుటయే సంభవమగును. తప్పదు. కాని, యీవిచారముతోఁ బ్రస్తుతము ప్రయోజనమేమి? భగవద్వాక్య

మును పరిపాలనముచేయుట కనేకమిషలను బన్ని కాలవిలంబమును చేసినఁ జేయవచ్చునుగాని, మహారాజగు మానసింహునియాజ్ఞకు మాత్ర మట్టియాలస్య మించుకంతయును గాఁదాదు. ఉత్తరక్షణముననే యీయాజ్ఞను ప్రతిపాలింపవలయును. జగత్సింహుఁడు మధురాసింహునితో "లెమ్ము! మధురాసింహా! కాలవిళంబనమువలన ననర్థకమే కాని ప్రయోజనము లేదు. నాసైన్యము దారుకేశ్వరనదీ తీరమందు జహానాబాదుకడ నున్నది. దానివ్యవస్థ యేమికావలయును?" అనియెను.

మధు—దానికివలయు నేర్పాటులను నేను గావించెదను.

మధురాసింహుఁడు సైనికులలో నొకనినిబిలిచి యాతని నాసైన్యమున్నకడకుఁ బొమ్మని యాజ్ఞయొసంగెను. సైనికుఁడు మందారణదుర్గమార్గమున పోవునని యెఱింగి జగత్సింహుఁడాతనితో నిట్లనియెను. "మందారణదుర్గమార్గమునఁ బోవుచున్నప్పుడు నీకెవరైనను గాన్పించినచో జగత్సింహుఁడు తండ్రిగారియాజ్ఞాప్రకారము వారిసందర్శనమునకై పాట్నానగరమునకుఁ బోవుచున్నాఁడని యాతనితోఁ జెప్పుము." అని చెప్పి పిదప జగత్సింహుఁడు మధురాసింహునితో "నీసైన్యమును రెండుభాగములుగాఁ జేయుము. ఆరెండు భాగములనడుమను నేనుండవలయునని నాయభిప్రాయము. నీవు నాపార్శ్వమునుండి వచ్చుచుండవలయును." అనియెను.

మధు—యువరాజా! ఈదాసుఁడు మహారాజువారికింకరుఁడు. ఆజ్ఞాప్రకారము నడచుటకంటె నీతనికి వేఱేమియు లేదు.

తత్క్షణమే మధురాసింహుని యాజ్ఞానుసారముగ సైనికులు రెండుభాగములుగాఁ జీలిపోయిరి. ఒకభాగము జగత్సింహునకు ముందువైపునను, నొకభాగ మాతనికి వెనుకతట్టునను వ్యూహము

వలె నిలిచి వచ్చుచుండిరి. మధురాసింహుఁడు గుఱ్ఱమునధిష్ఠించి వచ్చి జగత్సింహునిపార్శ్వమున నిలుచుండియుండెను. అందఱును మెల్లగఁ బయనమును సాగించుచుండిరి.

తిలోత్తమా! నీవెక్కడ? నిన్నసాయంకాలము నీహృదయేశ్వరుఁ డాశంకాసూచకముగఁ బల్కినవాక్యము లింతశీఘ్రకాలములోనే క్రియారూపమునఁ బరిణమించునని యెవరు తెలిసికొనఁగలరు? జగత్సింహా! స్వల్పకాలమునకుఁ బూర్వము గవాక్షమునందు శిశిరసిక్తకమలమువలె, తొడిమనుండి రాలిపడినకుసుమమువలె, సూర్యకిరణములచే క్లిష్టమైనకిసలయమువలె, మలినమైయున్నముఖమును చూచియున్నాఁడవు కాదా? ఆసందర్శనమే నీకు తుదిసందర్శనమయ్యెనా? విగళితవసనభూషితయై నవీనబాలారుణప్రదీప్తముఖయాశోభాసందర్శనము—ఆరోదనము—ఆ వీడుకోలు—ఆ ప్రణామము—హా! హా! అవియే నీప్రేమకుఁ దుదియభినయములా?

మూడవ ప్రకరణము.

శశకము విపత్సముదాయమునుండి తప్పించుకొనుటకుపాయము గాననప్పుడు తననేత్రములను మూసికొని యొకవైపున స్థిరముగా నిలుచుండియుండును. కన్నులు మూసికొనుటచే దాని కేమియుఁ గాన్పింపదు. ఇతరులెవరును తనను చూచుచుండుట లేదని యది యనుకొనుచుండును. కుమారజగత్సింహుఁడును, నట్లే చేసెను. తండ్రి త

నపరిణయమున కంగీకరింపఁడని యాతఁ డెఱుంగును. ఆతనికిఁ దెలిసినచో వివాహసంఘటనము కాదనియు, వివాహసంఘటనముకానిచోఁ దనజీవనసుఖమంతయుఁ జిరకాలము నష్టమైపోవుననియుఁ గూడ నాతఁ డెఱుంగును. కావున నావివాహవ్యాపారము నతిగోప్యముగ జరిగించెను. మఱియు నావృత్తాంతము తండ్రి కెప్పుడును తెలియఁజాలదనియు భావించుకొనియెను. అల్పప్రాణియగు శశకమువలె జగత్సింహుఁడు కన్నులు మూసికొని నిశ్చింతుఁడై యూరకుండక యుచితసమయమును గనిపెట్టి తండ్రిపాదపద్మములపైఁ బడి జరిగినవృత్తాంతమునెల్ల ననుతాపముతో నాతనికెఱింగించినచో నపత్యస్నేహప్రాబల్యముచే ననుకంపపొడమ సదయుఁడై యాతఁడు కుమారుని విన్నపము నాలకించి మన్నించుననియు, బిదప నాశంకలన్నియు నిశ్శేషముగ నశించి హృదయమునకు శాంతి వొడముననియు నాతఁడు తలపోయుచుండెను.

జగత్సింహుఁడు, తిలోత్తమ, విమల, అభిరామస్వామి, మొదలగువారలేమేమి భావించుకొనిరో యవియన్నియును మహారాజునకుఁ దెలియవు. జగత్సింహుఁడు మందారణదుర్గమందు వీరేంద్రసింహునిమందిరమున పఠానులచేఁ జిక్కినవార్త తక్షణమే మానసింహునకుఁ దెలిసెను. కుమారుఁడు ప్రణయముగ్ధుఁడై దుర్గాధిపతియంగీకారము లేనిదే యవేళయందు దుర్గమునఁ బ్రవేశించుట, మొదలగువృత్తాంతములన్నియు నెప్పటికప్పుడు మానసింహుఁడు తెలిసికొనుచుండెను. తనయునిపై నాతని కెంతయో యాగ్రహము వచ్చెను. మానసింహమహారాజు వీరేంద్రసింహునివృత్తాంతమును పూర్వమునుండియు పూర్ణముగా నెఱిఁగియుండినవాఁడగుటయేగాక వారందఱును కులహీనులనియు, నీచసంపర్కముగలవారనియు నాతఁ

దెత్తింగియుండెను. అట్టివారు తనకు బంధువులని మాటవరుసకైన
ను చెప్పుట కాతని కిష్టములేదు. అట్టివారితనయను కోడలనుగాఁ జే
కొనుట కాతఁడించుకంతయు నంగీకరింపఁడు.

అనేకవీరాధివీరులసమక్షమున తండ్రియెదుర నిల్చుండి జగ
త్సింహుఁడు మహాగర్వముతో నైదువేలమంది సైనికుల సాహాయ్య
మున పఠానులను సువర్ణరేఖానది యావలకు పాఱఁదోలివత్తునని వీ
రములువలికి పోయియుండెను. మానసింహుఁడు కుమారునిస్పర్ధ
యును సాహసమును జూచి మిక్కిలిగౌరవించి యాతఁడు కోరిన సై
న్యములనిచ్చి పఠానులజయించుభారమంతయు నాతనిపైఁ బెట్టెను.
అట్టిగురుతరమైనమహాభారమును వహించినజగత్సింహుఁడు యథే
చ్ఛగఁ గన్యాన్వేషణకార్యమునఁ దగుల్కొని తస్కరునివలె నితరుల
దుర్గమున నర్ధరాత్రియందుఁ బ్రవేశించి దుర్గేశునితనయపైఁ బ్రే
యలీలాప్రమత్తుఁడై కర్తవ్యమును విడనాడెను. ఈసమాచారము
లన్నియు మానసింహునియాగ్రహమును మఱింత యభివృద్ధిచేయు
చుండెను. వీరేంద్రసింహునితనయతోఁగూడి యామోదనిమగ్నుఁ
డైయున్న జగత్సింహుఁడు పఠానులచేఁజిక్కి బందీయయ్యెనను స
మాచారము తెలియుటతోడనే మానసింహునికోపము మితిమీఱి
పోయెను. ఆకారణముచే నాతఁడాక్షణమ పఠానుకులము నామూ
లముగ ధ్వంసముచేయుప్రయత్నములఁ జేయఁడయ్యెను. అవిధేయుఁ
డును నయోగ్యుఁడు నగునట్టికుమారునకు శుభమొదగూర్చుట యు
యుక్తమనియు నిష్ప్రయోజనమనియు మానసింహుని యభిప్రా
యము.

విమలయస్త్రాఘాతముచేఁ గతులుఖానుఁడు మరణమునొందె
ను. మరణకాలమున కతులుఖానుఁడు జగత్సింహునితో సంధిప్రస్తా

వమున్ను చేసెను. జగత్సింహుఁడు బంధమునుండి విడివడియెను. విడుద
లయైనపిదప నాతఁడు పోయి తండ్రినిజూచి పఠానులప్రార్థనానుసా
రముగఁ దండ్రితో సంధిప్రస్తావమును జేసెను. మానసింహుఁడు
తాను శీఘ్రముగ డిల్లీకిఁ బోవలసియుండుటవలనను, తనసహకారి
యైన సయ్యదుఖాను వర్షకాలము పోవువఱకును సైన్యములను పోగు
చేసికొని తనకు సాహాయ్యముగ వచ్చుటకవకాశములేకపోవుట
వలనను, పైకారణములవలనఁ బ్రస్తుతము విగ్రహకార్యముల నడ
పింపవీలులేకపోవుటవలనను సంధిబంధమున కప్పుడు సమ్మతించెను.
పిదప మంత్రిఖాజాయిసాఖాను, క్రొత్తనవాబగు సులేమాన్‌ఖాను
తోడను అస్మాన్‌ఖాన్‌తోడను, వచ్చి విస్తారముగ నుపహారాదిక
ములను దెచ్చి మానసింహమహారాజునకు సమర్పించెను. మానసిం
హుఁడు వానినందుకొని వారిని యథాయుక్తముగ సన్మానించి వీ
డుకొలిపెను. పిదప మానసింహునియాజ్ఞాప్రకారము మొగలాయి
సైన్యములు పాట్నానగరమునకుఁ బ్రయాణమైపోవుటకు సిద్ధమ
య్యెను. మానసింహుఁడు జగత్సింహునిపై విశేషకార్యభారము నే
మియు పెట్టలేదు. ఆతనియవజ్ఞతనుగూర్చి విచారణసేయవలయు
నని మానసింహుని యభిప్రాయమై యుండెను.

జగత్సింహుఁడు, తండ్రి తనపై విరాగభావముతో నున్నాఁడ
నువిషయమును తెలిసికొనలేదు. అతఁడు శిబిరమునువీడి తనగుఱ్ఱపు
వాగెమ్మునకుఁ గట్టియున్నట్టియు బ్రాహ్మణునిచే లిఖింపఁబడియున్న
ట్టియు లిపినిచూచి యక్కడనుండి యట్లేవెడలిపోయెను. తండ్రియా
జ్ఞను బడియకయే తండ్రికే సమాచారమును తెలుపకయే మందార
ణదుర్గమునకుఁ బోయి యచ్చటఁ దిలోత్తమను పాణిగ్రహణము
చేసికొనియెను. వివాహమునకు తనబంధువులనేకులువచ్చి కలిసి

కొసరి. ఆయేమయు నామెయనుచరులును వచ్చియుండిరి. ఉత్సవసంబంధమగునానందములన్నియు యథేచ్ఛగ జరిగినవి. వివాహమునకు జనకుఁడగుమానసింహుని రావలయునని వేఁడుకొనలేదు. మానసింహునియంగీకారమునుగాని తుదకాశీర్వాదమును గాని బడయవలెననుప్రయత్నము లేవియును జరిపియుండలేదు. తనకుఁ దెలియనిదే యీశుభకార్య మిట్లుజరుగునని మానసింహుఁడెన్నఁడు నను కొనియుండలేదు. మానసింహునియాగ్రహము మఱింతయధికమయ్యెను. అతనినోటనుండి యాయాగ్రహచిహ్నము లేవియు వ్యక్తముగుట లేదు. కాని యదిమొదలు మానసింహుఁడు రాజకీయవిషయములనుగూర్చి తనయునితో నాలోచించుటయె మానుకొనియెను. సామాన్యకార్యనిర్వాహకభార మాతఁడు వహియించియుండెను. జగత్సింహునకుఁ గార్యాకార్యములు మొదలగువానినిగూర్చి పర్యాలోచనముచేయుట వదలిపోయెను. మహారాజగు మానసింహుని హృదయకుండమున కుమారసంబంధమైన యసంతోషాగ్ని ప్రజ్వలనమగుచుండెను. అత్యంతమును ప్రజ్వలించుచున్న యామహాగ్ని యథాకాలమున నల్పుఁడగు జగత్సింహుఁడనెడియింధనమును త్రుటిలో భస్మముచేసివేయసమర్థమైనదనుజ్ఞానము ప్రేమముగ్ధుఁడును సౌందర్యసందర్శనపరతంత్రుఁడునగు కుమారజగత్సింహుని హృదయమునందు కలుగలేదు.

మానసింహమహారాజుగారిశిబిరము దారుకేశ్వరనదీతీరము నుండిపాట్నానగరమునకుఁ బ్రయాణమైపోయెను. కుమారజగత్సింహున కాసంగతి తెలిసెను. కాని యాతఁడు యథాకాలమునఁ బోయి తండ్రినిగాని, సైన్యమునుగాని చేరుకొనలేదు. రాజకార్యమందునియుక్తుఁడైనజగత్సింహుఁడు రాజోద్యోగియయ్యునాతఁడేపనికిని సాహా

య్యముగా ముందు పోయియుండలేదు. ఆతనిస్వంతసైన్యము దారుకేశ్వరనదీతీరమున దిక్కులేకుండఁబడియుండెను. జగత్సింహుఁడును నతనిసైన్యమునుదక్క మిగిలినవారందఱును పాట్నానగరమునకు వెడలిపోయిరి. మానసింహమహారాజుకోపము మఱింత యతిశయమయ్యెను. అవిధేయుఁడును రాజకార్యములయందుదాసీనుఁడు నగుసైనికుఁడు తనయుఁడైనను నీపర్యాయము రాజదండనముచే దండింపఁబడక తప్పిపోరాదని మానసింహుఁడు తనహృదయమున స్థిరపఱచుకొనియెను.

తండ్రి తనపై విరక్తచిత్తుఁడయ్యెననుభావముచే జగత్సింహునిహృదయమొకప్పుడైన వ్యాకులతకు లోనుగాకుండ నుండెనా? లేదు. ఆతఁడొకనిమిషముకూడ కళవళపడకుండనుండెనని యెట్లు చెప్పఁగలము? అనేకసమయములయందు తండ్రి తనపై నాగ్రహముకల్గియున్నాఁడని మిగులఁ జింతించుచుండెను. మానసింహునికోపపరిణామ మత్యంతభయంకరమగునని కూడ నాతఁడు యోచించుకొనుచుండెను. జగత్సింహుని యపరాధము చాల గురుతరమైనదిగాఁ బరిణమించినమాట వాస్తవమే. కాని జగత్సింహుఁడు చిక్కుపడినయవస్థయందే మఱియెవ్వరైనఁ జిక్కుపడినచో వారియవస్థయు నపరాధములును నంతకంటె తక్కువకాఁజాలవు. జగత్సింహుఁడు తనసైన్యమునువీడి యొంటరిగ శాలారణ్యమునకేగునప్పటికక్కడ నొకభగ్నాలయమునఁ బ్రాణావశిష్టయై తిలోత్తమ పడియుండెను. ఈయవస్థయందున్నప్పు డెవ్వఁడైనను ప్రాణాధికయగు సుందరికి సేవసేయుటను వదలి తదితరకర్తవ్యకార్యములయందు నివిష్టచిత్తుఁడగునా? అటుపిదప వివాహవిచారము. తండ్రియనుమతిలేదు. పైగా నామె వీరేంద్రసింహునితనయ. ఆమెను బరిణయముచేసి

కొనుటకు మహారాజు సమ్మతింపఁడని యాతఁ డెఱుంగును. అట్లయ్యును గోప్యముగా వివాహకార్యమును పూర్తిచేయుట యత్యంతగురుతరాపరాధమయ్యెను. కాని యేసుందరికొఱకు హృదయమున్మత్తమైపోవునో, ఏరమణినిపొందనిదే జీవనధారణ మనావశ్యముగఁ గన్పట్టునో, ఏయబలామణిచింతయందుఁ దక్క వేఱుకార్యములయందు మనసుపోవదో, అట్టిమోహనాలతికను పొందవలయుననునుత్సాహమునఁ బ్రాణమే ప్రమత్తమైనచో నట్టివారిష్టసిద్ధియగుమార్గములను విడిచిపెట్టి విరుద్ధకంటకితమార్గముల నవలంబింతురా?

ఇంతియేగాక జగత్సింహుఁడు కేవలమాసుందరీసందర్శనలాలసుఁడై యొకదినముననైన దనకార్యములను నడపుచుండుట లేదు. గొప్పగాలియు వానయు వచ్చుటచే జగత్సింహుఁడు మార్గమధ్యమునఁ జిక్కి యెచ్చటనైన నాశ్రయముదొరకునేమోయని చూచుచుండ నింతలో నెదుట శైలేశ్వరునిమందిరము కనఁబడియెను. అందులోని కాతఁడు పోవుటతటస్థించెను. తనభవిష్యన్మనోమోహిని యగు తిలోత్తమ యందుండునని మొట్టమొదట నాలయమునకుఁ బోవునప్పు డాతనికిఁ దెలియదు. పిదప నచ్చట నామెదర్శన మయ్యెను. దర్శనమాత్రముననే ప్రమత్తత కలిగెను. ఆప్రమత్తతను తనహృదయమునుండి దూరముగా తరిమివేయవలయునని జగత్సింహుఁ డనేకవిధములఁ బ్రయత్నించెను. కాని, యాచింతను, నాకల్పనలను నాతఁడు విడిచిపెట్టఁజాలకపోయెను. అట్టిఘటనము సంఘటితమైనపిదప హృదయమునందలి యాప్రబలానురాగప్రవాహవేగము నెవ్వరు సులభముగ మరలింపఁగలుగుదురు? మఱియు చిత్తక్షేత్రమునుండి యాప్రబలాకర్షణరేఖలనన్నిటి నెవ్వరార్పివేయఁగలరు? అటుపిమ్మట జగత్సింహుఁ డామనోమోహినీపరిచయమును దెలిసి

కొనవలయునని పదునైదుదినములకుఁ బిమ్మట మరల నాస్థలమునకే వచ్చెను. ఆమెసంగతిని తెలిసికొనినపిదప నాతని హృదయము మథితమైపోయెను. పరిచయమైనతోడనే యాసుందరీసమాగమలాభము తననుదుట వ్రాయఁబడియుండ లేదని యాతఁ డనుకొనియెను. వీరేంద్రసింహుని తనయతో మానసింహునికుమారునకు వివాహసంబంధము కేవల మసంభవము. ఎప్పటికిని సంభవింపఁదగినదికాదు. ఇప్పుడు జగత్సింహున కొకభ్రమ కలిగెను. తనజీవనసారస్వరూపయగు నాయబలామణి నొక్కమారు కడసారిచూచి యామెచే సెలవుఁగైకొని రావలయునని యాతని కాశపొడమెను. అదియాతని కజ్ఞానముచేఁ గలిగిన భయానకభ్రమ—ఆకృతిఁ జూచి సెలవుగైకొనుటచేఁ బ్రణయము నూఱురెట్లభివృద్ధినొందునని హతాశులగుప్రియులు తెలిసికొనఁజాలరు. అదర్శనముచేఁ బ్రణయలోలత కాలక్రమమున మందీభూతమైననుకావచ్చును. కాని దర్శనరూపఘృతమనెడియింధనసంయోగముచేఁ బ్రణయానలము ప్రజ్వలితమై ప్రబలముగ మండుచు విస్తారముగఁ బైకి లేచును. అదియెఱుఁగక ప్రేమగలవారు తుదిసందర్శనముకొఱకై యున్మత్తులగుచుందురు. అనేకసందర్భములయం దట్టితుదిసందర్శనమే సర్వనాశనమునకుఁ గారణమగుచుండును. జగత్సింహుని యదృష్టమునకు నావిధముగనే సంభవమయ్యెను.

విమలయాహ్వానముచేయుటచే జగత్సింహుఁ డామెతో మందారణమునకుఁ బోయెను. దుర్గాధిపతియనుమతి లేనిదే దుర్గములోనికిఁ బ్రవేశించుట కాతనికిష్టము లేకపోయెను. విమలయతనికిఁ గర్ణరంధ్రమున తనస్వవిషయమునుగూర్చి చెప్పినపిదప జగత్సింహుఁడు దుర్గమునందుఁ బ్రవేశించెను. అప్పటిప్రస్తావనసందర్భమున విమలయుపయోగించిన

యొకటిరెండుమాటలు వినినపిదపజగత్సింహునకుక్రోధమో లేక, చిత్తవికారమో కలుగుట మాంచిదేయయ్యెను. జగత్సింహుఁడామెను సుచరిత్రయని సంబోధించుటకై, విమల తానుకుచరిత్రనని చెప్పుకొనియెను. స్త్రీలు తాముకుచరిత్రలమని చెప్పుకొన్నచో నది యగుటలఁ జెడ్డయర్థమును వ్యక్తపరుచుచుండును. దుర్గమునందు ప్రవేశించునప్పుడు గుప్తమార్గప్రస్తావముతాఁగా విమల "చోరుఁడున్న చోట కన్నముండును" అని చెప్పియుండెను. అది విన్నరాజపుత్త్రున కనుమానము కలుగవలసి యుండెను. ఏమనిన "చోరుఁడు—కన్నము" అనుపదములను గుప్తప్రణయమునకు గుప్తోపాయమని చెప్పినట్లుసూచితమగుచుండెను. కులాంగననోటనుండి యట్టిమాటలు వచ్చుట యుక్తముకాదని యాతనికప్పుడు తోఁచియుండినచో నిట్లు సంభవించియుండదు. జగత్సింహుఁడామాటలన్నియును సరసప్రవీణయగు విమల సరసవాక్యములని యోచించి యర్థాంతరమును తెలిసికొనఁడయ్యెను. వస్తుతః అదియే నిజమనితోఁచుచున్నది.

అంత్యసందర్శనమయ్యెను. కడసారిసందర్శనమున నేమిజరుగు[illegible] ఈసందర్భమునందును నదియేజరిగెను. యిరువురును పరస్పరము నాత్మసమర్పణము చేసికొని చిరకాలావిచ్ఛిన్నమగు ప్రణయపాశమునందు బద్ధులైపోయిరి. ఈవిధముగా వారిప్రణయలీలాచరిత్రము చెప్పఁబడియెను. జగత్సింహుఁడు వీరుఁడును, సైన్యాధిపతియు నక్బరుపాదుషహా సేవకుఁడునై యుండెను. అందువలన నాసమయమున, ప్రణయరంగమున నాతఁడీతిగాఁ బ్రమత్తుఁడై యుండుటాతని కుచితముకాదు. కాని ఘటనలన్నియు నాతనికిప్రతికూలములై యున్నవి. ప్రణయరంగక్షేత్రమునందభినేతృఁడై యుండఁ బ్రార్థించిన వాఁడు కాఁడు. ఘటనాపరంపర యసంభావితోపాయములచే నాతని

సారంగస్థలముపైఁగూర్చుండఁజేసెను. ఆమదిరామోహనావేశ మొక్కసారి తలకెక్కినచో నెట్టివీరుఁడును దానిశాసనమునుండి బయటపడఁజాలఁడు.

మానసింహుఁ డీసంభవములన్నిఁటినెఱుఁగునా ? ఆతని కేవ్యాపారమును తెలియలేదని తోఁచుచున్నది. అయినను నాతఁడు కుమారునిపై నాగ్రహము కలిగియుండెను. అతఁడు మొదట స్వామికార్యమును సాధించి పిదపనే స్వసుఖసంతోషవిషయికయోచనము చేయవలయునని తలంచెడివాఁడు. అట్లుండుటయే కర్తవ్యనిష్ఠుఁడగువీరునకు లక్షణమై యుండును; న్యాయపరాయణుఁడును కర్తవ్యనిష్ఠుఁడగుసేవకుఁడు నగునంబరేశ్వరుఁడట్టియుద్దేశముతోడనే జగత్సింహునిపై నతికుపితుఁ డయ్యెను. క్రమముగ ననేకవిధములచే నాతనికోప ముత్తరోత్తరాభివృద్ధినందెను. దానినిగూర్చి పాఠకు లిదివఱకు చదివియేయున్నారు.

ఇంతేగాక జగత్సింహుఁడు మాసాధికకాలము తనసైన్యమును విడిచిపెట్టి దూరమున నివసించియుండెను. అది చాలగొప్పయపరాధము. అది క్షమింపఁదగిన నేరము కాదని మానసింహునకు గట్టినమ్మకము. ఆతనికోపమునకు హద్దులేకుండెను. అందుచే మహారాజు మానసింహుఁ డపరాధిని సజీవావస్థయందైనను నదియసంభవమైనచో మృతావస్థయందైనను తీసికొనిరావలయునని యాజ్ఞయొసంగెను. ఆయాజ్ఞను వినినసభాసదులందఱును నాతనిక్రోధాధిక్యమును తెలిసికొని యెవరు నేమియు ననలేకపోయిరి.

జగత్సింహుఁడు శైలేశ్వరమహాదేవుని మందిరముకడ బందీయయ్యెను. ఏస్థలమునందాతనిప్రణయాభినయమునకుఁ బ్రారంభము కలిగెనో; ఆస్థలముననే యాతని యవనికపడిపోయెను.

నాల్గవ ప్రకరణము.

పాట్నానగరమున మానసింహమహారాజుగారి దర్బారుమందిరమునం దిప్పు డొక యసాధ్యకార్యము జరుగనై యుండెను. అట యథాసమయమున వర్ణనాతీతమైన యొకవిషయము నడవనున్నది. ఇంక కొంచెముసేపటిలో నచ్చట మిగులగౌరవాస్పదుండైన రాజసేవకుని యపరాధమును గూర్చి విచారణ జరుపంబడును. రక్షకభటులస్త్రధారులై నాల్గువైపులను నిలువంబడియుండిరి. కాల్బలమంతయును గుఱ్ఱపురౌతులును, నందఱు నిష్టానుసారము విచారణసభకు వచ్చి సిద్ధముగనుండవలయునని యుత్తరువులను బొందియుండిరి. వేలకొలందిసైనికులు సభాస్థలమును చేరియుండిరి. నగరవాసులందఱును వచ్చి చూచుట కభ్యంతరము లేమియు లేవు. ఆకారణమున విచారకార్య మారంభమగుటకు ముందు చాలసేపటినుండియును జనసమాగమముచే విశాలమైన యాదర్బారుమందిరమునం దెచ్చటం జూచినను సంపూర్ణముగ ప్రజలు క్రిక్కిరిసియుండిరి.

యథాసమయమున నగారాశబ్దమయ్యెను. వాద్యధ్వని యాగిపోయినతోడనే స్తుతిగాయకులు మంగళగానములను పాడి ముగించిరి. పిదప తూర్యధ్వని యయ్యెను. సభాగృహమునందున్నవారందఱును తలలెత్తి మహారాజువచ్చెడిమార్గమువంకం జూడనారంభించిరి. తోడనే యంబరేశ్వరుండగు మానసింహమహారాజు ధీరగంభీరపాదనిక్షేపముతో ప్రత్యేకముగనున్న యొకమార్గమునవచ్చి స[illegible]స్థానమునం బ్రవేశించెను. ఆతనితోంగూడ నాతనియనుచరులును సేనాపతులును సభాసదులును పారిషదులు నాతనిననుసరించి వచ్చిన

వారును క్రమముగా నాసభలోం బ్రవేశించిరి. అందఱిముఖములును భయముచే నావరింపంబడియుండెను. నాండేదియో యొకభయంకరవ్యాపారము సంఘటింపంగలదని యందఱును భయవ్యాకులితహృదయులై యుండిరి. మానసింహమహారాజు సభయం దాతనికి నిర్దిష్టమైయున్న యెత్తైనభద్రాసనముపై గూర్చుండెను. సేనాధిపతులు సభాసదులు మొదలగువా రుభయపార్శ్వములయందును కొంచెము తగ్గియున్న యాసనములపైం గూర్చుండిరి. అటనున్నవారందఱికిని మానసింహమహారాజు ముఖమునందు స్థిరగాంభీర్యభావసూచకలక్షణములు గన్పట్టుచుండెను.

జనసమాగమముచే సభయంతయు నిండియుండినను, నత్యంతశాంతమును నిస్తబ్ధతయు నంతటను విరాజిల్లుచుండెను. ఎవరినోటినుండియును మాట లేదు. పార్శ్వమునందున్న జనులలోంగూడ మాటలాడవలయు నను ప్రవృత్తి లేదు. గట్టిగ నుచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములను విడుచుటకైన నెవరికిని ధైర్యము లేదు. అందఱును చింతాకులులై యుండిరి. అందఱును భయావహులై యుండిరి.

మహారాజు సింహాసనము నధిష్ఠించి యకంపితగురుగంభీరకంఠముతో "బందీని తీసికొనిరావలయును" అని యాజ్ఞాపించెను.

తోడనే సభయంతయు విచలితమయ్యెను. అక్కడనున్నవారందఱిముఖములును మఱింతయుమ్మలికముతో కందినట్లయ్యెను. అందఱు నుత్సుకులై మార్గమువంకం దిరిగి చూడసాగిరి. అప్పటికి చుట్టుకొనంబడియున్న నడివయస్కు లగుభటులమధ్యనుండి బందీతలవాల్చుకొని యాసభాప్రదేశమునందు ప్రవేశించెను. జనులందఱును కరుణాసూచకములగు నేత్రములతో నపరాధిని చూచుచుండిరి. ఆబందీ "కుమారజగత్సింహుండు."

బందీ వచ్చి యెదురుగ నిలిచినతోడనే మహారాజగు మానసింహుఁడు పూర్వమువలెనే దృఢకంఠముతో "బందీ జగత్సింహా! నీవనేకవిధములగు నపరాధములను జేసి యపరాధివైతివి. నీయపరాధములను రెండుభాగములుగా విభాగించితిని. కొన్నియపరాధములు పారివారికమైనవి. మరికొన్నియపరాధములు రాజకీయమైనవి. ఇప్పుడు నీయపరాధముల నన్నిఁటిని విచారణచేసి నీకు తగినదండన విధింపఁబడును. రాజకీయసంబంధములైన నీయపరాధములు చాల గొప్పవి. విచారణకార్యము సులభముగానుండు నని యెంచి ముందు నీపారివారికాపరాధములు విచారించుచున్నాను." అనియెను.

అవనతశిరస్కుఁడైన జగత్సింహుఁడు మిగుల లజ్జచే మఱింత తలవంచుకొనియెను. సమీపమునందున్న మొగలాయీపారిషదులలో వృద్ధుఁడొకఁడు తనస్థానమునుండి లేచి నిలుచుండి మహారాజునకు విహితవినయపురస్సరముగ నభివాదనముచేసి "అధీనుఁడగు నీయపరాధిని క్షమింపవలయును. సవినయముతో విన్నవించుకొనుచున్నాఁడను. పారివారకమైనయపరాధములనుగూర్చి యాలోచించునప్పుడితరులెవ్వరును వినవలసినయావశ్యకత లేదు. ఆసమయమున మే[illegible]ఖమును మరియొకస్థలమునకుఁ బోయియుండవచ్చునా?" అని విన్నవించుకొనియెను.

మానసిం—వలదు. ఎవరును నీస్థలమునువిడిచిపోవలసిన యావశ్యకత లేదు. ఏమనిన—అపరాధి పారివారికాపరాధములతోఁగూడ రాజకీయాపరాధములను గలిసి చేసియుండుటచే నొకయపరాధముయొక్క విచారణపై రెండవయపరాధవిచారణ మాధారపడియుండును.

మొగలాయీపారిషదుఁడు మరల కూర్చుండెను. అందఱును

విగ్రహములవలె తమతమస్థానములయందు కూర్చుండి మహారాజాజ్ఞ నెదురుచూచుచుండిరి.

మహారాజు—బందీ! వినుము. ముందువేయుప్రశ్నలకు నిజమైనప్రత్యుత్తరములను చెప్పకపోయినచో నీయపరాధములు మఱింత గొప్పవిగా గ్రహింపఁబడును.

జగ—(గర్వముతో) మహారాజా! శాసనము కేవలమనావశ్యకమైనది. జగత్సింహుఁ డసత్యములను చెప్పుటెన్నఁడు నెఱుఁగఁడు. ప్రాణభయముచేనైన నసత్యములనుడువ నశక్తుఁడు.

మాన—నీవు వీరేంద్రసింహుని యంతఃపురమునందలి యొకగదియం దొకస్త్రీతోఁగూడ పఠానులచేఁ బట్టువడి బందీగాఁ గొనిపోఁబడలేదా?

జగ—ఔను. కొనిపోఁబడితిని.

మాన—నీవు పఠానులవశమున బందీవైయుండి కతుల్ఖాను నిపాలితతనయ యగు నయేషాహృదయమందు ప్రేమలాలసత నుత్తేజితమగునట్లు చేసియుంటివా?

జగ—మహారాజా! ఆప్రశ్న కుత్తరము చెప్పవలయున[illegible]చోఁ జాలఁగలదు. క్షమింపవలయును. నవాబునందినియగు న[illegible]న్నాకు పరమహితైషిణి. నేననేకాపరాధములచే నాపాదితుఁడనైన యపరాధినైనను, ఇప్పుడు న్యాయవిచారణకొఱకు మీసన్నిధానమునకు వచ్చి నిలుచుండుటకు సమర్థుఁడనగుట నవాబుతనయయగు నయేషా కృపాతిశయముచేతనే. నేనస్త్రాఘాతముచే క్షతవిక్షతశరీరుఁడనై జ్వరవికారముచే స్మృతితప్పియున్నప్పుడు నవాబునందినియగు నయేషా తల్లి[illegible]నుసోదరివలెను సహధర్మచారిణివలెను సఖివలెను సర్వప్రయత్నములతోడను శుశ్రూషచేసి నా కారోగ్యమును గలుగఁజేసినది. ఆ

దేవికి భక్తితో నమస్కరించెదను. సర్వాంతఃకరణముల చేతను నామెను సన్మానించెదను. ఆమె నిష్కపటచిత్తయగు యాత్మీయబంధువని నాయభిప్రాయము. అట్టిదేవకన్యను ప్రేమదృష్టితోఁ జూచుటకధముఁడనైననాఁకు ధైర్యమెన్నఁటికి నుండదు. ఆమెను దేవతగాభావించి పూజార్హము లగుభావములతోఁదక్క మఱి యేయితరభావములతోఁడను జూడవలయు ననుప్రవృత్తి యెప్పుడును లేదు. కాని చెప్పుటకు హృదయము విదీర్ణమైపోవుచున్నది; ఒకానొకయసంభావితఘటనచే గుణవతి యగునవాబునందిని యయోగ్యుఁడ నగునాయందు ప్రేమాసక్తయైనదని తెలియవచ్చినది. సదయహృదయయగు నయేషాహృదయము మితిలేనియాతనకాకరమయ్యెనని తెలిసినది మొదలుకొని యత్యంతకష్టముల ననుభవించుచుంటిని. ఆమెను ప్రణయోన్మత్తనుగాఁజేసితిననుమాట యసత్యము; అపారమైన యామెప్రణయమున కించుకైనను ప్రతిదానమును జేసి సమాధానపడినవాఁడనైనచో నాసుఖసౌభాగ్యానందములకు పారమే లేకుండనుండియుందును. ఆమెహృదయమున ప్రేమోత్తేజనము చేయుటయన చాలదూరతో పాస విషయము. ఆమె యాహృదయమునుండి ప్రేమాకర్షణచిహ్నమాత్రము తొలఁగఁజేయుటకో అట్టియసాధ్యకార్యమైనఁ జేయవలసివచ్చినచో నందులకించుకంతయును వెనుకంజవేయను

మాన—ఇందువిషయమున నీకును పఠానులనవాబగున స్మాన్‌ఖానునకును ద్వంద్వయుద్ధమయ్యెనా?

జగ—అయినది. మహారాజా! అయేషాప్రణయమే యందులకుఁ గారణము. అస్మాన్‌ఖా నీప్రపంచమున నయేషాయొక్క ప్రేమకు రెండుస్థానము లుండరాదు. అందుచే మనయిరువురియందెవ్వరైననొక రిప్పుడంతమొంది తీరవలయు ననినాతోఁ జెప్పెను. నేనందులకుఁ బ్రత్యుత్తరముగ "నాకయేషాపై వలపు లేదు. అందునిమిత్తము యుద్ధముచేయవలసినప్రయోజనము లేదు" అని స్పష్టముగాఁ దెలియఁజెప్పితిని. అస్మాన్ "నీవు ప్రేమించుటలేదు. కాని అయేషా నీయెడ ననురాగయై యున్నది. యుద్ధమొనర్పుము క్షమాపణ లేదు. నీవు వధ్యుఁడవు" అని చెప్పెను. అయినంతయు అస్మాన్‌ఖానుకూడ నొప్పుకొనును. అతఁడు నాతో యుద్ధమునకుఁ గడంగినాఁడు. కాని నేనాతనితో యుద్ధమును చేయలేదు.

మాన—నీవు నవాబుకుమార్తెకప్పుడప్పు డుత్తరములను పంపియుండలేదా?

జగ—అప్పుడప్పుడు మరలమరల వ్రాయలేదు. ఒక్కసారి వ్రాసితిని.

మా—నీవు కారణములేనిదే అయేషాను చూచుటకు పోయియుండలేదా?

జగ—పోయియుంటిని. ఈదేశమును విడిచిపోవుకాలమునందుతుదిపర్యాయ మొకసారి చూచివచ్చుటకై పోయితిని.

మాన—ఆమెను రావలయునని నీవెవరిచేనైనను వర్తమాన మంపితివా?

జగ—రావలయు నని వర్తమానమంపితిని.

మాన—నీవయేషాను జూడఁబోయినప్పుడామె నిన్ను చూడ నంగీకరింపక నిన్ను వెనుకకుఁబొమ్మని యనలేదా?

జగ—ఒకానొకకారణవిశేషముచే నామె నన్ను చూచుటకంగీకరింపనిమాట నిజము.

మా—(విరసపునవ్వును నవ్వి) నీవు నబాబునందినియందాసక్తుఁడవైయుండలేదని యిప్పుడును జెప్పెదవా? నీవామెకు ప్రేమో

త్స్నేహములను జూపితివా? లేక ఆమెయే నీయెడ ననురాగిణి యయ్యెనా?

జగ—అగును. మహారాజా! నేను దానినిగూర్చి మొదటనే చెప్పియుంటిని. ఇప్పుడును జెప్పెదను. నమ్ముటయు నమ్మకపోవుటయు మహారాజావారి యిచ్ఛాధీనము.

మాన—(దృఢస్వరముతో) వీరేంద్రసింహునితనయ నీకుపపత్నియా?

జగత్సింహుఁడు విచలితుఁడయ్యెను. అతనిశరీరమున విద్యుత్ప్రవాహము ప్రవహించినట్లయ్యెను. ఆతఁడు స్థిరస్వరముతో జెప్పఁ దొడంగెను. "మహారాజా! మీరు భూపాలురు. శాసనపాలనకర్తలు. ప్రభువులు. విశేషించి నాకు జనకులు. అందుచే ప్రత్యక్షదేవతాస్వరూపులై యున్నారు. మీరడిగినప్రశ్నకు సరియైనప్రత్యుత్తరమునిచ్చుట కశక్తుఁడుగ నున్నాఁడను. ఇతరులెవ్వరైన భ్రమచేఁగాని పరిహాసమునకైగాని యట్టిప్రశ్నను వేసినచో వారి నానిమిషముననే సర్వనాశనము చేసితీరుదును. వీరేంద్రసింహునితనయ నాసహధర్మిణి. పవిత్రమంత్రానుష్ఠానపురస్సరముగా పరిగ్రహీతయైన ధర్మపత్ని.

మానసింహుఁడు జటలువెఱికినసింహమువలె భయంకరరోత్తేజితస్వరముతో నిట్లనియెను. "నరాధమా! రాజపుత్రకులకళంకా! పాపోద్రేకము"లైనయిట్టిమాటలను నాసమక్షమున వచియించినప్పుడు నీజిహ్వ ముక్కముక్కలై పోలేదేమి? క్షోభచే తనులజ్జచేతను నీప్రాణమాలోడితము కాలేదేమి? వీరేంద్రసింహునికుమార్తె నీకు ధర్మపత్నియా? ఏవీరేంద్రసింహుఁడు వారివాహకునివలె పవిత్రమైన నాయంతఃపురమునందు ప్రవేశించిపరిచారికాగౌరవమును

ధర్మమ్మును సర్వనాశనము చేయవలయునని యత్నించెనో, ఏవీరేంద్రసింహుఁడు నాయంతఃపురమునందు పట్టుపడి వ్యభిచారిణియైన యొకశూద్రస్త్రీ తనూజాత యగువిమలను వివాహముచేసికొనియెనో, ఆపాపాత్ముఁడగువీరేంద్రసింహుఁడు నీకు మామయా? మఱియు నాశూద్రస్త్రీతనయ యగువిమల నీధర్మపత్నికి సవతితల్లియా? ఇంకను వారివారిచరిత్రములను చెప్పవలయునా? నీధర్మపత్ని యనిచెప్పెడి యాస్త్రీ యొకజారజగర్భమున జన్మించినది. ఇంతేకాదు. శశిశేఖరుఁడనుపేరుతో ప్రపంచమునంతను తలక్రిందులుగఁ జేయయత్నించి యనర్థోత్పాతములను గల్గించినసన్యాసి యిపు డభిరాముఁడై పరిణమించిన యాతఁడు నీధర్మపత్నికి మాతామహుఁడు. అతఁడు ప్రవాసియగుటకుఁబూర్వము ప్రవాసియైనమఱియొకనిభార్యకు గర్భోత్పాదనము చేసి పలాయనమైపోయెను. కాశికేగి బహుశాస్త్రములనభ్యసించియు తనకు సేవసేయుచు నివసించియుండుటకు గృహమునొసఁగిన యొకశూద్రకన్యకన్యాధర్మమును నాశనము చేసెను. ఆమహాపురుషుఁడిప్పుడు పరమజ్ఞాని. ఛీ! ఏమి! నీవివేచనము—నీచజఘన్యులైన వారందఱు నీకాత్మీయపరివారముగా నెంచుకొనుచు సామాన్యపు జమీందారునితనయను వివాహముచేసికొంటివి. నీవామెను నీయుపపత్నిగా నంగీకరించినచోఁ గొంతవఱకు నీయపరాధము స్వల్పమై క్షమించుట కర్హమై యుండును. తండ్రియిష్టమునకువిరోధముగా, తండ్రియాశీర్వాదముగాని తండ్రియంగీకారముగాని యపేక్షింపనిదే యట్టినికృష్ట వంశమువారితో సంబంధమునుచేసికొనిన కుమారుఁడు తండ్రికిఁ బరిత్యజనీయుఁడు. ఇదిమొదలు జగత్సింహుఁడు నాకుమారుఁడుకాఁడు. నీవెవరితోనైనను మానసింహునితనయుఁడనని చెప్పుకొనినచో నీకు ప్రాణదండనము సంభవించును.

సభయందలివారందఱు భయభ్రాంతులై మహారాజునాజ్ఞను వినుచుండిరి. మహారాజు మరల చెప్పఁదొడఁగెను—ఇఁక నీరాజకీయాపరాధములనుగూర్చి యాలోచింపవలసియున్నది. నీవు ఫాదుషహావారి సేవకుఁడవై యొకానొక కార్యభారమును వహించిన సేనాధిపతివయ్యును ననాయాసముగా నొక తస్కరునివలె నర్ధరాత్రియం దెవరు నెఱుఁగకుండ దుర్గాధిపతికి తెలియనిదే యితరులదుర్గములోనికి ప్రవేశించియుండలేదా?

జగత్సింహుఁడు ప్రత్యుత్తరమేమియు నీయకుండఁదలవాల్చుకొనియుండెను. మానసింహుఁడు చెప్పఁదొడఁగెను. ఐదువేలసైన్యమును కూడఁదీసికొని పఠానులను తరిమివేయుభారమును వహించి యాకార్యమును జేయకయే స్వసుఖప్రయత్నమున నారీలాభము నాశించి యక్కడ నుండలేదా?

జగత్సింహుఁడు నిరుత్తరుఁడయ్యెను. మానసింహుఁడు చెప్పఁదొడఁగెను. పఠానులచెఱనుండి విడుదలయైనపిదప నీవు సైన్యములున్నకడకుఁ బోయి వారిని కలిసికొని నాయాజ్ఞల నెదురుచూచుచు నేలయుండలేదు?

జగత్సింహుఁడు మాటాడలేదు. మానసింహుఁడు మరలఁ జెప్పఁదొడఁగెను. సేనాధిపతులందఱును శిబిరములను దీసి సైన్యసమేతులై పోవుచున్నప్పుడు నాయాజ్ఞానుసారముగఁ బోయి నీవు వారితో నేలచేరలేదు?

జగత్సింహుఁడు మాటాడలేదు. మానసింహుఁడు తిరిగి చెప్పనారంభించెను. ఏవిధమైనయుత్తరువును బడయనిదే ఫాదుషావారియేకార్యమునందును చేరనిదే స్వతంత్రుఁడవై కాలహరణము నేల చేసితివి?

జగత్సింహుఁ డేమియుఁ జెప్పలేదు. మానసింహుఁడు నుడువసాగెను. చెప్పుము! దురాత్మ! కర్తవ్యజ్ఞానవిహీనుఁడవైన నీయట్టివాని కెట్టిశిక్షవిధింపవలయును? ప్రాణదండనమే నీకుఁ దగినదండనమైయున్నది.

మొదటఁ జెప్పిన మొగలాయీపారిషదుఁడు లేచినిలుచుండి యత్యంతవినీతభావముతో మహారాజునకు సలాముచేసి "హుజూర్! అభయము ప్రసాదింపఁబడుఁగాక! ఒకవిన్నపము విన్నవించుకొనుచున్నాఁడను. యువరాజు మీకు పుత్రు—

మాటముగియకపూర్వమే మానసింహుఁడు వజ్రగంభీరస్వరముతో నిట్లనియెను. హతభాగ్యుఁడగు నీనీచుఁడు నాకుతనయుఁడని చెప్పువారెవరు? నాకుఁ గుమారుఁడేయైనచో రాజద్రోహియై కర్తవ్యకార్యమునం దనాసక్తుఁడై ప్రభువున కవమానమును గలుగఁజేయఁడు.. పుత్రత్వసంబంధమును పరిత్యాగముచేయవలయుననియే పారివారికసంబంధము లగునపరాధములని మొట్టమొదటవిచారణ చేయనారంభించితిని. ఆవిచారణముతోడనే యీహతభాగ్యునితో పుత్రత్వసంబంధము తుదముట్టినది.

మొగ—మంచిది! మీరు ధర్మావతారులు. యోచించి చూడవలయును. యువరాజింకను తరుణవయస్కుఁడు.

మానసింహుఁడొక్కింతసేపధోముఖుఁడై యాలోచించి పిదప "దురాత్మా! వినుము; నీయపరాధములకుఁ బ్రాణదండనముతక్క వేఱుసముచితమైనశిక్షయేదియు లేనట్లు తోఁచుచున్నది. అయినను నీచిన్నతనమునకుఁ దగ్గినట్లు నీకు యావజ్జీవమును కారాగారవాసదండనమ్మునుమాత్రము విధించితి" నని చెప్పి కావలివారలను జూచి "ఈహతభాగ్యునిదుస్తులను ఆభూషణముల నన్నిఁటిని దీసివేసి నాసమక్ష

మునసే యీసభయందు సంకెలలను దగిల్చి యందఱును జూచుచుండఁగా వీనినాకారాగారమునకుఁ గొనిపొండు" అనియానతిచ్చెను.

మహారాజుగారియాజ్ఞ తత్క్షణమే నెరవేర్పఁబడియెను. జగత్సింహుఁడు బందీదుస్తులనుతొడిగికొనియెను. లోహశృంఖలములాతనిహస్తములయందును పాదములయందును నిబద్ధములయ్యెను. నాల్గుమూలలనుండియును నస్ఫుటములగుహాహాకారములును నిట్టూర్పుధ్వనులును బయలువెడలెను. సైన్యాధిపతులందఱును తలలు వాల్చుకొనిరి. వృద్ధులందఱినేత్రములనుండియుఁ గన్నీరు ప్రవహించుచుండెను కావలివారలు బందీని గొంపోయిరి. సభయు విడిపోయెను.

ఐదవ ప్రకరణము.

వార్తావహుఁడు.

దారుకేశ్వరనదీతీరమునకుఁ బోయిరమ్మనియాజ్ఞాపింపఁబడిన సైనికుఁడు మధురాసింహునిసైన్యమునువీడి యొంటరిగా మందారణదుర్గాభిముఖుఁడై కొంచముదూరము వచ్చినపిదప నాతనికి దారియందు వికటవేషధారియైన గజపతివిద్యాదిగ్గజుఁడు కనఁబడియెను. గజపతికొంచముసేపటికిపూర్వమశ్వారోహియైనజగత్సింహునికలిసికొని యాతనిదొద్దనుండి యొకరూపాయను బుచ్చుకొనియుండెను. మరల నీకనొకయశ్వారోహి యగువీరపురుషుఁడు వచ్చుచుండుటను జూచి

మనసునందు తనకది సుప్రభాతమనియు, నామనుష్యునితో మాటాడినచోఁ దనకేదైనలాభముండుననియు భావించుకొని యశ్వారోహికెదురేగినిల్చుండి రెండుచేతులను బైకెత్తి "అల్లామహాదేవుఁడు హుజూరతబియతును (మీదేహారోగ్యమును) కాపాడుఁగాక!" అని యాశీర్వదించెను.

అశ్వారోహి యగుసైనికుఁ డాశ్చర్యవేషియైనయామనుష్యునినోటనుండియాశ్చర్యభాషయందు వచ్చినయాయాశ్చర్యాశీర్వాదమును విని యాశ్చర్యమునొంది యాతనితో మాటలాడవలయు నన్నభిప్రాయముతో గుఱ్ఱమును మెల్లమెల్లగ నడపనారంభించెను. దిగ్గజుఁడాతనిపార్శ్వమునుండి నడచివచ్చుచుండెను.

అశ్వారోహి—మీ రేజాతివారు?

దిగ్గజుఁ డాలోచింపఁదొడంగెను. కొంచెము సేపయినపిదప గురువువారినడిగి తెలిసికొననిదే మీప్రశ్నకు సరియైనప్రత్యుత్తరమునీయఁజాలను " అనియెను.

అ—అదేమిమాట ? మీజాతినిగూర్చి ఇంకొకరి నడుగనిదే చెప్పఁజాలరా ?

దిగ్గజ—నేనేమో సరిగానే యుంటిని. కాని, నాజాతివిషయమింకను సరిగాలేదు.

సైనికుఁడు తనమనసునందు "ఈమనుష్యుఁడుపిచ్చివాఁడని తోచుచున్నది. ఇతనితో మాటాడినచో కాలము వ్యర్థముగా నష్టమగు " నని యోచించి "ఏమిచాల నాశ్చర్యముగ నున్నది." అనియెను.

దిగ్గజ—నేను హిందూబ్రాహ్మణుఁడను. పిదప నేను ముసల్మానుఁడనైతి నని విన్నాఁడను. పునః హిందువునగుటకు [illegible]యవల

సినదానినంతను జేసితిని. ఇప్పుడు నాజాతినిగూర్చి యేమని చెప్పవలయునో మాస్వాములవారు సెలవిచ్చువఱకును నేనేమియుఁ జెప్పఁజాలను.

సైనికుఁడు సంగతి నంతయును తెలిసికొనవలయు ననియెంచి "స్వాములవారెవరు?" అని యడిగెను.

ది—నాకధ్యాపకులు- పాఠములను చెప్పెడివారు."

సైనికుఁడు మరల విస్మితుఁడై "నీకధ్యాపకులా? నీకు వయస్సునందు కొంచెము యేమియు లేనట్లు తోఁచుచున్నది. ఇప్పుడును నీవు విద్యార్థివేనా?" అనియడిగెను.

దిగ్గజ— నాకు వయసత్యల్పము. ఆషాత్రనీ చెప్పినట్లు నేనింకను బసివాఁడనే. ఆమాటయెప్పుడునసత్యముకాదు.

సైనిక—ఆషాత్రనీ యెవరు?

దిగ్గజుఁడు కొంచెము సేపుకన్నులుమూసికొని యోచించి పిదప "ఎవరోనేనెఱుఁగను." అనియెను.

సై—ఆషాత్రనీ స్త్రీయా? లేక పురుషుఁడా?

దిగ్గజుఁడు మరల కొంచెము సేపాలోచించి పిదప "నిశ్చయముగాఁ జెప్పఁజాలను. స్త్రీ యనియే తోఁచుచున్నది" అనియెను.

సైనికుఁ డాతనికి బుద్ధిచాలదని తెలిసికొనియెను. అట్టివానితోఁ బరిహాసమాడుచుండు టందఱికి నిష్టమే. సైనికుఁడు మరల "ఆషాత్రనీ స్త్రీయని యెవరివలన తెలిసికొంటిరి?" అనియెను.

దిగ్గజ—స్త్రీవలెనే చీరను ధరియించును. శిరోజములను కొప్పుపెట్టుకొనును. భూషణములను ధరియించును. యీలక్షణములనుచూచి స్త్రీ యని నిశ్చయించితిని.

సైని—ఆమెకు గడ్డమునుమీసము లున్నవా?

దిగ్గ—అవేవియుఁ గాన్పింపలేదు.

సైని—అందువలననేయామెస్త్రీయని తెలియుటలేదా?

దిగ్గజుఁడు కొంచెము సేపాలోచించి పిదప "అంతమాత్రముచే నిశ్చయముగాఁజెప్పవలనుపడదు. నాకు పాఠము చెప్పినయధ్యాపకులకనేకులకు గడ్డములును మీసములును లేవు. అనేకులువైదికలౌకికులకును మీసములుగడ్డము లేవు. ఈయుత్కలదేశమునందు పురుషులకుగడ్డములును మీసములును లేవు. మస్తకమునందో—కొప్పుపెట్టుకొనవీలు లేనిశిరోజములు మాత్రము—" అనియెను.

సై—ఆషాత్రనీ యధ్యాపకురాలు కాదని చెప్పవచ్చునా?

ది—మహాశయులు చెప్పినది సరికాదని చెప్పను. కాని యాషాత్రనిముఖభావము మొట్టమొదట నాయధ్యాపకునిముఖభావమునకు సరిగా పోలియున్నది. అదియుఁగాక యాషాత్రనీవ్యవహారాదులాయధ్యాపకులవ్యవహారాదులవలె నున్నవి.

సైనికుఁడు కౌతూహలముతో "ఏవిషయమునందు?" అని యడిగెను.

దిగ్గ—ఆమె యెప్పుడును నన్ను కొట్టుచునేయుండును. కాని నాయందు మిగుల ప్రీతికలిగియుండును. నేను చేయఁదగినకొన్ని కార్యములను నాచేఁ జేయించుకొనుచుండును. సుఖదుఃఖములను గూర్చి నాకుఁ జెప్పుచుండును.

సై—నీకు పాఠములను జెప్పుచుండుట లేదా?

ది—లేదు. అది నాదోషమనియే చెప్పవలయును. నేనామెను జూచినతోడనే సర్వమునుమరచిపోవుదును. చదువవలసినవిషయములుమనసున పట్టవు. పాఠములనుచదువుటకు సహాయముండదు.

సై—ఆషాత్రనీ స్త్రీయని యిప్పుడు తెలిసినది. మీరిదివఱకు

ను నాతోఁ బరిహాసమాడుచున్నట్లున్నది. ఆస్త్రీ మీకుఁ బ్రణయిని.

దిగ్గజుఁ డుద్దండుఁడై యెగిరి గంతువైచెను. అతఁడు పైకెగిరి గంతువేయుతొందరలో నాతనికంఠముననున్నరుద్రాక్షమాల కంఠమునుండి తెగి దూరముగాఁబడిపోయెను. అతఁడు దానిని తీసికొనకుండ నట్లే పోయి సైనికునియొద్ద నిలిచి "మీరేమిచెప్పితిరి? నేనా మాటనే యోచించుకొనుచున్నాఁడను. కాని, ఇతరులామెను స్త్రీ యని తెలిసికొందురా?" అనియెను.

సైనికుఁడు చిఱునగవుతో "నిజముగా జను లట్లే తెలిసికొందురు. ఆమె మీయందు ప్రీతికలిగియున్నదనియు మీరొకటిరెండు మాటలాడినతోడనే యామె మీప్రణయిని యనియు తెలిసికొంటిని" అనియెను.

దిగ్గజుఁడు వ్యస్తుఁడై రుద్రాక్షమాలను తీసికొని కంఠమున వేసికొని సైనికునిసమీపమునకు వచ్చి నిలిచి "మీరు దైవజ్ఞులా? మీరు నిజమైనమాటలనే చెప్పుచుండిరికదా? నేనీపర్యాయము దుర్గములోనికిఁ బోయి యామెను నాప్రణయిని యని పిలువవచ్చునా?" అనియెను.

సైనిక—ఆమె మీప్రణయిని యని నిజముగా చెప్పుచున్నాను. మీరు పోయి స్వచ్ఛందముగా నామెను మీప్రియతమ యని చెప్పియాదరింపవచ్చును. నేనుచాలకాలము మాగురువులకడ సాముద్రికశాస్త్రము నభ్యసించితిని. మీముఖమునుజూచినతోడనే మీకొకమనోమోహిని యుండెనని తెలిసికొన్నాఁడను. ఆమెనామము యొక్క మొదటియక్షరము "ఆ" యని గోచరమైనది. ఆమెనామమునందలి యంత్యాక్షరము గోచరమయినదికాదు. నీవిప్పుడు తొంద

రగా వచ్చి నిలుచుండినపిదప మీప్రణయినీనామాంత్యాక్షరము "ని" యని స్పష్టమయ్యెను.

ది—(పరమానందముతో) దేవరచెప్పినమీఁదట కన్నులు తెరచిచూచినట్లయ్యెను. మీవంటిదైవజ్ఞులనోటినుండి వినినపిదప నా స్త్రీ నాప్రణయిని యని దృఢవిశ్వాసము కలిగినది. అందులకు సంశయము లేదు. మీరు దయచేసి నాలలాటమును కొంచెము పరీక్షించి చూడవలయును. నాప్రణయినీనామాక్షరములుగాకుండ నక్కడక్కడ వేఱేయక్షరసముదాయమేమైననున్నదేమో సరిగా పరీక్షించి చూచి చెప్పవలయును.

గజపతి లలాటమును కొంచెము విప్పి దగ్గరగా వచ్చెను. సైనికుఁడు "అక్షరములున్నవి. కాని, "ఆ" "ని" అనునీరెండక్షరములుఁ గనఁబడినంతస్పష్టముగా తక్కినవి కాన్పించుటలేదు. అవిమసకలై పోయినవి" అనియెను.

గజ—మీరు నాకుమహోపకారమునుచేసినవారైనారు. మీ రెక్కడకుపోయెదరు?

సై—ప్రస్తుతము మందారణదుర్గమునకుఁ బోయెదను. పిదప వేఱేమఱియొకతావునకుఁ బోయెదను.

గజ—మందారణదుర్గముకడకు వచ్చినారము. ముందు కనఁబడుతోఁటవెనుకనేకదా కోటయున్నది. ఇక్కడకెవరికొఱకువచ్చితిరి?

సై—విశేషకార్యము లేవియు లేవు. కోటలోనొకవార్తఁ జెప్పవలసియున్నది.

గ—అయినచో పోవుదము రండు. నేను మొట్టమొదట కోటలోపలికే పోయెదను. అచ్చట నాస్త్రీ యున్నది. మొదట నామె

ను చూడనిదే మఱియెక్కడకును బోను.

సై — మీరు దుర్గమునందున్న యువతితోడను మాటాడుట కలదా ?

గ — (గర్వముతో) అనేక పర్యాయములు — విశేషముగ — దుర్గమునకుకర్తలగు నభిరామస్వాములు నాకధ్యాపకులు. దుర్గమందు సర్వముఖి యనునామె నాఘృతభాండము. ఎవతెనామాక్షరములలో మొదట "ఆ" యును నంత్యమున "ని" యును కలదో, ఆమెయే నాకు ముఖ్యాధారము.

సై — అయినచో, దయచేసి మీరొక సామాన్యవార్తను దుర్గమునందు తెలిపినచో గొప్పయుపకారమును చేసినవారగుదురు. ఎవతెనామాక్షరములలో మొదట "ఆ" యును చివర "ని" యును కలదో, యట్టిమీముఖ్యాధారిణిమూలమున నీవార్తను బంపిన జాలును !

గ — అవశ్యము చేయుదును. మీకొఱకు నాప్రాణమును బోఁగొట్టుకొనుటకైనను సిద్ధముగానున్నాఁడను. ఆస్త్రీనాప్రాణయిని యని మీరు చెప్పినదిమొదలుకొని నాధైర్యసాహసము లెట్టులభివృద్ధియయ్యెనో నేను చెప్పఁజాలను. నేనిప్పుడేపోయి వార్తను చెప్పివైచెదను. సమాచారమేమి చెప్పుఁడు.

సై — మీరు దయచేసి కుమారజగత్సింహుఁడు బందీయయ్యెనని తెలియఁజేయవలయును.

గజపతి "ఎందులకుబందీయయ్యెను? ఎవరు బంధించినారు?" అనియడిగెను.

సై — ఎందులకు బందీయయ్యెనో చెప్పఁజాలను. మహారాజకుమారసింహుని యాజ్ఞాప్రకారము మేమే యతనినిబందీగా పట్టు

కొంటిమి

దిగ్గజుఁడు మనస్సునందు కొంచెమాలోచించి యువరాజు బందీయైనప్పుడు దుర్గమునందలిమిగిలినవారందఱునదేగతిపట్టువడిరనియు, వీరేంద్రసింహుఁడు బందీయైనప్పుడాతనియనుచరులందఱు నాతనితో ననుగతులై బందీలైరనియు భావించుకొనియెను. తాను చేసినగంగాస్నానము, తీర్థదర్శనము, గంగాతీరవాసము మొదలగునవన్నియు వ్యర్థములయ్యెననియు, యువరాజునుపట్టుకొని బందీచేసినవారిలో నొకఁడు ముందుగావచ్చినాఁడనియు, మిగిలినవారు వెంటనే రాఁగలరనియు, ప్రస్తుతమున బందీగాఁ జేయునాతనిసహవాసమును విడిపారిపోవుట మిగుల మేలనియు యోచించుకొని ప్రకాశముగా సైనికునితో "ఈవార్తను దుర్గమునందు తెలియఁజేసెదను. వేఱుకార్యమునుగూర్చి మీరు దయచేయవచ్చును" అనిచెప్పెను.

ఈవిధముగఁ జెప్పి దిగ్గజుఁడు క్రమముగా నచ్చటచ్చట నడయాడ నారంభించెను. సైనికుఁ డాతని కడ్డమువచ్చి వెన్నంటలేదు. దిగ్గజుఁడు మెల్లమెల్లగ కొంచెముదూరము పోయి పిదప పరువిడనారంభించెను. పరుగెత్తుచు నప్పుడప్పుడు వెనుదిరిగిచూచుచు మరల పరుగెత్తుచుండెను. పఱుగెత్తుటయందాతనికి విశేషనైపుణ్యముండెను. పూర్వమొకప్పుడు విమలతోఁగూడ రాత్రికాలమునఁ బోవుచున్నప్పుడు పిశాచభయముచే గజపతి యీరీతిగనే పారిపోయియుండెను.

దిగ్గజుఁడుపలాయనమై యదేపోకగాఁబోవుచుండుట యంతవిశేషముగా సైనికుఁడు గమనింపలేదు. పదస్థుఁడగునాతఁడు పదచ్యుతుఁడగువానికి పూర్వమువలె గౌరవమునొసంగక యవజ్ఞచేయుచుండు టెల్లరకును స్వభావసిద్ధము. జగత్సింహుఁడు ప్రస్తుతమున బందీ

మైయుండుటచే నాతనియాజ్ఞను నెరవేర్చుట యంత యావశ్యకము కాదని సైనికుఁడు తెలిసికొనియెను. యువరాజు చెప్పినవార్తను దెల్పుటకు తానే దుర్గమునకుఁబోయి కాలమును వ్యర్థముగా నష్టము చేసికొనుట ప్రయోజనకారి కాదని యాతఁడు తెలిసికొనియెను. ఇంతేగాక యాస్థితియందు యువరాజు చెప్పినవార్తను దుర్గమునకుఁబోయి తెలియఁజెప్పుట క్రమముకాదని కూడ నాతఁడు భావించుకొనియెను. ఏమంటిరా? ఈవార్తను దుర్గమునకుఁబోయి చెప్పె ననుసమాచారము మహారాజెఱింగినచో సైనికుఁడు దండార్హుఁడగును. ఆశంకచేతనే దుర్గమునకుఁబోవలసిన యావశ్యకత లేదని యాతఁడనుకొనియెను. గజపతిని వార్తావహునిగాఁ జేసి వార్తను దుర్గమునఁ దెలియునట్లు చేసి తనపైఁబెట్టినభారమును తగ్గించుకొనియెను.

మందారణదుర్గమునకు సరిహద్దున నాల్గుమార్గములు చేరియుండెను. ఒకటి దుర్గములోనికిఁ బోవును. ఒకటి శైలేశ్వరుని మందిరమునకుఁ బోవును. ఒకటి వర్ధమానముకడకుఁ బోవును. నాల్గవది పురమునకుఁ బోవును. సైనికుఁడు దుర్గమునకుఁ బోవకుండ పట్టణమునకుఁ బోవుమార్గమును బట్టి పోయెను. కశాఘాతముచే నుత్తేజితమైనయాతనిగుఱ్ఱమును వేగముగాఁ బోవుచుండెను.

ఆఱవ ప్రకరణము.

గజపతివిద్యాదిగ్గజుఁ డూపిరివిడువకుండ పరువెత్తి దుర్గములోనికిఁ బోయెను. మఱియొక్కడకును బోవకుండ నాప్తునిని జూడవలయునని యాతఁడు పురమునకుఁ బోవుట కధికారము లేకపోయినను

సాహసము చేసి పోవుచుండెను. అద్భుతముగ నున్న యాతనిదుస్తులను, నత్యంతవ్యస్తభావముతో నాకస్మికముగా నాస్థలమునకువచ్చి నిలుచుండుటయుఁ జూచి ద్వారరక్షకుఁడు కసరుకొనుచు నాతని నచ్చటనుండి వెడలిపొమ్మని చెప్పెను.

దిగ్గ—అన్నా! కోపపడెద వెందులకు? నేనొకగూఢసమాచారమును దెచ్చితిని. దానినిప్పుడే తెలుపుట యత్యావశ్యకము.

ద్వారపాల—అట్టివార్త యేదియో నాకుఁ దెలుపఁగూడదా?

దిగ్గ—నీకుఁ దెలుపఁదగినది కాదు. ఒక్కరికిమాత్రమే యది యేకాంతముగాఁ దెలుపఁదగియున్నది. నీకు గడ్డమును మీసములు నున్నవి. కచ్చబిగించుకొని బట్ట కట్టుకొంటివి. నీతలపై కొప్పులేదు. నీకు వార్తఁ జెప్పుటకు నీవు నాకధ్యాపకుఁడవా?

ద్వార—నిన్ను విడిచిపెట్టినచో తాఖూరాణియొద్దఁ గూర్చుండి నీవార్తలను విన్నవించెదవా? ఇక్కడ నిలువవలదు. దూరముగఁ బొమ్ము.

దిగ్గ—నీవు నన్నెఱుఁగవా? నేనిక్కడివాఁడనే. నీవు నన్ను మఱచిపోయితివి కాఁబోలు.

ద్వార—నీవెప్పుడు నిక్కడివాఁడవు కావు. నేనుచూడనివారెవరు నిందు లేరు. నీవిక్కడివాఁడవే యైనచో నిట్లువచ్చి మార్గమునొద్ద గద్దలమాడుచుండవు. నీవు నిజముగా కిష్కింధలోనుండువాఁడవు.

దిగ్గ—నిజముగా నీవు నన్నుఁ జూచియుండలేదా? దుర్గమునందు నన్నెఱుఁగనివారున్నారను మాట నా కాశ్చర్యమును గల్గించుచున్నది. నీ వభిరామస్వామి నెఱుఁగుదువా?

ద్వార—ఆయన నేనెఱుఁగనా? నీవు పిచ్చివాఁడవు—నీకును ఆయనకును నేమిసంబంధము?

దిగ్గ — ఆయన నాకు గురువు. నేనాయనకుఁ బ్రధానశిష్యుఁడను.

ద్వార — కొంచెము యోచించి పిదప నాయనకు శిష్యుఁడవైతివైనచో నీకీవేమ మేల?

దిగ్గ — దానినిగూర్చి చెప్పవలయుననినచోఁ జాలఁగలదు. మఱి యొకనాఁడదియంతయు నీకెఱింగించెదను. ఇపుడంతఃపురమునందు నాయూమాష్మ్రీయున్నది. నేను చెప్పవలసినయత్యవసరవార్త నామెకు మాత్రమే చెప్పెదను.

ద్వార — ఆమాష్మ్రీయున్నమాట నిజమే. నీవామె కేమగుదువు?

దిగ్గ — దానినిగూర్చి చప్పవలయుననినచోఁ జాలకలదు. అదియట్లుంచుము. నీవామె నిక్కడకు పిలువుము. అట్లు కాకపోయినచో నేనామెయుండుస్థలమునకుఁ బోయెదను. విడువుము. అదియునుగాక పోయినచో నిక్కడనుండియే యామెను గట్టిగా కేకవేసి పిలుచుట కొప్పుకొనుము.

ద్వార — కొంచెము సేపాగుము. జనులెవరినైనను చూచి యామెయొద్దకు సమాచారమును చెప్పి పంపెదను.

దిగ్గజ — నేను వేచియుండఁజాలను. వేగముగా సమాచారమును చెప్పిపంపుము. నేను తెలియఁజేయవలసినవార్త చాలనవసరమైనవార్త. కాలవిళంబమైనచో నది యొకమహావిపత్తునకుఁ గారణమగును.

ద్వారపాలకుఁడు కొంచెము యోచించి పిదప మనస్సునందు "ఇతఁడు పందార్థణనివాసుఁడేయనియు, నితని నిచ్చటనిలిపియుంచు టుచితముకాదనియు నిశ్చయించుకొని "ఆగుము. లోనికి వార్తనం

పెదను" అనియెను.

దిగ్గజునకును ద్వారపాలకునకును నీవితండవాదముజరుగుచున్నప్పుడద్దియంతయును నతఃపురమునందు ప్రచ్ఛన్నయై గవాక్షమునకడ యవనికాంతరాళమున నొకప్రౌఢవిధవాంగన నిలుచుండి చూచుచుండెను. ఇతరులకామె కానిపింపకుండ మార్గముకడకువచ్చి నిలుచుండి, ముఖహస్తపాదాద్యవయవములతో నభినయము సేయుచు గందరగోళముఁజేయుచున్నదిగ్గజుని చూచుచుండెను.

ఆమెవిమల. ఆమెదేహమునఁ నెచ్చటనునాయుజ్జ్వలతయు నా కోమలతయు నిప్పుడు లేదు. అత్యంతమనోహరమగునాచంపకసదృశవర్ణ మిప్పుడు లేదు. అధరోష్ఠములయందు దాంతాంబూలరాగవర్ణమిప్పుడు లేదు. లోచనములయందు పూర్వమువలె నాకజ్జలరేఖలు నిప్పుడు లేవు. ఆలోచనములయందు మన్మథశరరూపములగు నాకటాక్షములును లేవు. కుంతలములయం దానినిడకృష్ణతయును లేదు. వేణిగాని కబరిగాని యేదియును లేదు. శరీరమం దెచ్చటను నొక్కయాభరణమైనను లేదు. స్వర్ణసూత్రసమన్వితమైనవస్త్రముచే నామెశరీరము సమావృతమై యుండ లేదు. వక్షమునందు ముక్తాఖచితమైనకంచుకము లేదు. పూర్వశోభాసమృద్ధులేవియు విమలయందిప్పుడు లేవు. విమల వయస్సునందేగాకుండ నైకిచూచుటకుఁగూడ వృద్ధయైయుండెను. ఆమె యాయలౌకికలావణ్యమును, శోభామయమైన యాయౌవనసంపదయును కాలము చేజయింపఁబడినవనియనేకులెఱుంగుదురు. ఇప్పుడవిశీర్ణభ్రష్టములును, మలినములును, విశుష్కములునై యుండెను. ఆమె యవయవములుక్షీణించియుండెను. దేహము కాతరమై యవసన్నమైయుండెను. గమనము కంపితమై విచలితమైయుండెను. భావభంగులు సంయతములై సావధానములై యుండెను. విలాసము

యగుసావిమల యిప్పుడు సభ్రివసనధారిణియైయుండెను. హాస్యకౌతుకమయియగు నావిమలయధరోష్ఠము లిప్పుడు రవికరవ్రితప్తకుసుమకలికలవలె మ్లానములై యుండెను. ఆహాస్యానందములా మెయొద్దనుం [illegible]రకాలపుసెలవును గైకొనిపోయినవి. రహస్యము, రసికత, పరిహాసము మొదలగునవి యామెస్నేహమును వదలిపెట్టిపోయినవి. హా! శోకమా! నీవీసంసారమునందు ఘటించినయచింతితపూర్వపరివర్తనము లేవియు రాకుండనుండవా?

ఆసమయమునఁ గొంచెము స్థూలకళేబరమును శ్యామలవర్ణమునుగలప్రౌఢవయస్కయగు మఱియొకస్త్రీవచ్చి విమలవెనుకప్రక్క నిలుచుండియుండెను. ఆస్త్రీ ఆషా్మ్రని.

ఆషా్మ్రని — సఖీ! మధురకుఁబోవుమార్గమునుజూచుచు వ్యర్థముగాఁ గాలహరణముసేయుటెందులకు? శఠుఁడగునానటుఁడు దిగ్గుఁడు వెనుకకుఁదిరిగిరాఁడు.

విమల — ఈపరిణయబంధమును త్రెంపివేయుట కెవరికి సాధ్యము? మనశ్యామసుందరమదనమోహనుఁడు మరలవచ్చియున్నాఁడు.

ఆ — నిజమే! ఆహా! అట్టిదినము మరలవచ్చునా?

వి — వచ్చిచూడుము!

ఇట్లుచెప్పి విమల ఆషా్మ్రని తానున్నయెడనిల్పి తానుకొంచెమువెనుకకుజరిగి "చూడుము. మనచోరుని జూడుము. ఔనా? కాదా?" అనియెను.

ఆషా్మ్రనియుఁ జూచి నవ్వుచు "ఔను. అమ్మా! ఆపోకిరిబ్రాహ్మణుఁడువచ్చినాఁడే! కాని యామస్తు లేమి?" అనియెను.

విమలయు నవ్వుచు నాషా్మ్రనీగడ్డమునుబట్టుకొని "విరహవిహ్వలా! రాధా! అన్నియును మఱచితివా? గోపకన్యలప్రాణధన

మిప్పుడు మధురాపురమునకు రా[illegible] రాజవపుము" అనియెను.

ఆషా్మ్రని — పరిహాసమున కేమి — ఈనిర్భాగ్యుఁ డిన్నిదినములకుఁ దరువాత నిప్పుడెక్కడనుండివచ్చెను?

విమ — అది తెలిసికొనుట మిగుల నావశ్యకము. నీవుపోయి గజపతిని దీసికొనిరమ్ము. ద్వారపాలకునితో గద్దలముసేయుటెందులకు?

ఆషా్మ్రనియు నక్కడనుండి క్రిందికిదిగిపోయి లక్ష్మణియనునొకదాసిని బిలిచెను. ఆమెవచ్చెను. ఆమెనుగూడ తీసికొని యాషా్మ్రని పార్శ్వమందున్న యొకచీఁకటింటికిఁ బోయెను. అక్కడఁ గూర్చుండుటకు స్థలములేదు. అటనిలుచుండి ఆషా్మ్రని లక్ష్మణితో "ద్వారముపొద్ద పొడవైనకాళ్లును, బట్టతలయును గలమనుష్యుఁడొకఁడువచ్చి మాటాడుచున్నాఁడు. అతఁడెవఁడో, ఎక్కడివాఁడో, అదియంతయు విచారించి తెలిసికొనివచ్చి చెప్పుము" అనియెను.

ల — నీవేపోయి యడుగరాదా?

ఆ — అతఁడు నామనోహరుఁడు. ఆకస్మికముగ నేనెట్లుపోదును? నేనిప్పుడు చూడఁగూడదు.

లక్ష్మణి చాలకాలమునుండి దుర్గమునం దుండియుండెను. తఱచుగా విమలతో మాటలాడుచుండును. రసికశాస్త్రమునందును, కుత్సితకృత్యములుచేయుటయందును వెనుకఁదీయునదికాదు. ఆమె మనస్సునందు "రసోల్లాసము బాగుగనేయున్నది" అనియనుకొని "ఏమే శిఖండి! నీహృదయహారమును విప్పుకొని నేను తగిలించుకొనవలయునాయేమి?" అనియెను.

ఆషా్మ్రని — నీకది సాధ్యమే? నీపునీవే; యజమానురాలగు

ఠాకురాణి నాకేమియుచేయలేక వెడలిపోయినది. నేనొకప్పుడు దయాపూర్వకముగ నామె నాతనికిం జందాబ్రిళిగా నొప్పిదముచేసితిని. మానవమయియగు రాధికయైయున్న యామె నేనుదక్క మఱెవ్వరును గారు. నేనొక్కతెనుమాత్రమే మొదటినుండియు నాతనిపాలిటి రాధికనై యున్నాను.

లక్ష్మణి యధికవయసుకలదికాదు. ఆపాత్మనీకంటె నొకటిరెండుసంవత్సరములు తక్కువవయసుకలదని తోఁచుచున్నది. శరీరచ్ఛాయయు నామెకంటె స్వచ్ఛమైయుండెను. అందుచే లక్ష్మణి తనసొబగును జూచుకొని తానాపాత్మనీని వినాశనము చేయఁగలవని యనుకొని "నీకింతటిమోహముతగినదికాదు" అనియెను.

ఇట్లుపలికి లక్ష్మణి ద్వారముకడకు వచ్చెను. ఆమె యక్కడకు వచ్చునప్పటికి గజపతివిద్యాదిగ్గజుఁడును కాతరభావముతో ద్వారపాలకునిఁగూర్చి "అన్నా! నీవు నాకవకాశమునీయనిచో నేనిచ్చటనే ప్రాణములను బోఁగొట్టుకొనియెదను. అందువలన నీవు గోహత్య, బ్రహ్మహత్య, స్త్రీహత్య, భ్రూణహత్య మొదలగుమహాపాతకములకు గుఱియగుదువు." అనియనుచుండెను.

ద్వార—నీవు ప్రాణములను విడిచినచో నేనట్టిమహాపాతకములకు గుఱియగుటకుఁ గారణమేమి?

దిగ్గ—చెప్పెదనువినుము. బాల్యమునందు మాగురువులు నన్ను "శుద్ధపసువు" అనిపిలుచుచుండెడివారు. అందుచే నీకు గోహత్యసిద్ధమగును; నేను బ్రాహ్మణకులప్రదీపకుఁడను. అందుచే బ్రహ్మహత్య సంఘటించునని తోఁచుటలేదా? నేనెల్లప్పుడును మిగుల భయస్థుఁడను. అదిచూచి నాసహాధ్యాయియొకఁడు నన్ను స్త్రీయనియు నబలవలె ధైర్యములేనివాఁడననియు ననుచుండెడివాఁడు. నేను

సులభముగా మాటిమాటికి నేడ్చుచుందును. అదిచూచి జనులు నన్ను కేవలము స్త్రీయని చెప్పుచుందురు. అందుచేత స్త్రీహత్యయు సంభవింపఁగలదు. నేనొకప్పుడు చేఁపలనుగొనవలయునని యంగడికిఁ బోయియుంటిని. అచ్చట నామత్స్యములనువిక్రయించునొకస్త్రీ చేఁపలను గుట్టలుగుట్టలుగాఁ బోసియుంచెను. వెలయెంతని విచారింపగా "నొకడబ్బు" అనిచెప్పి యక్కడనున్నగుట్టలను జూపించెను. నేనొకడబ్బు నిచ్చి యాగుట్టల నన్నిటిని ప్రోగుచేసి యెత్తుకొనుచుంటిని. ఆస్త్రీ "ఇదేమి స్వామీ? ఒక్కడబ్బునిచ్చి యన్నిగుట్టలను తీసికొనిపోయెదరా?" అనియెను. నేను "అన్నిగుట్టలు నొక్కడబ్బుకాదా" అనియంటిని. ఆస్త్రీ మీనములను తీసికొనుచు "పాపము స్వామియేమియు నెఱుఁగరు. ఇంకను దల్లికడుపులోనేయుంటిరి." అనియెను. ఆమెయట్లు చెప్పియుండుటచే భ్రూణహత్యయు నీతలకుఁ జుట్టుకొనును.

దిగ్గజుఁ డీవిధముగా చెప్పుచున్నప్పుడు లక్ష్మణియు నాతనివర్క సకుచేసి "ఏమి! రసికపురుషా! జ్ఞప్తియున్నదా?" అనియెను.

దిగ్గజుఁడు తలతడవుకొననారంభించెను. అటునిటుచూడఁదొడంగెను. ఆసుందరినెఱిఁగియున్నట్లాతనికి జ్ఞప్తిలేదు. కాని యత్యంతసుందరియగుకామినియొకర్తు వచ్చి "రసికపురుషా!"యని తన్ను సంబోధించినప్పుడామె యెవరో తానెఱుంగనని చెప్పుట యరసికతయగునని భావించుకొని "సుందరీ! నిన్ను నేనెఱుఁగుదును. చూచియున్నాఁడను. బాగుగ నెఱుఁగుదునుగాని గుర్తింపఁజాలను. నీవెవరవు? చెప్పఁగూడదా?" అనియెను.

లక్ష్మణియు ముఖమును విశేషభారసూచకముగ ముడుచుకొని "సరి! నేననుకొన్నట్లే—పురుషజాతిని తెలిసికొనకుండ వారికిహృదయ ప్రాణముల నర్పించినచో తుదకిట్లేయగునని నేనెఱుంగుదును.

తుదకుస్త్రీకి విలపించుటయే గతి. నాహృదయము నపహరించుకొని నీవు తుదకు చెప్పినమాట యిదియా!" అనియెను.

దిగ్గజుఁడు చాలసేపు యోచించెను. కాని యెవరిహృదయము నపహరించినట్లాతనికి జ్ఞప్తికి రాక "నాజీవితకాలములో నేనెప్పుడు నితరులది యొక చిల్లిగవ్వయైన నపహరించియుండలేదు. నేను దొంగను గాను. అదియంతయు నీమందారణదుర్గమునందున్న వారందఱు నెఱుఁగుదురు. అన్యాయముగా నన్ను చోరుఁడవని చెప్పెదవేల? నీవు బాగుగా వెదకిచూడుము! నీహృదయప్రాణములు పడియెచ్చటనో యుండియుండవలయును. నేను వానినెప్పుడును తీసికొనియుండలేదు" అనియెను.

లక్ష్మణియు చురచురచూచి "తుదకీమాటలనంతయును చెప్పెదవు. మంచిది. నేనిప్పుడే వెడలిపోయెదను" అనియెను.

దిగ్గజ—వెళ్లిపోకుము. సుందరీ! వెళ్లిపోకుము. నేను నిన్ను బాగుగా నెఱుంగుదును. గుర్తించుటకుఁ దగినట్లు చెప్పినచో గుర్తించెదను. నన్ను చోరుఁడనని చెప్పుటకు నీకిష్టముగానుండెనేని నేను చోరుఁడనే యగుదును. నీవిప్పుడు దయచేసి నాకొక్కయుపకారమును జేయవలసియున్నది.

ల—అదియేమి చెప్పుము.?

డి—(చేతులుజోడించుకొని) ఆషామ్రితో నత్యవసరమైన యొక వార్తను జెప్పవలసియున్నది. దానికనుకూలమగునేర్పాటులను నాయందుదయయుంచి నీవు చేయవలయును. ఇదే నాప్రార్థనము.

ల—గొప్పకష్టముసంఘటిల్లినది. నీవాషామ్రిపై వలపుఁగొనియున్నట్లున్నావు. నన్ను మఱచిపోయితివి. నేను నీకు జ్ఞప్తికి రాలేదు. నన్ను గుర్తింపలేకపోయితివి. నేనిప్పుడే పోయి యాయాషామ్రిని

లిచికొనివచ్చి నీసన్నిధిని విడిచి పోవలయునా! అయ్యో! నాలలాటలిఖితమా!

లక్ష్మణి యీవిధముగా చెప్పి పోవుచుండ దిగ్గజుఁడుచూచి భయభ్రాంతుఁడై యామెవస్త్రమును బట్టుకొని "నాతోడు. నీవు నాపై కోపగింపవలదు—కృపయుంచి ఆషామ్రినిపిలువుము. చిరకాలము నీదాసానుదాసుఁడనై యుండెదను" అనియెను.

లక్ష్మణినవ్వుచు నాతనినిగూడఁదీసికొనిపోయెను. ద్వారపాలకుఁ డభ్యంతరపెట్టలేదు. లక్ష్మణి దిగ్గజుని కచ్చేరిగదిలోనికిఁదీసికొనిపోయెను.

దిగ్గజుఁడు గదిలో తలపెట్టిచూచి "లోపలనంధకారము" అనియెను.

లక్ష్మణి—నీవు లోపలకుఁబోయినచో వెలుఁగువచ్చును. ఆషామ్రినిగూడ చూచెదవు.

దిగ్గజుఁడులోపలకుఁబోయి చూచెను. లోపల నాషామ్రియుండెను. దిగ్గజుఁడానందముచే నుబ్బి నోరార నవ్వసాగెను.

ఆషామ్రి "ఇదేమిభూతమా? ఇన్నిదినము లెచ్చటనున్నది?" అనియెను.

ఆషామ్రినిజూచుటతోడనే గజపతివిద్యాదిగ్గజున కపిత్వము పొంగిపొరలెను. ప్రణయినినిచూచి యొకశ్లోకమునుచెప్పనిదే సంబోధించుటయుచితముకాదనియెంచి "యాదేవీసర్వభూతేషునమస్తస్త్రైనమోనమః" అనిచెప్పి బ్రాహ్మణుఁడాషామ్రికి నమస్కారమొనర్చెను.

ఆ—నాకు నమస్కారమును చేయుచుంటివా?

డి—బ్రాహ్మణార్యులు నాగవాసులపాదసేవనేసేయునప్పుడు నమస్కారముచేయుట యొకగొప్పకాదు.

ఆ—నీవు రక్షకుఁడవేయగుదువు. నీవింతవఱకు నెక్కడను న్నాఁడవు?

ది—ఆమాట పిదప చెప్పెదను. నీవిప్పుడు నాతో బయలు దేరవలయును. ఇక్కడనున్నచో ననేకవిపత్తులకు గుఱిగావలసివచ్చును. నీవు నాప్రణయినివి కావా?

ఆ—దానినిగూర్చి మరలమరల చెప్పనేల? నీవు నాకేమగుదువో యావిషయము నందఱు నెఱుఁగుదురు.

ది—సరిగాఁజెప్పితివి. ఔను. ఆవిషయము నందఱు నెఱుఁగుదురు. దేశవిఖ్యాతుఁడైన జ్యోతిషపండితుఁడొకఁడు నన్నుఁజూచెను. అతఁడును దానిని దెలిసికొనినాఁడు. అట్లయినప్పుడు నీవు నాతోడ రాఁగూడదా?

ఆ—రానని యెవరు చెప్పినారు? నేను నీపై నెంత ప్రేమను కలిగియున్నానో నీవు నాపై నంత ప్రేమను కలిగియుండుట లేదు.

ది—లేదని యెవరు చెప్పినారు? అట్టిమాటను చెప్పినవాఁడు కేవలము మిథ్యావాది. నామనస్సును బాధించుట కసత్యవాక్యములను బ్రకటించినాఁడు. నేను నిన్ను ప్రేమించుచున్నాననుటకు నాశరీరమే సాక్షి. నేను చూచిన యాదైవజ్ఞమహాశయుఁడు నాలలాటమును జూచి దానిపై, నీనామాద్యక్షరమగు "ఆ" యనునంత్యాక్షరమగు "నీ" యను వ్రాసియున్నవని నుడివియున్నాఁడు. అట్టిప్రీతివిశ్వాసములు మఱియొకరియొద్ద కనఁబడఁగలవు?

ఆ—అదియంతయు నసత్యము. నీవత్యధికముగా నన్ను ప్రేమించుచుండిన యెడల నీవు నన్ను విడిచి విదేశమునకుఁబోయి యింతకాలము ప్రవాసివై యుండనేయుండవు.

ది—ఆస్త్రీ! ప్రాణేశ్వరి! నాకపాలమునను నీనామము వ్రాసి

యున్నది. నామాటయందు నీకు నమ్మకము లేకపోయినచో నీవే చూడుము.

అని చెప్పి దిగ్గజుఁడా స్త్రీనేత్రములకు సరిగా తనలలాటమును బెట్టి "చూచితివా?" అనియెను.

ఆ—ఔను. చూచితిని. కాని నీవు చెప్పినయక్షరము లేవియు నటలేవు. నీకపాలమున "పశువు" అని స్పష్టముగా వ్రాసియున్నది.

ది—అట్లును నుండవచ్చును. ఏమనిన నేను నీపశువునేయగుదును. నీవు నన్ను మేపుచుంటివి. త్రిప్పుచుంటివి. బయటకుఁ దోలుచుంటివి. నీకిష్టమువచ్చినట్లు చెప్పుము. ఇఁక నధికకాలవిలంభముతోఁ బ్రయోజనము లేదు. వేగముగా నాతోడ రమ్ము. ఇక్కడనుండుటవలన భయంకరవిపత్తు సంభవమగును.

ఆ—ఏమి యాపద?

ది—వీరేంద్రసింహుని వ్యాపారము పునః సన్నిహితమైనది.

ఆ—అదియేమి?

ది—యువరాజు బందీయైనాఁడు.

ఆస్త్రీ ప్రకంపితయై భయముతో "ఎవరు చెప్పినారు?" అని యడిగెను.

ది—బందీగాఁజేసినవారే చెప్పినారు.

ఆ—బందీగాఁజేసినవారెవరు?

ది—మహారాజగుమానసింహుని మనుష్యులు.

ఆ—ఎక్కడ బందీగాఁబట్టుకొనినారు?

ది—పోవుచున్నదారియందు.

ఆస్త్రీ యాతురతతో నీవార్త యసత్యమయినది కాదని తె

తీసికొని మరల "నీవు చెప్పినది నిజమేనా?" అనియడిగెను.

ది—(హృదయముపైఁజేయిపెట్టుకొని) నీతో నసత్యములను జెప్పినచో నాకునరకమందైనను స్థలముదొరకదు. నాకామాట బాగుగాఁ దెలియును. నీకు తెలియదా? యువరాజు బందీయైనప్పుడు పూర్వమువలెనే యిప్పుడును దుర్గమునందున్న వారందఱును బందీలగుదురు. నీనిమిత్తమై నేనెంతయో యోచించుచున్నాఁడను. ఇప్పుడే రమ్ము! ఎక్కడికైనను పారిపోవుదము.

ఆపాత్రని మిగులకళవళపడి విమలతో నీవార్తనుజెప్పుటకై యాతురమునొందుచుండెను. గజపతి నక్కడనుండిపంపివేయుటకై "సరిగాఁజెప్పితివి. పారిపోవుటయే వివేకమని తోఁచుచున్నది. నీవిప్పుడు పొమ్ము. సామానులను దీసికొని చీఁకటిపడగనే వెడలిపోవుదము." అనియెను.

ది—ప్రాణేశ్వరీ! ఆలస్యముచేయుటకు ధైర్యముచాలదు. మనము పోవులోపలనే ఆయాపదవచ్చినను రావచ్చును.

ఆ—అందులకొకయుపాయమును జేసెదను. నీవిప్పుడేపోయి యాశ్రమమునందున్నవారితో మానసింహునిమనుష్యులొక రెండుగంటలలో వచ్చి దుర్గమును ముట్టడింపనున్నారని చెప్పుము.

వడకుచు ద్వారముకడకు వచ్చి "ఏమంటివి? నేనిప్పుడె పోయెదను" అనియెను.

ఆ—నీవు పొమ్ము. నేను సమయమునకు సరిగావచ్చి నిన్నుఁ గలిసికొనియెదను.

గజపతి యొకమార్గమువెంట ద్వారముకడకుఁబోయెను. అచ్చట లక్ష్మణి నిల్చుండియుండి "మిత్రుఁడా! నన్ను విడిచిపెట్టి పోయెదవా?" అనిపలికి యతనిపైనున్న వస్త్రమును బట్టుకొనియెను.

"లేదు—ఇప్పుడే వచ్చెదను—బట్టను విడువుము" అనిదిగ్గజుఁడనియెను.

ఆవస్త్రములోసగము లక్ష్మణిచేతిలోనికూడవచ్చెను. గజపతి పలాయనుఁడై పోయెను.

పదునప్రకరణము.

గజపతివిద్యాదిగ్గజుఁడుచెప్పిన దుర్వార్త స్వల్పకాలములో దుర్గమంతటను వ్యాపించెను. జగత్సింహునకు సంభవించినయాపద్వార్తను వినినప్పటినుండియు నాతనియాత్మీయుల దుఃఖమునకుఁ బారము లేదు. అభిరామస్వామి శీఘ్రముగా దిగ్గజునిబిలిచి యనేకవిధములగు ప్రశ్నలనడిగి తెలిసికొనియెను. దిగ్గజుఁడు విశేషసంగతు లేమియు జెప్పఁజాలకపోయెను. తుదకుసత్యస్థితిని దెలిసికొనివచ్చుటకు నమ్మికమైనయొకగుఱ్ఱపురౌతును బంపవలయునని నిశ్చయించుకొనిరి. అభిరామస్వామి యాజ్ఞానుసారముగ రౌతొకఁడు పాట్నానగరమునకు బయలువెడలెను. ఆసమయమునం దాత్మీయులందఱును కర్తవ్యమునుగూర్చి యోచింపనారంభించిరి.

సూర్యాస్తమయమైనపిదప నిరువురుస్త్రీ లభిరామస్వామి కుటీరమునకు వచ్చిరి. అభిరామస్వామి మృగచర్మముపైఁ గూర్చుండియుండెను. వచ్చినయిరువురుస్త్రీలలో నొకతె విమల. మఱియొకతె ఆపాత్రని. వారిరువురును నేలపైఁ గూర్చుండియుండిరి. అందఱిముఖములను చింతావిషాదము లావరించుకొనియుండెను. అందఱును మౌనమునుదాల్చి యుండిరి.

విమలమాటాడుట కారంభించి "ఇప్పుడుపాయమేమి?" అనియెను.

అభిరామస్వామి యధోముఖుఁడై కొంచెముసేపుచింతించి పిదప నిట్లుచెప్పనారంభించెను. "విమలా! శైలేశ్వరునిమందిరమున నీకును, జగత్సింహునకును బ్రథమసందర్శనమైనపిదప నీవు నన్నాలోచనయడుగుటకు వచ్చియుంటివికాదా! ఆదినమున జరిగినమాట లేవైన నీకు జ్ఞప్తియందున్నవా? చాలకాలముమాటకాదు. అదేస్థలమున నిలుచుండి నీవు నన్ను మరల నాలోచన మడుగుచున్నావు."

విమల—జ్ఞప్తియందున్నది. ఆదినమున జరగిన మాటలన్నియు బాగుగా జ్ఞప్తియందున్నవి.

అభి—మానసింహుఁడీపరిణయమున కంగీకరింపఁడని నేనప్పుడు చెప్పియుంటిని. నీవందులకు యువరాజే స్వతంత్రుఁడని బదులుచెప్పితివి. ఆమాటలు జ్ఞప్తియందున్నవా?

విమల—(అధోముఖియై) ఔను.

అభి—ఆస్వాతంత్ర్యమున కిదియే ఫలము. యువరాజున కిప్పుడు నేమాత్రమును స్వాతంత్ర్యము లేదు. ధనమునందును, మానమునందును, పదవియందును, ప్రతిష్ఠయందును, శౌర్యపరాక్రమములయందును, గౌరవమునందును మానసింహుఁడద్వితీయుఁడని చెప్పినది యుత్ప్రేక్ష కాఁజాలదు. తండ్రియిష్టమునకు వ్యతిరేకముగా నే కార్యముఁ జేయుటకును జగత్సింహున కీషన్మాత్రమును స్వాతంత్ర్యము లేదు. ఇంతేగాక, మానసింహునకును, యువరాజునకును ప్రభుభృత్యసంబంధముండుటచే యువరాజు సార్వభౌముని కార్యములయందు నియోగింపఁబడినవాఁడు. ఆకార్యములయందును నాతని కేవిధమైన స్వాతంత్ర్యమును లేదు.

విమల—ఆవిషయమిప్పుడు తెలిసినది. ఒకవేళ నీసంగతి యప్పుడు తెలిసియున్నను నేమిచేయఁగలము? ఆప్రేమప్రవాహమును నిరుద్ధముచేయుటకు సాధ్యముకాదు.

అభిరామస్వామి యసహ్యాసూచకమందహాసమునుజేసి మరలఁ జెప్పనారంభించెను. "విమలా! నీవు బాలవుకావు. ఇట్టివ్యాపారములను తెలియనిదానవుకావు. సమయమువచ్చినప్పుడు చలింపకుండనుండుట నీకుచితమైయుండెను. అనురాగము నంకురమునందే త్రుంపివేయవలయునని నీకుఁ దెలియఁజేసియున్నాఁడను. కాని నీవు నామాటను వినవైతివి. దానిపరిణామ మిప్పుడు భయంకరమైనది. ముందెట్లు జరుగునో యెట్లు పరిణమించునో తెలియదు.

విమల—మీరు తిలోత్తమను సర్వదా చూచుచుండెడివారుకారు. నేనామెయొద్ద నెల్లప్పుడు నుండెడిదానను. అట్టిసంబంధమును చేరికయు సంఘటనమగునెడల చాలదుఃఖములుకలుగఁగలవని నేను బాగుగ నెఱింగించియుంటిని.

అభి—నేనాసంగతినప్పుడు తెలిసికొనియుండలేదు. ఇప్పుడును తెలిసికొనఁజాలను. ముందైనను తెలిసికొనవలసినంతయవసరము సంభవించునని నాకుఁదోఁచుటలేదు. ప్రథమసందర్శమున నెక్కడనైన నుదైవవశముచే మార్గమధ్యమున నొక్కపర్యాయమాకస్మికముగనైనసందర్శనముతోఁ బుట్టినప్రేమము ప్రగాఢముగాఁ బరిణమింప నేరదు. అది కేవలలోలతచేఁ గలిగిన క్షణికమాత్రమోహమేకాని వేఱుకాదు. దానియుత్తేజనము మిగులప్రబలమైనది. అది మనుష్యుని దిక్కుతెలియనివానివలెను జ్ఞానశూన్యునిగను జేయఁగలదు. కాని సరియైనకర్ణధారుఁడు నౌకనునడపించుభారమును వహించినచో సన్నియూపదలును నాశంకలును దూరమైపోవును. అనంగతమును స

సంభవము నగుపరివృత్తిపరివాహమున కుచితకాలమునందు తత్క్షణామే యడ్డునుగల్పింపనిచో నది మిగుల వర్ధితమై క్రమముగ కూలముల నతిక్రమించి సమస్తమును జేలవేసికొని పోవును. నీకట్టి విషయములయందు మిగుల నభిజ్ఞవని యెంచి చక్కగా నడపించుభారమును నీపైఁ బెట్టి నిశ్చింతుఁడనైతిని.

విమల——(అధోముఖియై) సాధ్యమగునంతవఱకు నేను కార్యమును చక్కనిమార్గముననే చేయుచు వచ్చితిని. ఎట్లుచేసినచో సమస్తమును సుఖమయమును, నానందమయమునగునో యట్లే చేసితిని.

అభి——మనకిప్పుడు ఘోరతరమైన యాపత్సమయము తటస్థించినది. మనమందఱమును విషాదమునందు మునిఁగియున్నారము. వెనుక జరిగిపోయిన యప్రియప్రసంగమునుగూర్చి యిప్పుడాలోచింపకుండనుండుటయే యుచితము. అయినను ప్రస్తావవశమున నా విషయమునుగూర్చి యొకటిరెండుమాటలను మాటాడుటవలన హానియుండదని తలఁచెదను. ఈవిషయమున మొదటినుండియును నింతవఱకును చక్కనిమార్గమునే యేర్పరించితినని నీవుచెప్పెడిదానిలో నాకుఁ దెలియకుండనున్నదించుకంతయును లేదు. నీవు చేసినయాకార్యములలోఁ బ్రతిభాగమునందును భయంకరమైన నీయవివేచనమును, నసావధానతయు, బుద్ధివిహీనతయు మొదలగుతొందరపనులు స్పష్టముగాఁ గన్పట్టుచున్నవి.

విమల యధోముఖియై నిరుత్తరయయ్యెను. అభిరామస్వామి చెప్పఁదొడఁగెను. "నిజమాడిననిష్ఠురముగానుండును. ఈదుఃఖసమయమున నప్రియమైన నిజమునుచెప్పి వేదన నభివృద్ధిచేయుట నాకిష్టములేదు. జరిగిపోయినదానిని తిరిగి కూడఁదీసికొనుట కుపాయమున్నచో నిప్పుడు దానినిగూర్చి చర్చించినందువలన ఫలముండును. కా

ని, యిప్పుడు జరిగిపోయినదానినిగూర్చి యోచించుట కష్టమునకుఁ గారణమగుటయేగాని వేఱుకాదు.

విమల —నాప్రాణములపైనైనను దృష్టిలేకుండ సర్వదా తిలోత్తమ హితసాధనములగుకార్యములనే చేయుచు వచ్చితిని. తిలోత్తమ నా రెండవప్రాణము. నాజీవనమందలి సమస్తసుఖములను వదలుకొంటిని. నాసుఖములన్నియు నష్టమైపోయినవి; ఈప్రాణమును నాదేహమున నొకదినమైనను నిలుపఁజాలను. కాని, యిపుడు ప్రాణములను నిలుపుకొనియుండుట కేవలము తిలోత్తమసుఖమును చూచుకొని యుండుటయే యైనది. తిలోత్తమ సర్వసుఖముల ననుభవించుచుండఁగాఁ జూచి ప్రాణములను విడువవలయునను నొకటే సంకల్పముతో నుంటిని. ప్రార్థనీయసుఖములన్నియును తిలోత్తమకు లభించినవి. కాని నాయదృష్టదోషముచే మరల నామె యిప్పుడు కూలములేనిసముద్రములోఁ దేలుచున్నది. మరల నామె శోకమువలనను, చింతవలనను, మృతప్రాయమైపడియున్నది. ఈనాదుఃఖము నెవరు తెలిసికొనఁగలరు? నాయీదురవస్థ యెవరితోఁ జెప్పుకొందును? నేనెవరిసుఖముకొఱకు సర్వదా వ్యాకులతనొందుచుండెడిదాననో, అట్టియామెకు నాయవివేచనమువలనను బుద్ధిదోషమువలనను నెట్టియాపదసంభవించెనో నాకు తెలియదు. అది యప్రియమైనమాటయైనను దానిని విని పశ్చాత్తాపము నొందుదును. నేనేసమయమున నన్యాయముగా వ్యవహరించితినో దయయుంచి మీరు నాకుఁ జెప్పవలయును.

అభి——పూర్వాపరకార్యములయందు నీవెఱుఁగని దిసుమంతయును లేదు. మానసింహునితనయునితో వీరేంద్రసింహునితనయకు పరిణయసంబంధ మెట్టిసందర్భమునందును సంఘటితము కాఁజా

లదని నీవు బాగుగ నెఱుంగుదువు. అట్లెఱింగియున్నప్పుడా యాశ నిర్మూలమైపోవునట్లు స్పష్టముగా సరళవాక్యములతోఁ దిలోత్తమ కావిషయమును తెలియఁజేయుట నీకు న్యాయము. దానివలన నెట్టి ఫలమును గలుగకపోయినను నీవు తిలోత్తమకు విమాతవైనను ఆమె కేకమాత్రసంరక్షణివగుటచే నట్టికర్తవ్యమును చేయుట నీకు విధియైయున్నది. నీవాకర్తవ్యము నొకప్పుడుగూడ నెరవేర్చియుండలేదు. పదునైదుదినములకుఁ బిదప రెండవమారు యువరాజును శైలేశ్వరమందిరముకడఁ జూడవలెననునుద్దేశముతో బయలుదేరుటకుముందు నీవొకసారి యావిషయమును తిలోత్తమకుఁ జెప్పియున్నాననుమాట వాస్తవమే. కాని, యామాటను నీవు నొక్కిచెప్పియుండలేదు. మొదటినుండియు నామాటను పదింబదిగా స్పష్టముగా తెలియఁజేయుట నీకు విధియైయున్నది. నీవట్లు చేయలేదు. అదినిజమేనా ?

విమల మాటాడలేదు. అభిరామస్వామి చెప్పఁదొడఁగెను. "శైలేశ్వరుని యాలయమునందు మొట్టమొదటసమావేశమైనప్పుడు జగత్సింహుఁడు మీరెవరో తెలిసికొనకుండఁగనే వెడలిపోవుచుండెను. అప్పుడు పదునైదుదినములకుఁ బిమ్మట నదేస్థలమున వృత్తాంతమును తెలిపెదనని యవకాశము కలుగఁజేయుట నీకుచితమైనపనికాదు. ప్రథమసందర్శనమే యంత్యదర్శనమైనచో నెంతయో శ్రేయస్కరముగ నుండును. ఇచ్ఛాపూర్వకముగ రెండవపర్యాయము మరల దర్శనముచేయుదునని ప్రతిజ్ఞచేయుట నీకు కేవల మనుచితము. నీవును నాపుత్రియు నాశిష్యుఁడగుగజపతితోఁ బరిహాసమాడుచు మూర్ఖతతో రహస్యాలాపములాడుచుండుటను నేను బాగుగా నెఱుఁగుదును. కాని యామూర్ఖుఁ డాపహాస్యపరిహాసాలా

పములవివేకజన్యములని తెలిసికొనలేదు. ఆగజపతినిగూడఁ దీసికొని యర్ధరాత్రమున శైలేశ్వరునియాలయమునకుఁ దీసికొనిపోవుట నీకు యుక్తముకాదు. ప్రపంచజ్ఞానవిహీనుఁడైన యామనుష్యుఁడు మీయం దనురక్తుఁడైనాఁడు. ఆదినమున మీయిరువురినడవడివలనను మాటలవలనను నతనియనురాగము వృద్ధిపొందినది. పోవుచున్నప్పుడు మార్గమధ్యమున సంగీతాదిలోలత్వవ్యాపారములన్నియు కొదవలేకుండ జరిగినవి. పశుతుల్యుఁడగు నాపురుషుఁడు నీపై నత్యాచారములు నడపినను నడపవచ్చును. అట్టిప్రవర్తనమంతయుఁ గులకామినుల కత్యంతము నిందాపాత్రము. ఇదియంతయు నిజమగునా కాదా ?

విమల నిరతిశయలజ్జాయుక్తయై ప్రత్యుత్తరమీయలేదు. స్వామి మరల నిట్లు చెప్పనారంభించెను. "యువరాజునుచూచినప్పు డతఁడు తిలోత్తమయందత్యంతానురాగమును గలిగియున్నాఁడని నీవు తెలిసికొనియుంటివి. ఆతనిప్రార్థనను విని యాతనికిఁకనొకసారి తిలోత్తమదర్శనముచేయించెదనని యొప్పుకొనుట నీకెంతయు ననుచితము. రెండవసారి సమావేశమైనప్పుడా శైలేశ్వరుని యాలయమునందే యావిషయమును విడిచిపెట్టియుండినచో నెంతచక్కగానుండును! అంతటితో వదలివేయక యారాజకుమారుని కూడఁ దీసికొనివచ్చి నీశక్తిని, అధికారమును మరచి యనేకగర్హితకార్యములను జేసితివి. అట్టియుద్ధవిగ్రహకాలమునందు దుర్గేశునకుఁ దెలియకుండ యువకుఁడగునొక మొగలాయీసైన్యాధిపతి ననాయాసముగా దుర్గమునకుఁ గొంపోయితివి. నీవు దుర్గేశునకు శాస్త్రవిహితముగాఁ బరిణయమైనధర్మపత్నివే యగుదువు. కాని, యట్టివిశేషకార్యములను జేయుటకు నీకధికారము లేదు. స్త్రీలకట్టిస్వాతంత్ర్య మిచ్చుటను శా

భింపదు. అది యనేకానర్థములకుఁ గారణమగును. ప్రస్తుతమున నవియే సంభవించినవి. ఈవిషయమున నీ వుత్తరవాదినివి కావా?"

విమల పూర్వమువలెనే మౌనమై యుండెను. అభిరామస్వామి యిట్లు చెప్పనారంభించెను. "పిదప నీవే కార్యమును జేసితివో యాకార్యమును జేయుటకు తల్లిగాని, సవతితల్లిగాని, పరిచారికగాని, పరిచితమైన మరియే స్త్రీగాని తుదకు వేశ్యయైనను సాహసింపఁజాలదు. సుసజ్జితమై సువాసితమై, బద్ధద్వారమైన యొక రాజకన్యకాంతఃపురమున కామెయందత్యాసక్తుఁడై యున్న తరుణవయస్కుఁడగు నొక రాజపుత్త్రుని ననాయాసముగాఁ బ్రవేశింపఁజేసితివి. ఆయపరాధమును, ఆస్వాతంత్ర్యమును, ఆయవివేకమును, ఆమాటలను దలఁచుకొనినచో నిప్పటికిని హృదయమున కంపము జనించుచుండును. ఆనీయజాగ్రత్తమూలముననే దుర్గము పఠానులకు వశమైనది. దానికి ఫలముగానే నీకు వైధవ్యము సంభవించినది. అందువలననే యనేకానర్థములు సంఘటిల్లినవి. విమలా! నేను నిన్ను తిరస్కారము సేయుటలేదు. తిరస్కారమునకును, అనురాగమునకును నిది సమయము కాదు. కాని, యోచించి చూడుము: ఈవ్యాపారమునందు మొదటినుండి తుదవఱకును నీవు చేసిన యేకార్యమును బాగుగా లేదు."

విమల పితృచరణములపైఁబడి "నాకు తెలిసినది. మొదటనుండియును నేను గర్హితకార్యములనే చేసితిని. ఇప్పుడు దానికే ప్రతీకారమును లేదు. ఇప్పుడందులకేమియుపాయము కలదో యోచించి యాచితిగ చేసి మమ్ము రక్షింపవలయును" అని వేఁడుకొనియెను.

అభిరామస్వామి విమలను లేవఁదీసి "నేను పగలంతయు నుపాయమునుగూర్చి యోచనము చేయుచు నేయుంటిని. నేను పంపించిన దూత తిరిగివచ్చువఱకు నేయుపాయము నవలంబించుటకును నవకాశము లేదు. నిర్బోధకుఁడగు దిగ్గజుని వాక్యములవలన నేసంగతియును నిశ్చయముగాఁ దెలియుటలేదు. మహారాజుకోప మేవిధముగా నెందులకు వృద్ధియయ్యెనో తెలిసికొనినపిదప నేమేమియుపాయములను మన మవలంబింపవలయునో స్థిరము చేసికొనవచ్చును" అనియెను.

విమల—దూత తిరిగివచ్చుట కెన్నిదినములు పట్టును?

అభి—రేపే రావచ్చును. కాని, యతఁడు పాట్నాపర్యంతమును పోవలసియున్నచో నెనిమిదిపదిదినము లాలస్యము కావచ్చును.

విమల—ఎనిమిదిపదిదినము లాలస్యమైనచో మఱియే విపత్తులు సంఘటించునో తెలియదు. తిలోత్తమ యిప్పుడే మృతప్రాయయై యున్నది. ఆమె యెనిమిదిపదిదినము లాయాతనను సహించి యెట్లు జీవింపఁగలదు?

అభి—నీవు తిలోత్తమకు విశేషధైర్యమును జెప్పవలయును. నేనామెను రేపటియుదయముననే చూచి యోదార్పఁ బ్రయత్నించెదను.

విమల—మహారాజునకును యువరాజునకును జనకపుత్త్రసంబంధము. తండ్రి కుపితుఁడై కుమారుని బందీగాఁ జేసినమాట వాస్తవము. కాని వారిరువురకును ప్రత్యక్షసమాగమమైనచో, కుమారుని నోటినుండి వెడలు వినీతవాక్యములను విని మనసు కరఁగి మానసింహుఁడు తనయుని క్షమింపఁడా?

అభి—అది యెట్లు? వీరపురుషునిక్రోధము పుత్త్రులు లేక యాత్మీయు లన్నంతమాత్రమున నిరస్తము కాదు.

విమ—ఆక్రోధ మెట్లుగాఁ బరిణమించునని మీయభిప్రాయము?

అభి—(కొంచెము యోచించి) నీవాఁడుదానవు. సంగతులన్నియు నీకుఁ దెలియకుండుటయే మేలు.

విమ—విశేషానిష్టమేదయిన సంభవించునెడల తోడనే దానికిఁ దగినప్రతీకారమును జేయుటకై ప్రయత్నమొనర్చుటుచితము కాదా? మానసింహమహారాజు మీయెడల విశేషశ్రద్ధాభక్తులను గలిగియున్నాఁడు. తండ్రికొడుకులకున్నభేద భావమును దూరము సేయుటకు మీరుమధ్యస్థులై నిలిచినచో మంచిదికాదా?

అభి—ఈవిషయమున నేనుమధ్యస్థుఁడనుగానుండుట మరింత యనిష్టమునకే కారణమగునుగాని మనోరథసిద్ధి కాఁజాలదు. మానసింహుఁడు నాయందు శ్రద్ధాభక్తులను గలిగియున్నాఁడని నీయభిప్రాయము. కాని యాతనిభక్తిశ్రద్ధలవిషయమున నాకునమ్మకము లేదు. ఆతఁడు సర్వాంతఃకరణములచేతను నన్ను ద్వేషించుచునేయుండును. మనలో నెవరిమీఁదను నాతనికి మమతగాని, శ్రద్ధగాని, విశ్వాసముగాని లేదు. ప్రస్తుతమున మనము మఱియెవరిమూలముననైనను మనకార్యసాఫల్యమునకై ప్రయత్నములను చేయవలసియున్నది. మానసింహునకు గౌరవపాత్రుఁడైన మనుష్యుని మూలమున ప్రయత్నించిచూడవలయు. ఇప్పుడు రాత్రి చాలయైనది. మీరు దుర్గమునకుఁ బొండు. ఱేపటియుదయమున మరల రండు.

విమలయు నాప్మ్రియు భక్తిభావముతో నభిరామస్వామికి వందనములుచేసి యక్కడనుండి వెడలిపోయిరి.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము.

దూత తిరిగివచ్చెను. పాట్నానగరమువఱకును బోయి యచ్చట యువరాజుయొక్కదుర్దశావృత్తాంతముల నన్నిఁటిని సంపూర్ణముగఁ దెలిసికొని యాతఁడుతిరిగివచ్చెను. ఆతఁడు చెప్పినయుదంతమును విని దుర్గమునందలిజనులందఱును శోకముచే మృతప్రాయులై [illegible]రి.

దూత యాదుఃఖవార్తను దెచ్చినదినమున నభిరామస్వామి యాతనినోటినుండి సమస్తవృత్తాంతమును విని దుర్గముతో సంబంధించినకార్యములను చేయుటయందు నివిష్టచిత్తుఁడయ్యెను. తాను దుర్గమున లేనికాలమున రాజకార్యములు సరిగా నిర్వహించుటకుఁ దగిన యేర్పాటులనన్నిఁటిని జేసి యాతఁడాదినముననే తీర్థయాత్రలను జేసికొనుటకై బయలువెడలెను. అందఱితోడను తాను తీర్థయాత్రలకై పోవుచుంటినని చెప్పెను. జను లట్లే యభిప్రాయపడిరి. కాని విమలమాత్ర మట్లనుకొనలేదు. ఇప్పుడు సంభవించినయాశోచనీయవిషయమునకుఁ బ్రతీకారమును జేయవలయుననుప్రయత్నముతో నాతఁడు దుర్గమునువీడి పోవుచుండెనని యామె యనుకొనియెను.

తిలోత్తమ దుఃఖిని—మర్మపీడిత—తిలోత్తమా! దారుణమైన యీదుఃఖమును హృదయమున నిలుపుకొనుటకు నీకు శక్తి లేదా? మిగులఘోరమైనయీయాతనను సహించికొనుటకు నీకు సామర్థ్యమున్నదా? విపద్వాయువుచే సంక్షుబ్ధమైయున్నసముద్రమును శాంతభావముతో దాటిపోవుటకు నీకు శక్తి కలదా? లేదు. నీకేశక్తియును లేదు. తిలోత్తమ యీయాఘాతముచే నవసన్నమైపోయెను. తీవ్ర

మైనయాతనచే సర్వభావములయందును నామె విచారగ్రస్తయై యుండెను. దుస్తరమైన యాసముద్రమును దాటుటకు కావలసినశక్తిసాహసము లేవియు నామెకడ లేవు. వియోగవిహ్వలయైన యాదుఃఖిని యధోవదనయై భూశయ్యయందుఁబడియుండెను.

ఆగది—ఏగదియందు సర్వదాతనశ్రేయము నభిలషించువిమలయనుగ్రహముమూలమున నచింతితపూర్వోపాయముచేఁదిలోత్తమ తనహృదయేశ్వరుఁడగు జగత్సింహునితో మొట్టమొదట కలిసికొనియెనో, ఏగదియందు సరళహృదయయగుతిలోత్తమ జగత్సింహునిహస్తమునందు శాశ్వతముగ నాత్మసమర్పణముచేసియుండెనో, ఏగదియందు తనప్రాణేశ్వరుఁ డెడతెగకుండఁ గత్తి నిడిప్పి క్షిదప శత్రువులయస్త్రాఘాతముచే స్మృతివిహీనుఁడై రుధిరార్ద్రకళేబరుఁడై ధరాశాయియయ్యెనో, ఏగదియందు, తిలోత్తమయు విమలయు కాలస్వరూపులగు పఠానులచేఁ జిక్కి బందీలై పోయిరో, బహువిధసుఖదుఃఖస్మృత్యుద్దీపకమైన యాగదియందిప్పుడు తిలోత్తమ పడియుండెను. ఆమెసమీపమున నామంచము—ఏమంచముపై తిలోత్తమ పరధ్యానభావముతో ననంగతములగు నెన్నియో వ్రాతలనువ్రాసివ్రాసి కట్టకడకు కుమారజగత్సింహునినామమును వ్రాసెనో, పిదప తనయసావధానచిత్తమును తెలిసికొనుటచే బొడమిన సిగ్గుచే నధోవదనయై యేశయ్యయందలియాభాగము ననేకపర్యాయములు కడిగితుడిచివైచినను తనహృదయేశ్వరునినామము చెక్కి పోవకుండ స్పష్టముగా వ్రాసియున్నట్లు కాన్పించుచుండెనని యామెయనుకొనియుండెనో, ఆశయ్య—ఏశయ్యపైఁదిలోత్తమ తనహృదయేశ్వరుని కంఠాలింగనముజేసికొని యనేకసుఖకల్పనలచేఁ బ్రమత్తయై యానందసాగరమున మునిఁగియుండెనో, ఆశయ్య యామె

పార్శ్వముననుండెను. ఏతల్పముపై బదిదినములకుఁ బూర్వము తిలోత్తమ తననాథునిపార్శ్వమున శయనించి యుత్కంఠతతో నారాత్రియంతయు గడపి యుషఃకాలమందమలయమారుతసంస్పర్శముచే నించుక నిద్రఁజెందియుండ నాతఁడు తనబాహుపాశమును విడిపించుకొని ప్రాతఃకాలవాహ్యాళికై బయలుదేరిపోయెనో, ప్రియమై, సుఖమయమై, మనోహరమైనయాపర్యంకపార్శ్వమున నాతిలోత్తమ భూశయ్యపైఁబడి పొరలాడుచుండెను.

ఆమె యశ్వారూఢుఁడై పోవుచున్నతననాథుని గవాక్షమునుండిచూచుట, ఆతనిసంజ్ఞలు, ఆతనివీడుకోలు, ఆమోదనము, ఆ ఘోరపరిణామము, ఇవియన్నియు జరిగి పదిదినములై పోయినది. అయినను నాతఁ డింకను దిరిగి రాలేదు. అంతేకాదు. వెనుఁదిరిగి రాకుండుటయే గాదు. ఆతఁడు తిరిగి వచ్చునను నాశయే లేదు. అతఁడు శృంఖలాబద్ధుఁడై బందీయై పోయెను. యావజ్జీవమును నాతఁడా దశయందే కాలమును గడపవలసియున్నది. ఈవిధముగా మానసింహమహారాజుగారియాజ్ఞ యైనది. తండ్రియాజ్ఞచేఁ గుమారున కాకఠినతరమైనశిక్ష—అత్యంతకఠోరమైన యాయాజ్ఞ నన్యథా చేయఁగలిగినవారెవరు? మానసింహునిమాటకు వ్యతిరేకముగా నెదిరించి మాటచెప్పఁగలవా రీభరతఖండమున నెవరుకలరు?

అకటకటా! సుఖమెన్నిదినములుండును! తిలోత్తమ హృదయేశ్వరునిమందిరమున జగత్సింహునిమోహనమూర్తిని సందర్శించినది—పిదప కేవలముచింత—ఒకపక్షముదినము లతిదారుణమైనగొప్పయాపద—పఠానులగృహమున నివాసము. సతీత్వము—ధర్మము—జీవనము—పవిత్రత—ఇవినాశనమైపోవునేమోయని నిరంతరము భయము. అసంభావితోపాయముచే నసా[illegible]

తీయక సాహాయ్యమున నటనుండి విడుగడ— "వీరేంద్రసింహునితనయయ్యా! ఇక్కడ కేందులకు?" అని యువరాజు పలికిన మర్మభేదకములగు కఠోరవాక్యములు— అయ్యేషాయనుగ్రహముచే ముక్తిలాభము— దానితోడనే హృదయమునందలి విజాతీయతాపముచేఁ బొడమిన భయంకరవ్యాధి— తన్మూలమున మరణాపన్నదశ— అభిరామస్వామి యాహ్వానముచే జగత్సింహునిరాక— అనుగ్రహము— అతనిపాదపద్మములయందు తావొసంగుట— పిదప నట్టి మహాకష్టము. అసహనీయమగు నట్టి యాతనాపరంపర ననుభవించిన పిదప మనోరథమీడేరుట— హృదయేశ్వరునితో సమ్మేళనము— హా! అకటకటా! సుఖమెన్ని దినములు? సుఖసౌధముయొక్క ప్రథమసోపానమున్నంతే యీబాధ! చిరకాలయత్నార్జితమై మహాయాసలబ్ధమైన రత్నమును వక్షమున ధరించుకొనుటతోడనే భయంకరమైన దుర్గతి— సుఖసౌధము మొదలంట భస్మీభూతమైపోయినది. బాణముచేఁ గొట్టఁబడిన లేడివలె నిరీహమైన తిలోత్తమ యాతనల నందుచుండెను. అక్కటా! సుఖమెన్ని దినములు!

తిలోత్తమ యాహారమును గైకొనుట లేదు. నిద్రపోవుట లేదు. ముడివీడియున్న యామె నిబిడకృష్ణకేశరాశి ధూళియందు మలినముగఁబడియుండెను. ఆ స్వర్ణకాంతి భూతలమునఁబడి మబ్బువలెనైపోయెను. దేహము ధూళిధూసరితమయ్యెను. శరీరము భూషణవిహీనము— నోట మాట లేదు. నేత్రములనుండి బాష్పములు లేవు. తిలోత్తమ యధోముఖియై, నేలపైఁ బడియుండెను.

తిలోత్తమ తనహృదయమునందు "ప్రపంచమున నాపదలనేకములుగ నుండుచుండును. వానికిఁ బ్రతీకారముండుటయుఁ గలదు. అత్యంతఘోరవిపత్తునకు మాత్రము ప్రతీకారముండదా? ప్రతీకారము

లేదని రోదనము చేయుటవలనను, యోచించి యోచించి యూరకుండుటవలనను, శోకయాతనల ననుభవించుటవలనను, ఏమియుపకారముకలుగును? నాజీవనమునకు జీవనమైన జగత్సింహుఁ డినుపసంకెలలచే నిబద్ధుఁడై కారాగారమునందున్నాఁడు; ఇఁక నేనో— ఇంటియందుపడియుండి యనేకకష్టముల ననుభవించుచున్నాను; అతనికంటె నాకు నెక్కుడధికకష్టములనే యనుభవించుచుంటిని. కాని దానివలనఁ బ్రయోజనమేమి? ఇట్టి యీయుద్వేగముచే ఫలమేమి? చేతనైనంతవఱకుఁ బ్రతీకారమునకై యుపాయములను వెదకుట యుచితము. నేనిఁక. నాప్రయత్నములనే చేసెదను." అని యోచించుకొనియెను.

తిలోత్తమ లేచికూర్చుండి "ఎవరక్కడ?" అని పిలిచెను.

అక్కడనున్న దాసియొకర్తుక శీఘ్రముగ వచ్చెను. తిలోత్తమ దాసినిజూచి "కాగితము, కలము మొదలగువానిని దీసికొనిరమ్మ" అనియాజ్ఞాపించెను.

దాసి లేఖ్యసాధనములనన్నిఁటిని దిసికొనివచ్చి తిలోత్తమ యొద్దనుంచి "శరీరమునందలి చమటను దుడిచివేయుదునా? చెదరియున్న ముంగురులను సవరింతునా? పాత్రయందు నీరును పోసి తీసికొనిరానా? కట్టుకొనినచీరను విడిచి మఱియొకవస్త్రమును ధరించెదరా?" అని యీవిధములగు ప్రశ్నముల నెన్నిఁటినో వైచెను.

తిలోత్తమ "ఇప్పుడేమియు వలదు. అమ్మ యెక్కడనున్నది?" అని యడిగెను.

తిలోత్తమ విమలను "అమ్మ" యని పిలుచుచుండును. వీరేంద్రసింహుఁడు స్వర్గస్థుఁడైనపిదప విమలనిజవృత్తాంత మందఱికిని వెల్లడియయ్యెను. ఆమె యొకసామాన్యపరిచారికవలె వాసము సేయుచుండినను వీరేంద్రసింహుఁడు పరిణయమాడినధర్మపత్నియని

యందఱును దెలిసికొనిరి. కటుల్‌ఖానుని చేతినుండి విడిపించుకొని మందారణదుర్గమునకు వచ్చినపిదప దుర్గములో నివారందఱు నామెను యజమానురాలు, ఠాకూరాణి, రాణి, మాత, యని పిలుచుచుండిరి. ఆమెను విమలయని పేరుపెట్టి పిలుచుట కెవ్వరికిని ధైర్యము చాలదు. తిలోత్తమయు నామెను తల్లియనియే పిలుచుచుండును. కాని, వేఱుపేరుపెట్టి పిలుచుటలేదు. తిలోత్తమ "అమ్మ యెక్కడనున్నది?" అని దాసినడిగెను.

దాసి—ఉత్తరపుచావడియందుఁ గూర్చుండి యాషొమ్మక్రీతో నేదియో యాలోచించుచున్నారు. పిలువుమనియెదరా?

తిలో—వలదు. నీవుపోయి యిప్పుడు రావలసినయావశ్యకత యేమియులేదనియు, కొంచెముసేపైనపిదప నేనేవచ్చి చూచెదననియు నమ్మతోఁ జెప్పుము.

దాసి యానందముతో వెడలిపోయెను. నాల్గుదినములకుఁ బిమ్మట తిలోత్తమ లేచికూర్చున్నదనియు, మాటాడినదనియు, వ్రాసికొనుటకుఁ గావలసినయుపకరణములను తెప్పించుకొనెననియు నేదియో వ్రాసికొనుచున్నదనియు, నామె యపరిమితానందమును బొందెను. ఈశుభసమాచారమును విమలకుఁ దెలుపవలయునని యామె పరువెత్తుకొనిపోయెను.

తిలోత్తమ కాగితమును కలమును పుచ్చుకొని యందొకకాగితముపై వ్రాయనారంభించెను. చాలసేపువ్రాసెను. వ్రాసినపిదప నిట్లుచదువనారంభించెను.

“ నవాబునందినీ !

అత్యంతదుఃఖకరమగుసమాచారమును నీకుఁ దెలుపుటకై నే నీయుత్తరమును వ్రాయుచున్నాను. నీకు జ్ఞప్తియున్నదా? ఆలనాఁడు—వివాహమునాఁటిరాత్రి—ప్రపంచమునందంతటను శ్రేష్ఠమైనయీపురుషరత్నమును, ఈయలంకారరాజము నలంకరింపుము” అని యుపదేశించియుంటివి. జ్ఞప్తియున్నదా? నాయదృష్టదోషముచే నాపురుషుఁడిప్పుడు బందీగనున్నాఁడు. లోహశృంఖలముచే బద్ధుఁడై కారాగారమునందున్నాఁడు. మానసింహమహారా జనేకకారణములచే విరక్తుఁడై గుణమయుఁడగు కుమారజగత్సింహుని యావజ్జీవము కారాగారబద్ధునిగాఁ జేసివైచినాఁడు.

ఆపదలువచ్చినప్పు డాత్మీయులు జ్ఞప్తికివత్తురు. కాని నీకును నాకును పరిచయము రెండుదినములుమాత్రమే. అయినను నాకాత్మబంధురాలవని నేనెఱుంగుదును. అందుచే నేనిప్పుడీదుఃఖసమాచారమును నీకు వ్రాయుచున్నాను.

పఠానులకును మొగలాయీలకును సంధిసంస్థాపింపఁబడినపిదప నత్యల్పకాలములో యువరాజునకు నీవొకయుత్తరమును వ్రాసియుంటివి. ఆయన యాయుత్తరము ననర్ఘమగుసంపదయని మిగుల జాగరూకతతోఁ గాపాడుకొనుచున్నారు. ఆయన యాయుత్తరమును బదింబదిగ నాకుఁ జదివి వినుపించుచుండెడివారు. ఆయుత్తరమిప్పుడును నాయొద్ద రత్నపేటికయందున్నది.

ఆయుత్తరమునందొకచో “ఎప్పుడైన నీహృదయమునకుఁ గష్టముకలిగెనేని, అప్పుడ యేషాను స్మరించుకొందువా?” అని వ్రాయఁబడియున్నది. రాజపుత్రుఁడిప్పు డత్యంతక్లేశములో నుండియున్నాఁడు. సందేహము లేదు. అందుచే నాతఁడు మాటమాటకు నయేషాను స్మరించుకొనుచుండునని చెప్పుటకు సందేహము లేదు.

యువరాజు నీకుఁ బ్రేమాస్పదుఁడు—నీవు దానిని మరచిపోవుటకునిష్టపడుదానవుకావని తోఁచుచున్నది—అనేకలతిక లొకస

హాకారవృక్షము నాశ్రయించును. ఏదిదానినివీడనాడియుండఁగలదు ఒకయాశ్రయమునందియనేకములు వ్యాపించి వృద్ధిపొందఁగలవు.

నీవు స్త్రీరత్నమవని నేనెఱుంగుదును. ఈప్రపంచమున నీతోఁ బోల్పఁదగినవారెవ్వరును లేరు. నీవంటి స్త్రీరత్నముతో మాటలాడుట నిజముగా నాభాగ్యమేయగును. నీవు నిష్కామస్వరూపిణివి.

ఇష్టమువచ్చినప్పుడు నీకుత్తరము వ్రాయుటకు యువరాజునకు నీవనుజ్ఞనొసంగియున్నదానవు. ఈయవస్థయందాయన కవకాశమును స్వాతంత్ర్యమును చిక్కియుండినచోఁ దప్పకుండ నీకుత్తరమును వ్రాసియుండును. అందులకు సందేహము లేదు.

ప్రస్తుతమున సంభవించినయీయాపదయందు నీవేమిచేయఁగలవో, ఏమిచేయవలయునో, అది నాకేమియుఁ దెలియదు. నేనావిషయము నేమియుఁ జెప్పను. ఈప్రపంచమున రాజపుత్రుని క్షేమమునుగోరువారున్నచో నీవట్టివారియందగ్రగణ్యవు. అందుచే నీకీసమాచారమును దెలుపుట నాకు కర్తవ్యము. నాకర్తవ్యమును నెరవేర్చుకొనుటకే నేనీయుత్తరమును వ్రాయుచున్నాను.

ఇతరకష్టసుఖములనుగూర్చి తెలుపుట కిదిసమయము కాదు.

ఆవశ్యకమనితోఁచినచో నిష్టమువచ్చినప్పుడు నీవు నాకుత్తరమును వ్రాయవలయును. సమక్షమునమాటాడవలసిన యావశ్యకతయుండుట యాశ్చర్యముకాదు— నీవీవిషయమున నెట్లాజ్ఞాపించిన నట్లుచేయుటకు సిద్ధముగానున్నదానను,

ఇట్లు

దుఃఖిని

తిలోత్తమ

ఉత్తరమునుజదివి తిలోత్తమ దానిపైవిలాసమును "నవాబునందిని, ఆయేషా" అని వ్రాసెను. మరియు నుత్తరముపై వేఱొక ప్రక్క "మందారణదుర్గమునుండి" అనిలిఖించెను. నియమానుసారముగ నుత్తరమును దారముతోఁగట్టి ముద్రనువేసెను. పిదప నుత్తరమును చేతియందిడికొని యాగదియందొకటిరెండుమారు లిటునటు తిరుగాడి తటాలున నామె తనహృదయమున— "కర్తవ్యముస్థిరమైనది. రేపే కార్యానుష్ఠానమున కారంభము సేయవలయును." అనియనుకొనియెను.

ఎవరియందు చిరకాలము శాంతత,సుశీలత,నిరీహత, పరాజ్ఞానుసారప్రవర్తనము ననుగుణములు వాసముచేయుచుండునో, యట్టివారియందవస్థావిశేషముచే నాకస్మికముగ నద్భుతదృఢత, స్వాధీనత,స్వాతంత్ర్యత, తేజస్విత,కర్మక్షమత,ఏకాగ్రత, దృఢప్రతిజ్ఞ, మొదలగుమహద్గుణములుపొడచూపుచుండును. చరిత్రములయందును జనసమాజమునందును నట్టిదృష్టాంతముల ననేకము మనము చూడవచ్చును. మానవచరిత్రయందాకస్మికముగ నట్టిపరివర్తనము లెట్లు సంభవించుచుండునో తెలిసికొనుటకు మనోవిజ్ఞానశాస్త్రము నెఱింగిన పండితశ్రేష్ఠులే తగినవారు. సౌమ్యయు,శాంతయు,వినమ్రస్వభావయు,సంతతపరముఖాపేక్షిణియునగుతిలోత్తమ యీవిధముగా దృఢసంకల్ప యయ్యెను.

ఉత్తరమును చేతియందుంచుకొని తిలోత్తమ యాగదినుండి బయలువెడలిపోయెను.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము.

పఠానులు తమరాజధాని నిప్పుడు స్వర్ణదుర్గమునందు స్థాపించుకొనిరి. పరలోకగతుఁడైన కటుల్‌ఖానుని తనయులగు ఖాజాసులేమాన్‌ఖానును ఖాజాఅస్మాన్‌ఖానును పాలితతనయయగు నయేషాయు, నితరపురమహిళలును నిశ్చింతతో స్వర్ణదుర్గమునందుండిరి. యుద్ధవ్యాపారములన్నియు నిలిచిపోయెను.

స్వర్గస్థుఁడైన కటుల్‌ఖానుని తనయు లిరువురును చరిత్రయందు ప్రసిద్ధినిగాంచియుండిరి. వారిరువురకు నెప్పుడైనను రాజ్యసంబంధమయిన వివాదము పుట్టునేమోయనెడిసంశయముచే మానసింహమహారాజు చేసినసంధినిబంధనానుసారముగా రాజ్యభారమంతయు తనచేతియందిడుకొని వృద్ధమంత్రియగుఇసాఖాన్ పరిపాలించుచుండెను. ఆతనిశక్తిసామర్థ్యములచే నెచ్చటను విచారము తలసూపుట కవకాశము లేకుండెను. అన్నియును జక్కఁగ నెరవేర్పఁబడుచుండెను.

అన్నియును సరిగా నడచుచున్నను మానవునిహృదయము దుర్దమనీయమైనదురాకాంక్షచే ననేకసమయములయందు యాతనల ననుభవించుచుండుటయేగాక బుద్ధిపూర్వకముగా విచారములను దెచ్చిపెట్టుకొని యనేకములగునన నాగతయాతనలకు లోనగుచుండును. నవాబుకటుల్‌ఖానునియిరువురితనయులస్వభావములు నొకరీతిగానుండక యత్యంతము భిన్నములై యుండెను. సులేమాన్‌ఖాను సురాపానమునందును సుందరీసంసర్గమునందును కాలమును వినియోగించినచోఁ బ్రపంచమునందలియీజీవితముయొక్క సర్వప్రయోజనము

లు సఫలీకృతములగునను నమ్మకముగలవాఁడు. ఆతఁడు తన నమ్మకమున ననుసరించి యందులకుఁగావలసినపదార్థసమూహముచే సర్వదా పరివృతుఁడై యుండి నిశ్చింతభావముతో కాలహరణమును జేయుచుండెను. అతనితమ్ముఁడైన అస్మాన్‌ఖాను ఇంద్రియసుఖాన్వేషణ మత్యంతనీచకార్యమని తలంచెడువాఁడు. మనుష్యజన్మమును పొంది, వీరహృదయమునుదాల్చి పఠాన్‌రాజవంశమున జన్మించి అసిచాలననైపుణ్యమున వన్నెకెక్కి నారీమధ్యమున సురాపానమత్తుఁడై యచేతనావస్థయందు జీవనమునుగడపుట మిగులహీనకార్యమని యాతఁ డనుకొనుచుండెను.

ఆస్మాన్‌ఖా నత్యంతమానసికక్లేశముచేఁ గాలమును గడపుచుండెను. మొగలాయీలిప్పుడు భారతీశ్వరులుగ నున్నారు. మొగలాయీలను భారతీశ్వరులుగా నంగీకరించుటయనిన నస్మాన్‌ఖానుని హృదయమునకు మిగులవ్యథగానుండెను. ఢిల్లీసింహాసనమునకుఁ బఠానులు ప్రభువులు కావలెయునని తలంచి కుతుబుద్దీను తనబాహుబలముచే హిందువులను వశము చేసికొని రాజ్యమునుజయించి యమితపరాక్రమముతో భారతవర్షమునఁ బఠానులరాజ్యమును ప్రతిష్ఠించియుండెననియు మొగలుఁడగు బేబరధికబలశాలియై పఠానురాజును పదచ్యుతునిఁజేసి ఢిల్లీసింహాసనము నాక్రమించెననియు, నంతమాత్రమున మొగలాయీ లీభారతవర్షమునకు న్యాయసంగతులగు భూపతులని చెప్పుటతగదనియు పఠానులస్వత్వములను మొగలాయీలు లాగుకొనిరనియు, భాగ్యదోషముచేఁ బఠానులిప్పుడిట్టిహీనావస్థయందున్నను నదృష్టచక్రము పరివర్తనము నొందినప్పుడు మరల నున్నతస్థితికి రాఁజాలరని చెప్పుట తగదనియు, హీనావస్థయందే సంతుష్టచిత్తులై యుండి దానికిప్రతీకారమును చేయయత్నింపకుండుట

కాపురుషలక్షణమనియు నస్మాన్‌ఖాను తలపోయుచుండెను.

ప్రస్తుతమున మొగలులకును పఠానులకును జరిగినసంధివిషయమును గూర్చి అస్మాన్‌ఖానుఁడు తలపోయనిదినమొకటియును లేదు. ఈమైత్రి కాతనిహృదయము పూర్ణాంగీకారమొసంగుటలేదు. మానసింహమహారాజుమూలమున జరిగినయీసంధి యఖండనీయమనియు, చిరస్థాయిగానుండఁదగినదనియు నస్మాన్‌ఖాను తలపోయుటలేదు. ప్రపంచమునందలి యన్నిదేశములలోను జరిగినమైత్రులన్నియు భంగమునొందకుండ స్థిరముగానున్నవా? అనియాతఁడనుకొనుచుండెను. ఇప్పుడు జరిగినసంధికి మొగలులదోషముచేనైననేమి, పఠానులదోషముచేనైననేమి స్వల్పకాలములోనే భంగముతప్పకుండఁ గలుగఁగలదని యస్మాన్‌ఖాను నమ్మియుండెను. నవాబుకటుల్‌ఖానునిమరణము, రాజ్యమున నలుప్రక్కలనున్నపోండ్రవిశృంఖలభావము, యథార్థముగా మానసింహుఁడు చేసినగొప్పసన్నాహములు మొదలగునవన్నియు నొక్కమారుగ వచ్చిపడుటచే సంధికంగీకరింపవలసివచ్చినదనియు, నాయవాంతరములన్నియు నంతర్హితములైపోయినపిదపఁగూడ నాసంధి యక్షుణ్ణమై యుండవలయుననుట సంభావితముకాఁజాలదనియు నాతఁడు యోచించుకొనుచుండెను.

అస్మానునిహృదయమునందసంతోషము నాటుకొనియుండె ననుట కించుకంతయును సందేహము లేదు. అతనిహృదయమునందలియశాంతికి మఱియొకకారణముకూడఁ గలదు. లావణ్యమయప్రతిమయగు నయేషా యాతనిజీవనసర్వస్వము నపహరించియుండెను. ఆతనిజీవనమునందలి శాంతిసుఖము లామెకృపాధీనములైయున్నవి. శాన్ని భూలోకదుర్లభమైనయాస్త్రీరత్న మాతనిస్త్రీరత్నముకాదే

దు. అస్మాన్‌ఖానునకు ప్రతిదానముచెయుట కామె తనహృదయము నించుకంతయును స్థానమునొసంగలేదు. ఏదురాకాంక్షయొక్క ప్రబలతరశాసనముచే నస్మానునిహృదయ మెల్లప్పుడు నుస్మత్తమగుచుండెనో, ఉత్తేజితమైన యేదురాశచే భారతవర్షసింహాసనలాభమందు ప్రమత్తమైనయాతనిహృదయము కుంఠితమగుచుండెనో, అట్టియాకాంక్షలను, ఆశలను, సర్వము నయేషాయనుపమాత్రానుగ్రహమునకైన వినిమయముచేయుట కాతఁడు సిద్ధపడియుండెను. అయిననాసుందరి తనహృదయమునందాతనికి తావొసంగలేకపోయెను. హతాశుఁడగు నాప్రేమికుని యంతర్జ్వాల దుస్సహనీయముగ నుండెను!

ఆయేషయెవ్వరు? కటుల్‌ఖానునిపాలితకన్య—అయేషా కటుల్‌ఖానునికాశ్మీరబీగమునకు సోదరునితనయ—అయేష ఆరునెలలవయసులోనుండగా నామెతల్లి లోకాంతరగతురాలయ్యెను. పత్నీవియోగముచే విధురుఁడగు నామెతండ్రి యాశిశువును తనసోదరికడనుంచెను. పిదపఁ గొలఁదిదినములలోపలనే అయేషాతండ్రియు నీలోకమును వదలిపోయెను. అయేషా తలిదండ్రులులేనిబాలికయయ్యెను. అయినను నామెకట్టిలోపమేమియుఁ గాన్పింపలేదు. నవాబుకటుల్‌ఖాను, అసామాన్యరూపలావణ్యవతియగు నాకన్యనతిగారాబముతోఁ జూచుచుండెను. కాశ్మీరబీగమునకు వేఱుసంతానములేకుండుటచే నీబాలికను తనతనయగనే భావించుకొని సంరక్షించుచుండెను. నవాబునకు వేఱుగఁ గొడుకులును గూఁతుండ్రునున్నను నయేషాపై నత్యంతమమత్వమునుగలిగి యౌరససంతానముకంటె నధికముగ నామెను ప్రేమించుచుండెను. సాధారణజనులందఱు నామె కటుల్‌ఖానునితనయయనియే భావించుచుండిరి. అయే

హాసయుతము తాను కాశ్మీరబేగముగర్భవాసమున జనియించిన నవాబునందినియనియే తలంచుకొనుచుండెను.

అస్మాన్‌ఖానును నయేషయు సమవయస్కులు. నవాబు సంస్థానపు మందిరమునందు వారిరువురును బాల్యమున గౌతుకక్రీడలఁ బ్రొద్దుపుచ్చుచుఁ బెరుగుచుండిరి. అయేషా సౌందర్యము నిరుపమానమైనది. ఆమె సుశీలతయు సాహసమునుగూడఁ గొనియాడఁదగినవి. ఆమెబుద్ధియు ధర్మప్రవృత్తియు నసాధారణములై యుండెను. వయసు హెచ్చినకొలఁదిని నస్మానామెయం దనురక్తచిత్తుఁ డగుచువచ్చెను. బాల్యమందలియాయనురాగము యౌవనమునందు వేఱుస్వభావమును దాల్చెను. అస్మాన్‌ఖాను మెల్లమెల్లగ నయేషాకు దాసుఁడయ్యెను.

కటుల్‌ఖాను తనమరణమునకుఁ జాలకాలమునకుఁ బూర్వమే అయేషాజీవననిర్వాహముకొఱకు విశేషధనము నొసంగియుండెను. అయేషాకిచ్చినంతధనమును నవాబుతనయౌరసతనయులకుఁగూడ నీయలేదు. కటుల్‌ఖానును కాశ్మీరబేగమును నయేషాయం దస్మానుఖా ననురక్తుఁడయియుండెనని తెలిసికొనియుండుటయేగాక మాటలనుబట్టియు ప్రవర్తననుబట్టియు నయేషాకూడ నస్మానునియందాసక్తయైయుండెననికూడ నమ్మియుండిరి. అయేషా సర్వాంతఃకరణములచేతను నస్మానునకు హితముసేయుచుండును. ఆతనికి ప్రియములైన కార్యములను చేయుటకు సమయములభించినచో నామె యెంతయో సంతసించుచుండును. ఇంతేకాదు, అస్మానుఖానునిసుఖదుఃఖములయందామె సహానుభూతయగుచుండును. అట్టివేళల నస్మానునిహృదయహారిణియైన మనోమోహిని అయేషా సర్వదా అస్మాన్‌ఖానునియందు తనహృదయప్రాణముల నర్పించియున్నదని తోచుచుండె

ను. కాని అయేషాయనురాగము, మమత మొదలగునవియన్నియు సోదరస్నేహము నతిక్రమించియుండలేదు. అస్మాన్ తనకు స్నేహమయుఁడైన సోదరుఁడనితలంచి యామె యాతనిని సర్వదా ప్రేమించుచుండెను. ఆవిషయము నెవ్వరును దెలిసికొనలేకుండిరి. అపరిమితధనసంపద లయేషాకుండియుండుటచే ముందస్మానుఖానామె పాణిగ్రహముచేసికొన్నచో నామెసుఖసౌభాగ్యములు సంపూర్ణతనొందునని బేగమును, కటుల్‌ఖానును ననుకొనుచుండిరి. ఇంతలో నవాబు లోకాంతరగతుఁడగుట తటస్థించెను.

అయేషాప్రణయ మెంతవరకు ప్రగాఢమైనదో యస్మాన్‌ఖానెఱుంగును. ఆతఁడు తనహృదయమునందలిప్రేమసూచకవాక్యము నామెకథనేమాత్రము వ్యక్తము చేయఁజూచినను తత్క్షణముననే అయేషా నిస్సందిగ్ధభావముతో విస్పష్టముగా నాతనియెడఁ దనకుఁ గలహృదయభావములను స్పష్టముగా నాతనికిఁ దెలియఁజేయుచుండెను. అయేషానుడివినవాక్యము లాతనిహృదయమును వాడిశూలములవలె వేధించుచుండెను. ఆతఁడాదుస్సహయాతనను మౌనముతో సహించుకొనుచుండెను.

ఈవిధముగా బహువిధకష్టములచేఁ బీడింపఁబడుచున్న యస్మాన్‌ఖానొకనాఁడపరాహ్ణకాలమున దుర్గమునందలి విశాలమైనయొక గదియందుఁ గూర్చుండియుండెను. ఒకప్రక్క నిష్ఫలప్రణయముచేఁ గలిగినతీవ్రతరయాతన—ఏమి సేయుటకును దోఁచదు. అస్మానుఖానిహలోకమున తనజీవనము కేవలభారమాత్రమేయని తలంచి దారుణక్లేశము ననుభవించుచుండెను. ఆసమయమునం దాకస్మికముగ నెవరో వచ్చుచున్నట్లు ధ్వనివినవయ్యెను. అస్మాన్ లేచి మార్గమునొద్దకువచ్చి నిలువఁబడియెను. దీర్ఘములైన తెల్లనిమీసములతోఁగ

వదనముఁగలిగి గొప్పతలపాగనుదాల్చియున్న మంత్రిశ్రేష్ఠుఁడగు నిసాఖానకడకువచ్చెను. అస్మాన్ఖానాతనిని యథాప్రకారముగ గౌరవించెను. వృద్ధుఁడైనయిసాఖానును ప్రభువగునస్మాన్ఖానున్న కుచితరీతిని మర్యాదలన్నుజరపినపిదప నిరువురు నుచితాసనములపైఁగూర్చుండిరి.

అ—మీరిప్పుడెందులకువచ్చితిరి? క్రొత్తసమాచారము లేమైననున్నవా?

మం—జగత్సింహునకుఁ గారాగారదండన విధింపఁబడినదను సంగతి యేలికకుఁ దెలియకుండనున్నదా?

అ—ఆసమాచారము నాకుఁ దెలిసినది. అందువలన మనకేమైన లాభనష్టములున్నవా?

మం—కొలఁదిగ నుండుననియే చెప్పవలసియున్నది. మానసింహమహారాజు మనతోఁజేసినయేసంధిననుసరించి యుభయపక్షములయందును కార్యము లింతవఱకును నడపఁబడుచుండెనో, ఆసంధి కక్బరుపాదుషా యంగీకరింపలేదని తెలియుచున్నది. మానసింహుఁడు చేసినసంధి కక్బరుపాదుషా యంగీకరింపకుండనుండఁజాలఁడనుటయు నిజము. అయినను నాతనికది సంతోషజనకమైనది కానప్పుడు దాని నన్యథాచేయుటకు సమయమును చూచుకొనుచుండును.

అ—జగత్సింహునికారాగారవాసశిక్షకును నావ్యాపారములకు నేమిసంబంధమున్నదని మీరూహించితిరి?

మం—సంబంధమున్నదనియే నాయభిప్రాయము. జగత్సింహుఁడు మననగరమునందు బందీగానున్నప్పుడాతనియెడ మనము నడపినప్రవర్తనములవలన నాతనికి విచారము కలిగినదని యెంచుటయందవకాశమేమియు లేదు, మనయందాతఁడు విరక్తిఁజెందియుండవే

దని చెప్పుట కించుకంతయు సంశయము లేదు. విషయములన్నిఁటిని వివరముగా విప్పి చెప్పుటకు నాకిష్టము లేదు. కాని, మనపైఁబగఁదీర్చుకొనుట కాతని కిష్టముగానుండఁజాలదని చెప్పుటకు వేఱుకారణములున్నవనిమాత్రము నాహృదయమునకుఁ దోఁచుచున్నది.

వృద్ధమంత్రి యేయభిప్రాయముతో నీతుదివాక్యములను నుడివెనో ఆయభిప్రాయము నస్మాన్ఖాను తెలిసికొనియెను. జగత్సింహునియం దయేషాకుఁగలయాసక్తిని సూచింపవలయుననునభిప్రాయముతో నట్టిమాటలను వృద్ధమంత్రి నుడివెనని యస్మాన్ గ్రహించెను. ఆమాటలనువినుటచే నస్మానునిహృదయమునం దేకకాలమున సహస్రవృశ్చికములు కుట్టినట్లయ్యెను. అతఁడతికష్టముతోఁ దన హృదయభావములను వ్యక్తపడకుండఁ గప్పిపుచ్చుకొని మంత్రిమాటలకుఁ బ్రత్యుత్తరముగ "జగత్సింహుఁడు మనకనుకూలుఁడైయుండుటచే మనకు హితకరమగుమాటల నక్బరునితోఁ జెప్పుట కాతనికవకాశము చిక్కినచో నిప్పుడు నడచుచున్నట్లే యింకముందును పఠానులకును మొగలులకును మైత్రినడచునట్లాతఁడు చేయఁగలఁడనియు,నిప్పుడాతఁడు 'బందీగనుండుటచే మనకుహితముచేయునట్టియవకాశము లేదనియు,మీయభిప్రాయము కాదా? " అనియెను.

వృద్ధుఁడు సంకుచితభావముతో "సేవకుఁడట్లే యోచించుచున్నాఁడు" అనియెను.

అ—మీరభిజ్ఞులు. ప్రవీణులు. విశేషించి నాకు జనకసమానులు. అందుచే మీమాట కెదురాడ నాకధికారము లేదు. కాని మిమ్ములనొక్కమాట యడుగుచున్నాను.—ఈసంధివలన మనకుఁ గలిగిన విశేషలాభమేమున్నది? మనము మనబాహుబలముచే శరీరములయందలిరక్తమును వెదజల్లి మనకోశాగారమునందలిధనము

నంతయు వ్యయముచేసి ప్రాయికముగా వంగదేశమునంతను స్వాధీనముచేసికొంటిమి. అప్పుడాధరపురయుద్ధమునందు జయమునుబొంది మేదినీపురమునను వర్ధమానపురముప్రక్కనుకును మనయధికారమును స్థాపించియుంటిమి. ఈసంధితో మనము క్రొత్తగా జయించినరాజ్యమునంతను విడిచిపెట్టవలసివచ్చినది. అంతియేకాకుండ జగన్నాథునిమందిరమును పూరిమండలమునుగూడ మొగలులస్వాధీనము చేయవలసివచ్చెను. అట్టిసంధి లజ్జాస్పదమును, అసహ్యకరమును నై యున్నది. అక్బరీసంధిని భంగముచేసినను మనమందులకు విచారింపవలసినయావశ్యకతయేమియును లేదు.

మంత్రి కొంచెముసేపు మౌనమును దాల్చియుండి పిదప "నేనావిషయమున నేలికసన్నిధానమున నేపక్షముగను చర్చింపఁజాలను, కాని మనమిప్పుడు దుర్బలులమైయున్నామనిమాత్రము మనవి సేయుచున్నాను" అనియెను.

అ—నిజము! మానసింహున కెదురుగ నిలువఁగలిగినబలశాలులెవరును మనకడ నిప్పుడు లేరనుట నిశ్చయము. మీరాలోపమును బూర్తి చేయుటకు యత్నింపఁగలరా?

వృద్ధ—ఏలిక యెఱుంగని దిసుమంతయును లేదు. నేనిప్పుడాభ్యంతరికములైన రాజకార్యముల ననేకవిధముల నిర్వహించుటలో మునిఁగియున్నాఁడను. అందుచే మరియేకార్యవిచారమునందును నామనసును ప్రవేశపెట్టుటకవకాశము లేకున్నది.

అ—మీహృదయము నా రాజకార్యనిర్వహణమునందే యుంచెదరుగాక! ఈవయసునందు మీహృదయము యుద్ధవ్యాపారములవిషయమున పనిసేయఁజాలదు. ఈస్థితియందెప్పుడును మీరు సంధిని, శాంతినే గోరుచుందురనుటకు సందేహము లేదు. మీరు నన్ను క్షమింప

వలయును. వర్తమానమున నడచుచున్నయీసంధి కేవల మవమానజనకమని నాయభిప్రాయము. అనుకూలమే కానిందు. అసహ్యమైనయీసంధిబంధమునుధ్వంసముచేసి మొగలాయీలకెదురుగ రణక్షేత్రమున నిలువఁబడి యుద్ధముచేయుటయే నాకుఁ దృప్తికరము. అందులకుఁ గావలసినవానినెల్ల సిద్ధముచేసి పిదప నావృత్తాంతమును మీకెఱింగించెదను.

మం—ఆవిషయమున నేనిప్పుడేమియుఁ జెప్పను. నేనిప్పుడు విన్నవింపవలసినస్వల్పవిషయ మొకటి కలదు. మానసింహమహారాజు శీఘ్రకాలములో పూరికి రానైయున్నాఁడు.

అ—మంచిదే. కాఫరులు కుత్సితకాష్ఠఖండము నీశ్వరుఁడని నమ్ముచుందురు. మొగలాయీశ్యాలకుఁడగుమానసింహుఁడును నాయీశ్వరపూజకై పూరికి వచ్చుచుండెనా?

మం—రావచ్చును. అతఁడు విస్తారసన్నాహముతోడ నేతచ్చుచున్నాఁడు.

అ—ఆతనియిష్టము. సంధిసూత్రానుసారముగఁ బూరిని మనము వారికి విడిచిపెట్టినపిదప బంగాళాదేశపుసుబేదారుఁడగుమానసింహుఁడు సమారోహుఁడై రావచ్చును. భిక్షుకులును పోవచ్చును. దానివలన మనకైనదేమి? మనకేమిసంబంధము?

మం—మనకుఁ గొంచెముసంబంధమున్నది. మానసింహమహారాజు పూరికిఁ బోవుచున్నాఁడు. కావునఁ జాలదూర మాతఁడు మనరాజ్యములోపలినుండియే వెళ్లవలసియున్నది.

అ—ఆతఁడిచ్ఛవచ్చినట్లు వెళ్లవచ్చును. రాజమార్గమున కభ్యంతరము లేదు. ఆతఁడన్నమాటయేమి? అందఱును బోవచ్చును.

మం—అప్పుడు మనము చేయవలసినకార్యమున్నది.

అ—ఏమికార్యము?

మం—అతఁడు మనరాజ్యపుటెల్లలోనికివచ్చినప్పుడు మన మాతనికి సన్మానముచేయవలసినవిధి యున్నది.

అస్మానుని ముఖముపై మేఘము క్రమ్మినట్లయ్యెను.

అ—అది యెందులకు?

మం—మనము సంధిసూత్రముచే బద్ధులమైయున్నాము. అతనిని సన్మానింపకపోయినచో ఫాదుషా కవమానము చేసినవారమగుదుము. మానసింహుఁ డక్బరుఫాదుషాయొక్క ప్రతినిధి.

అ—ఏవిధమైనసన్మానముచేయవలయును?

మం—మనరాజ్యపుటెల్లలలో నున్నంతవఱకతనితోఁగూడ నుండవలయును.

అస్మాన్‌ఖాను సింహాసనమునుండి లేచి యాగదియందిటునటు కొంచెముసేపు పదప్రచారముసేయుచుఁ దటాలున మంత్రికెదురుగ నిలిచి "అట్టియవమానమును సహింపఁజాలను. మానసింహుఁడు జగద్విఖ్యాతుఁడైన పరాక్రమశాలియేయగును. మానసింహుని బాహుబలముచే నక్బరునకట్టిగౌరవముండుటయు నిజము. మానసింహుఁ డక్బరునికుటుంబములోఁ జేరినవాఁడనుటయు వాస్తవమే. మానసింహుఁ డొకదేశమునకు భూపతియు నగును. అట్లయినను నాతఁ డక్బరునకు దాసుఁడై యున్నాఁడు. మనమిప్పుడు బలహీనులమైయున్నను స్వతంత్రరాజులము. అక్బరునకు సమకక్ష్యులము. ఘటనాచక్రముచే నిప్పుడు దుర్బలులమై యుండుటనిజమే. అయినను నింతవఱకును మనమక్బరుఫాదుషాతో హోరాహోరిగఁ బోరాడుచునేయున్నాము—జయాపజయములమాట యట్లుంచుము—కాని, మనమెప్పుడును నేకారణమువలనను నెవరికిని—ఒక్కరికైన

ను—విధానతులమై యుండలేదు. మనమిప్పుడును నోరిస్సాయందు స్వతంత్రప్రభువులము. ఇట్లుండఁగా నక్బరునిప్రతినిధియొక్క పాదుకలను మోసికొనుచు నాతనినాశ్రయించి కూడఁగూడఁ దిరుగుట కేనెంతమాత్రము నంగీకరింపను" అనియెను.

మం—మహారాజునొద్దనుండి యుత్తరమొకటివచ్చినది. అని చెప్పి యావృద్ధుఁడు తననిలువుటంగీజేబునుండి యొకయుత్తరమును దీసి యస్మాన్‌ఖానునిచేతియందిడియెను. అందిట్లు వ్రాయఁబడి యుండెను. "మానసింహమహారాజు స్వధర్మపాలనార్థమై పురుషోత్తమక్షేత్రయాత్రను జేయనున్నాఁడు. ఒరిస్సాదేశమున నోరిస్సానవాబులప్రదేశములోఁ బ్రవేశించినతోడనే కొత్తనవాబు లిరువురును నాతనిసందర్శనము చేయుదురని నమ్ముచున్నాఁడు" ఉత్తరము, ఇసాఖానునిపేర వ్రాయఁబడియుండెను.

అస్మాన్‌ఖానాయుత్తరమును చదివి తిరిగి మంత్రి కిచ్చివేయుచు "దీనికిఁ బ్రత్యుత్తర మెట్లువ్రాయవలయునో ఱేపటిదినమున మీకుఁ దెలియఁజేసెదను. మానసింహుని యాధైర్యము నాకుఁ జాలవిరక్తిని గలుగఁజేయుచున్నది" అనియెను.

మం—నేను సెలవుఁగైకొనియెదను. నేనిటనుండి వెడలిపోవుటకుఁబూర్వ మేలికసమక్షమున నొక్కమాటను మనవిచేయవలయునని యున్నది.

అ—చెప్పవచ్చును.

మం—మానసింహమహారాజు మొగలులకును బఠానులకును నడుమచేసినసంధియంతయు జగత్సింహుని ప్రయత్నములచే నెరవేరినదిగనున్నది. మనమావిషయమును జ్ఞప్తియందుంచుకొనుట న్యాయము—మరియొక్కమాట—మనమాసంధిబలమువలన ను

త్కలదేశమునకు స్వతంత్రాధికారమును బొందినవారమైయున్నను మన మక్బరునకు లోఁబడియుండుటనట్లంగీకరించియున్నాము. మానసింహమహారాజు శిబిరమునకుఁబోయి యాతనిని మనము సన్మానింపవలయును. ఆతనికిఁ గానుకల నొసంగి యాతఁడొసంగు బహుమానముల నంగీకరించి సన్మానముల నందఁజేయవలయును. మనము విధిప్రకారము మానసింహమహారాజున కనుగతులమై యుండవలయును. పాదుషాకు సంపూర్ణముగా లోఁబడియుండి యుత్కలదేశ స్వాతంత్ర్యమును బొందియున్నాము. ఇవియన్నియు నింతశీఘ్రకాలములో మఱవకుండ నుండుట మంచిది.

అ—సేనావిషయములను గొంచెమేనియు మఱవలేదు. ఆ కళంకము నాహృదయమును పీడించుచున్నది. ఆయపకీర్తి శీఘ్రకాలములోనే లుప్తమైపోఁగలదు.

మం—(లేచినిలుచుండి) వేఱువిధముగా నవస్థాంతరము సంఘటించువఱకును మానసింహమహారాజక్బరుపాదుషాప్రతినిధియని తలంచి యాతని కుచితసన్మానములను చేయుట మనకు విధి. అట్లు చేయక మనమన్యథా నడచుకొంటిమేని పాదుషాతో మనకు విరోధము తప్పదు. మనమేవిధముచేతను ప్రస్తుతమున నక్బరున కెదురుగ నిలువఁజాలము. ఈవిషయములనన్నిఁటిని యోచించి పిదప కర్తవ్యము నవలంబింపవలయునని నాప్రార్థనము. నాకు శరీరమునందు బలము లేదు. వార్ధక్యముచేతను తత్సంబంధములైన యితర వ్యాధులవలనను పీడింపఁబడుచున్నాఁడను. చాలకాలము జీవించి యుండగలనని తోఁచదు. జీవించియున్నంతవఱకు మాప్రభువుల కవస్థాంతరము సంభవింపకుండ నుండవలయునని నామనోరథము. సెలవుఁగైకొనిపోయెదను.

సముచితశిష్టాచారములను నిర్వర్తించినపిదప మంత్రి యచటనుండి వెడలిపోయెను.

పదియవప్రకరణము.

విచారపీడితుఁడైనయస్మాన్‌ఖాను మెల్లమెల్లగ గదిలోనుండి యీవలకువచ్చెను. మానసింహునియుత్తరమును నాదేశసూచకమైన యాజ్ఞాపత్రిక(పర్మానా)గా భావించుకొనియెను. ఆతఁడు తనహృదయమునందు "పఠానులు ఢిల్లీపాదుషాకు వశులైనట్లంగీకరించినను వారిమనోరథము లేమైన నీడేరెనా? సంధివలన మొగలాయీ లుపకృతులుకాలేదా? మాతోఁజేసినయుద్ధమునందు మానసింహునకు నష్టముసంభవింపలేదా? స్వర్గస్థుఁడైననవాబుధారాపురయుద్ధమునందు మానసింహునోడించి యాతనితనయుఁడైనజగత్సింహుని బందీగాఁ దీసికొనివచ్చెను. అంతేకాకుండ వంగదేశమునందు విష్ణుపురమువఱకును నధికారమునుగూడఁ జేసియుండెను. జగత్సింహుఁడు మాచేఁజిక్కినప్పు డాతనినేమిచేసినను చేసియుండవచ్చును. అట్లుచేసినచో మానసింహునకు మరల సైన్యమునుసమకూర్చుకొనుట కవకాశముకలిగియుండకపోవును. ఈలోపల నవాబు మరికొంతప్రదేశము నాక్రమించుకొనినచో మేము వంగదేశమునంతను కైవశముచేసికొని యుందుమనుటకు సందేహమించుకంతయును లేదు. కాని యింతలో నవాబుబహద్దూరుమరణము సంఘటితమైనది. ఆకస్మికముగా సంభవించిన యావిపత్తునందుఁ జిక్కుకొనియుండుటచేఁ గాతరమువలననేటుచేయుటకు నవకాశము లేకపోయినది. ఆసమయమున

యుద్ధమునకు సిద్ధమగు టుచితముకాదనియెంచి సంధి కంగీకరింపవలసివచ్చినది. పఠానులెప్పుడును భీరువులై యుద్ధమునుజేయలేక సంధిబంధమున కంగీకరించియుండలేదు. రణరంగమునవారెప్పుడు నసమర్థులని యనిపించుకొనియుండలేదు. మొగలాయీసైన్యములను నాశనముచేయుటయందు వారెన్నఁడును శ్రాంతులయి యుండలేదు. జగత్సింహుని నాతనితండ్రి శిబిరమునకుఁ బంపి పఠానులు తమయౌదార్యమును కనఁబరుచుకొనిరి. అట్టిపఠానులవిషయమున నంతనిర్లక్ష్యముచూపి యట్టికఠినాదేశమును బంపి వారు తమకు వశ్యులై యుండిరికదాయని వారియెడ నక్రమముగా వ్యవహరించుట మానసింహున కుచితముకాదు. మానసింహుఁడాయుత్తరమ్మునం దావిధముగా వ్రాయుటకు మారుగ "క్రొత్తనవాబులు నాయాత్మీయులలోనివారుగాఁ బరిగణింపఁబడినవారుగనున్నారు. నేనుత్కలదేశమునందున్నప్పుడు వారిసందర్శనము లభించినచోఁ జాలసుఖినయ్యెదను." అని వ్రాసియుండినచో మేము నిజముగా నుపాయనాదులతోఁ బోయి యాతనిని చూచి యన్యోన్యవిశ్వాసము నభివృద్ధిచేసికొనఁ బ్రయత్నించియుందుము. "అనియనుకొనియెను.

ఈవిధముగా ననేకవిధములైన చింతలచేఁ బ్రపీడితుఁడైన యస్మానునివాదము లాతనిబుద్ధికి గోచరముకాకుండఁగనే యాతని నంతఃపురమువంకకుఁ దీసికొనిపోయెను. ఆతనిచింతాసూత్ర మంతటితో నిలువక ముందునకు సాగుచుండెను. లేను. అట్లెప్పుడును కాదు; నాసోదరుఁడు వ్యాపారములయం దుదాసీనుఁడై యున్నాఁడు. ఆతఁడెక్కడకును వెళ్లఁడు. నేనును బోను. మానసింహుఁడు మాయధికారప్రదేశములలోఁ బ్రవేశించినప్పుడాతని నెదుర్కొనుటకును నాతని కావశ్యకములైన పదార్థముల నాతని కందించుటకును మాసే

వకులలో నుచ్చపదస్థునొకని నియమించెదను. ఉపాయనాదికములేమియువలదు."

ఈవిధముగా నాలోచించుకొనుచు నస్మాన్‌ఖాను తానేయుద్దేశముతో నటుపోవుచున్నదియుఁ దెలిసికొనకుండగనే ముందునకుఁ బోవుచుండెను. గర్వితుఁడైన మానసింహునితనయుఁడు చేఁజిక్కినప్పుడాతనిని నాశముచేయకుండుట యన్యాయమైపోయినదనియు, నయేషా యాతనియెడ ననురాగిణియై యుండెననియు, ఆతఁడామెయం దాసక్తుఁడుగాకపోయినను నంతమాత్రమునఁ దనకేమియులాభము లేదనియు, నాతఁడు ప్రాణములతో నున్నంతవఱకు నయేషా యాతనిని మఱవఁజాలదనియు నాతఁడీప్రపంచమున నున్నంతకాలము నయేషాహృదయమునందుఁ దనకీషణ్మాత్రమును స్థలము దొరకదనియు, జగత్సింహుఁడు తనకుఁ గేవలము శత్రువనియు, నతఁడు బందీయైయున్నను నాతని జీవములతో నుంచుటసరికాదనియుద్వంద్వయుద్ధమునఁ దానోడిపోయినంతమాత్రమున నాశత్రుత్వమును విడుచుట సరికాదనియుఁ, దనకాతఁడుపరమశత్రువనియు, నతఁడు కన్నులకుఁ గనఁబడకపోయినచో నామె యాతనియెడ ననురాగమును గలిగియుండఁజాలదనియు, నాతఁడు మరణించినచో నయేషా యనురాగము తుదముట్టుననియు, విషచేనైననేమి, బలముచేనైననేమి జగత్సింహుని నాశనముచేయుటయే తనకు వ్రతమనియు, పదింబదిగా ననుకొనుచు నస్మానుఖాను ముందునకుఁ బోవుచుండెను.

ఇట్లుపోవుచుండఁగా నాకస్మికముగఁ బ్రక్కగదిలోనుండి రమణీకంఠస్వరముతో "అస్మాన్! అస్మాన్!" అనుకోకిలధ్వని వినవయ్యెను.

వినుటతోడనే యస్మానునిసర్వవిచారగ్రంథులువిచ్చిన్నము

లై పోయెను. అతఁడా శబ్దమువచ్చినవైపునకుఁ బరికించెను. కొంచెము దూరములో ప్రౌఢవయస్కయగు నొకసజీవదేవీప్రతిమయుండెను. ఆమెయే నవాబుకటుల్ ఖానుని కాశ్మీరబేగము—అస్మాన్ ఖానునకు సవతితల్లి. అయేషా కామె పెంపుడు తల్లి. దర్శనమాత్రముచేతనే యస్మాన్ ఖానతిభక్తితో నామెపాదములకు నమస్కరించెను.

బే—ఇప్పుడే నీప్రశంస వచ్చినది. నిన్నిక్కడకు రమ్మని నౌకర్తమాన మంపితిని. నీవంతఃపురమునకు వచ్చినచో లోపలకుఁ బిలువవలసినదని మీజననితోఁ జెప్పియుంటిని.

అ—(సవినయముగ) ఆజ్ఞయేమి?

బే—(ఉద్విగ్నభావముతో) ఇట్లునిలుచుండి మాటలాడుట యెట్లు? మాటలాడవలసినవిషయము చాలఁగలదు. నీవు స్వావధానచిత్తముతో వినవలసియున్నది. గర్భవాసమున జన్మించినకుమారుఁడు దక్క మఱియెవరును బేగములగదులలోనికి రాఁగూడదని నవాబుగారియాజ్ఞ—నీవు నాగర్భవాసమున జన్మించిన బిడ్డవేయని నాయభిప్రాయము. అందుచే నీవు నాగదిలోనికి వచ్చి కొంచెము సేపు కూర్చుండి యావశ్యకములైన కొన్నిసంగతులను మాటలాడవలయును. అందులకు నీకాక్షేపణ మేమున్నది?

అ—(ఇంచుక యోచించి) మీరు నాకు విమాతలైనను నే ను గన్నతల్లిగ భావించి చిరకాలమునుండి భక్తితో మిమ్ము సేవించుచుంటిని. మీరయేషాకు జననీసమానలు. అందుచే మీరు నాకుఁ బూజార్హులు—మహాలులోనికిఁ బ్రవేశించుట నియమవిరుద్ధమేయగును. అయినను మీయాజ్ఞోల్లంఘనము చేయఁజాలను. మీయాజ్ఞానుసారముగ లోపలి కరుదెంచెదను.

బే—(బిడ్డా! నమ్ము నేనాజ్ఞనొసంగితిని. అందుచే నియమో

ల్లంఘనదోషము నీకు లేదు. అంతియేకాకుండ నియమముల నేర్పఱచుట కిప్పుడు నీవే కర్తవు. వచ్చి కూర్చుండుము.

అస్మాన్ ఖా నవనతమస్తకముతో మహాలులోఁ బ్రవేశించి గద్దెపైఁగూర్చుండెను. అనతిదూరముననే యొకరత్నకంబళముపైఁ గూర్చుండి "అయేషావిషయమున నొక్కమాట చెప్పెదను" అనియెను.

అస్మానునిహృదయము దుర్భరభావముచే స్పందితమయ్యెను.

అ—ఆజ్ఞయిండు.

బే—నీకు జ్ఞాపకముగనున్నదో లేదో నేను చెప్పఁజాలను. అయేషాపినతండ్రి అపరిమితసంపదలను సంపాదించి వానినయేషాకొసంగి స్వర్గస్థుఁడైనాఁడు. అయేషా యాసంపదలకన్నిఁటికి నిప్పుడుత్తరాధికారిణి యైనది.

అ—చాలకాలమునకుఁ బూర్వ మీసంగతి నొకప్పుడు విని యున్నాఁడనుకాని యదియిప్పుడు బాగుగ జ్ఞప్తియందు లేదు.

బే—ఔను. చాలకాలమునకుఁ బూర్వమే. ఇప్పటికిఁ బది సంవత్సరములక్రిందట నయేషాపినతండ్రి లోకాంతరగతుఁడైనాఁడు. అతనిసంపదలకన్నిఁటికిని నయేషానొక్కతెనే యుత్తరాధికారిణిగాఁ జేసి, పంజాబుదేశపుసర్దారు మీతండ్రికి సమర్పించి, దానినంతను నయేషాకొఱకు స్వాధీనముచేసికొనవలయునని వ్రాసియుండెను. స్వర్గస్థుఁడైననవాబు అయేషానొక్కదినమైనను విడిచి యుండఁజాలకపోవుటచే నిక్కడివారిని గొందరి నక్కడకుఁ బంపి యావిభవముతో సంబంధించినవ్యవహారములన్నిఁటిని సరిగా నిర్వహించుచుండెను. ఆసమస్తసంపదలను గాపాడుటకై పోయియుండిన యామనుష్యు లిప్పుడువచ్చి "అయేషా ప్రాప్తవయస్కయై

యుండుటచే నామె స్వయముగా వచ్చి యాయాస్తిసంతయు స్వాధీనముచేసికొని వ్యవహరింపకపోయినచో నాయాస్తియంతయు దొరతనమువారు స్వాధీనముచేసికొనఁగల" రని చెప్పుచున్నారు. నీవిప్పుడా వ్యవహారమును నిర్వహించుటకు స్వతంత్రుఁడవై యున్నాఁడవు. ప్రస్తుతమునఁ గర్తవ్యమేమియో నీవు నిశ్చయింపవలయును.

అ—ఈసంగతులన్నియు నిప్పుడు మీకెట్లు తెలిసినవి?

బే—అక్కడిమనుష్యులు మనమంత్రికడకువచ్చి యిట్లు చెప్పినారు.

అ—అయేషా గొప్పవంశమునందు జన్మించినదని యెఱుఁగుదును. మీసోదరుల కేమిపని?

బే—మాసోదరులు పంజాబుదేశపుసేనాధిపతులు. అయేషాకు ఆస్తినివిడిచిపెట్టిపోయినసోదరులు జాగీరుదారులై యున్నారు. అయేషాతల్లి సుబేదారునితనయ.

అ—అట్లయినచో నయేషాతల్లి మొగలాయీస్త్రీయును తండ్రి పఠానుఁడునా? ఈపరస్పరవిరుద్ధఘటన మెట్లుసంఘటించినది?

బే—దానికొక్కటేయుత్తరము. బాల్యమునందు తమతమ ప్రణయవిచారమును తెలుపుకొనుటకు లజ్జయుండదు. మీతండ్రిగారు పఠానులు; నేనో, మొగలులకన్యను. ఈఘటన మెట్లుసంఘటించినది?

అ—అదియంతయుఁ దెలిసినది. కాని, అయేషా యిప్పుడు స్వర్గస్థుఁడైన కటుల్ఖానునితనయగా నున్నది. పఠానులతనయకు, అందును విశేషించి కటుల్ఖానునితనయకు మొగల్సుబేదారుఁడాస్తి నిచ్చుటెట్లు?

బే—ఆవిషయమున వ్యాఘాత మేమియు నుండదు. అయే

షాతండ్రి అక్బరునకత్యంతము ప్రీతిపాత్రుఁడై యుండెడివాఁడు. ఈసంబంధమున నక్బరుపాదుషా స్వయముగా నాజ్ఞాపత్రమును వ్రాసియుండుటచే దానినిమార్చుట కెవ్వరికిని సాధ్యముకాదు. అంతేకాక యొకవిధముగా నయేషా యక్బరునకుఁ బరిచితయై యున్నది. పాదుషా దర్బారునందును నంతఃపురమునందును పరోక్షభావముతో ననేకులయేషా నెఱింగియున్నారు.

అ—ఇప్పుడు నేనేమిచేయవలయునని మీయభిప్రాయము?

బే—ఏమిచేయవలయునో నేను యోచనసేయలేదు. చేయవలసినదానిని నీవే యోచించి చేయవలయును. కాని నీకొక్కమాటను చెప్పక తప్పనిసరియగుచున్నది. అయేషా పంజాబునకుఁ బోవలయునని యిష్టపడుచున్నది.

అ—అదేమి?

బే—ఆమెకిప్పుడు శరీరమునందు స్వస్థత లేదు. బంగాళాదేశమున బందీయైనతండ్రి మరణించుటచేఁ గలిగినశోకమువలననో మరియేకారణముచేతనో అయేషా సంతతమును చింతాకులయై యుండుచున్నది. ఆమె కాహారమునందుఁ బ్రవృత్తియే లేదు. వసనభూషణధారణమునందభిరుచి లేదు. సర్వదా యప్రఫుల్లభావముతో నుండున్న, ఆమెశరీరము శుష్కించి మలినమైయున్నది. సెలవైనచో కొన్నిదినములు పంజాబునకుఁ బోయి యుండిన సుఖముగానుండునని యనుచున్నది. స్థానపరివర్తనముచే శరీరమునకుస్వస్థత కలుగవచ్చునని తోఁచుచున్నది.

అ—విశేషవిచారకారణమైనవిషయము. అయేషాయాస్తిని పరిపాలించుకార్యము నెట్లయినను నిర్వహింపవచ్చును. కాని, అయేషయే యీస్థలమును విడిచి వెళ్లవలయునని యిష్టపడుచున్నది. అ

మ్మా! అయేషా యీపట్టణమును విడిచివెళ్లినచో సర్వము నంధకారమైపోవును.

జే — నీవయేషాను మిగులఁ బ్రేమించుచున్నావు. నేనును స్వర్గస్థుఁడైన నవాబును మీయిరువురిశుభసమ్మేళనమును చూచి నేత్రములను సార్థకము చేసికొనవలయునని యాశపడుచుండెడివారము. నవాబు స్వర్గస్థుఁడైనాఁడు. అభాగ్యనైన నేను జీవించియున్నాను. ఆ యాశ యింకను దీఱలేదు. ఏదియెట్లుజరుగునో చెప్పఁజాలను. అయేషాస్థితిఁ జూచినచో నిట్లున్నది. నీవు సర్వదా చింతాయుక్తుఁడవై యన్యమనస్కుఁడవై యగపడుచున్నావు. నీవు మహాలులోనికి వచ్చుట మానితివి. నిత్యము నయేషానుచూచుటతోడనే కాలమ్ముగడపునీవిపు డామె విషయమునుగూర్చి యుచ్చరింపనైనమానితివి. మీయిట్టిభావములను జూచుచున్ననాకు మనసులోఁ జాలఁగష్టముగా నున్నది.

అ — తల్లీ! నాయపరాధ మిసుమంతయును లేదు. అయేషా కొఱకుఁ బ్రాణములనైన విడుచుటకు సిద్ధముగానున్నాఁడను. కాని తల్లీ! అయేషామనసునందే జ్వాలనుదయింపఁజేసికొని తానుభస్మమగుచున్నది. నన్ను భస్మముచేయుచున్నది. ఆజ్వాలలు మీకుఁ గూడఁ దగిలి మీరుఁగూడఁ గష్టములకు గుఱియగుచున్నట్లున్నది. ఇప్పుడామాట యట్లుండుఁడు. అయేషాయవస్థకు నాహృదయవిషాద మధికమగుచున్నది. అయేషా యిప్పు డెచ్చటనున్నది.? నేనామెను జూడవలయును.

జే — ఇంతకు రెండుగడియలకుఁ బూర్వమామె యచ్చట నేయున్నది. ఉద్యానవనవిహారమునకుఁ బోయియుండునని తోఁచుచున్నది. పంజాబుప్రయాణమునుగూర్చి నీయభిప్రాయమునెప్పుడు వచ్చి చెప్పెదవు?

అ — అయేషానుజూచి యామెహృదయభావములను తెలిసికొనినపిదప నాయభిప్రాయమును మీకు విన్నవించెదను. నేనిప్పుడు సెలవుఁగైకొనియెదను.

అస్మాన్‌ఖాను విమాతచరణములకునమస్కరించి మెల్లమెల్లగ వృక్షవాటికాభిముఖుఁడై వెడలిపోయెను.

పదునొకండవ ప్రకరణము.

ఉద్వేగవిషముచే జర్జరితుఁడై మృతప్రాయుఁడైన యస్మాన్‌ఖాను మెల్లమెల్లగఁ బోయి వృక్షవాటికలోపలఁ బ్రవేశించెను. అయేషాయెచ్చటనున్నది? వాపీతటసోపానావళిపై నామె తరచుగ విశ్రమించుచుండును. కాని యిప్పుడామెయట లేదు. లతాకుంజమందలి శిలాసనమున ననేకసమయముల నామె యొంటరిగఁ గూర్చుండుచుండును. కాని యిప్పుడారూపలతిక యటఁగాన్పింపలేదు. చంపకవృక్షచ్ఛాయయందలి శిలాసనమునఁ గూర్చుండి యనేకసమయములయందామె విశ్రమించుచుండును. కాని యానవీనచంపకవర్ణ యచ్చటను గాన్పింపలేదు. అనేకసమయములలో నయేషా విశాలవకుళపాదపసమీపమున నొంటరిగఁ గూర్చుండుచుండును. కాని, యానిరుపమానసజీవపుష్ప మిప్పుడచ్చటను వికసించియుండలేదు. గులాబీపూలచెట్లయడవిలోని కప్పుడప్పుడు పోయి యామెపుష్పములనేరుచుండుటకలదు. కాని సకలకుసుమశోభాహారిణియైన యాసుందరి యిప్పుడచ్చటను లేదు. అట్లయినచో నయేషా యెచ్చటనున్నది ?

తప్పివేయకుండఁ బరికించినను నెవరును కంటికిఁ గనఁబడుట

లేదు. విచారహృదయముతో నస్మానుఖాను ప్రమదావనమధ్యము
న నున్నప్రాసాదాభిముఖుఁడై ముందునకుఁ బోయెను. అచ్చట నొ
కదాసి యాతని కెదురుగవచ్చి యత్యంతగౌరవముతో నభివందన
ముచేసి "ప్రభూ! నవాబునందిని యీగృహమునందున్నది" అనివి
జ్ఞాపించెను.

అస్మానుఖాను మిగులమెల్లగ నడుగులనిడుచు లోపలఁ
బ్రవేశించెను. లోపల నడుగిడినతోడనే ముఖమును ద్రిప్పి రెండడు
గులు వెనుకకువైచెను. అయేషా యేకాకిని; శిథిలవసన; నిద్రిత. ఆస్థి
తియందు లోపలకుఁబోవుట యనుచితమని తలంచి యాతఁడు వెనుక
కుఁ దిరిగివచ్చెను. కాని, యదియెంతటిశోభాకాంతి! మర్మరప్రస్తరస
మాచ్ఛన్నమైనయావిశాలగృహమునందు ముఖమలుతలదిండుపై శి
రమునిడుకొని భూశయ్యయందయేషా నిద్రితయై పడియుండెను. ప్ర
పంచమునందలిసమస్తశోభారాశియును సృష్టియందలియావద్రమణీ
యతయును విధాతృని యపరూపనిర్మాణకౌశలమంతయును నిద్రితయై
యున్న యారమణీదేహమునందొక్కసారిగఁ జేరినట్లు కన్పట్టుచుండె
ను. ఆసుందరి యించుక మ్లానయై, విశుష్కయై యుండెను. అందుచే
నయేషాసౌందర్యమున కేమైనఁ గొఱంతసంభవించెనా? ఇంచుకంత
యును గొఱంత లేదు. దివాకరునితీక్ష్ణాలోకనముకంటె సుధాంశునిమ్లా
నమగుసుస్నిగ్ధకాంతి యెట్లధికతరరమణీయమైనదియో, మిగులస్వచ్ఛ
ముకాకుండ నాచ్ఛాదనాంతరాళమున నుజ్జ్వలముగ వెలుంగుచున్నదీప
మెట్లునయనవినోదకరమో, అట్లే అయేషారూపరాశియును మ్లాన
మై శుష్కమై యున్నను విశేషశోభాయమానమై ప్రకాశించుచుండె
ను. సుషుప్తియందున్నయాసుందరి మోహినీదేవతవలె నెట్లువిరాజిల్లు
చుండెను!

అస్మాన్ఖానుగృహములోనికిఁ బ్రవేశించినతోడనేవిగళితవ
సనయైన యాశోభామయి కనఁబడెను. ఆయుత్తరక్షణముననే యాతఁ
డు వెనుకకుఁ దిరిగివచ్చెను. హృదయరాజ్ఞియగు నామాధుర్యరాశి
నింకొకమారు చూడకుండ నాస్థలమును విడిచిపోవుట కాతనికి సాధ్య
ముకాకుండెను. ఆతఁడు ద్వారముకడనిలుచుండి యయేషా నిద్రాచ్ఛ
న్నభువనమోహనశరీరమును చూడవలయునని నయనసంచాలనము
చేసెను.

అదేమి?—అయేషావక్షస్స్థలముపై నదియేమి? నవీనఘనకృష్ణ
కేశరచితవేణివలె సూక్ష్మాగ్రములుగలయొకపదార్థమయేషాదేహ
ముపై నొకవైపునుండి వేఱొకవైపునకు విస్తృతమైయున్నది. అది
యేమి? అస్మానుఖానున కాపదార్థముయొక్క యొకభాగముమాత్ర
ము కాన్పించినది. ఆపదార్థము నేలపైనుండి లేచి క్రమముగా నాసుం
దరి వక్షఃప్రదేశమునుండి దేహముయొక్క మఱియొకప్రక్కకుఁబో
యియుండెను. అక్కడనున్నభాగ మాతనినేత్రములకు గోచరముకా
లేదు. ఆతనినేత్రములకుఁ గనఁబడినభాగము సూక్ష్మాగ్రమైయున్నను
గ్రమముగ స్థూలాకారమును దాల్చెను. అదియేమివస్తువైయుండవ
చ్చును? రజ్జువో కాక కేశరజ్జువో యైయుండవచ్చునా? అయేషాశరీరము
పైకిరజ్జువెట్లువచ్చినది? అస్మానుఖానునకు విశేషముగ యోచనలారం
భమయ్యెను. ఆతనికిఁగలిగినయాశోభాసౌందర్యసందర్శనాపేక్షపోయి
హృదయమున సంశయము జనియించెను. ఆతఁడు వ్యాకులితుఁడై
తోడనే వెనుకకుఁ దిరిగివచ్చెను. కొంచెముదూరములోనున్నదాసిని
శీఘ్రముగఁ దనకడకురమ్మని సంజ్ఞచేసెను.

వచ్చినయామెతో నస్మాన్ఖాను "నవాబునందిని నిద్రపోవు
చున్నది. అందుచే నేను లోపలకుఁ బోఁగూడదు. నీవు జాగ్రతగ

ధ్వనిచేయకుండ లోపలికిఁబోయి యామెశరీరముపైనున్న దేదియో చూచి వేగముగరమ్ము. నాకుఁజాలభయమగుచున్నది." అని చెప్పెను.

ఆమె నిశ్శబ్దముగా లోపలికిఁబోయి యానిమిషముననే యత్యంత భయముతో వెనుదిరిగివచ్చి "మహాప్రభూ! ఏమిజరుగనున్నదో చెప్పఁజాలను. నవాబుతనయ యేమాత్రము మటునిటుకదలినను సర్వనాశనము సంఘటింపఁగలదు. ఆమెశరీరముపైనున్న దొకప్రకాండ కాలసర్పము." అనిచెప్పెను.

అస్మానామాటనువిని క్షణకాలము విచలితుఁడై పిదపఁబశ్చిమాభిముఖముగా నిలుచుండి కరుణామయుండైన భగవంతుని, తనపై దయచూపుమని ప్రార్థించెను. పిదపఁ దనకాలిజోడునక్కడవిడిచి "నీవు కదలకుండ నుండుము. మాటాడకుము. అల్లరిచేయవలదు" అని దాసికాజ్ఞయొసఁగి నిశ్శబ్దముగా నాగృహమునఁ బ్రవేశించి చూచెను. సాక్షాద్యమునివలె భయంకరమైన కాలసర్ప మతేషాపీపునను వక్షస్థలవామపార్శ్వమునను జేరి సుఖముగా విశ్రమించియుండెను. అయేషా కాలుసేతులుకదపినను, లేక, యేదేనొకవైపునకొత్తిగిలఁబ్రయత్నించినను, మృత్యుస్వరూపమైన యాసర్పము తనపడగనువిప్పియామెసుకుమారశరీరమును కఱచివేయును. ఎంతటిభయానకమైనయాపద!

అప్పు డస్మానుఖాను స్థిరబుద్ధిగలవాఁడయ్యెను. "సర్పదంశనముచే నయేషా జీవనము తుదముట్టిపోవును. విషజ్వాలచే భువనరత్నము మహాప్రస్థానమును చేరిపోఁగలదు. అస్మాన్‌ఖాను నిశ్చేష్టుఁడై నిలుచుండి మిడుతుమిడుతుమని చూచుచుండెను. అట్లెన్నఁడును సంభవింపదు — అదియసంభవము — అంతటియస్వాభావికమైనయుద

మృత్యువుచే నయేషాజీవనము పరిసమాప్తమగుటయే విధాతయభిమతమైనచో నంతకుఁబూర్వమే యస్మానునిప్రాణములు పరలోకమును జేరియుండవలయును. తరువాత జరుగవలసినదేదియో జరుగునుగాక !" అని స్థిరముచేసికొని మిగులజాగరూకతతో, నెప్పవేయునంతలోఁ గాలోపమమైన యాసర్పముయొక్క వాలమునుబట్టుకొని యీవలకువచ్చెను. ఆక్షణముననే యాకాలసర్పము విద్యుచ్ఛక్తివేగముతో విచలితమై పడగనువిప్పి వెనుకకుఁ దిరిగెను. అస్మాను తనహస్తమును కొంచెముదూరముగాఁ బట్టెను. సర్పమస్మానును కఱచుటకై తలయెత్తి బుస్సుమని భయంకరధ్వనులను జేయుచు సూదులవలెనున్న తన రెండునాలుకలను మాటిమాటికీవలకుఁ జూపుచుండెను. అదియయేషానువీడి కొంచెముదూర మీవలకు వచ్చుటనుజూచి యస్మానుఖాను సుశిక్షితుఁడైనపాములవానివలెఁ గాశలముతోఁ గఱచుటకువీలులేనంతటి దూరములో నిలుచుండి చేయునెత్తుచు పామునుమరికొంత దూరముతీసికొనివచ్చి మిగులనైపుణ్యమున గుడిచేతితో దానితలను బలముగానదిమి పట్టుకొనియెను. ఈమాటనుజెప్పుటకుఁ బట్టినకాలములో నూరవవంతుకాలములోపలనే యీపనియంతయు జరిగిపోయెను. తోడనే యాసర్ప మాతని దక్షిణహస్తమును బలముగాఁ జుట్టుకొనియెను. చేతిమణికట్టుమొదలు కంఠమువఱకును జుట్టుకొనియెను.

అస్మాన్‌ఖానాయవస్థయందే యచ్చటనే మోకాళ్లనేలపైనాని కూర్చుండి పాముచుట్టుకొనినకుడిచేతితో నెడమచేయినిజేర్చి రెండుచేతులను బైకెత్తి "దేవాదిదేవా! నీమహిమను సంపూర్ణముగాఁ దెలిసికొనినవారెవరు! నీవు నావంటియల్పప్రాణిమూలమునఁ బ్రపంచమునందంతటను సర్వశ్రేష్ఠమైన జీవనసారరత్నముయొక్క

ప్రాణరక్షణమును జేసితివి. అది నీయపారకృపాకటాక్షముకాదా! అని స్తోత్రముచేసెను.

సర్పముచుట్టుకొనియున్నచేయి మిగులనొప్పియెత్తుచుండెను. అస్మాన్ఖాను మెల్లమెల్లగ నిశ్శబ్దముగ గృహమునుండి యీవలకు వచ్చెను.

మార్గముకడనిలుచుండియున్నదాసి భయానకమైన యీకార్యములనన్నింటిని బ్రత్యక్షముగాఁజూచి భయముచే నడలుచు నటనిలువఁబడి "మహాప్రభూ! మీరు ధన్యులు. ఇప్పుడేమియుపాయము? పామును చేతినుండి తీసివేయుట యెట్లు?" అనియెను.

"దీనిని చేతినుండి విడిపింపశక్యముకాదు. దీనిని ఖండఖండములుగ ఖండించినఁగాని పట్టువిడువదు."

"కుడిచేతికి కట్టినట్లున్నది. దానిని ఖండించి తీసివేయుట యెట్లు?"

"ఎడమచేతితోఁ గత్తినిపట్టి [illegible]ఖండిం[illegible]ను—ఇతరులసాహాయ్య మక్కఱలేదు. మఱియెవరును [illegible]డదు. బీగము చూచినచోఁ జాలనలజడి పొందును. ఎవరును జూడకుండ నాకొకకత్తిని తీసికొనివచ్చి యిచ్చెదవా? మిక్కిలిశీఘ్రముగా రావలయును. త్వరగాఁ బొమ్ము."

దాసియు "చిత్తము" అని వెడలిపోయెను. సర్పము గట్టిగాఁజుట్టుచుండుటచే నాతనికి యాతన మిక్కిలిహెచ్చయ్యెను.

దాసి కత్తిని తీసికొనివచ్చెను. అస్మాన్ఖానామెతో "నీవీపామును జూచుచుండవలసినపనిలేదు. నవాబునందినియొద్దకుఁ బొమ్ము. ఆమె మేలుకొన్నను నీసంగతినామెకుఁ దెలియనీయకుము" అనియెను.

"చిత్తము. నేను సన్నిధానమునం దుండనక్కఱలేదా? నావలనఁ గావలసినపని యేమియును లేదా?"

"నీవలనఁ గావలసినకార్య మేమియును లేదనియే తోఁచుచున్నది. కావలసినచోఁ బిలిచెదను. నీవు నవాబునందినియొద్దకుఁ బొమ్ము. ఆమెకింతలో మెలకువరాదు. వచ్చిన నామెకీసమాచారము తెలియఁగూడదు."

దాసి లోపలకుఁ బోయెను. కాని, యస్మాన్ఖానునిహస్తమునుండి యానాగపాశ మెట్లువిడిపోవునో చూడవలయునను కౌతూహలము నామె యడంచుకొనలేక ద్వారము లోపలిప్రక్క నిలుచుండి యస్మాన్ఖాను చేయుకార్యముల నన్నింటిని జూచుచుండెను.

అస్మాన్ఖాను మిగులనేర్పుతో నెడమచేతఁ గత్తినిధరించి సర్పదేహమును ఖండింపఁదొడంగెను. అది యతిభయంకరమైన లోమహర్షణకార్యమై యుండెను. ఆవిషయమునుగూర్చి విస్తారముగా వర్ణనముసేయు[illegible]వశ్యకము కాదు. సర్పశరీర మనేకస్థలముల[illegible]ఁబడియెను. కాని ఖండింపఁబడిన యేభాగమును సంపూర్ణముగా విచ్ఛిన్నమై విడిపోలేదు. ఆచురియ సూక్ష్మాగ్రభాగ మంగీని భేదించికొని తనశరీరముపై గాయముచేయునను భయముచే సర్పశరీరము ముక్కలుముక్కలుగా విడిపోవునట్లు తుదవఱకును ఖండింపలేదు. సర్పరక్తముచే నాతనివస్త్రులయం దచ్చటచ్చట రక్తమయ్యెను. ఖండఖండములుగా ఖండింపఁబడిన యాసర్పశరీరము పరస్పరసంలగ్నమైన యొకమాలికవలె వ్రేలాడుచుండెను. అయినను నరకఁబడిన ప్రతిఖండమును భయంకరముగఁ గదలుచుండెను. దానినిచూచి యస్మాన్ఖాను లేచినిలుచుండెను. సర్పశరీరము వ్రేలాడుచు నేలను దాఁకుచుండెను. దానిదేహమంత

యు ముక్కముక్కలుగ నరకఁబడియెను. నోటియొద్ద స్వల్పదూరము నరకఁబడలేదు. పిదప రెండుచేతులతోను సర్పమునెత్తి యధికబలముతో దూరమందున్న యొకస్థలమునకు విసరిపాఱవైచెను. ఆస్థలమునందుఁ బడిన యాపాముమొండెము పటపటకొట్టుకొనుచు మాటిమాటికి నోటిని తెరచుచుండెను. ఆసర్పరాజముయొక్క దుర్దశ నస్మాన్‌ఖాను ప్రత్యక్షముగాఁ జూచి దానినిగూర్చి యప్పుడు చేయవలసినదేమియు లేదని యోచించి యాతఁడు చేతులను కాళ్లను గడుగుకొనుటకై సరోవరాభిముఖుఁడై వెడలిపోయెను.

పంద్రెండవ ప్రకరణము.

నవాబునందినియగు నయేషాకు నిద్రాభంగమయ్యెను. దాసి యెదురుగఁబోయి నిలుచుండి వందనముచేసెను. అయేషాయభిప్రాయానుసారముగ దాసి యామెదుస్తులను సవరించి పిదప గులాబియత్తరుచేసిక్తమైన యొకవస్త్రమును దీసికొనివచ్చెను. అయేషా యాకరవస్త్రముచే మొగమునుదుడిచికొని దాసితో "మోతీ! నీవిక్కడనెంతసేపటినుండియున్నావు?" అనియెను.

మోతి—అమ్మా! మీరిక్కడకు వచ్చినప్పటినుండియు నేనిచ్చటనే యున్నదానను.

అ—ఇప్పుడు నేనొకకలఁగంటిని. ఎవఁడోయొకఁడు నన్నుముట్టుకొనినట్లును, ఆతనిదేహ మత్యంతశీతలమైయున్నట్లును గనఁబడినది. నీవు నాదేహముపైఁ జేయివైచితివా?

మో—అమ్మా! లేదు.

అ—ఇక్కడకు మఱెవ్వరైనవచ్చిరా?

మో—ఔను! హుజూర్ వచ్చినారు.

అ—వచ్చినవారెవరు?

మో—నవాబుసాహెబు.

అయేషా కుపితఫణివలె ఫూత్కారముసేయుచు "ఏనవాబుసాహెబువచ్చినాఁడు? నేను నిద్రఁబోవుచున్నదానను. నాదుస్తులుసడలి శరీరమును సరిగాఁగప్పియుండలేదు. నేనాస్థితియందున్నప్పుడు వారెందులకువచ్చినారు? ఇప్పుడాయన యెక్కడనున్నాఁడు?" అనియడిగెను. మోతీ భయముతో "సంగతులన్నిఁటిని విన్నవింపకూడదని నాకాజ్ఞయైనది. అమ్మా! ఆయనయిప్పుడు వసారాలోనుండవచ్చును" అనియెను.

అయేషా లేచినిలుచుండెను. క్రోధహేతువుచేఁ బార్శ్వమునకుఁ వంపఁబడిన యామెకంఠము మిగులసుందరముగఁ గన్పట్టుచుండెను. అతివిస్తృతములైన యామెనేత్రములు నిద్రాభంగమువలనను, క్రోధమువలనను కొంచెమెఱ్ఱవడియుండెను. అనతిదీర్ఘమైన యామెశరీరము కొంచెముచంచలమైనట్లు కన్పట్టుచుండెను. రాజరాజమోహిని కెంతయపరూపకాంతియున్నది! ఆమె "విషయములన్నిఁటిని విశదముగాఁ జెప్పకుండ నిషేధమున్నదా? అయిన నాతఁడితరసామాన్యులవలెఁ జెడుగుచేయవలయుననునభిప్రాయముతో నిద్రఁబోవుచున్న సమయమున నాగదిలోనికిఁ బ్రవేశించెనా? ప్రవేశించి యజ్ఞానావస్థలోనున్న నన్ను గౌఁగిలించుకొనియెనా? రమ్ము. నడువుము. ఆతఁడెక్కడనున్నాఁడో నాకుఁ జూపుము" అనియెను.

కుపితయు, నభిమానినియు నైనయయేషా ఆగదినుండి బయ

లువెడలెను. మోతియు నామెవెనుకనే వచ్చుచుండెను. వసారాయందస్మాన్ఖాను లేఁడు. అయేషా "మోతీ! నవాబిచ్చట లేఁడు. ఎచ్చటనున్నాఁడో చూడుము." అనియెను.

మోతియుఁ గొంచెముదూరము ముందునకుఁ బోయి చూచెను. అస్మాన్ఖాను కాలుచేతులనుగడుగుకొనివచ్చి సరోవరతీరప్రదేశమునందుఁ గూర్చుండియుండెను. మోతి చూచివచ్చి "అమ్మా! ఆయన సరోవరతీరమునందున్నారు." అనియెను.

అయేషా యచ్చటకుఁ బోయెను. మోతి యప్పుడొకవిషమవ్యాపారము సంఘటింపనున్నదనియుఁ దానాసమయమున సమక్షమునందుండు టనుచితమనియుఁ దలంచి ముందున కేగక యచ్చటనే నిల్చుండియుండెను.

అస్మాన్ఖా నయేషాయలంకారశింజితధ్వనులను దూరమునుండివిని లేచినిలుచుండెను. నవాబునందిని మరింతసమీపమునకువచ్చుటనుజూచి యస్మాన్ఖాను తనహృదయమున "నేనిప్పు డేమి మాటలాడవలయును?" అని యోచించుకొనుచుండెను. కాని, యాతఁ డేమాటయు మాటలాడవలసినయావశ్యకతయే లేకపోయెను. అయేషా మిగులసమీపమునకువచ్చి క్రోధకంపితమగునుత్తేజితస్వరముతో "నవాబ్ సాహేబ్! మీకిది యుచితమేనా? నేను నిద్రితను; శిథిలవసనను; ఒంటరిగినున్నదానను. నేనాయవస్థయందున్నప్పుడు మీరు నాగదిలోపల కేందులకుఁ బ్రవేశింపవలసివచ్చినది? మీరు పూజ్యులనియు మహాపురుషులనియు హీనకార్యములయందుఁ బ్రవేశింపరనియుఁ జాలకాలమునుండి నమ్మియున్నదానను. ఇప్పుడు మీ రేకారణముచే నాయనుమతిలేనిదే నేనునిద్రించుచున్నప్పుడు నాగదియందుఁ బ్రవేశించునీచవృత్తిఁ గొడంబడితిరి?" అనియెను.

అస్మా—(అక్షోదనుఁడై ధీరస్వరముతో) నేను నాబుద్ధిపూర్వకముగ లోపలకు రాలేదు. ఒకగొప్పయపాయము సంభవింపనైయుండుటచే లోపలఁ బ్రవేశింపవలసివచ్చినది.

అ—(పూర్వమువలెనే క్రోధవివశయై) మీకది యుత్తమకార్యమేనా? ఎంతటియపాయముసంభవించినను నంతఃపురమునందు నిద్రితయైనస్త్రీయున్నగృహములోని కొంటరిగఁ బ్రవేశించుటకు మీకధికారము లేదు. ప్రవేశించి యంతటితోడనే నీవు తృప్తుఁడవు కాలేదు. నీవు నాశరీరమును దాకితివి. చీ! చీ! నీవొనరించినకార్యము నిందితమైనది.

అస్మా—అయేషా! నీవు నన్నకారణముగ నసంగతముగఁ దిరస్కరించుచున్నావు. నీవు నుడివినట్టియకార్యములనొనర్చుట కస్మాన్ఖానెప్పుడును సమర్థుఁడై యుండలేదు. ఆతఁ డట్టినీచమానవుఁడు కాఁడు.

అ—మరల నట్టియసత్యములను నుడువుటకు నీకుసిగ్గువొడముచుండుటలేదా? నీవిప్పుడు నవాబుగానున్నాఁడవు. అంతఃపురమునందు నీకుఁ బూర్ణాధికారమున్నది. అయినను పురస్త్రీలపై నీవిట్టియత్యాచారములను నడపుటకుఁ బూనికొనినచో నస్మాన్ఖాన్! నీపాపకార్యములచే నీరాజ్యసంపదలన్నియు రసాతలమునకంట నడుగంటిపోవునని నిశ్చయముగాఁ దెలిసికొనుము.

అస్మా—(అవనతశిరస్కుఁడై) అయేషా! నీవు నన్ను నిష్కారణముగ నిందించుచు దారుణవ్యథపాలు సేయుచున్నావు. నీవు నిద్రితవై యసావధానస్థితియందుంటివని తెలిసికొని లోపలకు రాకుండ నీవలనే యుంటిని. ఈవిషయము ద్వారముకడనున్నదాసి పూర్ణముగ నెఱుంగును. కాని నీకొకగొప్పయపాయమువచ్చు [illegible]

యున్నావని యెఱింగి గత్యంతరము లేకపోవుటచే లోపలకు రావల సివచ్చినది. అప్పుడు నీశరీరమును స్పృశించితిననుమాట యసత్యము. నిన్ను బాగుగాఁ జూచుటకైనను నవకాశము లేదు. నీతిరస్కారము నాహృదయమునుబట్టి వేధించుచున్నది. అయినను నేనేయపాయమునిమిత్తముగా నీవున్నమందిరములోపలికిఁ బ్రవేశింపవలసివచ్చెనో దానినెప్పటికిని దెలుపఁబోను. నీదాసికావిషయము తెలియును. కాని దానిని నీకుఁదెలుపవలదని తీవ్రముగ నాజ్ఞాపించితిని. అయేషా! నేనునీచకార్యములయందుఁ బ్రవేశించితినని నిందించి నీవు నాహృదయమున కత్యంతతాపమును గలుగఁజేసితివి. జగదీశ్వరుఁడు నీకుమంగళమొనగూర్చుఁగాతమని ప్రార్థించుచున్నాఁడను. కాని నీనిష్ఠురవాక్యములవలనను నాయందునీవగపఱచినయవిశ్వాసమువలనను నాహృదయగ్రంథి విచ్ఛిన్నమైపోవుచున్నది. సమాధిస్థలమందలి మన్నుతోఁగూడ మన్నైపోవుటకును నాహృదయజ్వాల కెన్నఁడును నాశనముకలుగదని తోఁచుచున్నది.

అసాత్మనుఖా నొక్కనిట్టూర్పునువిడిచి ముఖమును మఱియొకవైపునకుఁ ద్రిప్పుకొనియెను.

అ—అసాత్మన్! నామాటలచే నీవు హృదయవ్యథననుభవించుచున్నావని నేనెఱుంగుదును. కాని యీదినమునందలి నీప్రవర్తనమూలమున నాహృదయము మిగులదుఃఖమునొందుచున్నది. నీవు చెప్పఁగూడదని నిషేధించినరహస్యమును జెప్పకపోయినచోఁ జాలకాలము నీవు బాధపడుచుండుటయేగాక నిర్మలచరిత్రముగల నీవంటిమహాపురుషుని నవిశ్వాసియని తలంచుచుండుటచే యావజ్జీవమును యాతననుభవించుచుండుటకుఁ గారణమగును. అసాత్మన్! నీవు నామందిరములోఁ బ్రవేశించుటకుఁ గారణమేమో యెఱింగించుట

త్యావశ్యకము.

అసాత్మనుఖా నవనతశిరస్కుఁడై చాలసేపుయోచించి పిదప "అయేషా! నాజీవమున్నంతవఱకుఁ దెలుపఁగూడదని నిశ్చయము చేసికొనినవిషయము నిష్టము లేకపోయినను నీబలవంతముచేఁ జెప్పవలసివచ్చుచున్నది. ఇఁక నేమిసేయుదును! నాతోరమ్ము" "అనియెను.

అసాత్మనుఖానుముందునడచిపోవుచుండెను. అయేషా యాతని వెన్నంటి పోవుచుండెను. ఇరువురును ఖండఖండములుగఁ దెగిపడియున్నసర్పశరీరముకడకుఁ బోయి నిలుచుండిరి. అసాత్మనుఖాను అయేషా! అదేమియో చూడుము" అనియెను.

అయేషాచూచివడఁకుచు "అదియొకభయంకరకాలసర్పము. దానినిఘట్టుకొని యాకీతిగ ఖండించినవా రెవరు? దానితలయిప్పటికిని కదలుచున్నది. ఎంతభయంకరముగానున్నది!" అనియెను.

అసాత్మన్—నీవస్వస్థతగానున్నావని నీతల్లివలన నెఱింగి నిన్నుఁజూచుటకును నీతోఁగొన్నియితరవిషయములనుగూర్చి యాలోచించుటకును నిచ్చటకు వచ్చితిని. లోపలకుఁబ్రవేశించినతోడనే యొంటరిగ నిద్రించుచున్న నీవు నాకన్నులఁబడితివి. ఆనిమిషముననే నేనీవలకుఁ దిరిగివచ్చితిని. నీశరీరముపై నాసర్పము పండుకొనియుండెను. నేను బాగుగా దృష్టించి చూడకపోవుటచే నదిసర్పమో మఱియేదైన పదార్థమో తెలిసినదికాదు. తోడనే నీదాసినిపిలుచుకొనివచ్చుటకై వచ్చి యామెను లోపలకుఁబంపితిని. ఆమె లోపలకుఁబోయి చూచివచ్చి సర్పమేయని చెప్పినది. ఆమాటవినుటతోడనే-నాకుయుక్తాయుక్తవిచక్షతాజ్ఞానము నశించిపోయినది. నీవేమాత్రమజాగ్రత వహించినను సర్పదష్టవగుదువనెడివిచారముచే నేనునత్తుఁడనైపో

యుంటిని. గత్యంతరము లేకపోవుటచే లోపలఁ బ్రవేశింపవలసివచ్చెను. అట్లు ప్రవేశించి దానిని బట్టుకొని యిట్లు ఖండఖండములుగాఁ జేసితిని. నీప్రాణము సంరక్షణము సేయుటలో నాప్రాణమును పోఁగొట్టుకొనుట యనునది యొక యల్పవిషయమగుటచే దానిని నీకుఁ దెలుపుటకు నేనిష్టపడనైతిని. కాని యవిశ్వాసగూపమైన నీతీక్ష్ణవిషజ్వాలలఁ గాఁగలేక యావద్వృత్తాంతమును దెలుపవలసివచ్చినది. అయేషా! నిన్ను నిజముగాఁ బ్రేమించుచున్నవాఁ డెప్పుడు నితరసామాన్యమానవులవంటివాఁడు కాఁజాలఁడు.

అయేషా యావాక్యములను వినినతోడనే యాకాశమువంక దృష్టినిగుడ్చి చేతులను ముకుళించుకొని కాతరస్వరముతో "ఓపరమేశ్వరా! నీదయ లేదు. నీవిప్పు డత్యమూల్యమైన యస్మాన్ఖానుని ప్రాణమును భయంకరాపదనుండి రక్షణ మొనర్చుట నిజముగా నాయదృష్టము" అని భగవంతుని స్తుతించి పిదప సజలనయనయై యస్మాన్ఖానుని కడకువచ్చి యాతని హస్తమును బట్టుకొని "అస్మాన్! ఈసామాన్యస్త్రీనిమిత్తము లోకమునకమూల్యమైన నీజీవనమును మహాపదలలోఁ ద్రోయుట యేమి? నీవు చాల నన్యాయకార్యమును చేసితివి. సర్పము నాశరీరమును చుట్టుకొనియెనని నాకిప్పుడు తెలిసినది. నిద్రావేశముచే నింతవఱకును నెవఁడో మనుష్యుఁడు నాశరీరమును స్పృశించెనని యనుకొనుచుంటిని. అస్మాన్! నీవు నాపైఁ జిరకాలము నుండియు ననుగ్రహమును జూపుచున్నాఁడవు. ఆకరుణకుఁ బరిమితి లేదు. అజ్ఞానముచే నిన్ను నేననేకవిధముల దూషించితిని. అన్నా! దయయుంచి నాయపరాధములను క్షమింపవా?" అని వేఁడుకొనియెను.

అయేషా యిట్లు చెప్పుచు నశ్రుపూర్ణనయనయై యస్మానుని

పాదములపైఁ బడియెను. అస్మాన్ఖా నత్యాదరభావముతోఁ జేయూతయిచ్చి యామెను లేవఁదీసెను.

అ—నిన్ను క్షమించుటయా! నీవాడిన యానిష్ఠురవాక్యములు నాకర్ణములయం దమృతమువలె సోకుచుండ నీతిరస్కారమును గూర్చి నేనాగ్రహించు టెట్లు? అందుచే క్షమించుటను గూర్చి చెప్పకుము. కాని నీవు భ్రాంతిఁ జెంది యవిశ్వాసిననియు, చరిత్రహీనుఁడననియు, నీచస్వభావుఁడననియుఁ దలపోయఁజొచ్చితివి. ఆకారణముచే నేనిట్లు ముక్తకంఠుఁడనై ప్రతిఘటించి మాటలాడవలసివచ్చినది.

అయేషా మాటలాడకుండ నధోవదనయై నిలుచుండియుండెను. అస్మాన్ఖాను చెప్పనారంభించెను. "నీవొకదినమున—అయేషా!—జ్ఞప్తియందున్నదా—వంగదేశమునందలి మనస్కంధావార కారాగారమునందున్న జగత్సింహునియెడల నీహృదయమున నెలకొనియున్న ప్రబలప్రేమసంబంధమైన వాక్యములను ఘంటాపథముగా నుద్ఘోషించియున్నావు—జ్ఞప్తియందున్నదా?—నీయానిశితశరసన్నిభవాక్యములను మాఱుమాటాడకుండ విని సహించుకొనియుంటిని. ఇప్పుడును నీరవుఁడనై సహించుకొనియున్నాను. అయేషా! ఇప్పుడు నీవాడిననిష్ఠురవాక్యములకు నోరువిప్పి ప్రత్యుత్తర మొసంగుటవలనఁ బ్రణయవిషయము ప్రకటితమైనది. దానిని విని నీవు నన్ను మిగుల నసహ్యముగా నైనఁ జూడుము! నాజీవితమరణములును సుఖదుఃఖములును నీచేతిలోనున్నవి.

అయేషా నీరవయు నధోముఖియునై యుండెను. అస్మాన్ చెప్పఁదొడఁగెను. "అయేషా! వినుము. నేను—అత్యాచారిని, అవిశ్వాసిని, కలుషితస్వభావుఁడను—అయినచో నీయాతిరస్కారనిష్ఠురవాక్యములను వినినప్పుడు నిరుత్తరుఁడనై యుండను. విషచేనైనసే

మి, బలిమిచేనైననేమి,—ఎప్పుడో యొకదినమున నిన్ను నాభోగ్య పదార్థమునుగాఁ జేసికొనియుందును. తండ్రియు నిన్ను నాకిచ్చి వివాహముసేయవలయునని యభిలాషపడుచుండెడివాఁడు. నీజననియు నీకునునాకును పరిణయముకానందులకై దుఃఖితయగుచున్నది. అందుచే నిన్ను నేను బలాత్కారముగఁ బరిణయమాడినను నన్నెవ్వరును నిందింపరు. అయిన నామార్గము నవలంబించుటకు నాకెన్నఁడును నిష్టముకలుగలేదేమి? నేను నిన్ను మిగులఁ బ్రేమించుచున్నాఁడను. అంతటిప్రేమమును కలిగియుండుటచేతనే నీయిష్టమునకు విరోధముగాఁ బ్రవర్తింపఁజాలకున్నాఁడను. నీచిత్తము ప్రసన్నముకాకపోయినచో నిన్ను నాజాయగాఁ జేసికొనుటకు నాకు సాధ్యముకాదు.

అ—(అస్ఫుటస్వరముతో) నీవు చిరకాలమునుండియు నాపై ననుగ్రహమును జూపుచున్నాఁడవు.

అస్మాన్—నేనుచెప్పవలసినదింకను సంపూర్ణముకాలేదు—వినుచుండుము—ప్రత్యుత్తర మొసంగవలసిన యావశ్యకము లేదు. నేనిప్పుడు నవాబును. అంతఃపురమునందు నాయాజ్ఞనిరంకుశమైనది. నామాట కెదురులేదు. నీదేహముమాత్రమే నాకావశ్యకమైనచో—అయేషా! నేను చోరునివలె సమయమునుఁగనిపెట్టి నీశరీరసంస్పర్శనము సేయుటేల? ఇచ్ఛామాత్రమున నెల్లరుఁజూచుచుండ నిష్టమున్నట్లే వ్యవహరించుచు బలాత్కారముగా నీతోఁ గ్రీడింపఁగలను. నేను భ్రమపడియైన నట్టివిషయమైనయోచనలు చేయుటలేదేమి? ప్రేమయున్నతావున నత్యాచారము సంభవించునా? హృదయవిహీనమైననీదేహముతోఁ బ్రణయవిహీనమైనసుఖమునందాసక్తి లేకుండఁ బ్రవర్తించుటకు నాకిష్టములేదు. నాప్రణయము గంభీరమైనది—ప్రగాఢమైనది—మరియు ననంతమయినది.

అ—నీవు దైవస్వభావుఁడవు. దాని నితరులు తెలిసికొనిన తెలిసికొందురుగాక; తెలిసికొనకపోయిన పోనిమ్ము. నేను నీస్వభావమును బాగుగా నెఱుఁగుదును. దానిని బాగుగానెఱిఁగియుండియు నందులకు వ్యతిరిక్తముగా నిష్ఠురములాడి యందులకు ప్రతిఫలముగ మర్మాంతికవ్యథ ననుభవించుచున్నదానను.

అస్మాన్—నేనుచెప్పఁదలఁచినదింకను గలదు. నాజనకున కనేకపట్టమహిషులు కలరు. ఇంతేగాక యుపపత్నులనేకు లుండియున్నారు. నవాబుషాదుషాహీకది గౌరవమునకే కారణమైనది. కాని నిందనీయముగా లేదు. నాకు వివాహయోగ్యమైనవయసు మిగిలిపోయినది. అయినను నేనింకను వివాహబంధముచే బద్ధుఁడనుగా లేదేమి? నిన్నుఁ బొందవలయుననెడియాశచేతనే యస్మాన్ఖానింకను వివాహితుఁడుగా లేదు. నిన్ను పొందఁజాలకపోయినచో నాయదృష్టమునందు చిరబ్రహ్మచర్యమే బ్రహ్మ విధించినట్లు తోఁచుచున్నది. ఈమహాప్రపంచమున నత్యంతసౌందర్యవతులగుస్త్రీలు లేకపోలేదు. గుణవతులగుయువతులకును నభావముతటస్థింపలేదు. కాని, అయేషా! మఱియేమహిళయైనను నాపట్టమహిషిగానోపుననుమాట యప్రస్తుత ప్రశంస. మఱియేవనితను కన్నెత్తిచూచుటకు నాకిష్టములేదు. నీరూపమునుజూచిచూచి నాకన్నులు తనివొందనేరకున్నవి. నీగుణపాశముచేఁ జితప్రతిమాకారుఁడనై పోయితిని. నీపైనున్నవలపుచే మోహాంధుఁడనై పోయితిని.

అయేషా కన్నులనుండి ముక్తాఫలసదృశములైన యశ్రువులు జలజల రాలిపడి నేలపైఁ బ్రవహింపఁదొడంగెను. అస్మాన్ఖాను చెప్పఁదొడంగెను. "ఇంకనువినుము. అయేషా! నాసోదరుఁడు విలాససాగరమున మునిఁగితేలుచున్నాఁడు. తారకావేష్టితచంద్రునివలె సౌం

దర్యచాతుర్యవిలాసినులనడుమఁగూర్చుండి కాలముగడపుచున్నాఁడు. అతని భోగలాలసానలమున సురమొదలగునవి ఘృతమువలె నాహుతియగుచున్నవి. రాజకీయవ్యాపారములయం దాతని యవిస్పష్టభావము ప్రకటితమగుచున్నది. అయిన నాతని కేకళంకమును లేదు. నీనిష్ఫలప్రేమపిపాసకీజీవనమసారమగుమరుభూమిగాఁ జేయకుండ [illegible]న్నవలె సకలసుఖములననుభవించుచుఁ గాలముగడపవలయు[illegible]నాహితమును గోరుస్నేహితు లనేకులుబోధించుచున్నారు. అదెంతటి దురాలోచన! ఎవఁడునిన్నుచూచుచుండునో, ఎవనిహృదయమున నీమాధురీరూప మంకితమై యొప్పుచుండునో, విధాత శుభసమయమున నసాధారణసృష్టియందు నిన్ను సృష్టించెనని యెవఁడు తెలిసికొనునో, పుణ్యమయమై సర్వగుణాధారమైన నీమూర్తి యెవనిహృదయమున ననుపమేయముగఁ బ్రతిష్ఠింపఁబడియుండునో, అట్టియాతఁడు పాపకార్యములను జేయసాహసించునా? అట్టియాతఁడు నీచసంసర్గమునందును, నసహ్యభోగవిలాసములయందును మునిఁగి నిన్ను మఱచిపోవయత్నించునా?

అయేషా నీరవయు, నధోముఖియునై యుండెను. ఆమెనేత్రములనుండి పడుచున్నకన్నీరింకను నేలపైఁ బ్రవహించుచునేయుండెను. అస్మానుఖాను మోకాలూని యయేషాసముఖమునఁ గూర్చుండియుండెను. ఒకప్రక్క ప్రాణరహితమై భయంకరముగాఁ గాన్పించుచు ఖండఖండములుగాఁ బడియున్నసర్పకళేబరముండెను. వేఱొకప్రక్క నారీకులరాజ్ఞియు, సుందరీశిరోమణియు నైనయయేషా నిలుచుండియుండెను. నడుమ నత్యంతశోభామయమగువిశాలవక్షముతో వీరశ్రేష్ఠుఁడైన యస్మానుఖా నంజలిబద్ధుఁడై యిట్లనిచెప్పఁదొడంగెను. "అయేషా! ప్రాణేశ్వరీ! నాహృదయదేవతా! నా

జీవనమును దగ్ధముసేయుట నీకుచితమేనా? చిరకాలమునుండి నన్నిట్లు వ్యథలనొందించుచుండుట నీకు ధర్మమేనా? సుందరీ! ఇహసంసారమునఁ బ్రేమకుఁ బురస్కారములేదా? ప్రతిదానములేదా? జీవనసర్వస్వదానమునకు విలువలేదా?

అయేషా యప్పు డతిసమాదరభావముతో నస్మానునిహస్తములనుబట్టుకొని యిట్లనియెను. "అస్మాన్! నీప్రేమ నిరుపమానమైనది. ఇహసంసారమునం దేయువతి నీప్రేమమునను‌భవించునో యామె ధన్య. ఈజగత్తునందుఁ బ్రేమకుఁ బురస్కారమేయున్నచో నీకదిప్రాప్యముకాఁగలదు. నీవు దేవతాస్వరూపుఁడవు. నేనంటినో? ఒకసామాన్యవనితను. అమూల్యమైన నీప్రేమమును నాపైనుంచుట యపాత్రదానమగును."

ఇట్లుచెప్పి యయేషా యూరకుండెను. అస్మానుఖాను "చెప్పుము. ప్రాణేశ్వరీ! నీవాక్యములచే నాహృదయమున నమృతప్రవాహము పొంగిపొరలుచున్నది. చెప్పవలసినదానిని పూర్ణముగాఁ జెప్పి మఱిముగింపుము" అనియెను.

అ—నీకు నాయాత్మసమర్పణముగావించుటకు నాకు సాధ్యమేయైనచో నీచరణసమీపమున విక్రీతదాసినై పడియుందును. కాని, హా! అకటకటా!—నేను మరణింపలేదేమి?—అస్మాన్! నీవు నన్నాసర్పముఖమునుండి యేలరక్షించితివి?

అయేషానోటనుండి యింకముందుమాట వెడలలేదు. ఆమె యచ్చటి నిలువకుండ యావలికి వెడలిపోయెను.

అస్మానుఖా నచ్చటనే కూర్చుండియుండెను. దీర్ఘనిశ్వాసమునువిడిచి తనలోఁదాను "అదేమాట! చిరకాలమునుండియుఁ గఠోరమైనయామెయొక్కటేమాట! ఆత్మహత్యచేసికొందును. రణక్షేత్ర

మునం దీజ్వాలను నివృత్తిచేసికొందునుగాక ! " అనియనుకొనియెను.

హతాశుఁడైన యసాత్రుఖాను కాతరభావముతో నవనతమస్తకుఁడై యటనుండి వెడలిపోయెను.

పదుమూఁడవ ప్రకరణము.

మానసింహమహారాజు బహుజనపరివృతుఁడై పుణ్యతీర్థమైన పూరినగరమునకుఁ బురుషోత్తమదర్శనార్థమై యేతెంచెను. సముద్రోపకూలమున విస్తీర్ణమైనయొక విశాలప్రదేశమున నాతనినివాసమునకొఱ కనేకపటమండపములు స్థాపింపఁబడియెను. వస్త్రావాసములన్నియు ననేకవర్ణములతోఁ బ్రకాశించుచు నతిరమణీయముగాఁ గన్పట్టుచుండెను. అవియన్నియు ననర్ఘరత్నకంబళములతో నావృతములై పైభాగమున నలంకరింపఁబడిన స్వర్ణకలశములతోడను పతాకపంక్తులతోడను, సుశోభితములై యుండెను. దాసదాసీజనము, నంగరక్షకులు, నశ్వారూఢులు, మావటీండ్రు, శతఘ్నిప్రయోగకులు మొదలగు ననుచరులనిమిత్తము నాల్గుప్రక్కలను వస్త్రగృహములు నిర్మింపఁబడియుండెను. పశుపాలకులకును, అశ్వము, హస్తి, ఒంటె మొదలగు పశుసముదాయమునకును యథాస్థానములయందు యథాయోగ్యములైననివాసస్థానములు నిర్ణీతములై యుండెను. నానాస్థానములయందు నానారూపములైన భాండారములును, పాకశాలలును స్థాపితములై యుండెను. మహారాజు స్కంధావారము మొత్తముమీఁద క్రోశార్థపరిమితభూఖండము నావరించుకొనియుండెను. వస్త్రావాసములచే నిర్మితమైన యాస్కంధా

వారము విన్యాసకౌశలమున సౌధములచే శోభించుచున్న యొకగొప్పనగరమువలెఁ గన్పట్టుచుండెను.

మహారాజుతోఁగూడ ముగ్గురురాణులు వచ్చియుండిరి. అందొకతె యోధపురరాజుతనయయగు నూర్మిళ. ఊర్మిళ మానసింహమహారాజునకుఁ బ్రధానమహిషి కాకపోయినను ప్రధానప్రణయభాగినియై యుండెను. మానసింహమహారాజునకుఁ జాలమందిభార్యలుకలరు. ఆతఁడు పాదుషహాకార్యములకొఱ కనేకసమయములయం దనేకస్థలములకుఁ బోవలసివచ్చుచుండెను. సర్వత్ర భార్యలనందఱను గూడఁదీసికొనిపోవుట సంభవించుటలేదు. సంభవమేయైన నందఱను దీసికొనిపోవఁడు. అయినను నూర్మిళమాత్ర మెల్లప్పుడు నాతనితోఁగూడ నుండును. రణక్షేత్రమం దుండెడిస్వల్పకాలము తక్క మిగిలినయెల్లవేళల నామె ఛాయవలె మానసింహుని విడువక సంచరించుచుండును. మర్యాదయందును, పదవియందును, గౌరవమునందును జగత్సింహునిజనని సర్వప్రధానమహిషియై యుండెను. కాని యామె మహారాజుతోఁగూడ నెల్లతావులకుఁ బోవనిష్టపడదు. ఆమెయెడల మహారాజు ప్రణయమునుజూపుటకంటె హెచ్చుగా గౌరవమునే చూపుచుండును. ఆదరించుటకంటె హెచ్చుగ భయపడుచుండును. మానసింహమహారాజు వంగదేశమునకు సుబేదారుఁడయినప్పుడు జగత్సింహునిజనని మానసింహునితో వంగదేశమునకు రాలేదు. పురుషోత్తమక్షేత్రమునకు మానసింహునితోఁగూడ వచ్చిన మఱియిద్దరుభార్యలతో మనకథకుసంబంధమేమియును లేదు.

మహారాజు శ్రీక్షేత్రమున నొకవారముదినము లుండవలయునని సంకల్పించుకొనియెను. రెండుదినములు గడచిపోయినవి. మానసింహుఁడు ప్రతిదినము నుదయమున భార్యలతోఁగూడ దేవ

మందిరమునకుఁ బోవుచుండెను. అచ్చట స్నానము పూజ మొదలగునవి పూర్తియగునప్పటికి రెండుజాములగుచుండెను. అదియైనపిదప ననేకసహస్రస్వర్ణముద్రలనుదానముచేయుచు నానుయాత్రికులతోఁ గూడ మహారాజు పటమండపములలోని కరుదెంచుచుండెను. ప్రతిదినమును జగన్నాథస్వామిపూజార్చనము, మంగళహారతులు మొదలగునవి మహారాజు పేరుతో సంకల్పముచేయఁబడి యత్యంతశోభాయమానముగా జరుగుచుండెను. ప్రతిదినమునను దూరదేశమునుండి వచ్చినయాత్రికులకందఱకు మహారాజుద్రవ్యముతో సమారాధనలు జరుగుచుండెను. పఠానులతో జరిగినసంధిననుసరించి పూరినగరముయొక్క యధికారము ఫానుషహాహస్తగతమయ్యెను. ఒరిస్సాదేశమునందలి మిగిలినభాగమునందంతటను పఠానులు స్వతంత్రరాజులై యుండిరి. ఒరిస్సాదేశమును పఠానులు జయించుటకుఁ బూర్వ మాదేశమును దేవవంశపుహిందూరాజులు పరిపాలించుచుండిరి ఇప్పుడావంశమున రామచంద్రదేవుఁడనునాతఁ డుండెను. పూరికైవశమైనతోడనే మానసింహమహారాజు ఒరిస్సాదేశమునకుఁ బూర్వపుభూపాలురవంశములోనివాఁడైన రామచంద్రదేవునకు దానిపై శాసనకర్తవ్యభారము నొసంగెను. రామచంద్రదేవరాజు మానసింహునిసుఖసౌకర్యములకుఁ గావలసినవన్నియును సమకూర్చుచుండెను. అందుచే మానసింహున కించుకంతయును ప్రవాసకష్టము గాన్పించుటలేదు. మహారాజు రామచంద్రదేవునిగుణములకు మెచ్చుకొని కృతజ్ఞుఁడై యుండెను.

నవాబుసులేమానుగాని, అస్మాన్‌ఖానుగాని వారిదేశపుటెల్లలకడ మానసింహు నెదుర్కొనియుండలేదు. అతఁడు పూరినగరమునకువచ్చినపిదపనైన నెవరును రాలేదు. మంత్రిఖాజాయిసాఖానును రాలేదు. నవాబుకుటుంబములోనివాఁడగు నొకమనుష్యుఁడువచ్చి యొకయుత్తరమునుదెచ్చి మానసింహునకిచ్చెను. ఆయుత్తరమునం దిట్లువ్రాయఁబడియున్నది. "ఒరిస్సానవాబులు మహారాజసందర్శనముచేయఁజాలమికిఁ జింతిల్లుచున్నారు. మహారాజు పూరియందున్నప్పు డస్మాన్‌ఖాను తనపనిమీఁదవచ్చి యాతనిసందర్శనముఁ జేయఁగలఁడు. మహారాజున కేవిషయమందైన ననుకూలమయ్యేనేని యది నవాబులకుఁ దెలిసినక్షణమే దానికిఁ దగినయేర్పాటులుచేయఁగలరు" ఉత్తరమునుజూచి మానసింహుఁడు సంతుష్టచిత్తుఁడుకాలేదు. పూర్వము మానసింహుఁడు వ్రాసినయుత్తరమునుజూచి యస్మాన్‌ఖానును సంతుష్టచిత్తుఁడుకాలేదు. పైయుత్తరమస్మాన్‌ఖానునియభిప్రాయానుసారముగ వ్రాయఁబడినది. ఖాజాయిసాఖాను కఠినరోగముచే బాధపడుచున్నాఁడనియును, నాతఁడు జీవించుట కష్టమనియు నుత్తరము తెచ్చినవానివలన మానసింహుఁడు తెలిసికొనియెను.

పఠానులయుత్తరమును వారిప్రవర్తనమును నసంతోషజనకముగ నున్నను మానసింహుఁడు పూరినగరమునఁ బరమానందముతోఁ గాలమును గడపుచుండెను. ధర్మక్షేత్రమున నివసించియున్నప్పుడు ధర్మబుద్ధిప్రభావముచే మనోమాలిన్యము చాలవఱకుఁ దగ్గిపోవును. మానసింహునకును నట్లే ప్రేమము, భక్తి, దయ, శాంతి, యనురాగ్గాకర్షణము మొదలగునవి జనియించుటచే నాతనిచిత్తక్షేత్రము నిర్మలమై యుండెను.

పూరిక్షేత్రమునయున్నప్పుడు మాఁడవనాఁటిప్రదోషసమయమున మానసింహుఁడు జగన్నాథస్వామిమంగళహారతిని దర్శించి బిడారమునకుఁ దిరిగి వచ్చి మెల్ల మెల్లగ నూర్మిళాదేవియున్నపట

మందిరములోపలఁ బ్రవేశించెను. అటనొక గొప్పమండప ముండెను. దిత్రిఖచితచందనకాష్ఠావరణముచేఁ బరివేష్టితమైన యామండపోపరిభాగము స్వర్ణసూత్రసమన్వితములై నవిచిత్రసూక్ష్మాలంకృతములగు వస్త్రములచే నావృతమై యుండెను. నేలపైనంతటను పలకలను పరచి వానిపై నొకవైపునుండి మఱియొకవైపువఱకు నతిమనోహరమైన రత్నకంబళము వేసియుండెను. అపూర్వమైన యావస్త్రగృహమధ్యమున వెండిమంచముపై పాలనురగవలెనున్న మృదుశయ్య విరచింపఁబడియుండెను. యథోపయుక్తస్థానములయందుఁ గుర్చీలు సోఫాలు మొదలగునవి యమర్పఁబడియుండెను. అచ్చటచ్చట నత్యుత్తమములగు స్ఫటికపాత్రములయందు దీపములు వెలుంగుచుండెను. నానావిధసుగంధములచే మందిరమంతయు నలరారుచుండెను. మందిరములోపలకు జను లెవ్వరును వచ్చుట లేదు.

మానసింహమహారా జాగృహములోపలఁ బ్రవేశించెను. ఆతనివెనుక విసనకఱ్ఱలనుచేఁ బూని యిరువురు దాసీలు కూడ వచ్చిరి. ఇంకొక సేవకురాలు బంగారుపాత్రముతో నీరును దెచ్చెను. ఇంకొకతె తాంబూలపుఁబళ్లెమును జేతఁ బూని వచ్చి నిలుచుండియుండెను.

మహారాజు క్లాంతుడై వచ్చి శయ్యపైఁ బండుకొని " రాణియెచ్చటనున్నది ? " అనియడిగెను.

దాసి—మహారాజుగారి భోజనపదార్థముల సిద్ధముచేయించుటకు వంటలక్కయొద్దకు వెళ్లియున్నారు. ఇప్పుడేవచ్చెదరు.

మహా—తాంబూలమును నీరునిప్పు డక్కఱలేదు. నీవు పోవచ్చును.

ఉదకమును తాంబూలమును దెచ్చినవారిరువురును వెడలిపోయిరి. వ్యజనధారిణులు మాత్రమాజ్ఞానుసారముగ బాగుగ విసరుచుండిరి.

ఇంతలో మహారాజ్ఞియు లోపలకు వచ్చెను. ఆమెప్రౌఢవయస్క. కాని ముప్పదిసంవత్సరములకు మించినవయసుగలదానివలెఁ గాన్పించుటలేదు. ఆమె కొంచెము పొట్టిగ నుండును. కాని, యింకఁ గొంచెము పొడవుగనుండు నేని యామెశరీరసౌందర్యమున కించుకహానిగలుగునేమోయని తోఁచుచుండును. ఆమెశరీరము స్థూలమై యుండలేదు. కాని, దేహమునం దెచ్చటను లోపముకాన్పించుటలేదు. ఆమెశరీరమునందంతటను లావణ్యమునిండి తొణుకులాడుచుండెను. పంచవింశతివర్షప్రాయ యగు దేశీయయువతిశరీరమునందుఁ గన్పట్టులావణ్యమువలెనే మహారాజ్ఞి శరీరలావణ్యమును సముజ్జ్వలమై కన్పట్టుచుండెను. ఆమెమెయిచాయ బంగారమును ధిక్కరించుచుండును. ఆమెశరీరమునందలిరక్తము కాలుచేతుల వ్రేళులనుండి పోవునేమోయని తోఁపించుచుండును. నేత్రములు యువతీనేత్రములవలెనే యుజ్జ్వలములై యుండెను. లలాటమున రేఖామాత్రము లేదు. కృష్ణవర్ణకేశరాశి కబరీబద్ధమైయుండెను. భగవంతుఁ డొసంగినరూపము నభివృద్ధిచేసికొనుటకై మహారాజ్ఞి కృత్రిమాయాసమును పడుచుండకపోయినను, ఆమెసౌందర్యమునకించుకంతయును హానికలుగలేదు. కాని, ఊర్మిళాదేవిమాత్రమావిషయమునందును మిగుల యత్నించుచునేయుండెను. ఆమె యాఁకబరియందు ముత్యాలహారమును ధరించియుండెను. కబరిపైభాగమునుండి వామలలాటముపఱకును వజ్రఖచితమైన భూషణము వ్రేలాడుచుండెను. కర్ణములయందు నేత్రములను మిఱుమిట్లుగొలుపు కర్ణాభరణములుండెను. వానికిముక్తాసమన్వితములైన కుచ్చులుండెను. కంఠమున నమూల్యమైన ముత్యాలహారము—హస్తమునందు నవరత్నఖచితములైన కంకణములు. బాహువులయందలి మ[illegible]హారములగు బా

జిబంధులు. మరియు దేహముపై యథోపయుక్తములైన భూషణము లుండెను. చరణములయందు మనోహరశబ్దములనీను మంజీరములుగలవు. అతిసూక్ష్మమైనబంగారపుజరీతోఁగూడిన నిలువుటంగీవంటి పావడ నామెధరించియుండెను. మరియు నామెముత్యాలంకృతమైన పీతవర్ణపుఁగంచుకమును తొడిగికొనియెను. దానిపై నచ్చటచ్చట దూరదూరముగ బంగారపుపూవులు రచింపఁబడియుండెను. ఊర్మిళాదేవి హాస్యమయియు ప్రసన్నవదనయునుగాక పరిహాసనిపుణయుఁగూడనై యుండెను.

ఆమె తనశరీరశోభాసౌందర్యమును విలోకించుకొనుచు లోపలకుఁ బ్రవేశించెను. కాని యిప్పుడామెయొక్కతెయే రాలేదు. ఆమెవెనుక పరమసుందరియైన యువతియొక్కర్తుకూడ వచ్చియుండెను. ఆయువతి యవనతవదన—ధీర—మందగమన—

మహారాజ్ఞివెనుక నమ్రవదనయైయున్నయాయువతిని మానసింహుఁడు చూడలేదు.

మాన—ఒక్కనిమిష మీభువనమోహినిని జూడకుండ నుండుటకంటె నొకటిరెండుదినములు భోజనములేకుండ నుపవాసముండుట చాలమేలు.

ఊర్మిళ—ఏమహానుభావులుండుటచే నాకిదియంతయు విలాసమయముగ నగపడుచుండునో, యట్టిమీకు విందుచేయుటుచితము. ఆపనిలోనుండుటచేతనే నేనాలస్యముగ వచ్చితిని.

మాన—కాని, సుందరీ! ఏయదృష్టశాలి నీయధరసుధారసపానముచే సమర్థుఁడయ్యెనో యట్టివానికి విందులతోఁ బ్రయోజనమేమున్నది?

ఊ—ముసలివారైనకొలఁదిని హాస్యరసము వృద్ధియై పొంగి

పొరలుచున్నదికాఁబోలును!

మాన—అందుల కొకకారణమున్నది. ఒకయేడు వయసు హెచ్చినకొలఁదిని చిన్నపిల్లవై యీవయసునందిట్లు రసవతివైయుండు నిన్నుఁ జూచుటచే హాస్యరసము దానియంతట నదియే యుబికి పొరలుచున్నది.

మహారాజువాక్యములు క్రమక్రమముగా మేరమీరి గాథతరములగునని తెలిసికొని యూర్మిళ యొకవైపునకు జరగి నిలుచుండెను. అంతట నామెవెనుకనున్ననవీనబాలిక మహారాజుదృష్టిపథమునఁ బడియెను. ఆతఁడతికుతూహలభావముతో "ఈబిడ్డయెవ్వరు?" అనియడిగెను.

ఊ—ఈమె చాలకాలముక్రిందట నాకుఁ బరిచితయైయున్న నానెచ్చెలితనయ. మహారాజునకు వందనముచేయవలెనని వచ్చినది.

నవీనయు నత్యంతసంభ్రమముతోఁ జీరను సవరించుకొని వచ్చి మానసింహునిపాదముల కెఱగి యాతనిపాదధూళిని తనశిరసున ధరించుకొనియెను. ఆమెనేత్రములించుక బాష్పావృతములయ్యెను. కాని, యీసంగతి నెవ్వరును గ్రహింపలేదు. ఆబాలికయు శిరసును బాగుగవంచుకొని మహారాజ్ఞికడకువచ్చి నిలుచుండెను.

మాన—ఈబాలిక సాక్షాల్లక్ష్మివలెనున్నది. రూపమునందును మిగుల సౌందర్యవతి. నీకీమె యెక్కడదొరకినది?

ఊ—ఈబిడ్డ తల్లితోఁగూడ జగన్నాథస్వామిదర్శనమునకై వచ్చినది. ఈమధ్యాహ్నమున నాస్నేహితురాలు నన్నుఁజూచుటకై వచ్చి చూచివెళ్లిపోయినది. నేనీబాలికను విడిచిపుచ్చుట కంగీకరింపనైతిని. ఈమెను గొన్నిదినములు నాకడనుంచుకొందునని చెప్పి యామెను బంపివేసితిని.

మా:న—మంచిపనిచేసితివి. ఈబిడ్డ మిగులసుశీల. అత్యంత. కోమలస్వభావముకలది. లక్షణములన్నియుఁజూడఁ జాలభాగ్యవతి. వలెఁ గన్పట్టుచున్నది. ఈమెకుఁ బరిణయమైనదా?

ఊ:—పరిణయమైనది. ఆవిషయమున మహారాజుసముఖమునఁ నేనొకయభియోగమును తేవలసియున్నది. అది యిప్పుడు వలదు. వేఱొకదినమున మనవిచేసెదను.

మా:—నీయిష్టమువచ్చినట్లు చేయుము. ఈబిడ్డ కననుకూల మేమియు లేకుండునట్లు తగినయేర్పాటులను గావించితివా?

ఊ:—కావించితిని.

మహారాజు శయ్యపైఁబరుండుచు "చాల నుడుకుగనున్నది. చెమట శరీరమునుండి ప్రవహించుచున్నది" అనియెను.

ఊర్మిళ వేఱొకదాసినిపిలువవలయునని యత్నించుచుండెను. ఆమంచముప్రక్క నొకవీవనపడియుండెను. బాలిక మెల్లమెల్లగ ముందునకుఁబోయి యావీవనన్గైకొని మహారాజునకు వీవఁదొడంగెను.

మహారాజు "బిడ్డా! నీకెందులకు? పరిచారికలువచ్చెదరు. నీచేయి నొప్పియెత్తును" అనియెను.

యువతి యతిమధురస్వరముతో "మీసేవలభించుట నాకుఁ బరమసౌభాగ్యము" అనియెను.

మహారా జూర్మిళనుద్దేశించి "ఈబాలికపేరెవ్వరు?" అని యడిగెను.

ఊ:—రాజలక్ష్మి.

మా:—మిక్కిలిసొగసైనపేరు. నిశ్చయముగా నీమె రాజలక్ష్మియే యగును. ఈలక్ష్మి యెవనియింటనుండునో, అతఁడు లక్ష్మి

తోఁగూడినరాజగుటకు సందేహము లేదు.

ఇంతలో నిరువురుపరిచారికలు వచ్చిరి. మహారాజు "నీవు వీవనను విడువుము. వారు విసరెదరు. నీకుఁ గష్టమెందులకు?" అనియెను.

రాజలక్ష్మి—కష్టము లేదు. మీయాజ్ఞకు వ్యతిరేకముచేయరాదని నేనీవీవనను విడుచుచున్నాను.

రాజలక్ష్మి వీవననటనుంచి మెల్లమెల్లగ జరగి యూర్మిళవెనకకు వచ్చి నిలువఁబడియెను.

ఊ:—భోజనము సిద్ధముసేయుమనియెదరా? రాత్రిప్రొద్దు పోయినది.

మా:—నీయిష్టము.

రాజలక్ష్మి యూర్మిళహస్తమునుబట్టుకొని యస్ఫుటస్వరముతో "అమ్మా! ఆజ్ఞయిమ్ము. నేనుపోయి యన్నియును జక్కగా సిద్ధముచేసెదను." అనియెను.

ఊర్మిళయు మహారాజుముఖమును జూచుచు "మంచిది. నీవు పోయి చూడుము. నేనును వెంటనే వచ్చెదను" అనియెను.

రాజలక్ష్మి వెడలిపోయెను. కొంచెము సేపయినపిదప మానసింహమహారాజూర్మిళతోఁగూడ భోజనశాలకేగెను. వారక్కడకు వచ్చునప్పటికే రాజలక్ష్మి యన్నికార్యములను చక్కగా సిద్ధముచేసియుంచెను. అదిచూచి మహారాజు మిగుల సంతృప్తుఁడయ్యెను.

అదిమొదలు రాజలక్ష్మి మహారాజునకుఁ దఱచుగా నుపచారములు సేయుటయందు నియుక్తయగుచుండెను. మహారాజంతఃపురమునకువచ్చినతోడనే రాజలక్ష్మిచేసిన ప్రతికార్యమును సర్వాంగసుందరమై మహారాజునకత్యంతసంతోషదాయక మగుచుండెను.

అందుచేఁత మహారాజునకు శుశ్రూషసేయుభారమంతయు రాజలక్ష్మిమీఁదనే పడియెను. మూఁడుదినములకే, రాజలక్ష్మిచేయుకార్యములయందు మహారాజున కించుకంతయును తృప్తిలేకుండెను. ఆమె చేసినకార్యమే యుత్తమమయినదని మహారాజు తలంచుచుండెను.

పదునాల్గవ ప్రకరణము.

విజ్ఞాననిధియు వృద్ధుఁడునైనపఠానులమంత్రి ఖాజాయిస్సా ఖాను కాలదేవతకాహారమైపోయెను. సామాన్యమైనజ్వరమువచ్చి తన్మూలమున నుదరామయవ్యాధిపీడితుఁడైన యాతనిజీవిత మంతలో నంతమైపోయెను. నవాబులగు సులేమానస్మాన్ఖాను లిద్దరును ఖాజాయిసాఖానునెడల భక్తిశ్రద్ధలనె గలిగియుండెడివారు. వారిరువురును మంత్రిసమాధికార్యముల నత్యంతశ్రద్ధతో నెరవేర్చిరి. ఆతనికిబదులుగ మంత్రిపదవియందు ఖిజర్ఖానును నియమించిరి. ఖిజర్ఖాను సాహసికుఁడు. యుద్ధప్రియుఁడు. అతఁడు నవాబులస్మాన్ఖానున కత్యంతము ప్రీతిపాత్రుఁడై యుండెను. ఈనూతనామాత్యునకు నలువదియారువర్షములకంటె నెక్కుడువయసు లేదు. అస్మాన్ఖాను, నీతఁడు ననేకవిషయములలో నేకాభిప్రాయులగుచుండిరి. అందుచేతనే యస్మాన్ఖానీతనిని మంత్రిపదవియందు నియోగించెను.

సులేమానును, అస్మానును వేఱువేఱుస్వభావములుకలవారని

ని మొట్టమొదట చెప్పియున్నాము. మంత్రిఖాజాయిసాఖాను లోకాంతరగతుఁడైనపిదప నవాబులిరువురును చేరి యాలోచించి యిఁకముందు రాజకార్యములు మంత్రిమీఁదఁ బెట్టకుండ నస్మాన్ఖాను స్వయముగనే నెరవేర్చుచుండున ట్లేర్పాటుచేసికొనిరి. సులేమాన్ఖాను రాజకార్యవేత్తకాకపోవుటచే నాతఁడాభారమును వహింపనిష్టపడలేదు. అతఁడు భోగవిలాసములయందుఁ బ్రమత్తుఁడై యందులకనువగునుపకరణములకు వ్యాఘాతముకలుగకుండ జరుగుచున్నచోఁ దాను చరితార్థుఁడనగుదునని తలపోయుచుండెను. అస్మానుఖాను చేసినయేర్పాటులకు వ్యతిరేకముగ, నాతఁడేమియు మాటాడుటలేదు.

ఆయేర్పాటుల ననుసరించి కార్యములు జరుగుట కారంభమయ్యెను. అస్మాన్ఖానునిపేర రాజ్యవిధులు, శాసనపాలనములు నిర్వహింపఁబడుచుండెను. అతనిపేరుతో రాజాజ్ఞ ప్రచారమగుచుండెను.

ఈసమాచారములన్నియు మానసింహమహారాజునకుఁ దెలియవచ్చెను. పురుషోత్తమపట్టణమునకు వచ్చిననవాబుదూత వీనినన్నిఁటిని మహారాజునకు విన్నవించుటయేగాక నవాబువ్రాసినయుత్తరమును మానసింహునకిచ్చెను. మానసింహుఁడు రాజ్యసంబంధమైన యీపరివర్తనలను తత్క్షణమే యక్బరుపాదుషాకు వ్రాసి పంపించెను.

పురుషోత్తమునకు మానసింహుఁ డొకవారముదినము లుండఁదలఁచుకొని వచ్చెను. అతఁడువచ్చి యిప్పుడే పదిదినములైనది. అయినను శిబిరములనెత్తుట కాజ్ఞయిడలేదు. ఆవిషయమునఁదనయభిప్రాయము నాతఁడెవ్వరితోడను వ్యక్తపఱచినట్లు గన్పట్టుటలేదు.

మానసింహుఁడు రామచంద్రదేవునితో నొడిస్సాదేశశాసనాదివిషయములనుగూర్చి యప్పుడప్పుడాలోచించుచుండెను. వారుతుదకిట్లని స్థిరపఱచుకొనిరి–"అస్మాన్‌ఖానువర్తమానసంధినియమముల కిఁకనెన్నియోదినములు కట్టుపడియుండఁడు. ఆతనిప్రకృతి యత్యంతదుర్దమనీయమైనది. ఆతఁడత్యంతతీవ్రస్వభావముగలవాఁడు. అందుచేఁ బ్రస్తుతావస్థతో సంతృప్తినొంది యుండఁజాలఁడు. మరియు నాతఁడు ప్రస్తుతమున మానసింహునివిషయమున నడపినవ్యవహారమంతయు నౌద్ధత్యప్రదర్శకమై సంవాదలక్షణసూచకముగఁ గన్పట్టుచుండెను. ఆతఁడు వచ్చి మానసింహమహారాజును జూడలేదు. మానసింహుఁడు వ్రాసినయుత్తరమునకు సరియైనప్రత్యుత్తరమునీయలేదు. ప్రవాసమునందున్నపుడు మానసింహునకుఁ గావలసిన వానినిగూర్చి విచారించి కనుగొనుటయు లేదు. ఇదియంతయుఁ బరికించి చూచినచో నవాబు పాదుషాహాగౌరవానురాగముల నభిలషించుచున్నట్లు కాన్పించుటలేదు. మానసింహునివిరాగభావము నాతఁడు గ్రహియించినట్లు లేదు. ఆతనియాత్మీయతను దృఢపఱచుకొనవలయునను నభిలాష యాతనికున్నట్లు తోఁచుటలేదు. సంధియగుటకుఁ బూర్వము మానసింహుఁడు యుద్ధమునకు సిద్ధముకాలేదు. ఇప్పుడాతఁడు యుద్ధమునకు సిద్ధమై యుండెను. అయినను సంధికి వ్యతిరేకముగ యుద్ధముసేయుటయందాతని కిష్టములేదు. పఠానులు సంధినియమములను మీఱకపోయినచో యుద్ధమునకు దిగకూడదని మానసింహుఁడు నిశ్చయించుకొనియెను.

నవాబిప్పుడు మహారాజును జూడవలయునని పూరీనగరమునకు విచ్చేసెను. సన్మానప్రదర్శనార్థమై యాతఁడు రాలేదు. ఆతనికాయభిప్రాయమే యున్నచో మొదటనే వచ్చియుండును. ఈరాకకు వేఱుకారణములున్నవి. నవాబు తనవిషయమునుగూర్చి మాటలాడవలయునని తలంచి యందుకొఱకై వచ్చి తనరాకను మానసింహున కెఱింగించెను.

అపరాహ్ణకాలమున మహారాజు సభామండపమునం దాసీనుఁడై యుండెను. మిత్రమండలియుఁ బరివారజనమేకాకుండ మహారాజగురామచంద్రదేవుఁడుకూడ నచ్చటనుండెను. ఆసమయమున నస్మాన్‌ఖానచ్చటకు వచ్చెను.

నవాబువచ్చుసమయమునకు సరిగా భేరీ, నగారా, కాహళముదలగువాద్యధ్వనులు ఘోషించెను. తూర్యధ్వనులయ్యెను. మహారాజటనున్నవారితో మండపద్వారమువఱకు వచ్చెను. వందిమాగధులు హెచ్చరికలను దెల్పుచుండిరి. ఆక్షణముననే యస్మాన్‌ఖాను వారినందఱ నెదుర్కొనియెను. మహారాజాతనిని యథావిహితశిష్టాచారములతో గౌరవించెను. నవాబుకొఱ కొకవిచిత్రసింహాసనము వేయఁబడియుండెను. అస్మాన్‌ఖానందుపైఁ గూర్చుండెను.

ఎట్టిసుందరసౌమ్యమూర్తి!—కొంచెము చింతాభావము—కొంచెముసందిగ్ధభావము—అందుచే నించుక మ్లానభావముతోనున్న యస్మాన్‌ఖానునిమూర్తి యెంతశోభామయమైయున్నది? అతిమనోహరములగునుడుపులచే నాతనిశరీరము సమాచ్ఛన్నమైయుండెను. వామపార్శ్వమున నవరత్నఖచితమైన యొరయందుఁగూర్పఁబడినఖడ్గము కటినుండి నేలనుదా[illegible] వ్రేలాడుచుండెను. మస్తకమున నత్యంతశోభామయమైన యుష్ణీషము ప్రకాశించుచుండెను.

నవాబుపరివారమునందు ప్రతిమనుష్యునిగూర్చియు, క్షేమసమాచారము మొదలగుకుశలప్రశ్నలైనపిదప మానసింహమహారాజు పరలోకగతుఁడైనమంత్రియిసాఖానునివ్యాధి, మరణము, సమాధి,

మొదలగువానిని గూర్చి చాలసేపడిగి తెలిసికొని ప్రధానశిరోమణి
యైన యాతనిచేతలను గొంతసేపు కీర్తించి పిమ్మట "ఒరిస్సాదేశ
మునకువచ్చియున్నను నాకు, ఒరిస్సాదేశపునవాబులసందర్శనము ల
భించునని నేననుకొనలేదు. ఇప్పుడు మీరాక మాయదృష్టసౌభాగ్య
ములకుఁగారణమని తలంచుచున్నాను." అనియెను.

మహారాజాడిన శ్లేషపూర్ణమైన యావాక్య మస్రామునిహృద
యమునకుఁ దట్టెను. అతఁడించుకసేపు చింతించి "మహారాజులు ని
జమానతిచ్చినారు. మాపై దయయుంచి మమ్ముఁ జూచునాకాంక్ష
యుండుటచేత నే మాకు దర్శనమొసంగి మమ్ములను గృతార్థులను జే
సినారు. ఆత్మీయులసందర్శనలాభము సౌభాగ్యప్రదమనితలంచుటకు
సందేహములేదు. కాని, యాత్మీయులలోఁ బరిగణింపఁబడు నదృష్ట
ముమాకు లేకపోయినది. అట్లేయున్నచో "హాజరుకావలెయును"
అను "హుకుము" వచ్చియుండదు. ఎవరు హుకుమునకు దాసులో,
అట్టివారిదర్శనము మహాభాగ్యముగాఁ బరిగణించుట కవకాశము లే
దు." అనియెను.

మానసింహునకు సంపూర్ణప్రత్యుత్తరమే వచ్చినది. సంపూ
ర్ణమునకుహెచ్చుగనే వచ్చినట్లెంచవచ్చును. ప్రత్యుత్తర మస్పష్టమై
నదికాదు. శ్లేషపూర్ణముకాదు. ద్వ్యర్థిబోధకముకాదు. మానసింహుఁ
డు కొంచెమువినుఁగుకొని స్పష్టముగాఁ జెప్పవలయుననియే నిశ్చయ
ముచేసికొని "హుకుమునకుదాసుఁడు[illegible]డ నొక్కొక్కఁడీసమయము
నఁ బరమాత్మీయుఁడగును. అదివానిగుణమునుబట్టియు, దక్షతను
బట్టియు నుండును. నవాబులు లోఁబడియుండుట కొప్పికొనిరి. వా
రలాత్మీయులగుటయుఁగాకపోవుటయు వారియిచ్ఛాధీనమైయుండును
అనియెను.

అస్రామ్‌ఖాను మిగులదుఃఖాక్రాంతుఁడయ్యెను. ఆత[illegible]ముగ
వెల్లఁబడియెను. మానసింహుఁ డాతనిసమక్షముననే యాతఁడు హు
కుమునకుదాసుఁడైనట్లుస్పష్టముగాఁ జెప్పినట్లయ్యెను. అస్రామునియో
ర్పునకు మేరలేదు. పరాక్రమము, సాహసము, వీరత్వము, నాతని
కడసంపూర్ణముగనుండెను. సర్వసామాన్యముగా నామహాగుణముల
తో సహనము చిరవిరోధమును గలిగియుండును. కాని యస్రామ్
ఖానునిహృదయక్షేత్రమునమాత్రము పరస్పరవిరోధగుణములు
స్వేచ్ఛగా వర్ధిల్లుచుండెను. అయేషాప్రేమవ్యాపారమునందు, అ
స్రామ్‌ఖానుని యసాధారణసహిష్ణుతాగుణసంచయము నిత్యమును
మనకుఁ గాన్పించుచునేయున్నది. ఇప్పుడును నస్రామ్‌ఖా నసాధార
ణమైనయోర్పుతో స్థిరభావమును దాల్చియుండెను. ఆతఁడుచాలసేపు
నీరవుఁడైయుండి పిదప నీవిధముగఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చెను.

"వంగదేశపుసుబేదారగు నోమానసింహబహదూర్! నేను
మీతో వాదములాడుటకురాలేదు. మీవంటివారితోడి వాగ్వాద
ము నాకుశోభింపదు. అనేకమహావిషయములనుగూర్చి మీతోనాలో
చింపవలయునని నాకభిలాషకలదు. అవి యుభయులకు నిష్టానిష్టసం
బంధమును గలిగియున్నవై యున్నయవి. కాని దౌర్భాగ్యవశమున
మీరిప్పుడేభావముతో మాటలాడఁబ్రారంభించిరో యాభావమును
దెలిసికొనినపిదప మీతో నావిషయములనుగూర్చి యాలోచించుట
యుక్తముకాదని తోఁచుచు[illegible]ది. నేనిప్పుడే మీశిబిరమునుండి వెడలి
పోవుచున్నాఁడను. కాని మీకడ సెలవుఁగైకొనుటకుఁబూర్వము
మీతో నొకమాట చెప్పుటకు బాధ్యుఁడనైయున్నాఁడను. ఆవిష
యము నాగృహకృత్యసంబంధమైనది. దానిని వెల్లడిసేయుట సిగ్గుల
చేటు. అయినను ధర్మమును, వివేకమును, న్యాయపరతయు, మీ

కావి[illegible]యమును దెలియఁ జేయ నన్నువేవిధముల పురికొల్పుచున్నవి. అందుచే దానిని మీకెఱింగించుట నాప్రధానకర్తవ్యము. మీరుదానిని విననిష్టపడియెదరా? "

మా—మీరు చెప్పునది వినుటకు నాకాక్షేపణమేమియును లేదు. మీతో నేవిధముగను విరోధమును తెచ్చిపెట్టుకొనవలయుననునభిప్రాయము నాకు లేదు. మీరు నాతో సఖ్యభావమునువీడకుండ నుండుట వివేకకార్యమని మీకుఁ బదింబదిగఁ జెప్పుచున్నాఁడను.

అ—ఆసంగతులన్నియు నిప్పుడువలదు. అప్రియకరమ్ములగు నామాటలనుగూర్చి యాలోచించుటకు నాకిప్పు డిష్టము లేదు. నేను మిమ్ముల నొకవిషయమునుగూర్చి యడుగఁదలఁచినాఁడను. మీరు మీతనయుఁడైన జగత్సింహునకు యావజ్జీవకారాగారవాసశిక్ష విధించియున్నారు. ఆవీరపురుషున కేకారణమువలన నట్టిశిక్షవిధించిరో యాకారణములలో నవాబునందినియగు నయేషాపరిణయప్రకాశముకూడ నొకకారణముగాఁ గైకొనిరని వినియున్నాఁడను. అది సత్యమేనా ?

మానసింహుఁడు కొంచెము వెనుకముందుచూచి పిదప "అయేషాయందనురాగియై యామెహృదయమునఁ బ్రేమోత్పాదన మొనరించుట జగత్సింహునియపరాధములలో నొకమహాపరాధమే యగును. కాని యాయొక్కయపరాధమునకే యాశిక్ష విధింపఁబడలేదు. అతఁడవిధేయుఁడై రాజకార్యములయందశ్రద్ధను చూపినాఁడు. మరియు శత్రువులతో స్నేహసూత్రమున బద్ధుఁడైనాఁడు. అవియన్నియు గొప్పయపరాధములు. అందుచే నాతని కాదండన విధింపఁబడినది " అనియెను.

అ—ఆతనికి విధింపఁబడినదండనను గూర్చిగాని, శి[illegible]యొక్కయుక్తాయుక్తములనుగూర్చిగాని, యాతఁడు చేసినకార్యములనుగూర్చిగాని, వానియందలి ప్రయోజనమునుగూర్చిగాని మాటలాడుటకు నాకిప్పు డేమియు నధికారము లేదు. ఆసంగతులన్నియు నాకుఁ దెలియును. అందుచే వానిని విని, వానినిగూర్చి మాటలాడినందువలన నాకేమియుఁ బ్రయోజనము లేదు. జగత్సింహుఁడు నాకు శత్రువు. అనేకకారణములచే నేనాతనిహితమును గోరను. కాని నీచమానవులవలె నిష్కారణముగ శత్రువునకధఃపతనముగలుగుచుండ నేను చూడఁజాలను. ఏమనుష్యుఁడైన నితరుఁ డపరాధము లేనిదే నిర్నిమిత్తముగా దూషితుఁడగుచుండఁ జూచి యూరకుండఁగలఁడా ? అందుచే నారహస్యమును మీకుఁ దెలుపనుద్యుక్తుఁడనైతిని.

మహా—మీయభిప్రాయమును స్పష్టముగాఁ జెప్పవచ్చును.

అ—అయేషాపరిణయసంబంధమున జగత్సింహుఁడు సంపూర్ణముగా నిరపరాధి. మనోవాక్కాయకర్మములచే నాతఁ డెప్పుడు నయేషాయందుఁ బ్రణయమును గనఁబరుపలేదు. అయేషా తనంతటతానే యాతనియెడ ననురాగిణియైనది. ఆపరిణయవృత్తాంతము నయేషావలన వినినపిమ్మటఁగూడ నాతఁ డెప్పుడును తనహృదయమున నామెప్రేమకుఁ దావీయలేదు. ఒక్కదినమునందైనను ప్రణయసూచకములగుమాటలాడి, అయేషాయుత్సాహమునాతఁ డభివృద్ధిపరుపలేదు. జగత్సింహుఁడు నాకుఁ బరమశత్రువైనను సత్యముకొఱకును న్యాయముకొఱకును, ధర్మముకొఱకును నేనీమాటలను మీకుఁ దెలుపుటకు బాధ్యుఁడనై యున్నాఁడను. నేనాకర్తవ్యమును నిర్వహించి నామనోభారమును దీసివేయఁగలిగితిని.

మహా—అట్లయినచో మీకు జగత్సింహునితో ద్వంద్వయుద్ధ

మేలసంప్రాప్తమైనది ?

అస్మాన్‌ఖాను లజ్జాయుక్తమగుచిఱునగవుతో “ ఆవృత్తాంతమునుగూడ మీరు తెలిసికొంటిరా ? మేలేయైనది. అయేషా నాజీవనమునకు ధృవతార. అయేషాను లక్ష్యమునందుంచుకొని నేను ప్రాణములను నిలుపుకొనుచున్నాఁడను. కాని, అయేషాహృదయము జగత్సింహునితో సంపూర్ణముగా నిండియున్నది. ఆహృదయమునం దీనిర్భాగ్యున కించుకంతయును తావు లేదు. అందుచే జగత్సింహుఁడు నాకు వధ్యుఁడు. పరమశత్రువు. జగత్సింహుని పేరిప్రపంచమునం దిలుప్తమైపోయినచో నయేషాహృదయమునం దేమియును లేకపోవును. అప్పుడాస్థానమున నాకించుక తావు దొరకఁగలదు. ఇదియే తుదియాశ. ఆయాశను నాహృదయమున నిడికొని ప్రాణధారణము సేయుచున్నాఁడను. జగత్సింహు నాద్వంద్వయుద్ధమునఁ బరాజయము నొందింపలేకయేపోయితిని. మంచికాలముసంప్రాప్తమైనప్పు డాతని వినాశనము చేయవలయునని నాసంకల్పము. జగత్సింహుఁ డీయావజ్జీవము కారాగారమునందుండునేని నామనోరథము నీడేర్చుకొనుటకు సమయము దొరకదు. ఆతఁడు జీవించియున్నచో నయేషా యాతనిని మఱచిపోవుననునాశ నాకు లేదు. జగత్సింహునిమరణమే నాకు వాంఛనీయమైనది.

మా — మీశత్రుత్వము మిగుల నద్భుతమునుగలుగఁజేయు నడిగ నున్నది. మీశత్రువుపై నారోపింపఁబడినమిథ్యాపవాదమును బోఁగొట్టి యాతనినిర్దోషతను సప్రమాణముగ ధృవపఱిచితిరి. అట్లయ్యును నిత్యము నాతనిమరణము మిగులనాత్రముతో నెదురుచూచుచున్నారు.

అ — ధర్మశాసనము, స్వార్థప్రయోజనము, ఈ రెండుప్రవృ

త్తులకును వశవర్తనుఁడనగుటచే మీవిచారణవిషయమున మిగుల భీతిల్లుచున్నాఁడను. కాని, యీమాటలతో నిప్పుడు ప్రయోజనము లేదు. నేను చెప్పవలసినది పూర్తియైనది. ఇఁక సెలవుఁ గైకొని పోయెదను.

మా — రాజకీయవిషయమున నొకటిరెండుమాటల నడిగెదను. మీవలన నేను తెలిసికొనవలసినయంశములున్నవి. మీకాతిథ్యసత్కారములను జేయవలయునని నాకభీష్టముగలదు.

అస్మానుఖాను సింహాసనమునుండి లేచి “రాజకీయవిషయమునఁ బత్రికనుగాని, దూతనుగాని పంపినచోఁ గార్యము నెఱవేరఁగలదు. మిగిలియున్న యాతిథ్యవిషయము — ఎవరుహుకుమునకుదాస్యులో యట్టివారివిషయమున శిష్టాచారములను నడపకపోయినను హానియుండదు. నేనిప్పుడే వెడలిపోయెదను ” అనియెను.

అచ్చటనున్నవారికందఱకును “ సలాము ” చేసి గౌరవించి యస్మానుఖాను మండపమునుండి వెడలిపోయెను.

మానసింహమహారాజు, రామచంద్రమహారాజు, మిగిలినమంత్రులు మొదలగువారందఱును “ పఠానులకును మొగలాయీలకును గలసంధి కవసానము సంభవించుటకిఁక నెంతయో కాలము పట్టదు ” అని యనుకొనిరి.

మానసింహుఁ డించుకయుద్విగ్నచిత్తముతో సభనుముగించి జగన్నాథస్వామికి హారతిసమర్పించుటకై పోవ ప్రయత్నము చేయఁ జొచ్చెను.

పదునైదవప్రకరణము.

మానసింహుఁ డోరిస్సాదేశమునుండి వెడలిపోయెను. స్వర్ణదుర్గమునందున్న నవాబగు నస్మాన్‌ఖానునకు సర్వవృత్తాంతములును తెలిసినవి. నవాబుయొక్క గుప్తచారులు చెట్టుచెట్టునందును గుట్టగుట్టయందును నివసించియుండిరి.

నవాబు మానసింహమహారాజునుజూడవలయునని పోయియుండెను. కాని యందలిఫల మేపక్షమువారికిని సంతోషజనకముకాలేదు. నవాబు మహారాజునుజూచుటకు పూరికివెళ్లినపిదప మహారాజోరిస్సానువిడిచి వెళ్లుటకుఁబూర్వము మహారాజొకనాఁడువచ్చి నవాబునుజూడవలసియున్నదనియు, నట్లుచేయనిదే యోరిస్సానుండి వెడలిపోవుట సరిగానుండ లేదనియు, నదిపఠానులహృదయమునకుఁ జాలబాధాకరముగ నుండెననియు వేఱుగఁ జెప్పనక్కరలేదు.

అస్మాన్‌ఖానునకు సంధినియమములను కొలఁదికాలములోనే భంగముచేయవలయునను నభిప్రాయముకలిగెను. అవమానజనకములగు నాకార్యములకు సహించికొనుచు సంధిని సంరక్షించుట యసంభవము. సామాన్యముగా జనులందఱును పఠానులే సంధికి భంగముకలుగఁజేసిరని యనుకొందురని యస్మాన్‌ఖానెఱుంగును. కాని ప్రకృతప్రస్తావమున మానసింహమహారాజే సంధినియమములను విచ్ఛేదముచేసెనని చెప్పెదరు.

నవాబు రణసన్నాహములన్నిఁటిని జేయుచుండెను. యుద్ధమున జయముగలిగినను, అపజయముగలిగినను సరియేకాని యుద్ధముచేయనిదేమాత్రము మొగలాయీలయధికారము నంగీకరించుట

కస్మాన్‌ఖానున కిష్టములేదు. ఆతఁడావిషయమున విశేషప్రయత్నములను జేయుచుండెను. ఆతనినూతనామాత్యుఁడు నావిషయమున నధికముగ శ్రమపడుచుఁ బనిసేయుచుండెను.

దుర్గమునందలియొకప్రాసాదమున నస్మాన్‌ఖానొక్కఁడును గూర్చుండి యేదియో యోచించుకొనుచుండెను. ఇంతలో నాప్రాసాదమునకుఁ జేరియున్న యంతఃపురద్వారము తెఱవఁబడియెను. లోపలినుండి "ఇప్పుడు నవాబుగారొక్కరే కూర్చుండియున్నారు. ఇక్కింత సేపు నేను నవాబుగారిసన్నిధికి రావచ్చునా ?" అనియెవరో యడిగినట్లయ్యెను.

అది యయేషాకంఠస్వరము. అయేషాయొకదినమునందైనను లోపలిమహాలునువీడి యివ్వల కాలుఁబెట్టియుండలేదు. ప్రతినిమిషమునను మనసునందామెను ధ్యానముసేయుచున్న యస్మాన్‌ఖాను సైతమామెనుచూచుటకు లోపలకుఁ బోయి యామెకు విరక్తికలిగించుటకు భయపడుచుండెను. అట్టియయేషా యిప్పుడు తనంతటతానే యొంటరిగవచ్చి యస్మాన్‌ఖానుని చూడనిష్టపడుచుండెను. అస్మాన్‌ఖానాకంఠస్వరమునువినినతోడనే చకితుఁడై "అయేషా! వచ్చిచూచుట కనుజ్ఞను వేఁడుచున్నావా ? నేఁడేమియాశ్చర్యమైన మాట ! చూడవలసినయావశ్యకమేయున్నచో నీవు స్మరించినంత మాత్రమున నీసన్నిధినుండనా ? రమ్ము. ఇచ్చటమఱెవ్వరును లేరు" అనియెను.

నవాబులేచి ద్వారముకడకేగెను. అయేషాయును నవనతశిరస్కయై యాగదిలోనికరుదెంచెను. నవాబాగది తలుపును తానే మూసివచ్చి" అయేషా! ఇదేమి! నాయదృష్టము. నీవిచ్చటకువచ్చుటెందులకు? ఎవరిచేనైన నించుకవర్తమానమంపినచో నేనేవచ్చి

యుందునుగదా! నీవు తొందరపడి యిట్లువచ్చుటకుఁ గారణమేమి?" అనియడిగెను.

అయేషావదనము విషాదపూరితమైయుండెను. ఆమె దీర్ఘనిశ్వాసమునువిడిచి యవనతముఖియై "రావలయుననివర్తమానమంపినచో నీకుఁ దొందరకలుగదని యెఱుంగుదును. కాని యనేకవిషయములనాలోచించి నేనే నీకడకు వచ్చితిని. నేనెప్పుడును నిన్నుస్మరించుచుండుట లేదని నీకు జ్ఞప్తియందున్నచో నంతియేచాలును. అట్లుకానిచో నీకు విషమభ్రమకలుగును. ఆమాటలవలన నిప్పుడు ప్రయోజనము లేదు. నీకొక్కమాటచెప్పవలయునని వచ్చితిని." అనియెను.

అస్మాన్—చెప్పుము. నీమాటలను వినుటయన్న నాకుఁ బరమానందము. నిలుచుంటివేమి? ఇచ్చటఁ గూర్చుండి చెప్పవలసిన దానిని చెప్పుము.

అయేషాయును పీఠమునధిష్ఠించెను. నిలుచుండిమాటలాడినచో మెదడుసరిగానుండదనియోచించి పీఠముపైఁ గూర్చుండెను. కూర్చుండినమాత్రమునే జారిపోయినమేల్ముసుంగును రెండుచేతులతోడను సవరించుకొనఁదొడంగెను. అస్మాన్ కొంచెముసేపాగిపిదప "చెప్పుము! అయేషా! చెప్పుము. ఏమిచెప్పవలయుననివచ్చితివో, దానిని చెప్పుము" అనియెను.

అయేషాయును పట్టుకొనిన మేల్ముసుంగునువిడిచి "నీవుకొన్ని దినములనుండి రణసంబంధములగుప్రయత్నములను విశేషముగఁ జేయుచున్నాఁడవు. అనర్థకమైనమాటలను నీతోఁ జెప్పుటకిప్పుడు సమయముకాదు. నేను చెప్పవలసినమాటలను మఱియొకప్పుడు చెప్పెదను" అనియెను.

అస్మాన్—"అయేషా! నీవిప్పుడు చెప్పకపోయినచో నన్నతి

కష్టములలోఁ ద్రోసినదానవగుదువు. నీవుచెప్పునది సంపూర్ణముగా సంతాపమునుకలుగఁజేయునదియైనను దానిని చాల సార్థకమైనదిగా నేను దలంచెదను. ఎట్టిపనులున్నను వానినన్నిఁటిని రసాతలములోనికిఁ ద్రోసి నీమాటలను వినుటకెప్పుడును నేను సిద్ధముగానుందును. ఆవిషయమునెఱిఁగియుండియుఁ జెప్పవలసినదానిని జెప్పక నీవిట్లనుమానించెదవేమి?"

అయేషయు నెడమచేతితో నల్లనఁ జీరచెఱఁగునుబట్టుకొని కుడిచేతితో దానిని మెలివేయనారంభించెను. నోటినుండిమాటవెడలుట చాలబాధాకరముగనున్నట్లుతోఁచుచుండెను. అస్మాన్ ఖాను "చెప్పుము. అయేషా! చెప్పఁదలచినదానిని చెప్పుము. నీవుచెప్పునది శుభమైన నశుభమైనదానినివినుటకు నేను మిగులనువ్విళ్లూరుచుందును" అనియెను.

అయేషాయును చీరచెఱఁగునువిడిచి "నీవు నాపైఁ జూపుచున్న యనుగ్రహమునకు మేరలేదు. దానినిబోలునది మఱియేమియును లేదు. కాని, నేను నీకేమియు నుపకారమును జేయలేకపోవుచున్నదానను" అని చెప్పియూరకుండెను.

అస్మాన్—అయేషా! నేను నీపై నెట్టియనుగ్రహమును జూపియుంటినో నేనెఱుంగను. కాని నీవు నన్ను నీహితైషినని భావించుటయే నాకుఁ బరమసౌభాగ్యము. కాని, దానికొఱకు "నేను నీకు కృతజ్ఞురాలనై యుందును" అని చెప్పుటసరికాదు. నీవునాకుఁ బరమహితైషిణివి. నీవీనవాబునియంతఃపురమునకలంకారమవు. నీవందఱకునుపకారిణివై యుంటివి. అట్టినీవిప్పుడిట్లేలనుడివెదవు?

అయేషాయవనతముఖియై "అకృతజ్ఞతాధీనంబులైన యీదేహప్రాణంబులతో నిచటనుండరాదని తలంచుచున్నదానను." అనియెను.

అస్మాన్ లేచినిలుచుండి యార్తస్వరముతో "నీవిచటనుండక యుండుటకే యోచించినచో, బలవంతముగా నిన్నిటనుంచుకొనుటకై వర్కికి సాధ్యము? నాకిష్టముండెనేని నీప్రయత్నమునకభ్యంతరము కలుగఁజేయఁగలను. అట్టియభ్యంతరముమాట యట్లుండనిమ్ము. నీయిష్టమునకు విరుద్ధముగానేకార్యముచేయుటకును నాకుమనసొప్పదు. అయేషా! నీవిప్పుడు నాతోఁజెప్పవలసినమాటయిదియా! నీవిచ్చట లేకపోయినచో మఱియెవరుందురు? నీవిచ్చటనుంటివిగనుకనే యధముఁడగునీయస్మాన్ఖానింకను ప్రాణములతోనుండఁగలిగినాఁడు. నాదురదృష్టముచే నిన్నుఁబొందఁజాలకున్నాఁడను. కాని, యింకను నాకాయాశపోలేదు. ఈదేహమునఁ బ్రాణములున్నంతవఱకు నీయనుగ్రహమునుపొందగలుగుదుననునాశ నన్నువీడదు. నాహృదయమునందాయాశనెల్లప్పుడును పోషించుకొనుచున్నాఁడను. ఆయాశయే నాపరమసుఖమునకుఁ గేంద్రస్థానమై యున్నయది. అస్మానునియాశాలతను త్రుంచివేయుట నీకానందమా? —అయేషా! అతనియావద్ధృదయమును సంపూర్ణముగాఁ జూర్ణముసేయుటెందులకు? అయేషా! మమ్ములనువీడి మఱియెచ్చటకుఁబోయెదవు?" అనియెను.

అయేషా ప్రత్యుత్తరమునొసంగుటకుద్యుక్తయై "అస్మాన్!" అనియెను. ఆమెకంఠస్వరమించుక వికృతమయ్యెను. ఇంచుకసంక్షుభితమయ్యెను. ఆమె కొంచెముసేపూరకుండి మరల మాటాడనారంభించెను. "అస్మాన్! నీహృదయముమిగుల మహత్తరమైనది. అత్యుదారమైనది. నీవలపును నసమానమైనది. మానవలోకమునందంతట నదిదుర్లభమైనది. కాని—" అనిచెప్పి యయేషామరల యూరకుండెను.

అస్మా—(ఆత్రముతో) "కాని, యనఁగానేమి? అయేషా!

అయే— కాని దురదృష్టవశమున నీవు నన్నుఁబ్రేమించి నీమనస్సును కేవలము తాపమునకు గుఱిచేసికొనుచుంటివి. ఈపాషాణమును బ్రేమించి నీవు నిరంతరము ననేకయాతనలపాలఁబడుచున్నాఁడవు. ఈయభాగిని నీసమక్షమునుండి యంతర్హితమైనచో మనయిరువురకును గూడ శుభమనియే తోఁచుచున్నది.

ఇట్లుచెప్పి యామె యూరకుండెను. అస్మాన్ఖానాహృదయవిదారకవాక్యముల నతిధీరభావముతో విని చాలసేపు మౌనమును దాల్చి యూరకుండి పిదప నిట్లుచెప్పనారంభించెను. "అయేషా! కాతరుఁడగు నీతనిప్రాణోత్క్రమణావస్థపాలుసేయుటవలన నీకుఁ గలుగులాభమేమి? ఏభవనమందయేషావసియించియున్నదో, ఆభవనమునందే యీయధముఁడును వసించియున్నాఁడు. అతనికదిగూడ నొకపరమానందకరవిషయమైయున్నది. అయేషా! ఆనాయానందమును హరింపఁజేయుటవలన నీకుఁ గలుగులాభమేమి? ఇష్టమైనప్పుడుదూరమునుండియే యయేషానుజూడఁగలను. లేదా దూరమునుండియే యయేషాకంఠధ్వనినివినఁగలను. అదినాకుఁ బరమసుఖదాయకము. అయేషా! నన్నాసుఖమునుండి వంచించుటవలన నీకగునుపకారమేమి?"

అయే—అస్మాన్! నీవుధీరుఁడవు. బుద్ధిమంతుఁడవు. ధీరభావముతో యోచించిచూడుము. దానివలన నుపకారముకాఁగలదు. అదర్శనమువలనను దూరమునందుండుటవలనను నీకష్టములకుఁ గారణమైనదానిని నీవు మఱచిపోఁగలవు.

అస్మాన్—(నవ్వుచు) ఎంతటిభ్రాంతి! అయేషా! చూడకపోవుటవలనను, దూరమునందుండుటవలనను ప్రణయాస్పదులనెప్పుడైన మఱచిపోవుట తటస్థించునా? ఈనగరమునందున్నను నేనెప్పుడు

ను నీసన్నిధికి వచ్చియుండలేదు. వంగదేశమునుండి తిరిగివచ్చినపిదప నేను నిన్నొక్కసారిమాత్రమే చూచియుంటిని. అంతకాలము నీదర్శనలాభము లేకపోయినను నాహృదయమునకించుకంతయును నేపరివర్తనమును గలుగలేదు. అట్టిపరివర్తనమేయున్నచో నీవు ప్రేమించుచున్నవానిని చూచి చాలకాలమైనదిగదా—నీవాతనిని మఱచిపోలేదేమి ?

అయేషా—పురుషులనేకములగు నవలంబనములును, ననేకములగులక్ష్యములును ననేకములగుకాంక్షలు నుండును. వనితలకుఁ బ్రేమయొక్కటియే యాటవస్తువు. వారనాయాసముగాఁ బ్రేమబంధము నల్లుకొనఁగలరు—నేను ధైర్యముతోనుంటిని. అంతియేగాక భగవంతుని బ్రార్థించుచుంటిని. నీవీపాషాణస్త్రీని సులభముగా మఱచిపోవుదువుగాక !

అస్మా—దురాశ—అయేషా ! అదియొకదారుణదురాశ. నాయీయాకాంక్ష నాసమాధిమృత్తికతోఁ జేరిపోయినప్పుడేమో చెప్పఁజాలను—కాని యీశరీరమునందు శ్వాసమాడుచున్నంతవఱకు నిన్నుమఱచిపోవుదు ననువాశ నాకులేదు. మొట్టమొదటనే చెప్పియున్నానుకదా ! ఆశయే నాకు బలమునుకలుగఁజేయుచున్నది—నేను దానిని ప్రయత్నపూర్వకముగఁ బోషించుచున్నాఁడను. దారుణతాపముచేఁ బాషాణముకూడ కరగిపోఁగలదు. ఈశ్వరసంకల్పముచే మరుభూమియందును సముద్రముద్భవింపఁగలదు.. అయేషా! ప్రాణములతో జీవించియున్నచో నొకప్పుడైన నస్మాన్‌ఖానునిప్రేమప్రగాఢతను గ్రహింపఁగలవు. అస్మానునిప్రేమించుట కిష్టమున్నదానవైన నగుదువు. అప్పుడీదురదృష్టవంతుఁడు ధన్యాత్ముఁడుకాఁగలఁడు.

అయేషా—నీప్రేమ మిగుల మహత్తరమైనది. అత్యుదారమైనది. అతిప్రగాఢమైనది. ఆవిషయమును నేను మొదటనే చెప్పియుంటిని. నేను దానిని గ్రహింపలేదని యనినచో నీవు నాహృదయమును సరిగాఁ దెలిసికొనలేదని యర్థము. నీనిమిత్తమైనాప్రాణములను విడుచుటకునయితము సిద్ధముగానున్నాను. నాప్రాణముత్సర్గీకృతమైపోయినది. నివేదితమైనపదార్థమును తిరిగి దానముచేయుటకు నాకధికారము లేదు. దేనినిచ్చివైచితినో దానిని తిరిగి గ్రహించుటకు నాకుసాధ్యముకాదు. సుఖముగానీ—దుఃఖముగానీ—నేనుమనస్సునందైనను ద్విచారిణినిగాఁజాలను. అస్మాన్! నీవు మొదటినుండియు నన్ను క్షమించుచున్నాఁడవు. ఇప్పుడును నన్ను క్షమింపుము. వ్యర్థముగా నీయభాగినిపైనాశచే నీసుఖమునకు భంగముకలుగఁజేసికొనవలదని, నిన్ను వినీతభావముతో వేఁడుకొనుచున్నదానను. మఱియు నాదొకప్రార్థన. నీకిష్టమైనకన్యనువరించి నీజీవనమునుసుఖమయముగాఁ జేసికొనుము. నిరర్థకముగా నీఘణిని నాసించి ముగ్ధుఁడవై లోకోపకారమునకుఁ బ్రయోజనకరమైననీజీవనమును ధ్వంసముచేసికొనకుము.

అస్మాన్—అయేషా! నాజీవితమరణములయందు నీవు నాకుఁ బూజనీయవు. నిన్నుఁ బొందజాలకపోయినను—ఇదివఱకు నాయాతనను నెమ్మదిగసహించుకొనుచువచ్చినట్లే—ఇఁకముందునుసహించుకొనఁగలను. కాని, యొకతుదిప్రయత్నమును చేసి చూచివిడిచెదను. నీవెవనిని ప్రేమించుచుంటివో, ఆభాగ్యవంతునినాస్వహస్తములతో వధియించెదను. పిదప నీవు స్వతంత్రవుకావచ్చును. అప్పుడు నేను నీయనుగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁడనైనను గావచ్చును. అప్పుడునునామనోభీష్టము సిద్ధింపకపోయినచో నస్మాన్‌ఖానుని ప్రతిద్వంది నాశనమైపోయెనుగదా యను సంతోషముతో సుఖనయ్యెదను.

అయేషా—ఈప్రపంచమునందమంగళప్రవాహమును వృద్ధి నొందించుటకై అయేషా జన్మించినట్లు తోఁచుచున్నది. నిన్ను నేను మిగులఁ బ్రేమించుచున్నదానను. నీవు సుఖివై యుండఁ జూడవలయునని నాయాశ. అదియే నాప్రధానప్రయత్నము. కాని, విధాత యీయభాగినియదృష్టమునం దాసౌభాగ్యమును వ్రాయ లేదనితోఁచుచున్నది. నేను చెప్పఁదలఁచినది సమాప్తమైనది. ఇఁక సెలవుగైకొనియెదను. ఈజీవితమునందు మరల నిన్నుఁ జూడఁజాలనని తోఁచుచున్నది. ఒకవేళ నెప్పుడైనను నీకు విశేషాపదసంభవించినప్పుడు నావలనఁ గలుగునుపకార మేదైన కలదేని నేనప్పుడువచ్చెదను. దానిని దెలిసికొనుము. సోదరా! అస్మాన్! నన్ను దుఃఖిని నగునీసోదరినిగా భావింపుము. వలదు. వలదు. వలదు—సర్వప్రయత్నములచేతను నన్నుమరచిపోవ యత్నింపుము.

అస్మాన్‌ఖానధోముఖుఁడై యయేషా చెప్పుచుండెడి హృదయవిదారకవాక్యములను వినుచు భయానకములగునానావిధకల్పనలయందు ప్రమత్తుఁడై యుండెను. ఆతఁడు తలయెత్తిచూచునప్పటికయేషా యచ్చట లేదు. అస్మాన్‌ఖాను నిట్టూర్పువుచ్చి రెండుచేతులతోడను శిరసును బట్టుకొని "ఓహో!" అనియనుకొనియెను.

మొదటిభాగముసంపూర్ణము.

శ్రీరామచంద్ర.

నవాబునందిని

ద్వితీయభాగము.

మొదటిప్రకరణము.

జగత్సింహుఁ డెచ్చటనున్నాఁడు? పాట్నానగరమునందలి లోహకారాగారమున సంకెలలచే బంధితుఁడై పడియున్నాఁడు. అట్లుండినయాపౌరుషశాలి ప్రణయసంబంధమయినయొకస్వప్నమును గాంచెను. కారాగారమంతయు గాఢాంధకారమయము. శృంఖలములచే నిబద్ధుఁడైయున్నయావీరుఁ డొకచాపపైఁ గూర్చుండియుండెను. అత్యంతకఠోరమైనయాదుర్దశ కవసానము లేదా? ఆతఁడిఁక నెన్నఁడును సూర్యచంద్రులను చూడఁజాలఁడా? అయిన నాతనిజీవనసర్వస్వమైన తిలోత్తమతో నొకసారియైనను మరలఁ గలసికొనఁగలఁడా? ఆకారాగారాంధకారమున నాతనిజీవితము సమాప్తమై పోవునా? ఎల్లయాశలకు నదియేతుదియా?

ధైర్యముతో నిరీక్షించినచో నీదుర్దినము నిజముగా దూరమై పోఁగలదు. జగత్తునం దెప్పుడెచ్చట నెవ్వరికి దుర్దినములు చిరస్థాయిగా యున్నవి? అని మధురభాషిణియైనయాశాదేవత యాతని చెవియందూదెను. జగత్సింహుఁడు గడచిపోయినతనజీవితచారిత్రమును జ్ఞప్తికిఁదెచ్చుకొని యోచించిచూచుకొనియెను. అత్యల్ప

కాలములో నాతనిస్థితియం దెట్టివిపర్యయములు సంఘటిల్లినవి! ఆతఁడు వానినన్నిఁటి నతిక్రమించి మరల సౌఖ్యముల ననుభవింప లేదా? మరల నట్లే సంప్రాప్తముకాదా?

అతనికష్టసుఖములనుగూర్చి యోచించువా రెవ్వరు? అతని యాక్లేశభారమునువహించి హృదయవేదన ననుభవించువా రెవ్వరు? తనవిపద్వార్తనువిని తిలోత్తమ యత్యంతచింతాభరాక్రాంతయగునని యు, నాబాలిక యెట్టియాతనల ననుభవించుచున్నదో యనియు, రుణమైనదుశ్చింతచే నామె హృదయశరీరము లెట్లవసన్నములై పోయినవో యనియు నాతఁ డాలోచించుకొనియెను. ఆదురవస్థయందుఁ దనకష్టముకంటెఁ దిలోత్తమనుగూర్చినచింతయే జగత్సింహునకు మిక్కిలి బాధాకరమయ్యెను. ఎవరివలననైనను దిలోత్తమసమాచారము వినివచ్చినను, ఎవరినోటనైనఁ దనకుశలవార్త తిలోత్తమకుఁ దెలియచేయఁగలిగినను, జగత్సింహుఁడు కొంతవఱకు నిశ్చింతుఁడై యుండును—ఆతనికిఁ గొంచెము శాంతియు, సుఖమును గలిగియుండును. కాని, దాని కుపాయమేది?

జగత్సింహుఁ డీపరిక్లేశముచేతను, చింతచేతను, దినములను జరుపుచుండెను. దినములపై దినములు సాగిపోవుచుండెను. కాని యాతనియాశ లేమియు ఫలింపలేదు. ఫలింపకున్నను, ఆశమాత్ర మాతనిని విడిచిపోలేదు. నిద్రలేకుండ సర్వదా చింతతోడనే రాత్రులు జరగిపోవుచుండెను. అతిక్లేశముచే—చేయుటకుపనిలేకుండఁగనే—పగలుగడచిపోవుచుండెను. కాని, యాశమాత్రముపోవుట లేదు.

ఒకదినమునఁ బ్రాతఃకాలమునందు జగత్సింహున కించుక కునుకుపట్టెను. రాత్రియంతయును దిలోత్తమకొఱ కత్యంతము

చింతించుటచే నలసియున్నయాతని నేత్రములప్పు డొకించుక మూతవడియెను. కాని యతఁడాయవస్థయందైనను నిశ్చింతుఁడై సుఖము ననుభవింపలేదు. ఆస్వల్పనిద్రయందును తిలోత్తమసంబంధమైనయస్పష్టోద్వేగము క్షీణభావముతో నాతనిహృదయవీథికి వచ్చుచుండెను.

ఇంతలో నాకస్మికముగఁ గారాగారపుటినుపతలుపును తట్టు ఘుర్ఘురశబ్దము జగత్సింహునకు విననయ్యెను. కాని, యాతని కాశబ్దము వేఱురీతిగఁ దోఁచెను. అత్యంతకఠోరమైన యాశబ్దమాతని కర్ణములకుఁ దిలోత్తమ మంజీరసంబంధమగు మధురధ్వనివలె వినఁబడియెను. నిద్రావివశతచే ముద్రితనయనుఁడైన యాతఁడు "ప్రియతమయగుతిలోత్తమ కుసుమమాలను హస్తమునఁదాల్చి నవ్వుచునవ్వుచు ముందునకు జరగి తనయొద్దకు వచ్చినట్లును, తాను "నీయిష్టానుసారముగఁ గత్తినివిడిచిపెట్టితిని. పుష్పమాల తిరిగి తెగిపోవునుభయము లేదు." అని చెప్పినట్లును నొకస్వప్నమునుగాంచెను.

తెఱవఁబడినమార్గమునఁ గారాగారరక్షకుఁడు లోపలకువచ్చి రాజపుత్త్రునిశయ్యకడనిలుచుండి మధురస్వరముతోఁగూడినసంభ్రమముతో "యువరాజా!" అని పిలిచెను.

కారాగారరక్షకుఁడు పిలిచినశబ్దమాతనిచెవినిఁ బడెను. కాని దానినాతఁడు వేఱుభావముతో గ్రహించెను. తిలోత్తమ "ప్రాణేశ్వరా!" అని పిలిచినట్లాతనికి విననయ్యెను.

కారారక్షకుఁడు మరల "యువరాజా!" అనిపిలిచెను.

రాజపుత్త్రుఁడు "పోవలదు. పోవలదు. భయమేమి?" అనిపలుకుచు నుద్వేగముతో శయ్యనుండి లేచి నిలుచుండిచూచెను. ఎదురుగ నప్రియమైనకారాగారరక్షకునిమూర్తి గనఁబడియెను. తిలో

త్తమయెక్కడ? ఏసుందరికాపదలు సంభవించెనని తెలిసి తాను పరువెత్తమొదలిడెనో, యాతిలోత్తమయేది? పిదప జగత్సింహునకుఁ బ్రకృతస్థితి గోచరమయ్యెను. ఆతఁడు ఏసుఁగుకొని మనసునందు "అకటకటా! స్వప్నమందైనను సుఖముననుభవించుట కీనిర్భాగ్యుఁడు నోచిపుట్టలేదుకాబోలు!" అని యనుకొని కాతరభావముతోఁ జదికిలఁబడియెను. కారాగారరక్షకుఁడు వినీతభావముతో నాతనికి వందనము చేసెను.

జగత్సింహుఁడు నేత్రములను తుడుచుకొని "కారాగారరక్షకా! తెల్లవారునప్పటికే నీవు తెచ్చినసమాచారమేమి?" అని యడిగెను.

కారా—(వినయముతో) మీరు కారాగారమునకువచ్చిన [illegible]కటిరెండు దినములలో నొకసన్యాసివచ్చి యప్పటినుండియు మి[illegible]మ్మలను జూడవలయునని ప్రయత్నించుచున్నాఁడు.

జగ—సరియే. తరువాత?

కారా—మీదర్శనముకొఱకాతనిని లోపలకు రానిచ్చుటకు నేను సాహసింపఁజాలకపోయితిని.

యువ—అట్లయినచో నామాట నాకుఁజెప్పనెందులకు?

కారా—ఆసన్యాసి యిప్పుడువచ్చి "చూచుటకునన్ను లోపలకుఁ బోనీయవైతివేని, ఆసంగతి మహారాజునకుఁ దెలిసి యాత్కఁడు మిగులవిరక్తుఁడగును. మఱియు రాజకార్యమునకు విశేషహాని సంభవించును." అని చెప్పుచున్నాఁడు.

యువ—నేనేమిచేయవలసియున్నది?

కారా—ఆతనికి దేవరసందర్శనముచేయించు టుచితమని యోచించుచున్నాఁడను.

జగ—అయినచో నది నాకుఁ దెలుపుటెందులకు?

కారా—ఆసన్యాసిని లోపలకువిడిచిపెట్టినచో యువరాజునకసంతుష్టిగలుగవచ్చును. యువరాజునకు మంగళమగునని మేముచేయఁబోవుకార్య మమంగళమైననుగావచ్చును.

యువ—(కొంచెముయోచించి) నాకిప్పుడుగలిగిన యమంగళముకంటె గొప్పయమంగళము వేఱొకటియున్నట్లు నాకుఁదోఁచుట లేదు. సన్న్యాసిఁతడు వచ్చిచూచినను నాకు హానివృద్ధులేమియు సంభవింపవు. నీకాక్షేపణము లేకపోయినచో నీకిష్టమువచ్చినవానిని లోపలకు విడిచిపెట్టవచ్చును. అందువలన నాకు సంతోషమేగాని విచారమేమియు లేదు.

కారాగారరక్షకుఁడు వందనముచేసి వెడలిపోయెను. జగత్సింహుఁడొంటరిగఁ గూర్చుండి యోచింపనారంభించెను. విడివడుటకాశ[illegible]యేమియుఁ గాన్పించుటలేదు. మహారాజు స్వయముగా యావజ్జీవకారాగారవాసశిక్షవిధించినప్పుడాతనియాజ్ఞను త్రిప్పుట కెవరికి సాధ్యము? శతసహస్రకారణములు గాన్పించినను మహారాజు తానాడినమాట కన్యథాచేయువాఁడుకాఁడు. న్యాయమునకును, ధర్మమునకును గట్టువడినచో నాతఁడట్లన్యథాచేయఁగూడదు. అన్యథాచేసినచో నాతనిపదగౌరవమును శాసనశక్తియుఁ దృణీకృతములైపోవా? ఆతనిప్రతాపము క్షీణించిపోవును. అతనిన్యాయపరతయుఁ గర్తవ్యనిష్ఠయుఁ బరిహాసయోగ్యములైపోవును.

అట్లయినచో జగత్సింహుఁడువిడివడుట కుపాయమేలేదా? ఆతఁడిట్లే చిరకాలము కారాగారమునందు జీవితమును గడపవలయునా?—విడివడుటకొకయుపాయముకలదు. ఫాదుషహాయనుగ్రహమున్నచో నన్నికార్యములును జక్కఁబడును. ఆతఁడనుగ్రహించి జగత్సింహునివిషయమున ననుకూలముగ నాజ్ఞయొసంగినచోఁ దశ

కిష్టమున్నను లేకపోయినను మానసింహమహారాజు దానికిఁ బ్రతివాదమును జేయఁడు. కాని, యాకార్యమును చేయువారెవరు? డిల్లీకి ఫాదుషహా దర్బారునకీజగత్సింహునివిజ్ఞాపనమును గొనిపోయి విన్నవించువారెవరు? ఎవరిమాటయైన నచ్చట వినువారెవరు? దర్బారునకుఁ బోయి జగత్సింహున కుపకారము సేయునిమిత్తము ముందంజవేసి వచ్చువారెవరు?

అప్రసన్నవదనుఁడును, సన్యాసివేషధారియు నగునొకపురుషుఁడవనతశిరస్కుఁడై మెల్లమెల్లగ నాకారాగారములోపలఁ బ్రవేశించెను. ఆతనిని జూచినతోడనే జగత్సింహుఁడాతని గుర్తించి భూమిపై కెఱగి వందనముచేసి “ఇదేమి! మీరిచటకెటువచ్చితిరి?” అనియడిగెను.

ఆయాగంతుకుఁడు మనకుఁ బరిచితుఁడైనయభిరామస్వామియే.

అభి—నాకిచ్చట చాలసేపు నిలిచియుండుట కధికారములేదు. అందుచే సర్వమును నీకు సంక్షేపముగా నెఱింగించెదను. నీకీదండన విధింపఁబడినవార్త నాకుఁ దెలిసినమరుచటిదినముననే మందారణదుర్గమును విడిచి వచ్చి యదిమొదలిచ్చటనే యున్నాఁడను.

జగ—మందారణదుర్గసమాచారము లేమైన మీకుఁ దెలిసినవా?

అభి—తెలిసినవి. అందఱును గుశలముగానున్నారు. [illegible] అందఱును విచారముతో నున్నారు. తిలోత్తమదుఃఖమునకు మితిలేదు.

జగ—మీరిచ్చటకువచ్చినపిదప మందారణదుర్గసమాచారము లేమైన వచ్చినవా?

అభి—వచ్చినవి. ఒకనెలక్రిందట నాశిష్యుఁడైనగజపతి యిక్కడకు వచ్చినాఁడు. ఆతనిచే విమల యొకయుత్తరమంపినది. ఆయుత్తరమువలన నటసందఱును శోకాకులచిత్తులై యున్నట్లు తెలియవచ్చినది. తిలోత్తమ జీవించియున్నదనియు నతికష్టముమీఁదఁ గాలమును గడపుచున్నదనియు నాప్రయత్నముచే నీవీచెఱనుండి విముక్తినొందుదువనునాశతో నామె ప్రాణములనునిలుపఁబెట్టుకొనుచున్నదనియు నాయుత్తరమువలనఁ దెలిసినది.

జగత్సింహు డధోవదనుఁడై యించుకసేపుయోచించి పిదప “మీరిన్నిదినములనుండి యిట నెందులకుంటిరి.?” అని యడిగెను.

అభి—నిన్నుఁ జూడవలయుననునాశచేతను నీవువిడివడుట కేదైన నుపాయము నాలోచింపవలయుననియు నుంటిని.

జగ—మీమొదటియాశ యెట్లుసఫలమైనది?

అభి—కారాగారరక్షకునకు విశేషబహుమానముచేసి వశముచేసికొని కొంచెముసేపుమాత్రము నిన్నుఁ జూచుటకాతనియనుమతినిబడసితిని.

జగ—మీరెండవప్రయత్నము సఫలమగునని తోఁచుటలేదు. మీరావిషయమున వ్యర్థముగా శ్రమపడనభిలషింపుచున్నారు.

అభిరామస్వామి తనజోలెనుండి యొకకాగితమునుదీసి “నిరాశపొందవలదు. నిజముగా నారెండవయాశయు సఫలముకాఁగలదు. ఈకాగితముపైఁ జేవ్రాలుంచుము. నేను లేఖినిని సిరాను దెచ్చితిని. ఫాదుషహా దర్బారునందు నాప్రయత్నము నిష్ఫలముకానేరదు” అనియెను.

జగ—అచటప్రయత్నముచేసినచో మనయాశ సఫలీకృతముకాఁగలదనుమాటనిజమే. కాని యాకార్యమెవరివలననిర్వహింపఁ

బడును? మీ రెవరిసాహాయ్యమును బడసితిరి?

అభి — ఎవరికార్యమును చేకొనియుండిరో, ఎవరియుత్సాహప్రయత్నములచే నేనిప్పుడీకార్యమును చేయుచుంటినో, ఎవరియర్థవ్యయమువలనను సత్యాసక్తివలనను మనకార్యములన్నియు నెరవేర్పఁబడుచుండెనో, ఆవ్యక్తియే సమస్తమును నెరవేర్చునని నాకు నమ్మకమున్నది.

జగ — ఆవ్యక్తి యెవరు ?

అభి — నవాబునందిని — అయేషా.

జగత్సింహుఁ డాశ్చర్యముతో "అయేషాయా! ఆమె సాహాయ్యమును మీ రెట్లుబడయఁగలిగితిరి?" అని యడిగెను.

అభి — నేను బడయలేదు. ఆమె నిన్ను చెఱసాలనుండి విడిపించుటకై ప్రాణాంతప్రయత్నములను జేయుచున్నది. ఆమెయే యిప్పుడు నాకధికారిణియైయున్నది. ఆమె యిప్పుడు పాట్నానగరమునందున్నది. నీవిజ్ఞాపనమునుదీసికొని యామె స్వయముగా డిల్లికేగును. అచ్చట సర్వమును చక్కఁజేసికొనివచ్చును. నీవిజ్ఞాపన మర్పించుటతోడనే నిన్ని చెఱసాలనుండి విముక్తిచేయుట కాజ్ఞకాఁగలదు. అందులకు సందేహము లేదు.

జగత్సింహుఁడు తనలో " అయేషా! చిరహితైషిణివైన, యోయయేషా! నీశ్రమ నిశ్చయముగా సఫలముకాఁగలదు. కృతఘ్నుఁడైనయీనరాధమునికొఱ కిచ్చటకువచ్చి తీవ్రక్లేశములననుభవించుచున్నావు. ఈఋణమును జన్మజన్మాంతరములయందైనను నేను దీర్పఁజాలను." అని యనుకొని ప్రకాశముగా " స్వామీ! అయేషాసందర్శనముసేయుటకీనిర్భాగ్యున కేయుపాయమును లేదా?" అని యడిగెను.

అభి — ఉపాయమున్నను నవాబునందిని నిన్నుఁ జూచుట కిష్టపడుటలేదు. పరస్పరసందర్శన మిరువురకును క్లేశకారణమని యామె దృఢాభిప్రాయము. నీనిమిత్తము ప్రాణములను విడుచుటకుఁగూడ నామె సిద్ధముగానున్నది. కాని, నిన్నుఁ జూచుటకుమాత్ర మామె కించుకంతయు నిష్టములేదు. తక్కినమాటలను సమయాంతరమునఁ దెలిపెదను. ఆలస్యముచేయకుండ నీవీకాగితముపైఁ జేవ్రాలుంచుము.

స్వామి తెచ్చిన లేఖినితో నాతఁడా కాగితముపై వ్రాలుచేసెను. స్వామియు నాకాగితమును బుచ్చుకొని నలఁగిపోకుండ జోలెయందు పెట్టుకొనియెను.

కారా — సన్యాసిగారూ ! చాలసేపైనది. ఇంతసేపటినుండుటకు మనము మొదట మాటాడుకొనియుండలేదు.

అభి — పోయెదను. యువరాజా ! నాకు సెలవిమ్ము. భగవంతునికృపచే శీఘ్రముగనే శుభసమాచారమును దీసికొని మరల నిన్నుఁ జూడగలుగుదునను ధైర్యముతో నున్నాఁడను.

జగత్సింహుఁడు వందనముచేసెను. సన్యాసి వెడలిపోయెను.

రెండవ ప్రకరణము.

మానసింహమహారాజు సైన్యసమేతుఁడై శ్రీక్షేత్రమునుండి పాట్నానగరమునకుఁ బోయి యట నియమితకర్తవ్యకార్యములయందు నివిష్టచిత్తుఁడయ్యెను. మహారాజుతోఁగూడ శ్రీక్షేత్ర

యాత్రకుఁ బోయినవారందఱును దిరిగివచ్చిరి. ఇంకొకవ్యక్తికూడ నధికముగా వారితో వచ్చియుండెను. ఆవ్యక్తి మహారాజునాదరమునకును స్నేహమునకును బాత్రమైనరాజలక్ష్మి.

మహారాజు వెనుదిరిగివచ్చుటయేమో నిజమే. కాని, యాతనిచిత్తప్రసన్నతమాత్రము మొరిస్నానసముద్రమునందు విడిచిపెట్టఁబడినది. దానికేమికారణమో చెప్పుటకు వీలులేదు. ఒకవేళ నాతఁడాప్రసన్నతను జగన్నాథస్వామిపాదసమీపమున విడిచిపెట్టి వచ్చియుండవచ్చును.

మొగలులకును పఠానులకును జరిగినసంధిసంబంధముచే మానసింహుఁడు కొన్నిదినములవఱకును నిశ్చింతుఁడై యుండెనుగాదా! ఆసంధిబంధము శీఘ్రకాలములోనే భంగమైపోవునను విషయమునం దాతనికిసుమంతయు సందియములేదు. కాని, యది యెవరిదోషము? అస్మాన్‌ఖాన్ మానసింహులిరువురిలో సంధిభగ్నము సేయుటకు కారకులెవరు? దానికిపఠానులే కారకులనుటకు సందేహములేదు. పఠానులు మిగులనుద్ధతులు. అస్థిరచిత్తులు. అందుచే వారిసంధిబంధమునకు లోఁబడియుండఁజాలరని సులభముగాఁ దెలిసికొనవచ్చును. విశేషించి యస్మాన్‌ఖాన్ ధైర్యసాహసములం దసదృశుఁడు. అట్లే వీరత్వమునందును దృఢత్వమునందును నందఱకాశ్చర్యమును బుట్టించుచుండువాఁడు. అట్టివానియధికారముననున్నసైనికులొకేవిధముగ సంతుష్టులై యుండఁజాలరా? మానసింహాదులే—అనఁగా మొగలాయిపక్షమువారే సంధినియమముల నుల్లంఘించి కళంకమును దెచ్చిపెట్టికొనిరనుమాట నిజము. అందుచేఁ దప్పున్నను, లేకపోయినను సంధిని తృణీకరించినవిషయమునఁ బఠానులే యపరాధులని చరిత్రములయందేమేమో వ్రాయఁబడినది.

అయిననీసందర్భమున నొకవిషయముమాత్రము బాగుగా జ్ఞప్తియందుంచుకొనవలసియున్నది. మానసింహుఁ డుద్ధతస్వభావముతో నస్మాన్‌ఖానునకు వ్రాసినయుత్తరమునందు "నీవు నీరాజ్యపుటెల్లకడకువచ్చి నాయాగమనమును నిరీక్షించుచు నన్నెదురుకొనవలయు" నని వ్రాయుట యుక్తమేనా? పూరిక్షేత్రమున తనదర్శనమునకు వచ్చినప్పు డస్మాన్‌ఖానునితోఁ దృణీకారభావమున మాటాడఁదొడంగుట మానసింహునకుచితమేనా? మానసింహుఁ డీరీతిప్రశ్నలనుగూర్చి తనహృదయమున మాటిమాటికి యోచనలఁ జేయనారంభించెను. అందుచే నాతనిహృదయము ప్రసన్నమై యుండలేదు.

మానసింహుఁడు కుమారజగత్సింహునకు యావజ్జీవకారాగారవాసశిక్ష విధించియుండెను. వీరపురుషున కుచితమగురీతి నాతఁడు కార్యమునేమో చేసివైచెను. దానికి సందేహములేదు. ఆతని యానిష్పాక్షికకార్యానుష్ఠానమునకు సమస్తసైన్యాధిపతులు, సైనికులు, నాయకులు, సేవకులు, నందఱును నాశ్చర్యపడిరి. వారిసమక్షమున నాతనికర్తవ్యపరాయణతయు, గౌరవమును మిక్కిలియభివృద్ధిఁ జెందినవి. అక్బరుపాదుషహాసైతము వీరోచితమైనయాకృత్యమును జూచి హృదయమునందు మానసింహునిగూర్చి మిక్కిలి మెచ్చుకొనియెను. జరిగినదంతయు నుత్తమమేయగును. కాని, యందువలన నాతని హృదయము ప్రసన్నతవహించినదా? యౌవనవయోధర్మముచేఁ బ్రకృతికి వశమైపోయినప్పుడు జరిగినయపరాధములకై యోగ్యుఁడైనవీరపుత్రునకు యావజ్జీవకారాగారవాసశిక్ష విధించుట తండ్రి కుచితమైనకార్యమేనా? అత్యంతక్రూరతమమైనయాయాజ్ఞను చేసినప్పటినుండియు మానసింహునిహృదయమునకు స్తిమితభావము

లేదు. కాని తనహృదయాందోళనము నాతఁడు మాటలచేఁగాని పరివర్తనచేఁగాని వ్యక్తపడనిచ్చుటలేదు. ఒకనాఁడు మహారాజ్ఞి ఊర్మిళాదేవి సాహసించి సాశ్రునయనయై మహారాజుకడ జగత్సింహునిపక్షమున క్షమాపణమును వేఁడుకొనియెను. మహారాజందువలన సంతుష్టచిత్తుఁడు కాలేదు. అందుచే నాఁటనుండియు జగత్సింహునిప్రస్తావన మడఁగిపోయెను.

కొన్నిదినములకుఁబూర్వము పూనానగరమునందు, అస్మాన్‌ఖాను జగత్సింహునిప్రస్తావనను దెచ్చెను. అత్యంతోదారస్వభావముతో నస్మాన్‌ఖాను జగత్సింహుఁ డన్నివిషయములయందుఁగాకపోయిన నొక్కవిషయమునమాత్రము నిర్దోషియని స్పష్టముగా వాక్రుచ్చి సమర్థించియుండెను. జగత్సింహుఁడు బుద్ధిపూర్వకముగఁ గాకపోయినను, విధివశముచేఁ బ్రణయవిషయమున నస్మాన్‌ఖానునకుఁ బ్రతిద్వందియైయుండెను. అట్టిశత్రుఁడైనను జగత్సింహుని నిర్దోషిత్వమును బ్రకటించుటకై శ్రమపడివచ్చిన యస్మాన్‌ఖాను గొప్పపరాకాష్ఠగలవాఁడని తోఁచుచున్నది. ఆవిషయమున నస్మాన్‌ఖానొకగొప్పమహానుభావుఁడని మానసింహుఁడు గ్రహించెను.

నవాబుకన్యయందలి ప్రణయవిషయమున జగత్సింహుఁ డెట్లునిరపరాధియో యట్లే తక్కినవిషయములయందుఁగూడ నాతఁడు నిరపరాధియైయుండుట యసంభవముగానేరదు. జగత్సింహునాకస్మికముగాఁ బట్టి బంధించి కారాగారమునఁ ద్రోసివేసిరి. సందర్భములన్నిటిని రుజువుచేసి తననిర్దోషతను స్థాపించుకొనుటకు జగత్సింహున కవకాశమీయలేదు. ఆతఁడు దోషియని నిర్ధారణసేయఁబడినరాజకీయవిషయములనుగూర్చి యవకాశమిచ్చి విచారణజరిపినను బోగుగ నుండును. అందులకు నవకాశమీయలేదు. విచారణయును లేదు.

ఒక్కతప్పుమాత్రము సహింపవీలులేనిది. క్షమింపనర్హము గానిది. జగత్సింహుఁడు తండ్రికిఁదెలియకుండ వీరేంద్రసింహునితనయను బరిణయమాడెను. ఆకార్యమతిగర్హితమైన దైనను దానికి యావజ్జీవకారాగారవాసశిక్షమాత్రముచితమైనదికాదు. ఇట్లుయోచించుకొనుచుండ మానసింహునకు తన యౌవనప్రారంభకాలమున జరిగినయొకవిషయము జ్ఞప్తికివచ్చెను. తోడనే యాతఁడించుకలజ్జపడియెను.

విచారముచే నస్వస్థహృదయుఁడైన మానసింహుఁ డూర్మిళాదేవిమందిరమున కేగెను. ద్వారముకడ కేగునప్పటికూర్మిళయుఁ జిఱునగవుతోఁగూడినవదనముతో నాతని కెదురేగిదర్శనమొసంగెను.

మాన—మహారాజ్ఞీ! ఒంటరిగఁ గూర్చుంటివేమి? నీరాజలక్ష్మియేది?

ఊ—నారాజలక్ష్మియా? అట్లయినచో రాజలక్ష్మికిని మీకును నేమియు సంబంధములేదా?

మాన—అట్లుచెప్పరాదు. రాజలక్ష్మి కేవలము నాయాదరమునకుఁ బాత్రురాలు. నేనామెను చాలప్రీతితోగారవించుచుందును. ఏది రాజలక్ష్మి?

మహారాజు మంచముపైఁగూర్చుండి పిదప పండుకొనియెను.

ఊ—మీరు వచ్చితిరని యెఱింగి కాలుచేతులును ముఖమును గడిగికొనుటకై చల్లనినీటిని తీసికొనిరావలయునని వెళ్లినది. నీరు సరిగాలేకపోయినచో మీరాగ్రహపడెదరు.

మా—ఔను. నిజము. సేవకురాండ్రు నీటియందు గులాబియత్తరువును కర్పూరమునుజేర్చి మిగులఁగటువుగాఁ జేసి తీసికొని వచ్చెదరు. ఆనీటిని నోటఁబోసికొననెవరికిసాధ్యము? రాజలక్ష్మి

యట్లుచేయదు. అన్నియును చక్కఁగాఁజేయుచుండును. మనఃపూర్వకమైనభక్తితో నామె నాసేవను చేయుచుండును. నేనాబిడ్డను మిగులప్రీతితోఁ జూచుచున్నాను.

మహారాజు తుదిమాటముగియకుండఁగనే రాజలక్ష్మి నీటినితీసికొని లోపలకువచ్చెను. మానసింహునియావాక్య మామెచెవినిబడియెను. తనసంబంధమైనప్రస్తావన జరుగుచున్నదని గ్రహించెను. లజ్జయు నానందమును జేరుటచే నామెముఖము విశేషకాంతిని దాల్చెను.

ఊ—ఏలిక రాజలక్ష్మిని ప్రీతితోఁ జూచుచున్నారు. అది యామెయదృష్టమే యగును. కాని, నేనేమిచేయవలయునో యది నాకు గోచరించుటలేదు. మహారాజునకుఁ జాలసంతాపమున్నది. వారందఱును నన్ను తల్లివలెనే భక్తితోఁ జూచుచున్నారు. కాని, రాజలక్ష్మి నన్ను "అమ్మా!" యనిపిలుచుచుండును. ఆమెప్రేమాస్పదములగుభక్తిశ్రద్ధలనుజూచి నేనామె నౌరసతనయగా భావించుకొనుచున్నాను. ఇట్టితల్లిగానుండుసుఖమును నేనిదివఱకెన్నఁడు ననుభవించియుండలేదు.

ఇట్లుచెప్పునప్పు డామహారాజ్ఞినేత్రములు జలధారాకులములయ్యెను. కంఠస్వరము సంక్షుబ్ధమయ్యెను.

మాన—రాజలక్ష్మి నిశ్చయముగా మిగులస్నేహపాత్రురాలు. నీవామెను నీయంతఃపురమునందలిపరివారములో నొకతెనుగాఁ జేర్చుకొనుటుచితము. నేనావిషయమున నిప్పుడేయేర్పాటుచేసెదను.

ఊ—అదియెట్లగును? మహారాజా!

మాన—రాజలక్ష్మితలిదండ్రుల కామెను మనయొద్దనుంచు నట్లుత్తరవులనొసంగెదను.

ఊ—రాజలక్ష్మిసంబంధులెవరును నీవిషయమునుగూర్చి యాక్షేపింపరని నాయభిప్రాయము.

మాన—అట్లయినచో నీకళవళమునకుఁ గారణమేమి?

ఊ—రాజలక్ష్మిని మనయొద్దనుంచుకొనుట మనకెంతయావశ్యకమో, ఆమెసౌఖ్యమునుగూర్చి యోచించుటయు మనకంతయావశ్యకమే. రాజలక్ష్మి రూపమునందును, గుణమునందును, నసదృశురాలేకాని యొక్కవిషయమునందుమాత్ర మామె దురదృష్టవంతురాలు. ఆమెభర్త యామెను గ్రహింపఁడు.

మాన—ఏల?

ఊ—భర్త మొట్టమొదట నెంతోయాదరముతో నామెను బరిణయమైనాఁడు. ఎంతోమమతతో నామెను జేఁబట్టినాఁడు. కాని, యిప్పుడామె నీచవంశసంజాతయనుకారణముచే గ్రహించుటకయోగ్యయని చెప్పుచున్నాఁడు.

మాన—ఏమి? వంశసంబంధమైనదోష మేమైన నున్నదియాయేమి?

ఊ—నేనెఱిఁగియున్నంతవఱకంతటిదోషమేమియు నున్నట్లు కాన్పింపదు. ఒకవేళ దోషమున్నను నాబిడ్డచేసినయపరాధమేమున్నది? రాజలక్ష్మి సాక్షాల్లక్ష్మీస్వరూపయనుటకు సందియములేదు: వంశదోషముమాటఁబట్టుకొని గుణవతియైనభార్యను విడనాడుట భర్తకు న్యాయమేనా?

మాన—నిజముగా భర్తయట్లుచెప్పి విడనాడుట మిగులగర్హింపఁదగినకార్యము. కేవలమధర్మము. ఏకారణముచేతను నట్టిగుణవతియైనభార్యను కష్టపెట్టుట భర్తకుఁగాని యాతనిస్వజనులకుఁగాని యుచితముకాదు. రాజలక్ష్మిభర్తయెవరు? ఏమిపనిచేయుచున్నాఁడు?

ఊ:—మీపరిపాలనమునందు మీ కధీనుఁడైన యొకసైనికుఁడుగా నున్నాఁడు. ఆర్యపుత్రు లనుగ్రహించినచో రాజలక్ష్మికష్టములు దూరమైపోవును.

మాన—నాకధీనుఁడైన సైనికుఁడేనా? అట్లయినచో నందులకుఁ దగినయేర్పాటులనుగావించెదను. ఆమెభర్తను నాతెనియాత్మీయబంధువుల నొప్పించి యామెనాదరముతో గ్రహించుటకుఁ దగిన యేర్పాటులుచేసెదను. అది నిశ్చయమని నమ్ముము. నీవావిషయమున నిశ్చింతవైయుండవచ్చును. కాని యందువలన మన కేమిజరగును? రాజలక్ష్మిభర్త యామెనుగ్రహించినచో భర్తతోడ నామెయుఁ బోవునుగదా! నీసమీపమున నామె యుండుటెట్లు? నీవామెకుఁ దల్లివైనందునఁగలుగుసౌఖ్యములన్నియు నంతటితోఁ దుదముట్టునుగదా!

ఊ:—మహారాజా! అదేమి? మీయనుగ్రహముచే నన్నియును సుఖమయములేయగును. ఆసైనికుఁడు మీసమీపముననే యుండును. ఈబిడ్డయు మనయొద్దనేయుండును. ఆమెముఖమున హాసముపొంగిపొరలుటను నేనుచూచుచుందును. ఆమె సుఖమున నా సుఖమున్నది. పగలంతయు రాజలక్ష్మి మహారాజుసేవయందుండును. అప్పుడు నాసంతోషమునకు మితియుండదు. మహారాజా! మీరు పరమధార్మికులు. న్యాయశీలురు. ధర్మపరాయణులు. దయయుంచి రాజలక్ష్మిదుఃఖములను దూరముచేయరా? మీచరణములనాశ్రయించియున్న యీదీనురాలిప్రార్థనమును జెవియిచ్చి యాలకింపరా?

మహారాజ్ఞినేత్రములనుండి బాష్పములు ప్రవహించుచుండెను. మానసింహుఁ డత్యంతాదరభావముతో నామెహస్తమునుబట్టుకొని యిట్లు చెప్పఁదొడంగెను. "మహారాజ్ఞీ! నేను నిశ్చయము

గా నీమనోరథము నీడేర్చెదను. దానికే యాక్షేపణమును ప్రతివాదమును జెప్పను. నీయిష్టానుసారముగా రాజలక్ష్మిని సుఖవతినిగాఁ జేయుట కెట్టికార్యమైనను జేయరానిదిగాఁ దలంపను. అందుచే సరివారిలోఁ గాని సాధారణులతోఁగాని నేను హీనుఁడనుగాఁ బరిగణింపఁబడుట తటస్థించినను, జనసమాజమునుండి బహిష్కరింపఁబడుట సంభవించినను నేనావిషయమున వెనుదీయను.

పిదప మహారాజ్ఞి చీరనుసవరించుకొని మానసింహునిచరణములనుబట్టుకొని "మహాప్రభూ! అట్లయినచోఁ దిలోత్తమను మీకోడలినిగా గ్రహించి మీప్రతిజ్ఞను గాపాడవలయును" అని వేఁడుకొనియెను.

తత్క్షణమే రాజలక్ష్మియు నశ్రులోచనయై వచ్చి మహారాజుపాదములపై శిరసునిడి యశ్రువర్షమును గురియింపఁదొడంగెను.

మానసింహుఁ డాశ్చర్యముతో "నాకుఁగోడలా? అదేమిమాటయూర్మిళా!" అనియెను.

ఊర్మిళ చేతులుముకుళించుకొని "ప్రభూ! ఔను. రాజలక్ష్మి జగత్సింహునకు వివాహితయైనధర్మపత్ని" అనియెను.

మాన—అట్లయినచో రాజలక్ష్మి వీరేంద్రసింహునితనయయా? ఓహోహో! ఈమెపేరు తిలోత్తమయా?

ఊ:—ఈరాజకులవధువు పేరు తిలోత్తమయే.

మానసింహుఁడు చాలసేపుతలవాల్చుకొని చింతించి పిదప నిట్లనియెను. "ప్రియా! వినుము. నీదీనప్రార్థనమును నేను నిరాకరింపను. నేనాడినమాట నసత్యముచేయను. తిలోత్తమ నాకుఁ గోడలగుటకు సర్వవిధముల యోగ్యురాలు. దానికిసుమంతయు సందియములేదు. నేనామెను సమాదరభావముతో గ్రహించెదను. ఇది

మొదలు తిలోత్తమకు రాజమహిషికివలెనే యుచితమర్యాదలన్నియు సరిగా జరుగునట్లేర్పాటుచేసెదను. ఇఁకముందామె నిత్యమును నీతోనుండఁగలదు."

తిలోత్తమయుఁ గన్నీళ్లనుతుడిచికొని గద్గదకంఠయై మానసింహునిపాదధూళిని గ్రహించి శిరసుధరించుకొని దూరముగాఁబోయి ముఖమును చీరచెఱఁగుచే మూసికొని యేడువఁదొడఁగెను. ఊర్మిళయు మహారాజుచరణసాన్నిధ్యమునుండి దూరముగావచ్చి యాతనికిఁ బ్రణామముచేసి "ఈదాసి చిరకాలమునుండియు మహారాజు కరుణాలాభముచేఁ జరితార్థయగుచున్నది. ఇప్పుడు చూపినయీయనుగ్రహ మీదాసిజీవనాంతమువఱకును మఱచిపోవదు. ఇదిచిరస్మరణీయమైనకార్యము" అని విన్నవించెను.

మాన—అమ్మా! రాజలక్ష్మీ! నీవిప్పుడు నిజముగా నాకుఁ దల్లివి. మాతృకార్యమును జేయుము. నాకాఁకలివేయుచున్నది. అమ్మా! భోజనమునుసిద్ధపరుపుము.

తిలోత్తమయు నాతనిభోజనవిషయమునఁదగినయేర్పాట్లను జేయుటకు వెడలిపోయెను.

మూఁడవప్రకరణము.

పాట్నానగరమునకువచ్చినకొన్నిదినములకుఁ బిదప మహారాజు పాట్నానగరమందొకధనికుఁడగుపఠానునిగృహమున నతిథిభావముతో నవాబుకటుల్ఖానునితనయయగునయేషా వచ్చియున్నదను సమాచారమును గూఢచారులమూలమునఁ దెలిసికొనియెను. మానసింహుఁడా సమాచారమునుగూర్చి యనేకవిధముల నాలోచింపఁదొడంగెను. కాని, యందుమూలమున నేమేనియాపద సంభవింపనున్నదనిగాని, తాను ముందుగ మేల్కొని చేయవలసినకార్యములున్నవనిగాని యాతనికిఁ దోఁచలేదు. ఒరిస్సాదేశపుపఠానులకును మొగలులకును సంధిసంబంధములున్నవి. అందుచేఁబఠానులు సామాన్యులుగాని, గొప్పవారుగాని, మొగలాయీలరాజ్యములోనికి వచ్చుచుఁ బోవుచు నుండవచ్చును. అందులకాక్షేపణ మేమియు లేదు. కాని నవాబునందిని, సుబేదారునకు సమాచార మెవరిచేనైన నందఁజేసినచో యథారీతిగ నామె నెదుర్కొని యామెకుఁ దగినబిడారములు మున్నగునవి సిద్ధముచేసి కుశలవార్త నరసి యామెపటకుటీరములోపలకుఁ గావలసినవాని నన్నిఁటిని కూడఁబెట్టి పంపుట మానసింహునకావశ్యకమై యుండును. కాని యామె యాభావముతో రాకపోవుటచే నాసంబంధమున మానసింహుఁడు చేయవలసినదేమియు లేకపోయెను.

పఠానులనేకులుపాట్నానగరమునఁ దమతమకార్యములకొఱకు నివసించియుండిరి. అనేకు లున్నతస్థితియందుండుటయేగాక వారిలోఁ జాలమంది మిగుల సంభ్రమశాలురై యుండిరి. భారతవర్షమునందు మొగలులకును పఠానులకును గలవివాదము చాలదినములకుఁ బూర్వమే ముగిసిపోయినది. ఢిల్లీసింహాసన మిబ్రహింలోడీతోఁ బఠానులచేతినుండి వీడిపోయినది. దావూదుఖాను బంగాళాదేశపు సింహాసనమును బోఁగొట్టుకొని యొరిస్సాదేశమునకుఁ బలాయనుఁడయ్యెను. ఒరిస్సాదేశమునఁ బఠానులు స్వాధీనతకై యిప్పుడును యుద్ధములలో మగ్నులై యున్నవారు. కాని, బంగాళాదేశపుఁబఠానులనేకదినములనుండి తమయప్రతిమానవిధేయనియతి కధీనులై

మొగలాయీలప్రజలై యుండిరి. బంగాళాదేశమందలి పఠానులు మనస్సునందు లేకపోయినను పైకసంతోషాగ్నిని బయల్పడనీక యడఁచుకొని జీవయాత్రను గడపుకొనుచుండిరి. అందుచే నయేషా రహస్యాగమనమును, పఠానునిగృహనివాసమును మానసింహునిసందేహమున కవకాశమును గల్గింపలేదు.

ఒకవారమైనపిదప భయానకమైనయొకవార్త మానసింహుని చెవులఁ బడియెను. దానితో నాతనిశాంతియంతయు ధ్వంసమైపోయెను. నవాబస్మాన్‌ఖానును సులేమాన్‌ఖానును వచ్చి పూరినగరమును ముట్టడించినారనియు, రామచంద్రమహారాజు పలాయనుఁడై నాఁడనియు నాతనికి వార్తవచ్చెను.

ఆవార్త నిజమైనది. అస్మాన్‌ఖాను సంధివిషయమున మొదటనుండియు నసంతుష్టచిత్తుఁడై యున్నాఁడని మనమెఱుంగుదుము. మానసింహునివ్యవహారమునెడల నాతఁ డత్యంతవిరక్తుఁడై యున్నాఁడనికూడ మనమెఱింగియున్నాము. ఆతని సోదరుఁడగు సులేమానుఖా నావృత్తాంతములనన్నిఁటిని విని యుత్తేజితుఁడై సంధిబంధములను ద్రెంపివేయుట కంగీకరించెను. మానసింహుఁడు వెడలిపోయినకొన్నిదినములలోపలనే వారిరువురును పూరిపట్టణమును ముట్టడించిరి.

అస్మాన్‌ఖానునియుద్ధతభావము మానసింహునకుఁ జాలవిరక్తిని గల్గించెను. ఆతఁ డొక్కమారుగఁ బఠానులనందఱ నేలఁగలిపి ప్రపంచమునఁ బఠానుశబ్దము లేకుండఁ జేయవలయునని సంకల్పించుకొని తానే స్వయముగ నోరిస్సాపైకి యుద్ధమునకుఁ బోవలయునని నిశ్చయముచేసికొనియెను. సైన్యమునకును సేనాధిపతులకును సిద్ధముగానుండవలయునని యుత్తరువులఁ జేసెను.

పఠానుల నందు విశేషించి యస్మాన్‌ఖానునిజయించి మర్త్రడితునిగాఁ జేయుట కొక్కయుపాయమున్నది. అయేషా యాతని యంతఃపురమునం దంతయా[illegible]భావముతో నుండకపోయినను నస్మాన్‌ఖానునకామె యత్యంతము ప్రణయభాజనమై యుండెను. అందుచే నామెనవరోధించిరేని యస్మాన్‌ఖానునకుఁ గాతర మధికమగును. అప్పు డాతనిని యుద్ధమున సర్వనాశనము సేయవచ్చును. ఆతనిని సులభముగాఁ గడతేర్చుటకు సుకరముగనున్నయీయుపాయమును విడిచిపెట్టుటకు మానసింహున కిష్టములేకపోయెను.

అయేషా ప్రచ్ఛన్నభావముతోఁ దాజఖానునువానియింట వాసముసేయుచుండెను. తాజఖాను, కటుల్‌ఖానునికాశ్మీరబేగమునకు సమీపబంధువుఁడు. ఆసంబంధముచేఁ దాజఖానును నాతనిభార్యయు నప్పుడప్పుడు కటుల్‌ఖానునిమందిరమునకుఁ బోయివచ్చుచుండెడివారు. అందుచే వారియం దయేషా మిగుల గౌరవమును నభిమానమును, బంధుభావమును గలిగియుండెను. ఆకారణముచేఁ దాజఖానునిభార్య యయేషాను తనయింటికి రమ్మని పిలుచు వేఁడుకొనుచుండెను. చాలకాలమున కిప్పు డాకస్మికముగ నయేషా యామెకుత్తరమును వ్రాసి పాట్నానగరమునకు వచ్చెను. తాజఖానుఁడు నాతనిభార్యయు నామె నత్యంతగౌరవముతోఁ జూచుచుండిరి. అయేషాయును నచ్చట మిగుల నానందముతోఁ గాలమును గడపుచుండెను.

సాయంకాలమైనపిదప మొగలాయిసైనికులువచ్చి తాజఖానునిగృహమును ముట్టడించిరి. తాజఖా నేసంగతియు నెఱుఁగఁడు. అందుచే నాతఁడానిగ్రహమునకుఁ గారణమునుగూర్చి తెలిసికొనఁ బ్రయత్నించెను. కాని, ముట్టడివేసినవారిలో నెవరును దానికిఁ గలకారణమును తెలుపఁజాలకపోయిరి. తాజఖాను మహారాజు దర్శన

ముచేసికొనుట కనుజ్ఞ వేఁడికొనియెను. ముట్టడివైచినవారందుల కంగీకరించిరి.

మఱునాఁడు ప్రాతఃకాలమున భటులచేఁ బరివేష్టితుఁడై తాజఖాను బంగాళాబీహారుదేశములకు సుబేదారయిన మానసింహుని కడకుఁ బోయెను. ఆతనిగృహమునందు నవాబుకటుల్ఖానునితనయ యున్నదనియు నామెను బట్టుకొనుటకై ముట్టడివేఁబడినదనియు నవాబునందినిని మొగలాయీల కప్పగించినచో ముట్టడిమానివేయఁబడుననియు తాజఖానున కెఱిఁగించిరి. ఆప్రస్తావనము కేవల మసంగతముగానున్నదని తాజఖాను తనహృదయమున ననుకొని తాను వర్తకముచేసికొనువాఁడననియు ననేకులు తనయింటికెప్పుడును వచ్చుచుఁ బోవుచుందురనియు నది నిలిచిపోయినచోఁ దనకును నితరులకును విశేషధననష్టము సంభవించుననియు మహారాజునకు విన్నవించుకొనియెను. మానసింహుఁ డయేషా నొప్పింపకపోయినచో నేమాటలను విననొల్లననియు,అయేషా కేవిధమగునమర్యాదయును జరుగదనియు నామెస్థితికిఁ దగినమర్యాదలతో నంతఃపురమున నుంచెదననియు తాజఖానునకు తెలియఁజేసెను. తాజఖాను "నాప్రాణముల నెవరైనఁ గైకొనినను సరియే, కాని, యింటికివచ్చినయామెను విడువనొల్ల" నని విన్నవించెను. అందుచే నాతఁడు భటులతోఁగూడ మరల నింటికిఁ దీసికొనిపోఁబడియెను.

అయేషా కీసమాచారములన్నియుఁ దెలియవచ్చెను. ఆమె తాజఖానునికడ కేగి తనకు మానసింహునిఁజూడవలసియున్నదని చెప్పెను. చూచుటకుఁ గాలమును స్థలము నేర్పడియెను. యథాసమయమున నిరువురుపరిచారికలు తాజఖానునిసమేతముగా భటులచేఁ బరివేష్టితమైనశిబిక నిర్దిష్టస్థలమునకుఁ బోయెను. నిర్భీకహృదయయై

యసంకుచితభావముతో నయేషా మానసింహున కెదురుగవచ్చి నిలుచుండెను.

సజీవదేవీమూర్తియే గౌరవముతోఁ దనశోభామహిమలను ప్రసరింపఁజేయుచు ముందునకువచ్చియున్నదని మానసింహునకుఁ దోఁచెను. ఆమెసమీపమునకువచ్చినతోడనే మానసింహుఁడు "అమ్మా! నీవునాతనయవు. నేను రాజనీతిప్రయోజనార్థము నీకుఁ గష్టములను గలుగఁజేయవలసివచ్చినది. నీవు నాతనయవని భావించుచున్నాఁడను. అందుచే నీవు చెప్పవలసినదానిని నిస్సంకోచభావముతోఁ జెప్పవచ్చును." అనియెను.

అ—తండ్రీ! మీరు నన్నవరోధించుటకు నిశ్చయించినట్లున్నది. తండ్రియవరోధమునందు (అంతఃపురమునందు) తనయ స్వల్పకాలము వాసముసేయుట యసంగతముకాదు. నేను సంతుష్టచిత్తనై మీయంతఃపురమున నివసించియుండెదను. ఆసంబంధమున నేను చెప్పవలసిన దేమియును లేదు.

మా—నీవు చెప్పవలసిన దేమియును లేదు. కాని నేను వినవలసినది చాలఁగనున్నది. నీవునాప్రశ్నలకు నిజమైనయుత్తరముల నొసంగితివేని నేను సుఖినయ్యెదను.

అ—అయేషాజీవితమునందు దాచియుంచఁదగినఘటనములేవియు లేవు. ఆకారణమున నసత్యములను నుడువుట కించుకంతయు నావశ్యకము లేదు. మీరు వినవలసినసంగతుల నడుగవచ్చును.

మా—నీవు నీయాత్మీయులనువీడి యొరిస్సానుండి పాట్నానగరమున కేలవచ్చితివి?

అ—(కొంచెముయోచించి) నిజమునే జెప్పెదను. మీకొమరుఁడైనజగత్సింహుని చెఱనుండివిడిపింపవలయునను నభిప్రాయము

తో నీటకు వచ్చితిని.

మానసింహుఁడు తనపుత్త్రికారాగారవిముక్తికై యించుక వ్యాకులపడుచుండెను. పైకి వెల్లడిచేయకపోయినను హృదయమునం దందుల కుపాయములను వెదకుచుండెను. ఇప్పుడందులకు సహజమైనసదుపాయము దొరకినదని మనస్సునందు సంతుష్టుఁడయ్యెను.

మా—నీవందుల కేయుపాయముల నవలంబించుచున్నావు?

అ—యువరాజుకడనుండి పాదుషాకు విజ్ఞాపనపత్త్రికను పంపించుట—

మా—నేను సుబేదారుఁడను. నాకుఁ దెలియకుండ పాదుషాకు విజ్ఞాపనము పంపుటకుఁ బ్రయత్నమేల చేసితివి?

అ—మీవలన నీవిషయమున నేయుపకారమును జరుగదు. మీరు స్వయముగా బహిరంగమైనసభలోఁ గూర్చుండి యపరాధియ నిశ్చయించి, యువరాజునకు దండవిధానమును జేసియేయున్నారు. ఆమొదటియాజ్ఞకు విరోధముగాఁ జేయుటకు మీకిప్పుడిష్టముండదు. ఒకవేళ నిష్టపడినచో సర్వత్ర సమాదృతమై విఖ్యాతినొందినమీనామ మత్యంతపరిహాసమునకు గుఱియైపోవును. మహారాజుగారి మర్యాదను గ్రహించి రాజపుత్త్రునియావేదనపత్త్రమును నాతనిజనకునియొద్ద సమర్పింపక తండ్రికంటె నుచ్చపదస్థుఁడగుపాదుషాకడ కంపుటకు నిర్ధారణచేసితిని.

అయేషాయిచ్చిన ప్రత్యుత్తరమునకు మహారాజు పరితుష్టుఁడై "ఆవేదనపత్త్రము సిద్ధమగుటకవకాశము కావలదా?" అనియడిగెను.

అ—ఆవేదనపత్త్రము సిద్ధమై కుమారజగత్సింహునిచే వ్రాయఁబడి వెడలిపోయినది. అది యిప్పుడే ప్రయాగనుదాటి ముందునకుఁ బోయియుండవచ్చును.

మా—ఆకాగితము కారాబద్ధుఁడైయున్నజగత్సింహునిదొంగచే వ్రాయఁబడినదియా?

అ—లేదు. మహారాజా! దొంగచేవ్రాలుచేయుట కగత్యములేదు. కారాబద్ధుఁడైయున్నకుమారజగత్సింహుఁడు స్వయముగా సమస్తవిషయములను చదువుకొని చేవ్రాలుంచినాఁడు.

మా—కారాగారమునందున్నయాతనికడ కావిజ్ఞాపనపత్త్రమెట్లుపోయినది?

అ—ఆవిషయమున నాకుఁ గొంచెము కష్టముకలిగినది. అందుచే కారాగారాధ్యక్షునకు విశేషద్రవ్యమిచ్చి వశముచేసికొనవలసివచ్చినది.

మా—నీవు మిగుల బుద్ధిమంతురాలవుగను, కార్యకుశలినివిగను గన్పట్టుచున్నావు. కాని ముఖ్యవిషయమున నేమిచేసితివి? ఆవేదనపత్త్రము పాదుషాదర్బారునకుఁ బోవుటెట్లు? అదియేగొప్పసందేహము—ఆవిషయమున నేమైన నేర్పాట్లను గావించితివా?

అ—మహారాజా! ఆవిషయమునఁగూడఁ గావలసినన్నియేర్పాటులైనవి. విజ్ఞాపనపత్త్రము దర్బారునకుఁ జేరుటకును, చేరినవెంటనే పాదుషాచేతికందుటకును, నందినతోడనే యనుకూలమైనయుత్తరవులగుటకును దగినయేర్పాటులను గావించితిని. కార్యానుకూలమగుట కించుకంతయును సందేహములేదు.

మా—నీయుద్దేశమేమి? నీవాయసమసాహసకార్యము నిర్వహించుటకేల పూనుకొంటివి? దానినిగూర్చి తెలిసికొన నభిలాషపడుచున్నాఁడను.

అయేషా యవనతమస్తకయై యోచించుచుండెను. ప్రశ్నకుత్తరమీరాలేదు.

మా—నీకాప్రశ్నకొక్కమారుగ నుత్తరమీయుట కిష్టము లేనట్లు తోఁచుచున్నది. నేనావిషయమున నిన్ను మరలఁ బ్రశ్నింపను. నీవెప్పుడైనను జగత్సింహుని కారాగారమునందుఁ జూచియున్నావా ?

అ—లేదు.

మా—నీసమాచారము నెప్పుడైన నాతనికివర్తమానమంపితివా ?

అ—లేదు.

మా—నీప్రయత్నములచే జగత్సింహునకు విముక్తియైన పిదప నిజముగా నీవాతనినిజూడనొల్లవా?

అ—చూడను—

అయేషాపరిణయవిషయికవిద్యమానము లేమియు మానసింహునకుఁ దెలియకుండ లేదు. అయేషాయొసఁగినప్రత్యుత్తరములను వినినపిదప నాతఁ డాయనుపమాననారీరత్నము జగత్సింహుని యం దనురక్తయైయున్నదని తెలిసికొనియెను. ఇంతేగాక జగత్సింహుఁడు తనహృదయమున నయేషాయెడ తదనురూపమైనయనురాగమును గలిగియుండ లేదనియు, నందుచేతనే యామె యంతవఱకును జగత్సింహునిఁ జూచియుండ లేదనియు, నికముందును జూడనిష్టపడుట లేదనియు నందులకాయబల నితాంతమనఃపీడితయైయున్నదనియుఁ గూడ మానసింహుఁడు స్పష్టముగాఁ దెలిసికొనియెను. తనయునకుఁ గారాగారవిముక్తియైనపిదప నానారీరత్నముయొక్క మనఃక్లేశమును బారఁదోలుటకై శక్తివంచనములేకుండఁ బ్రయత్నముచేయవలయునని [illegible] మనసున సంకల్పముచేసికొనియెను.

పరిణయసంబంధమైనవిషయముల నింకను దెలిసికొనవలయు

ననునభిప్రాయముతో మానసింహుఁడు తనతనయుఁడగుజగత్సింహుని కృతఘ్నుఁడనియు, నరాధముఁడనియు నుడివి పిదప "అమ్మా! నీవాతనినిమిత్తమై యంతటియాయాసము నెందులకుఁ బొందెదవు ?" అని యడిగెను.

అయేషా నీరవయు, నధోముఖియుఁ జింతాకులస్వాంతయు నయ్యెను.

మాన—తల్లీ ! సామాన్యప్రశ్నలకుత్తరమిచ్చుటకు సందేహించుచుంటివేమి ?

అ—మహారాజా ! మీరొకకట్టెపుల్లనుగూర్చి "పరులకొఱకుదగ్ధమై నీవెందులకుభస్మమయవయ్యెదవు?" అనిప్రశ్నించినబాగుగనుండును. జగత్సింహుఁ డకృతజ్ఞుఁడుగాఁడు. నరాధముఁడునుగాఁడు. అతఁ డత్యంతధర్మపరాయణుఁడైన మహాపురుషుఁడు.

మా—బిడ్డా ! అయేషా ! నీవు రమణీలోకమునకంతకును రత్నమవు. నీకు సౌఖ్యముగలుగఁజేయుటకై నేననేకవిధములఁ బ్రయత్నించెదను.

అ—అతిప్రగల్భవలె మహారాజంతటివారిసమక్షమున నిలుచుండి విశేషముగా మాటలాడితిని. కాని, నేనామాటలను నామనఃపూర్వకముగా నుడివియుండ లేదు. మహారాజుగారియాజ్ఞయైనప్పుడు చెప్పకపోయినచో నాగ్రహమువచ్చుననుభయముచే నానాలుక లజ్జావిహీనయై విశేషముగా మాటలాడినది. అందులకు మహారాజుచరణసమక్షమున క్షమాపణమును వేఁడుకొనుచున్నదానను.

మా—అయేషా! రాజకార్యార్థము నిన్నిఁ గొన్నిదినములవఱకును నిర్బంధములో నుంచవలసివచ్చినందులకు నేనెంతయో దుః

క్షించుచున్నాఁడను. కాని, అమ్మా! నిన్నుఁజూచి నీతోమాటాడినపిదప నామన సన్యథాపరిణమించినది. ఇప్పుడావిచారమువలదు. ఒరిస్సాదేశమునఁ బఠానులతో యుద్ధముప్రారంభమైనది. రేపటిదినముననే నేనక్కడ కేగుచున్నాఁడను. యుద్ధము సమాప్తమగువఱకును నీవు నాయొద్ద నుండవలయును. ఆయుద్ధసంబంధమున నీవు చెప్పవలసిన దేమైనఁగలదా ?

అ—నేను చెప్పవలసిన దేమియును లేదు. సంధివిగ్రహశాసనపాలనములన్నియు రాజసంబంధమైనవి. మేము స్త్రీలము. మాకవి యేమియుఁ దెలియవు. నేనావిషయమున మాటాడుటేల ?

మా—నవాబస్మాన్‌ఖానున కాసంబంధమునఁ దెలియఁజేయవలసిన దేమైనఁ గలదా ?

అ—తెలియఁజేయవలసిన దేమియును లేదు. నవాబు స్వతః తేజస్వి; సాహసికుఁడు. పరాక్రమవంతుఁడు. ఆతనిబుద్ధి కేదితోఁచునో, యేకార్యమునందాతఁడు ప్రవర్తింపనుద్యమించునో యట్టివాని విషయమున నావంటివారాలోచనఁ జెప్పనుద్యమించుట మహాసాహసము. అతఁడు చేయఁబూనినకార్యముయొక్క పరిణామమును ఫలాఫలములు నాతఁడు బాగుగా నెఱుఁగును. ఆతఁడందులకు సిద్ధముగాఁ గూడనుండును.

మా—అంతపర్యంతమును నీవీయంతఃపురమునందే యుండవలయును. ఊర్మిళాదేవి నీకుఁగావలసినవన్నియు సమకూర్చి నీక్షేమము నరయుచుండును. యుద్ధానంతరమున నేను మరలవచ్చి నిన్నుఁ జూచెదను. నేనిప్పుడు బహుళకార్యాంతరనిమగ్నుఁడనై యున్నాఁడను. వెడలిపోయెదను. నీవు తాజఖాను నాతనిగృహమున కంపివేయుము.

మహారాజు వెడలిపోయెను. తాజఖాను మరలఁ దనగృహమునకేగెను. అతనిగృహము కావలివారినుండి విముక్తినొందెను.

నాల్గవ ప్రకరణము.

ఒరిస్సాదేశమున విషమసమరానలము ప్రజ్వలితమయ్యెను. పఠానులు సంధినియమములను బాటింపక పూరినగరము నాక్రమించుకొనిరి. రామచంద్రదేవరాజాయుద్ధమునకు సన్నద్ధుఁడై యుండకపోవుటచే నతిసులభముగా పూరినగరము పఠానులవశమైపోయెను. రామచంద్రదేవుఁడు పూరినివిడిచి పలాయనుఁడై పోయెను. సర్వవృత్తాంతములును మానసింహునకు వర్తమానమంపి యాతఁడంతటితో నిశ్చింతుఁడై యుండెను.

మానసింహుఁడు విశేషప్రయత్నములతో నొరిస్సాకు బయలుదేరివచ్చెను. వర్ధమానమునుండి సైదుఖానుగూడ విశేషసైన్యములనుదీసికొని యొరిస్సాకు రానారంభించెను. సంధినియమములకు భంగముచేసినారనుక్రోధ మొకటి—ఇంతియెగాక హిందువులకుఁ బ్రధానతీర్థక్షేత్రమగుపురుషోత్తమనగరము నాక్రమించుట యొకటి—విశేషించి యస్మాన్‌ఖానునినితాంతగర్వోద్రేకము—వీనియన్నిఁటిమూలమునను పఠానుకులమును సర్వనాశముచేయవలయునని మానసింహుఁడు దృఢనిశ్చయుఁడయ్యెను.

పఠానులును తమప్రయత్నములయందేమియుఁ గొఱంతలేకుండఁ జేసికొనిరి. ధరపురవిజయియైన యస్మాన్‌ఖాను, సంధినియమములకు భంగముకలిగినతోడనే యుద్ధము తప్పక సంప్రాప్తమగు

నని యెఱిఁగియున్నవాఁడగుటచేఁ జాలదినములనుండి యుద్ధసంబంధములగు నాలోచనలను జేయుచు సంపూర్ణముగా రణసన్నద్ధుఁడయ్యెను. యుద్ధవిషయములన్నియును చరిత్రలయందు వివరముగా వర్ణింపఁబడియున్నవి. మేమిట నాయుదంతమంతయును వర్ణించి చెప్పుటనావశ్యకము. ప్రస్తుతకథతో సంబంధించినంత వఱకు సంక్షేపముగా నాయంశముల నిట సూచించెదము.

వనపురసమీపమున మొగలాయీలకును పఠానులకును తుములయుద్ధము ప్రారంభమయ్యెను. పఠానులు రణరంగమునకు విశేషముగ నేనుఁగులను దెచ్చిరి. మొగలాయీలనేకశతఘ్నులనుదీసికొని వచ్చిరి. వాని పెళపెళశబ్దములను వినినతోడనే కరిబృందమునకు గుండెలవియఁజొచ్చెను. మావటీండ్రు కరిసంకులసంరంభము నణంపలేకపోయిరి. ఆమత్తగజములొక్కమారుగ విశృంఖలవృత్తి చెలరేగి సమీపసైన్యములఁ జిందరవందరఁ జేయుచు నాల్గుదిక్కులకును బాఱిపోఁదొడంగెను. యుద్ధాంగణమునకు ముందుగ నేనుఁగులనుంచిన యవివేకముచేఁ బఠానుసైన్యవ్యూహము భంగమయ్యెను. అనేక సైనికు లేనుఁగులకాళ్లక్రిందఁబడి ప్రాణములంగోలుపోయిరి.

అయినను పఠానులొకరినొకరు హెచ్చరించుకొని మరలరణోన్ముఖులైరి. కాని, మొట్టమొదటిప్రయత్నమంతయు భంగమైపోవుటచే రెండవసారి చేసినయీరణమునందు హతోత్సాహులైపోయిరి. యుద్ధము భయంకరముగనే జరిగినది. కాని, తుదకుఁ బఠానులు పరాజితులైపోయిరి. వనపురమునందట్లు ఘోరరణము జరిగెను. ఆరణముమూలముననే వనపురము చరిత్రలయందుఁ బేరుఁగాంచినది. వనపురరణమున జయముందినమానసింహుఁ డంతటితో శాంతచిత్తుఁడుకాలేదు. ఒరిస్సాదేశమునఁ బఠానులప్రాముఖ్యమును నాశ

నముచేయవలయునని యాతఁడు సంకల్పించుకొనియెను. అతఁడు క్రమక్రమముగ దుర్గమువెనుకదుర్గమును, నగరమువెనుకనగరము నాక్రమించుకొనఁజొచ్చెను. జలేశ్వరమును, కటకమును మొగలాయీలయధీనమయ్యెను. ప్రతిదుర్గమునందును మొగలులపతాక మెగురనారంభించెను. మొగలుల స్వర్ణదుర్గము మొగలాయీలవశమైపోయెను. ఇంకఁ జేయునదిలేక యస్మాన్‌ఖాను పరాజయమునొప్పుకొనవలసివచ్చెను. నవాబు సులేమాన్‌ఖానును నస్మాన్‌ఖానును, అక్బరునధికారమునంగీకరించి యాతనికి సామంతులై కప్పముగట్టుట కంగీకరించిరి. ఒరిస్సాదేశము సంపూర్ణముగా మొగలాయీల రాజ్యమునఁ జేరిపోయెను.

ఒరిస్సావిజయసమాచారము యథాసమయమున నక్బరునకుఁ దెలిసెను. సస్యశాలినియు, రత్నగర్భయు నగునాప్రదేశము చాలకాలమునుండి మొగలాయీల కశాంతిని, నుద్వేగమును బుట్టించునదిగ నుండెను. ఇప్పుడది సంపూర్ణముగ మొగలులస్వాధీనమైనందున నక్బరుపాదుషహా సంతోషమునకు మితిలేకుండెను. అదిమొదలు మానసింహమహారాజు బంగాళా, బీహారు, ఒరిస్సాదేశములకు సుబేదారుగా నెన్నఁబడుచుండెను. రామచంద్రదేవుఁడు మొదలగు పూర్వభూపతు లవిచలచిత్తులై మొగలాయీపక్షము నవలంబించి వారికి సామంతులై తమపదగౌరవములను నిర్విచారముగాఁ గాపాడుకొనుచువచ్చిరి.

అస్మాన్‌ఖాను హతాశుఁడైపోయెను. అట్టిదుర్గతిసంభవించునని యాతఁడెప్పుడు ననుకొనియుండలేదు. ఈరణము ప్రారంభమైనదిమొదలు లాతనిచిత్తము స్థిరముగానుండక నానావిధయాతనలకును, దుశ్చింతలకును, విచారములకును, నాకరమయ్యెను. యుద్ధారంభము

న కించుకపూర్వ మయేషా యంతఃపురమునువీడి వెడలిపోయెను. అయేషా యస్మాన్ఖానునే భావముతోఁ జూచుచున్నను, నామె యాతనిప్రాణములకుఁ బ్రాణమై సకలానందములకును సకలోత్సాహములకును సకలప్రయత్నములకును కారణభూతురాలై యుండెనని చెప్పుటకుసందేహము లేదు. అయేషాయును నస్మాన్ఖానును బాల్యమునుండియు నొక్కచోనాడుకొనుచు హాస్యపరిహాస్యములను జేసికొనుచు విహారముసేయుచుండెడివారు. వారిరువురు నొక్కచోఁ బెఱిఁగి పెద్దవారైరి. ఆమెపై నస్మాన్ఖానునకుఁ గలప్రీతివిశ్వాసములకు మేరలేదు. ఆతనిప్రేమ కవధిలేదు. అట్టియయేషా యిప్పుడంతఃపురమును వీడిపోయినది. ఆతనిసాహసోత్సాహములన్నియూ నాతనివిడిచి యామెతోమాయమైపోయినవి. అంతటినిరాశతోడను నసంతుష్టితోడను వ్యాకులహృదయముతోడను చేసినకార్యములకు విరుద్ధఫలమే లభియించెను. అస్మాన్ఖాను నిజముగ నవసన్నుఁడై పోయెను.

ఐదవపరికరణము.

కారాగారవాసియైనజగత్సింహుని విముక్తి నొందించుటకై విజ్ఞాపనపత్రికాదులనుదీసికొని యభిరామస్వామి డిల్లికిఁ బయనమయ్యెను. ఆతనితోఁగూడ నైదుగురురక్షకులు బయలువెడలిరి. బయలుదేరినవారందఱు నాశ్వికులై యుండిరి. అనేకస్థలములయందనేకులకు లంచములీయవలసినయవసరముండును. పాదుషహా దర్బారునకు విజ్ఞాపనపత్రమునుగొంపోవుటయన సామాన్యమగుపనికాదు. దానికెంతయోదవ్యము వెచ్చింపవలసియుండును. అందుకొఱకయేషా యనేకరత్నములను, విశేషధనమును నభిరామస్వామి కిచ్చియుండెను.

అయేషా యింకను ననేకసదుపాయములను జేసెను. పాదుషహా యంతఃపురమునందును దర్బారునందును గలయనేకులతో నదివఱకామె పరిచయమునుగలిగియుండెను. ఆపూర్వపరిచయమును జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుచు నామె వారి కుత్తరములు వ్రాసియిచ్చెను. ఇంతియేగాక మానసింహునకు సోదరియు, జగత్సింహునకు మేనత్తయు నగుబేగమున కొకవినయపూర్వకవిజ్ఞాపనమును వ్రాసి యామెకరుణావిలోకనమును ప్రసరింపఁజేయుటకై వేఁడికొనియెను. ఆమెవ్రాసిన యుత్తరములన్నియు వారలకుఁ జేర్పఁగలిగినచోఁ గార్యసాఫల్యమగుట కించుకంతయును సందియము లేదు. ఆమె యేకొఱంతయు లేకుండఁ జేయవలసినప్రయత్నములన్నిఁటినిఁ జేసెను.

అయేషా కొన్నిదినములుగడచినపిదపఁ దాను స్వయముగ డిల్లీకిఁ బోవలయుననికూడ నిశ్చయించుకొనియెను. బహుశః ఆమె డిల్లీకిఁ బోవుటకుఁ బూర్వమే యభిరామస్వామి కార్యమునుసఫలముచేసికొని తిరిగివచ్చునని యందఱు ననుకొనుచుండిరి. ఇంతలో నాకస్మికముగ మానసింహమహారాజునాజ్ఞాప్రకార మయేషా పాట్నానగరమున బందీగానుండవలసివచ్చెను. మానసింహుఁడు యుద్ధవిషయములలో మునిఁగియుండెను. అందుచే నయేషా యటనుండి కదలుట కవకాశము లేకపోయెను. అయిన నామె యసంతుష్టచిత్తయై యుండలేదు. ఎందువలనననఁగా—ఆమె తనయభీష్టసిద్ధికిఁ గావలసినప్రయత్నములన్నియుఁ జేసినపిదపనే మానసింహుని యంతఃపుర

మున నవరుద్ధయయ్యెను. కొంతకాలమే కాదు—బ్రదికియున్నంతవ అకును బందీగనుంచినను నామెకు విచారములేదు. కర్మమయమును నుత్సాహమయమును సానందమయమునగు జగత్సింహునిజీవన మంధకారమయమైన కారాగారమునందు నష్టమైపోవుచున్నది. ఆతని నాయంధకారమునుండి విముక్తినొందించుటకై యావజ్జీవమును నాతనిస్థానమునఁ గారాగారమునం దుండవలసివచ్చినను నయేషా సంతోషచిత్తముతో నందులకు సిద్ధముగానుండును.

ఐదవదినమున నభిరామస్వామియు నాతనితోఁగూడవచ్చిన యైదుగురుపీరులును గుఱ్ఱములనెక్కి కానపురమునకు వచ్చిరి. అక్బరుషాదుషహా డిల్లీనుండి యాగ్రకువచ్చెనని యభిరామస్వామి కచ్చటఁ దెలియనయ్యెను. ఆసమాచారము తెలియుటతోడనే యభిరామస్వామికిఁ బట్టరానిసంతోషము కలిగెను. వెదకఁబోయినతీవ పదములఁదగిలినట్లయ్యెను. అచ్చటనుండి రెండుదినములలోనే యాగ్రకుఁబోవచ్చును. విధాత యనుకూలుఁడై యున్నాఁడనియు, నేవిషయమునందు ప్రతికూలత లేదనియు నభిరామస్వామి సంతోషించుచుండెను.

వారందఱును కానపురముచేరునప్పటికి మధ్యాహ్నకాలము తిరిగిపోయెను. అశ్వము లాయాసమునొందుచుండెను. అశ్వారోహకులును క్షుధాతురులై దప్పిఁగొనియుండిరి. అభిరామస్వామి యంగడివీథికి సమీపప్రదేశమునందలియొకగొప్పవటవృక్షముక్రింద నాశ్రమమును గల్పించుకొనియెను. తక్కినయశ్వారోహకులు కొంచెము దూరములో మఱియొకచెట్టున నశ్వములను గట్టివైచిరి. స్వామి వీపునకుఁగట్టుకొనినచర్మమును నేలపైఁబఱచిదానిపైఁగూర్చుండెను. జగత్సింహునివిజ్ఞాపనమును, నయేషాయిచ్చినయుత్తరములును, నా

మె యొసఁగినధనరత్నములును తనయుత్తరీయమున మూటగట్టి దాని నాతఁడు తనవక్షోభాగమునఁ జేర్చి కట్టుకొనియెను. ఆతఁడా మూటను విప్పి చర్మాసనము క్రిందనుంచి దానిపైఁ దనశిరసుంచి పండుకొనియెను.

రక్షకులుగావచ్చినవారు తమతమచెంబులను, పగ్గములను దీసికొని సమీపమునన్నున్నబావిలోనినీటిని తోడుకొని ముఖమును, గాలుచేతులను గడిగికొనిరి. వారు వరుసగా గుఱ్ఱములకు సేవచేసిరి. పిదప వారిలో నిరువురు గుఱ్ఱముల కాహారమును దేఁబోయిరి. వారందఱు నొకేజాతివారు. ఒకవంటకమునందు వారందఱును గలిసిభుజించెదరు. కాలుసేతులను గడిగికొనినపిదప నొకఁ డుప్పు, పప్పు మొదలగుపదార్థములను దీసికొనివచ్చుటకై యంగడికిఁ బోయెను. ఇంకొకఁడు వంటఁజేయఁదొడఁగెను. ఐదవవాఁ డభిరామస్వామికడకు వచ్చి "ప్రభువారిసేవకొఱ కేమిసిద్ధముచేయవలయును?" అనియడిగెను.

అభిరామస్వామి "కొంచెము పిండిలోఁ బంచదారనుగలిపిపుచ్చుకొనియెదను. నానిమిత్త మేమియును జేయవలసినపనిలేదు. మీరు తెచ్చినదానిలోఁ గొంచెమైనను జాలును. వేఱుగ నేమియు నక్కఱలేదు" అనియెను.

అడుగవచ్చినవాఁడు వంటచేయువానికి సాహాయ్యముసేయుటకై వెడలిపోయెను. గుఱ్ఱములనుజూడఁబోయినవారు రెండుమోపుల గడ్డినిగోసి తమబట్టలలోఁగట్టి దానిపై నీటినిజల్లి తోడివాండ్రతో గుఱ్ఱములనుదీసికొని నీటివసతియొద్దకు వచ్చిరి. భోజనమునకుఁగావలసినపదార్థములను దేఁబోయినయాతఁడు యథేష్టముగాఁ బదార్థములనుగొని తీసికొనివచ్చెను. వంటచేయువారిలో నొకఁడు వానినన్నిఁ

టిని దీసికొని యభిరామస్వామికొఱకు కొంచెముపిండియుఁ బంచదారమొదలగునవి వేరుగనుంచి మిగిలినవానితో వంటకము చేయనారంభించెను. వంటప్రారంభమయ్యెను. గుఱ్ఱములను మేపఁబోయినవారు వానికిఁ జక్కఁగ నాహారమిడి తమకాలుచేతులను గడుగుకొననారంభించిరి. ఎల్లెడఁ జీఁకటులు క్రమ్మనారంభించెను.

సాయంకాలమయ్యెను. రక్షకు లంగడికిఁబోయి దీపపుసామగ్రినిదెచ్చి దీపములను వెలిగించిరి. భోజనమునకు సర్వమును సిద్ధమయ్యెను.

రాత్రి యెనిమిదిగంటలైనది. ఆకస్మికముగ నంగడివీథియందొకగొప్పకోలాహల ముత్పన్నమయ్యెను. "పోయినది! అగ్నిహోత్రము! నీరు! నీరు! తెండు! తెండు!" ఈమొదలగుశబ్దములు హెచ్చుగవినవచ్చుచుండెను. అందఱిదృష్టియును నావైపునకే పోయెను. అతిభయంకరముగాఁ గన్పట్టుచుండెను. అంగడివీథి కగ్నిహోత్రము ముట్టుకొనియెను. "హా! హా! ఏమైనది? అయ్యో! సర్వమును నాశనమైనది" ఈమొదలగుహృదయవిదారకశబ్దములు నిరంతరమును వినవచ్చుచుండెను. చూచుచుండగనే యగ్ని నాల్గుమూలల వ్యాపించెను. చీఁకటిలో నాయగ్నిశిఖ లగ్నిమయశైలమువలెఁ గన్పట్టుచుండెను. అగ్నిశిఖలు నభోమండలమున కంట వ్యాపించెను. ఆపైని నాల్గుదిక్కులకును బరువులెత్తుచున్నమంట లగ్నిశైలముపైఁ బరువెత్తు వహ్నివిహంగములవలెఁ దోఁచుచుండెను. సర్వభక్షకుఁడగునగ్నిభగవానుఁడు తనసహస్రజిహ్వలను విస్తరించి సర్వభక్షణకార్యమునం దుద్యుక్తుఁడయ్యెను. భయంకరములగుచీత్కారధ్వనులును నార్తనాదములును దిఙ్మండలమంతయు వ్యాపించి కలగుండువడఁ జేయుచుండెను.

అభి — అయ్యో! అన్నలారా! చూచినఫలమేమి? విపద్గ్రస్తులకు సాహాయ్యము చేయువారు లేకపోయినచో మీరుపోయి యాప్రయత్నములను జేయుఁడు.

ఈమాట ముగియకపూర్వమే రక్షకులందఱును, సిద్ధముగానున్నపదార్థముల నట్లేవిడిచిపెట్టి మండుచున్న యంగడివీథికిఁ బరువెత్తుకొనిపోయిరి. అభిరామస్వామి యచ్చటనే నిలుచుండి మనోవ్యథాజనకమగు నాదారుణవ్యాపారమును జూచుచుండెను.

ఇంతలో నొకయార్తనాద మాకోలాహలమునంతను నతిక్రమించి వినవచ్చెను. అది నారీకంఠస్వరము. హృదయభేదకమై యీక్రిందివిధముగ వినఁబడియెను. "అయ్యో! నాబిడ్డ! నాసర్వస్వము. రక్షింపుఁడు! కాపాడుఁడు. నేను మీకు దాసినయ్యెదను. అయ్యో! నాబిడ్డ! కాపాడనిచో నాతోఁడు! లేదేని నన్నాయగ్నిలోఁద్రోసివేయుఁడు! అయ్యోబిడ్డా!

అభిరామస్వామి యాయార్తనాదమునువిని యేమియుఁదోఁచక జ్ఞానశూన్యునివలెనై యతిశీఘ్రముగ నాశబ్దమువీతెంచుచున్నవైపునకుఁ బరువెత్తికొనిపోయెను. అతిసాహసముతో నున్మత్తప్రాయుఁడైనయభిరామస్వామి యాయగ్నికుండమునఁబడియెను. ఆబిడ్డ రక్షింపఁబడియెను. పరుండినిద్రించుచున్నయాబిడ్డ నెత్తుకొని వక్షస్థలమున గదియించి పట్టుకొని నిర్విఘ్నముగా నీవలకుఁ బరువెత్తుకొనివచ్చెను. ఆతనిదేహ మనేకస్థలముల నగ్నిచుట్టుముట్టుకొనియెను. కాని, యాతఁడు దానిని గన్నెత్తిచూడలేదు.

రాత్రి పండ్రెండుగంటలకు వీతిహోత్రునియాటోప మించుక యడంగెను. రక్షకు లభిరామస్వామినిజూచి యాతనితోఁగూడ తమవిశ్రమస్థానమునకు వెనుదిరిగివచ్చిరి. అందఱును నూర్ధ్వశ్వాస

రితగాత్రులై దగ్ధప్రాయములైన దేహములతో సమీపముననున్న వటవృక్షముక్రింది కరుదెంచిరి. కాని, యెంతభయానకము! గుఱ్ఱములలో నొక్కటియు నచ్చట లేదు. అగ్నిభయముచేఁ బగ్గములఁ ద్రెంచుకొని యెచ్చటికైన పాఱిపోయియుండునా? రక్షకులు సిద్ధముచేసికొనిన కూర, పచ్చడి, రొట్టె, మొదలగునవి యేమియు నచ్చట లేవు. కుక్కలు, నక్కలు తినిపోయియుండవచ్చును. చెంబులు మొదలగువస్తువులుకూడ లేవు. అట్లయినచో దొంగలెవరైన వచ్చియుండవలయును. అభిరామస్వామి యాందోళనముతోఁ దన చర్మాసనము నెత్తి చూచికొనియెను. అచట నుత్తరీయమునఁగట్టిన మూట లేదు. ఆవిజ్ఞాపనపత్రమును లేదు. ఆయుత్తరము లేమియును లేవు. ఆధనరత్నములయందొక్కటియును లేదు. "హా! ఏమైపోయినవి?" అనియనుకొనుచు నిశ్చేష్టుఁడై యభిరామస్వామి యచ్చటనే కూలఁబడియెను.

ఆఱవ ప్రకరణము.

అంధకారమయమైన కారాగారమునందుఁబడియున్న జగత్సింహుఁడు తనకతిశీఘ్రకాలములోనే విముక్తిగలుగునని యొకకలగాంచెను. ఆసందపంజరమున బద్ధమైయున్న యయేషా హృదయమునందు తనహృదయేశ్వరునకు సుఖానందములు గలుగుననెడియాశను గల్పించుకొని సంతసించుచుండెను. మానసింహమహారాజు దారుణయుద్ధవ్యాపారనిమగ్నుఁడై యుండియు నితరప్రయత్నములచేఁ దనతనయునకుఁ గారాగారబంధము తొలఁగిపోవునని యాశపడుచుండెను.

వారియాశలన్నియు వ్యర్థములై పోవునని యెవ్వరు ననుకొన లేదు. ఎవ్వరు ననుకొనియుండని యొకయపూర్వకార్యముమూలమున నాయాశలన్నియు వ్యర్థములై పోవునని వారిలో నొక్కరైన నెప్పుడును దలపోసికొనియుండ లేదు.

అభిరామస్వామియు నాతని యనుచరులు నారాత్రి యేమియుఁ జేయకుండ నూరకుండిరి. పరిశ్రమమూలమున నాదినమెల్లనేమియు భుజింపకుండుటవలనను, ఉత్కంఠమూలమునను వారందఱును ప్రాణములనఱచేతనిడుకొని వటవృక్షముక్రింద నారాత్రి పడియుండిరి. మఱునాఁటియుదయముననే లేచి చోరులుపట్టుకొనిపోఁగా మిగిలినసామగ్రులను గైకొని యాయార్గురుపథికులును నగరమునందలికొత్వాలుకడకుఁబయలుదేఱిపోయిరి.

కొత్వాలు యమదూతవలె నత్యంతభయంకరుఁడుగా నుండెను. ఆతనియెదుటకుఁబోయి నిలుచుండి మాటలాడుటకు జంకనివారరుదు. అభిరామస్వామి చాలమంది షాదుషాహాలదర్బారులకుఁబోయి చూచియున్నవాఁడు. ఈకొత్వాలునిదర్బా రాషాదుషాహాలదర్బారులకంటెఁ జాలభయానకస్థానమని యభిరామస్వామికిఁ దెలియదు. కొత్వాలుపదవిలోని యనేకులు కారణమున్నను లేకపోయినను తమప్రభుత్వాధికారమును జూపి తమకెదురుగవచ్చినమనుష్యులను బట్టి దండించి తమధర్మమును విధ్యుక్తముగా నెరవేర్చినట్లు సంతోషించుచుందురు. అట్టివారిలోఁ జేరినయద్భుతచర్యలుగల యాకొత్వాలుకడ కభిరామస్వామి తన యనుచరులతోఁగూడఁ బోయి నిలుచుండెను.

అభిరామస్వామిచేసినయభియోగవిషయములన్నిఁటిని విని యాకొత్వాలు "వీరందఱును నితరదేశమునుండివచ్చినచోరులు.

ఈసన్యాసి నిశ్చయముగా ప్రఖ్యాతచోరుఁడు. (K. D.) సుప్రసిద్ధచోరుఁడు. అందుచేతనే యాతఁడు సన్యాసివేషమునుదాల్చి నిజస్వరూపమును గప్పిపుచ్చ యత్నించుచున్నాఁడు. వీరందఱు నిచ్చటకు దొంగతనముచేయుటకై వచ్చియున్నారు. తమదుష్కృత్యములు వెల్లడియగునను భయముచేఁ దమసాత్త్వికత్వమును లోకమునకు ముందే తెలుపవలెననుకృత్రిమోద్దేశముతో నీయభియోగమును జేయుటకై వచ్చినారు" అని నిశ్చయముచేసెను. అత్యంతసమర్థుఁడగు నా కొత్వాలీరీతిగ నొకవిలక్షణసిద్ధాంతమును జేసికొని తత్క్షణమే "ఈసన్యాసిని, అనుచరులను గొంపోయి చెఱసాలలో వేయుఁడు." అని తన సేవకుల కాజ్ఞయొసంగెను.

అభిరామస్వామి ఘోరవిపత్తునఁ బడియెను. చోరులవృత్తాంతము తెలియనీయుము, తెలియకపోనీయుము—పోయినవస్తువులు దొరకనీయుము దొరకకపోనీయుము—ఆతనికిప్పుడవియేవియు నక్కఱలేదు. అనకాశముచిక్కెనేని పాట్నానగరమునకుఁ బోవలయును. పోయినచో సంగతులన్నిఁటిని నవాబునందినికిఁ దెలిపి విహితకార్యములను జేయవచ్చును. అందువలన కొంతకాలము వ్యవధియగును. పదిదినములధికముగఁ గాలవిళంబము కావచ్చును. అంతకాలము పనియాఁగిపోవును. కాని పదిదినములు వ్యవధియైనందువలన నష్టమేమియును లేదని యాతఁడనుకొనియెను.

అభిరామస్వామి కొత్వాలునితో నొకవిషయమును గూర్చి యేమియో చెప్పఁదొడంగెను. కాని, యాతనిమాటను వినువారెవరు? స్వామినోటనుండి మాటరాకపూర్వమే కొత్వాలు "ఈచోరులను గొనిపోయి కారాగారమునఁ ద్రోయుఁడు." అని కర్కశభావముతో నాజ్ఞయొసంగెను. అభిరామస్వామి విపదంబుధిలోఁ బడిపోయెను. అ

నుచరులతోఁగూడ బందీకావలసివచ్చెను.

ఆచెరసాల కసవుతోనిండి దుర్గంధమయమై యంధకారావృతమై భయంకరముగానుండెను. అందుఁగూర్చుండి వారందఱు నీరీతిగ నాలోచింపఁదొడంగిరి. "ఇఁకముందు మనలనందఱను వీరు ఖాజీకడకుఁ గొనిపోయెదరు. ఖాజీసాహేబు కొత్వాలుమహాశయునికంటెఁ గూడ సూక్ష్మదర్శి. అందుచే మనకిఁకఁ గారాగారవాసశిక్ష తప్పదు. కావున మనమెట్లయిన నిచ్చటనుండి తప్పించుకొనిపోవుటయే శ్రేయ" మని యోచించుకొనిరి. ఎట్లయినఁ బారిపోవలయునని సిద్ధాంతము చేసికొనిరి. కాని, దానికేమియుపాయమున్నది? పలాయనమైపోవలయునని నిశ్చయించుకొనినపిదప నొకఁడు "ఆగదిగవాక్షమునకువైచిన యినుపకమ్మి పరిశోధించి నూడఁగొట్టవచ్చునని యు, ఆకమ్మి నాధారముచేసికొని యొకనిపై నొకఁడెక్కి గోడపైనున్నకిటికీ నూడఁగొట్టవచ్చుననియు పిమ్మట దానినుండి యొక్కరొక్కరుగ నందఱు నావలకు దాటిపోవచ్చుననియు నాలోచనము చెప్పెను. అదిసంభవమేయని యందఱు నొప్పుకొనిరి. మొదటనాలోచన చెప్పినయాతఁడు తలుపుబందు నూడఁదీయఁదొడఁగెను. క్రిందటిదినమున వారెవరును భుజించియుండలేదు. అగ్నిమూలమున మిగులశ్రమఁగాని దగ్ధప్రాయులైయుండిరి. ఈదినమునను నన్నములేదు. మొదట నాలోచన చెప్పినయాతఁడు నుడివినరీతిగ నన్నియు ననుకూలమయ్యెను. క్రమక్రమముగ నొకనిపై నొకఁడు నిలుచుండి శ్రమపడి యెట్లయిననేమి గోడపైనున్న వెలుఁగునిచ్చుకిటికీత్రోవను పెద్దదిగాఁ జేసిరి. నిర్విఘ్నముగా నందఱు నీవలఁబడినచో నా యార్వురిలో ముగ్వురు మరలఁ బాట్నానగరమునకేగి నవాబునందినితో జరిగినయాపదుదంతమును దెలిపి యామెయాజ్ఞానుసారముగ

ముందుకార్యములను నిర్వహింపవలయుననియు, అభిరామస్వామి మిగిలినయిరువురితో పాట్నానగరమునకుఁ బోయి, ఏయుపాయముచేనైనను షాదుషహాదర్బారునందు జగత్సింహుని విషయమునుగూర్చి ప్రస్తావింపవలయుననియు, మఱియుసమయమునిరీక్షించుచు నయేషాయాజ్ఞానుసారముగాఁ గార్యమును నిర్వహించుకొనుట కచ్చటనే యుండవలయుననియు నేర్పాటులను చేసికొనిరి. అర్థరాత్రమున రంధ్రపథమున నొక్కొక్కఁడుగ నీవలఁబడి యెవరికిని గనఁబడకుండ మిగులజాగరూకతతో వారందఱును బలాయనులైరి. రాత్రియంతయును విసుఁగులేకుండ నడచి నగరమునకుఁ జాలదూరమునందున్న యొకమహారణ్యమధ్యమునకు వచ్చి చేరుకొనిరి. సూర్యోదయమునకుఁ బూర్వమే వారు రెండుతెగలుగ విడిపోయి మువ్వురు పాట్నానగరాభిముఖులై నడచిరి. అభిరామస్వామియు మఱియిద్దఱును నాగ్రాభిముఖులై పోయిరి. అందఱును భిక్షావృత్తి నవలంబించిరి. ఔరా! కాలమహిమ! తానొకటిదలఁచిన దైవమొకటిదలఁచెనుగదా!

పాట్నానగరాభిముఖులైపోయినవారు యథాకాలమున గమ్యస్థానమునుజేరఁగలిగిరికాని వారేకార్యమునుఁ జేయలేకపోయిరి. వారు తిన్నగా తాజఖానునిగృహమునకువచ్చి కనుఁగొనిరి. నవాబునందిని బందీయై మానసింహమహారాజు ప్రాసాదమున నున్నట్లు వారికిఁదెలియవచ్చెను. ఆమెను జూచుట కవకాశములేదు. కారాగారవాసియైనజగత్సింహుని దర్శించుటకును వారికి శక్యముకాకపోయెను. అందుచే వారికిఁ జేయునదిలేక కార్యాంతరముల నవలంబించి పొట్టపోసికొనుచు జీవమును నిలుపుకొనుచుండిరి.

ఇఁక నిచ్చట నభిరామప్రముఖు లరణ్యమార్గమునుబట్టి యాగ్రాభిముఖులై తమప్రయాణమును సాగింపనారంభించిరి. మధ్యాహ్న

వేళఫలములుమొదలగు వన్యపదార్థములతోడను, నదీజలముతోడను వారు తమక్షుత్పిపాసలను నివారణచేసికొనుచుండిరి. రాత్రులు చెట్లపైకొమ్మలలో నొకదానికిఁ దమదేహమును భద్రముగాఁ గట్టుకొని కునుకుచు గడపుచుండిరి. ఈవిధముగ రెండుదినములు గడచిపోయినవి. మూఁడవనాటియుదయమునకువారలాగ్రానగరసమీపమందలి యమునానదికుత్తరభాగముననున్న మహారణ్యమునకు వచ్చిరి. ఆస్థలమున కుత్తరపుదిక్కుననుండు వేఱొకఘనారణ్యమునుండి యొకమార్గము వచ్చి యభిరామస్వామిమొదలగువారువచ్చినమార్గముతో నచ్చటఁ గలిసికొనియెను. వారచ్చటకువచ్చుట కించుకపూర్వమ శ్వారోహకులుకొంద ఱామార్గముగుండవచ్చి వెళ్లినట్లుఁ గన్పట్టుచుండెను. పదచిహ్నములనుబరికించిచూచినచో నొకటిరెండునిమిషములకుఁ బూర్వమే యశ్వము లాదారిని బోయినట్లు తోఁచుచుండెను. అట్టిమహారణ్యమున నట్టిసమయమున నశ్వారోహకు లట్లుపోవుటకుఁ గారణమేమో తెలిసికొనవలయునని యభిరామస్వామి తనయనుచరులతో వడివడిగ ముందునకు నడచిపోయెను. ఇంచుకదూరమేగునప్పటికి గుఱ్ఱములు దక్షిణపుదిక్కునకు మరలి వేఱుమార్గమునఁ జనినట్లుగఁ గన్పట్టెను. ఆమార్గమున బోవుట కభిరామస్వామికిష్టములేకపోయినను తనకౌతూహలమునుదీర్చికొనుటకై తనయనుచరులతో నాతఁ డామార్గమున జనియెను.

కొంచెము దూరముపోయినపిదప నాతని కశ్వపదాంకమొక్కటియును దృష్టిగోచరముకాలేదు. ఆపార్శ్వమందలి ఘనవనాంతరమ్మున నొకప్రక్క గుల్మలతాదులు తునిఁగియు వృక్షశాఖలు విఱిగియు గన్పట్టెను. అచ్చట తీఁగెలు నాకులు మొదలగునవి తునిసియుండుటఁజూచి యచ్చట మనుష్యులెవరో తిరుగాడుచున్నారని

యు. గుఱ్ఱములు మేయునప్పు డవియట్లు చెదరిపడియుండవచ్చునని యు నభిరామస్వామి యూహించి తెలిసికొనిమెను. అతికుతూహల భావముతో మరికొంత దూరము ముందునకుఁబోయి తనరక్షకులలో నొకనింజూచి "మిగులజాగ్రత్తగఁబోయి విశేషములేమియో తెలిసికొని త్వరలోరాఁగలవా ? "అనియభిరామస్వామియడిగెను.

అభిరామస్వామియు నొకపరిచరుఁడును నొకరహస్యస్థలమును గురుతుగా నేర్పఱచికొని యచ్చటఁ గూర్చుండియుండిరి. రెండవవాఁడచటినుండి బయలువెడలి ధ్వనియగుచున్న యామార్గముబట్టి పోయెను. ఇఁట వీరిరువురు నొకమూహూర్తకాలముఁ గూర్చుండి "అతఁడింకను రాలేదేమి చెపుమా?" అని యోచించుకొనుచు కళవళమొందుచుండిరి. ఇంతలో నాతఁడును వచ్చెను.

అభి—"ఏమైనఁగనఁబడియెనా?"

"ఒక్క—శుభసమాచారము"

"ఏమది?"

"మనయాఁబుగుఱ్ఱములు—"

"(ఆశ్చర్యముతో) ఏమి! చెప్పుము. చెప్పుము."

"నేను బాగుగాఁ బరికించిచూచితిని. ఆయశ్వములాఁబును మనవియేయగును. లేశము ననుమానము లేదు."

"మనుష్యు లెందఱున్నారు?"

"పదిమందియున్నారు, మన చెంబులు మొదలగు సామానులన్నియు వారికడనున్నవి. వానినన్నిఁటిని బాగుగాఁ జూచితిని."

"అస్త్రశస్త్రము లేమైన నున్నవా?"

"అందఱియొద్దను కత్తి, చురియ, మొదలగునాయుధములున్నవి."

అభి—ఇప్పుడు తెలిసినది. మనసర్వస్వమును దొంగిలించిన వారు వారేయగుదురు. వారినిబట్టికొనినచో మనవస్తువులన్నియు దొరకఁగలవు.

ఒకఁడు—ఔను. అందుల కించుకంతయును సందియము లేదు. కాని, యదియెట్లు సంభవమగును?

అభి—మీరిరువురు నీయడవియందేయుండి చోరులను జూచుచుండవలయును. అట్లు చేయుటకు మీకేమైన సందియమున్నదా?

ఒకఁడు—అట్లే చేయవచ్చును. కాని మీరేమి చేసెదరు?

అభి—ఈమార్గముగుండఁబోయి కొంచెము పశ్చిమముగఁ దిరిగి నడచినచో నట యమునానదికలదు. యమునానదిని దాటినచో నాగ్రాకుఁబోవచ్చును. నేనాగ్రాకుఁబోయి యచ్చటినుంచి సర్కారు సిపాయీలను తీసికొనివచ్చెదను.

రెండవ—మరల కొత్వాలుకడకుఁబోయి చెప్పవలయునా యేమి?

అభి—అవును. చెప్పవలయును. కాని యన్ని తావులయందును కానపురపుమహాత్మునివంటి కార్యదక్షులును, యుక్తాయుక్తవిచక్షణులునే యుందురని తలంపవలనుపడదు. ఆగ్రానగరము రాజధాని, అచ్చట కుశాగ్రబుద్ధులును వివేకవంతులు నుందురు. కొత్వాలువలనఁ గార్యసిద్ధికాకపోయినచో మనకిఁక వేఱుమార్గము లేనే లేదని తలంపరాదు.

రెండవ—మీరు తిరిగివచ్చువఱకును, లేదా మీసమాచారము మరల మాకుఁ దెలియువఱకును మేమిచ్చటనేయుండి చోరులగతివిధానములను తెలిసికొనుచుందుము. కాని దొంగలిచ్చటనుండి వెడలిపోవుచుండినచో మేమేమి చేయవలయును?

అభి—మంచిమాటనడిగితివి. మీలోనొక్కఁడు చోరులను వెంబడించి వారివెనుకనే దూరముదూరముగఁ బోవుచుండవలయును, ఒక్కఁడిక్కడనే యుండవలయును. తస్కరు లిటనుండి వెడలిపోయి, వేఱొకతావున విడిసినతోడనే వారివెనుకనేపోయి వారు నివసించినస్థలము, మార్గము మొదలగువానినిగూర్చి తెలిసికొని యాతఁడు మరలనిక్కడకువచ్చి యిక్కడనున్నవానితో వావివరములన్నిఁటిని దెల్పి మరల ముందునకుఁ బోవుచుండవలయును.

మొదట—మీయుద్దేశము తెలిసినది. మేమట్లే కార్యములను నెరవేర్చుచుందుము. కాని యాచోరులు చాలదూరముపోయినచో వెనుకకువచ్చి మరల ముందునకుఁ బోవుట కెట్లువీలుపడును? తుదకు వారియానుపానులు తెలియకుండఁ బోవునుగదా!

అభి—అదియు నాలోచింపవలసినదే. ఇప్పుడేడుగంటలైనది. నేనాగ్రాకుఁ జేరునప్పటికిఁ బండ్రెండుగంటలగును. అచ్చటఁ గార్యములన్నియుఁ జక్కనగునప్పటికి రెండుగంటలకాలముపట్టవచ్చును. సాయంకాలమగునప్పటికిఁ దప్పకుండ నేను మరల నిక్కడకు వచ్చెదను.

అట్లయినచో నీక నేమియు సంశయింపనక్కఱలేదు. ఆచోరులు మూఁడుదినములనుండి నడచినడచి వచ్చి యిక్కడ విడిసియున్నారు. వారెవ్వరు నంతశాకాతరమునొందుచుండుట లేదు. వారీనాఁడిచ్చటనే యుందురనుటకు సందియము లేదు.

అభి—వారిక్కడనే యుందురని నానమ్మకము. వారిక్కడనేయుండి యొకొక్కఁడే యాగ్రాకుఁబోయి క్రమక్రమముగ నశ్వములను రత్నములను విక్రయించెదరు. వారికాయుద్దేశమే లేకపోయినచో రాజధానియగునాగ్రామార్గమునుబట్టి వచ్చి యింతసమీపములో విడియరు.

మొదటి—మీరుసెలవిచ్చినది సరియైయుండుననియే తోఁచుచున్నది

అభి—విశేషముగ మాటలతోఁ బ్రయోజనము లేదు. నేనిప్పుడేపోయెదను. సాయంకాలమునకు రాకపోయినచోఁ దుదకుఁ దెల్లవారునప్పటికైనను నేనొక్కఁడనైనను తప్పక వచ్చితీరెదను. సందేహము లేదు. మీరు జాగరూకులై యుండవలయును.

అభిరామస్వామి వెడలిపోయెను.

ఏడవ ప్రకరణము.

పాట్నానగరమున మానసింహమహారాజుచే నేర్పఱుపఁబడిన యొకమహాభవనమునం దయేషా సంపూర్ణస్వేచ్ఛతో నివసించియుండెను. ఊర్మిళామహారాజ్ఞియు ననేకవిధముల నామె సుఖముగాఁ గాలముగడపుటకు సదుపాయములన్నిఁటిని సరిగా చేయించుచుండెను. ఆమె స్వయముగ ననేకపర్యాయము లయేషాకడకువచ్చి చూచిపోవుచుండెను. చాలసేపామెతోఁ గూర్చుండి మాటలాడుచుండును. ఈప్రపంచమున నయేషాతో మాటలాడి ప్రీతిజెందనివారెవరు? అయేషాహృదయమునందలిసద్భావములను దెలిసికొని యూర్మిళ యత్యంతము విమోహితయయ్యెను.

రెండునెలలుగడచిపోయినవి. సుఖదుఃఖసమ్మిశ్రితమైనకాలము సమభావముతో గడచిపోవుచుండెను. పఠానులపరాజయవృత్తాంతము లనుదినమును క్రొత్తక్రొత్తగ నయేషాకుఁ దెలియవచ్చు

చుండెను. స్వచ్ఛందమైనకారాగారమునందున్నను, సంతతమును మొగలాయీలవిజయవృత్తాంతములును వానితోడనే యస్మాన్‌ఖానుని భయానకములగు లసంతతపరాజయోదంతములును వినవచ్చుచుండుటచే నయేషాహృదయము మిగులకళవళమొందుచుండెను. అస్మాన్‌ఖాను విపద్గ్రస్తుఁడై యుండెను. ఇట్టికష్టకాలమునఁ దానొరిస్సాదేశమును వీడివచ్చుట సరికాదనియు, నిట్టిసమయమునఁ బితృభవనమునువీడియుండుట తనకు శ్రేయస్కరముగాదనియు, నవాబగు నస్మాన్‌ఖానునివిడిచి దూరముగానుండు టుచితముకాదనియు, నామె యోచించుకొనుచుండెను. ఈసమయమున నామె సమీపమునందున్నచో నస్మాన్‌ఖా నంతటియుత్సాహశూన్యుఁడై యుండఁడు. వివేకావివేకవిచారమునఁ దప్పుమార్గమును ద్రొక్కియుండఁడు. పఠానులపరాజయమునకుఁ దానేకారణమని యయేషా తనమనసున భావించుకొనుచుండెను. అస్మానుఖా నయేషాయెడల నత్యంతకరుణామయుఁడు. అవిచలితప్రేమమయుఁడు. అట్టిసుహృద్వరున కట్టియాపదలువచ్చినప్పుడు దూరముననుండి చూచుచు నూరకుండుటచేఁ దాను మిగులఁ గృతఘ్నురాలనని యామె తలపోయుచుండెను.

ఒరిస్సాదేశమున మానసింహామహారాజా సంపూర్ణవిజయమునొందినాఁడనియు, అస్మానుకాను సర్వవిషయముల నక్బరుషాచుషహా యధికారపాశముచే బద్ధుఁడైయున్నాఁడనియు నయేషాకు తెలియవచ్చెను. అందుచే నస్మానుఖానింకనుప్రాణములతో నిలిచియున్నాఁడని యామె తెలిసికొనియెను. తేజస్వియు, సాహసికుఁడు నగు నావీరాగ్రేసరుఁడు ప్రాణములతో నిలిచినామెపాలిటికిసర్వమునున్నట్లే యను. ఉత్కలవిజయియైన మానసింహుఁడు పాట్నానగరాభిముఖుఁడై నాఁతనియుఁ త్వరలోనే రాజధానికి వచ్చుననియు నయే[illegible]కు వార్త వచ్చెను.

రాజనైతికపరియోజనార్థమై తా నవరుద్ధనైతినని యయేషా తెలిసికొనియెను. ఆమె తనచేఁజిక్కినదనువార్త తెలిసికొనినచో నయేషా యుద్ధముచేయక తమయధికారమున కంగీకరించునని మానసింహుఁడు యోచించుకొనియెను. మఱియొకవిధముగ నయేషాయవరోధము మానసింహునికార్యసిద్ధికి సాహాయ్యమే యయ్యెను. అయేషా తనసమీపముననుండకపోవుటయేగాక మానసింహునిచే నవరుద్ధయయ్యెననువార్తనువిని యస్మానుఖాను విచలితుఁడై విఘ్నజ్ఞానరహితమును హితాహితవివేకశూన్యము నగు కార్యములను చేసెను. అందువలన మహారాజున కనుకూలఫలమేలభించెను. అది యెట్లయినఁగానిమ్ము. ప్రకృతమున నారాజనైతికప్రయోజనము ముగిసినట్లు తోఁచుచున్నది. బహుశః మానసింహామహారాజు పాట్నాకుఁ దిరిగివచ్చినతోడనే యయేషాను విడిచిపెట్టఁగలఁడు.

ఈమొనలగుచింతనలతోడను, ఆశలతోడను నయేషా కాలమును గడపుచుండెను. మూఁడుగంటలవేళ సుసజ్జితమైనయొకప్రాసాదమున నయేషాయొక్కతె యెకూర్చుండి ముందుజరుగఁబోవు తనస్థితిగతులనుగూర్చి యేమేమో యోచించుకొనుచుండెను. ఇంతలోఁ బార్శ్వమునందున్నద్వారముకడ నొకపరమసుందరనారీమూర్తి యామెకు దృష్టిగోచరమయ్యెను. ఆస్త్రీ లోపలకువచ్చెను. అయేషాయును సంభ్రమముతోఁ బీఠమునుండి లేచి యాస్త్రీమూర్తికెదుటగఁ బోయెను. ఆస్త్రీయును వేగముగా ముందునకువచ్చి యయేషావక్షమునఁబడియెను. ఆసుందరులిరువురును జాలసేపు పరస్పరాలింగనముఁ జేసికొని యట్లే నిలువఁబడియుండిరి. వారిరువురినే

త్రములనుండియు నశ్రుధారలు పరంపరగా వచ్చుచుండెను. కొత్తగా వచ్చిన యాసుందరి తిలోత్తమయే !

అయేషా మొదట మాటలాడుటకుఁ బ్రారంభించెను. "నేను నిన్ను మరలఁజూచుట సంభవించునని యెన్నఁడు ననుకొనలేదు. నీ యదృష్టము ప్రసన్నమైనది. నీకు నీమామగారిగృహమునఁ దావు దొరకినదనుశుభసమాచారమును విని సంతోషించితిని."

అయేషావక్షఃప్రదేశమునుండి తిలోత్తమ తనమస్తకము నెత్తికొనియెను. అపారవివేకమును, అనుపమానతేజస్వితను సూచించునయేషాముఖమండలమువంక నొకసారి యామె తనదృష్టిని సారించి "అదృష్టమెట్లుప్రసన్నమైనది ? ఆయన యింకను గారాగారమునందే యుండిరిగాదా !" అనియెను.

చీరచెఱఁగునుముఖముపైఁ గప్పుకొని చిన్నబిడ్డవలెఁ దిలోత్తమయేడువనారంభించెను. అయేషా యామెహస్తమును బట్టుకొని ముఖమును, నేత్రములను దుడిచి పిదప నామెను తనసమీపముననున్నపీఠముపైఁ గూర్చుండఁబెట్టికొని తానామెపార్శ్వమునఁ గూర్చుండి "విచారింపకుము. వీరపత్ను లెన్నియోదుఃఖములను దుర్దశల ననుభవింపవలసియుండును. ఎంతయోధైర్యవతులై యుండవలయును. ఈసామాన్యవిపత్తునకే యింతకాతరమునొందుచుంటివా?" అనియెను.

తి—ఇంతటిక్లేశముతోఁ గాలమునుగడపుటెట్లు ? నాయీదుఃఖమునుజెప్పుకొనుటకు నాకీప్రపంచమున నెవ్వరునులేరు. అందుచే నీకడ నాదుఃఖమును జెప్పుకొనుటకై వచ్చితిని.

అ—మంచిపనిచేసితివి. "సోదరీ ! నిన్నుఁజూచుటచే 'నేను చాలసుఖినైతిని. నీయీదుఃఖదినములు త్వరలోనే పూర్ణముగా గడ

చిపోవును. రాజపుత్త్రునకు శీఘ్రకాలములోనే విముక్తిగలుగును.

తి—నీవట్లూహించుటకుఁ గారణము లేవైనఁగలవా ?

అ—అభిరామస్వామి విజ్ఞాపనపత్రమును డిల్లీకిఁ గొంపోయినాఁడు. ఆవిజ్ఞాపనము వ్యర్థముకాఁజాలదు.

తి—ఆతఁడు డిల్లీకెప్పుడువెళ్లినాఁడు ?

అ—రెండునెలలకుఁ బైగానైనది.

తి—అయినచో నింతయాలస్యమేమి ?

అ—మధ్య విఘ్నములుగల్గుటకుఁ గారణమేమియుఁ గాన్పింపదు. బాదుషహాదర్బారునుండి యాజ్ఞాపత్రిక రావలయునన్నచోఁ గాలవిళంబముకాకమానదు. సోదరీ ! రెండునెలలుగాదు—నాల్గునెలలైనను బాధకమేమి ?

తిలోత్తమయించుకయాశ్చర్యపడి మనసులో "ఇదేమిప్రేమప్రదర్శకమైనమాట! నేనెవనినిమనసారఁబ్రేమించుచుంటినో, యట్టి నాహృదయేశుఁడు శృంఖలాబద్ధుఁడై యంధకారమయమైనకారాగారమునందున్నాఁడు. ఆవిషయము తలపునఁబారినచో హృదయము వ్రక్కలైపోవుచున్నది. ఒక్కముహూర్తము—తుదకొక్కనిమిషమైనను ముందుగ నాతనికి విడుగడయయ్యెనేని, యది నాకుఁ బరమలాభముగాఁ బరిగణించుకొనెదను. నవాబునందిని రెండునెలలకుబదులుగ నాల్గునెలలను లెక్కించుచున్నదేమి?" అని యనుకొని ప్రకాశముగా "అక్కా! సర్వమును బోఁగొట్టుకొనినైనను యువరాజు నీముహూర్తమునఁ జెఱసాలనుండి విడిపింపఁగలిగినచో నదియే మేలని నాయభిప్రాయము. రెండునెలలైనపిదప యువరాజు సకలైశ్వర్యములతోడను, కారాగారమునుండివిముక్తినొందునన్నను, అది కోరఁదగినదికాదని నాకుఁదోఁచుచున్నది" అనియెను.

అయేషా చిఱునగవుతో "ప్రణయమహిమచే హృదయమ్మునకట్లు తోఁచుచుండుట నిజము" అనియెను.

తి—అట్లయినచో నీవు వేరువిధముగాఁ దలంచుటేమి?

అయేషా యించుక సేపధోముఖియై చింతించి పిదప నిట్లు చెప్పనారంభించెను. "రాజపుత్త్రుఁడు వీరాగ్రగణ్యుఁడని నేనెఱుంగుదును. వీరులు తమదేహము తీక్ష్ణమైనకత్తిచేఁ గాయపఱుపఁబడినను దానినించుకంతయు యాతనగాఁ బరిగణింపరు. తమశిరస్సు నొక్కపెట్టున తెగవ్రేయుటకై శత్రువులఖడ్గ మరుదెంచుచున్నను దానినిఁ జూచి యించుకంతయును విచలితులుగారు. అట్టిమహాత్ములకు లోహశృంఖలములుగాని, యంధకారమయమైనకారాగారముగాని లేశమాత్రమును భయజనకములుగాఁజాలవు. అజ్ఞానులగు మనవంటి స్త్రీజనులకది కష్టతరముగాఁ దోఁచి దుఃఖించుచుందురు. ఆకష్టానుభవమునకుఁ గేవలము స్వార్థపరత్వముదక్క వేఱుకారణములేదు. మనమనేకపర్యాయములు ప్రేమాస్పదుని హృదయమునకంటె నాతని శరీరమును మిక్కిలిగాఁ బ్రేమించుచుందుము. అందుచేతనే మనమాతనిని చూడఁజాలనప్పుడును, లేదా యాతఁడు మనసమీపమున లేనప్పుడును మనము మిగుల వ్యాకులపడుచుందుము. అట్టియుద్వేగము వలనఁ బ్రయోజనమేమో నాకుఁ దోఁచుటలేదు.

తి—నీవు చెప్పినదంతయు సత్యము. వాస్తవముగా రాజపుత్త్రుని క్షణవియోగమునుసైతము నేను సహింపఁజాలను. అది స్వార్థపరత్వముయొక్క ఫలమేయైనచో నిజముగా నేను స్వార్థపరనేయగుదును. అక్కా! నిన్నొక్కవిషయమునుగూర్చి యడుగ సాహసించుచున్నదానను. నీవును రాజపుత్త్రుని యథేష్టముగాఁ బ్రేమించుచుంటివిగదా? నావలె నీవును నాతనినిమిత్తమై వ్యాకులపడుచుండుట లేదేమి?

అయేషా యవనతముఖియై తిలోత్తమహస్తమును బట్టుకొనియెను. పిదపఁ దనముఖమును వేఱుదిక్కునకుఁ ద్రిప్పుకొని యిట్లనియెను. "సోదరీ! నీవాక్యములను విని నేను సంతుష్టచిత్తనగుటలేదు. నేను యువరాజును ప్రేమించుచున్నాననుమాట నిశ్చయము. ఆ నాప్రేమ యనంతమైనది; అపారమైనది; గభీరమైనది. కాని, యీప్రపంచమునందా విషయము నెవ్వరు నెఱుఁగరు. ఎఱుంగవలసిన సంభవమును లేదు. దైవవశమున నాహృదయమించుక విచలితావస్థయందున్నప్పుడు యువరాజుసమక్షమున నేనే దానినివ్యక్తముచేసితిని. అట్లుచేయవలసివచ్చినందులకు నేనెంతయో సిగ్గునొందుచున్నదానను. ఆవిషయమును నీవెవరితోడను చెప్పఁదగదు. నీవు పలుమాఱు నావిషయమును జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొనుచుండవలదు. నీవా సంగతిని బూర్ణముగా మఱచిపోవలయును. ఇవే నాప్రార్థనలు.

తి—అక్కా! అదేమి? దానిని మఱచిపోఁగలవా? ఆవిషయము నితరులకేల తెలుపఁగూడదు? ప్రేమ దోషాకరమైనది కాదు. ప్రేమించినచోఁ బాపమున్నదా? అందులకు నీవేల సిగ్గుపడుచుంటివి?

అ—సోదరీ! నీకు నేఁ జెప్పున దేమన,—ప్రేమ, లేక ప్రణయమనునది ప్రాయములలోఁ బ్రాణపదార్థము. అతిసావధానముగఁ బ్రయత్నపూర్వకముగ వానిని ప్రాణములలో నిమిడ్చి యుంచఁదగినపదార్థమని తెలిసికొనవలయును. దానిని బహిరంగముచేసి ప్రపంచమంతటను వెల్లడిసేయుచువచ్చిరేని యది నిస్సారమైపోయి తుదకుఁ బరిహాసాస్పదమగును. అప్పుడది లజ్జాహేతువగును.

తి—ప్రణయము ప్రాణపదార్థమనుమాట యేమో నిశ్చయమే. కాని, మనమెవరిని బ్రేమించుచుంటిమో, యతనికావిషయము

తెలిసినందువలన దోషమేమి? అతనికా ప్రేమ తెలియకపోయినచోఁ బ్రేమించుటవలన సుఖమేమి?

అ—సోదరీ! అట్లయినచో నది ప్రణయమును క్రయవిక్రయవ్యాపారమును జేయుట కారంభించినట్లగును. మన మెవరిని బ్రేమించుచుంటిమో వారికా ప్రేమను దెలియఁజేయఁదలంచితిమేని మన ప్రణయమునకు బదులుగ నాతని ప్రణయము నాకాంక్షించుచున్నామనుట స్పష్టము. ప్రణయమునకుఁ బ్రణయమును బడయఁగోరినప్పు డంగడియందలి యితరపదార్థములవలెనే ప్రణయముకూడ నొక వ్యాపారపదార్థముగాఁ బరిణమింపఁగలదు. నేను నీకొక పదార్థము నిచ్చినప్పుడు నీవు దానికి బదులుగ వేఱొక పదార్థమును నాకొసంగితివేని యది యంగడివ్యాపారమనిపించుకొనును. మిక్కిలి పవిత్రమైన యమూల్యప్రణయమును, బదులువస్తువును గోరి విక్రయించి యంగడిపదార్థమునుగాఁ జేయుట కేవలము లజ్జాకరమని నా యభిప్రాయము.

తిలోత్తమ తన హృదయమున ప్రణయసంబంధమగు నాభావ మతిమధురమైనదనియు, నత్యుచ్ఛితమైనదనుట కించుకంతయును సందియము లేదనియుఁ దలంచి పిదప " మన మెవనిని బ్రేమించుచుంటిమో యాతని సుఖముకొఱకైనను నా ప్రణయము నాతనికిఁ దెలుపుటుచితము " అనియెను.

అ—ఉచితమే యగును. కాని, చూడుము! మన మెవనిని బ్రేమించుచుంటిమో యాతఁడా ప్రేమ ననుభవించుట కాతురపడుచున్నప్పుడును ప్రేమాభావముచే దరిద్రుఁడై యున్నప్పుడును మాత్రమే మన ప్రాణములయందలి ప్రణయమును సంపూర్ణముగ నాతనికిఁ దెలుపుటుచితమగును.

తి—కాని, అక్కా! మనము స్త్రీలము. ప్రేమించుచుండు

టయే మనపని. మన మెవనిని బ్రేమించుచుంటిమో యాతఁడు ప్రేమాభావముచే దరిద్రుఁడు కాకపోయినను మనము సకలాంతఃకరణములచేతను నాతని నేల ప్రేమింపఁగూడదు? నిరంతరమును బ్రణయప్రవాహమున నాతని నేల తేలునట్లు చేయుచుండఁగూడదు?

అ—ప్రేమింపఁగూడదని నేను చెప్పుటలేదు. మన సర్వాంతఃకరణములచేతను ప్రేమించుచుండుటకు మనకధికారము కలదు. కాని, మన మెవనిని బ్రేమించుచుంటిమో యాతనికి మన ప్రేమను దెలియనీయరాదు.

తి—అక్కా! నీవట్లనుచున్నావేమి? పురుషుని హృదయము సముద్రమువంటిది. ఆసముద్రమునందు మన ప్రణయఘటమ్ములను ముంచి మనకుఁ గావలసిన ప్రణయము నేల తెచ్చుకొనఁగూడదు? మనుష్యజీవితమునందు సర్వమునకును ప్రణయము ప్రధానసుఖవిషయముగనున్నది. వలపుచే వలచుటయును, వలపుచే వలపించుటయును ననునీరెండును మనుష్యునకాతని జీవితమునందు సర్వశ్రేష్ఠమైన యధికారములు. అక్కా! అయేమా! నీవు రాజపుత్త్రిని ప్రాణమువలె మనసారఁ బ్రేమించుచుంటివనుమాట నిశ్చయము. అట్లయినప్పుడు నీవు ప్రకాశముగా నాతనిని బ్రేమించి యేల సుఖపడఁగూడదు? రాజపుత్త్రిని మఱెవరైనఁ బ్రేమించినచోఁ దిలోత్తమ దుఃఖించునని నీవొకవేళ తలంచియుండవచ్చును. నీవట్లు యోచించినచో,—అక్కా! ఆసంబంధమైన యోచన కేవలము భ్రమాత్మకమైనదని నిశ్చయముగాఁ జెప్పుచున్నాను. నీయంతటిగుణవతియు, హితైషిణియునగు స్త్రీ యువరాజును బ్రేమించినదనువిషయము స్మరించుకొనినంతమాత్రముననే నాహృదయము పొంగి ఘనానందముచే నాదేహము పులకలెత్తుచుండును. నీవును నేనును నొ

శగుత్తియందుండు రెండుపూవులవలె వికసించియుండవలయునని నేను సదా కోరుచుందును. శోభామయమైనయొకయుద్యానమునఁ బూవులెన్నివిధముల వికసించుటలేదు? ఒకగిరిహృదయమును భేదించుకొని యెన్నినిర్ఝరిణులు హృదయరంజకముగ గలగలధ్వనులనుజేయుచుఁ బ్రవహించుచుండుటలేదు? ఒక్కసాగరమున నెన్నినదులు తమదేహముల నర్పించుకొనుచుండుటలేదు? నీవెవనిని బ్రేమించుచుంటివో నేను నాతనినే ప్రేమించుచున్నదానను. ఇఁకముందు శరీరములు వేరయినను మనమిరువురము నొక్కప్రాణముగలవారమై యొకేసహానుభూతికలవారమై యుండుటుచితము. అక్కా! నీవుకూడ యువరాజువక్షఃప్రదేశమున "కోహినూరు" వలె నెందులకుఁ బ్రకాశింపఁగూడదు?

ఇట్లుచెప్పి తిలోత్తమ యయేషాకంఠమునుగౌఁగిలించుకొనియెను. అయేషాయు నాదరభావముతో నామొగడ్డమునుబట్టుకొని నీవంటిసరళహృదయయగుస్త్రీనోటనుండి వచ్చువాక్యములన్నియు నతిమధురములై హృదయరంజకముసేయుచుండును. నీవంటిగుణవతియైనసహధర్మిణి పార్శ్వవర్తినియైనప్పుడు యువరాజుజీవితమునందొకప్పుడును దీర్ఘనిశ్వాసమును విడువవలసినయావశ్యకముండఁజాలదని నానమ్మకము. కాని, సోదరీ! నీకొక్కభ్రమయుండెనని నాకుఁ బ్రాడగట్టుచున్నది. నాప్రణయమును వేఱొకస్వతంత్రమార్గమున బెట్టి నేనత్యంతము సుఖమునొందుచున్నదానను. ప్రేమించుటను నేనెఱుంగుదును. ప్రేమించి యమితానందమును నేననుభవించుచున్నదానను. ప్రేమను సంపాదించుటకుఁగాని ప్రేమాడంబరమున్ గనపర్చుటకుఁగాని నాకిష్టములేదు. సోదరీ! నావిషయమునుగూర్చి యిఁక నీవెప్పుడును యోచింపవలదు. నేను క్లేశమునొందుచున్నానని

తలంచి నీవు విచారపడవలదు." అనియెను.

తి—(దీర్ఘనిశ్వాసమునువిడిచి) ఈసారి నీప్రాణసంయమన మెట్లుచేయఁగలదానవో నేనెఱుంగఁజాలకున్నాను. ఈప్రపంచమునం దెవ్వరును నిన్నుఁబోలినవారు లేరు.

అ—(విషాదసూచకమగుచిఱునగవుతో) నేను పాషాణహృదయను. ఈశుష్కనీరసపాషాణహృదయమున నీకోమలతకు స్థలము లేదు. ఆమాటల నటుంచుము. మనము చాలసేపటినుండి మనసంబంధములగుమాటలనే మాటాడుకొనుచున్నాము. రాజపుత్రునికారాగారవిముక్తివిషయమున నేను నిశ్చింతనై యున్నాను. నీవుకూడ నావిషయమున నిశ్చింతవై యుండవలయునని నాయభిప్రాయము.

తి—ఆవిషయమున నీకు సందియములేనప్పుడు నాకు విచారమెందులకు?

పిదప నయేషా ప్రేమభావముతోఁ దిలోత్తమను గౌఁగిలించుకొని యిట్లుచెప్పనారంభించెను "నాయీజీవితమున మరల నిన్నుఁ జూచుభాగ్యము నాకుండదు. నాసోదరుఁడు యుద్ధమునందుఁ బరాజితుఁడైనాఁడు. మహారాజుగారియనుగ్రహమువలన నేనిటనుండి విముక్తినొందినతోడనే యొరిస్సాదేశమునకు నాయన్నయొద్దకేగెదను. ప్రకృతమున సంభవించినయనేకకారణములచే నిఁకముందుఁ బఠానులును, మొగలాయీలును సద్భావముతో నుందురనునాశ నాకులేదు. బహుశః పఠానులు నశించిపోవుదురనియే తోఁచుచున్నది. పఠానులతోఁగూడ నయేషాపేరు విలుప్తమైపోయినను పోవచ్చును. ఒకవేళ నాకు మరణము సంభవించినచో నీకాసమాచారము తెలియుటకూడ సందేహముగాఁదోఁచుచున్నది. నాకు నీయీదర్శనమే తుదిసందర్శనమని నేను తలంచుచున్నదానను.

తి—అక్కా ! అంతటిమాట యనఁబోకుము. చిరకాలము నిన్నుఁ జూచుచుండఁగలననెడియాశతో నున్నాను. చిరకాలము నా సుఖదుఃఖములు నీకుఁ దెలుపుచుండెదను. ఆపదలయందు నీసాహాయ్యమును వేఁడుకొనుచుండెదను. సంపత్కాలము వచ్చినప్పుడు నీతో సమభాగినినై సుఖానుభోగములనందెదను. అంతటికఠోరవాక్యములను పలికి నాయాశలన్నిఁటి నొక్కమారుగ నేలనిర్మూలముచేసెదవు ?

అ—సోదరీ ! మానవులు తమహృదయములయందాశాకాంక్షలు లేకుండఁజేసికొనినచో వారికది మంగళదాయకమగును. ఆశాకాంక్షలను త్రోసివేయుటకు నామనస్సునకు శక్తి కలదు. అందుచేత నేను కాతరమునొందుచుండుటలేదు. నీవును నానిమిత్తమై కాతరమునొందనలదని ప్రార్థించుచున్నాను.

ఇంతలో దాసియొకర్తు వచ్చి "మహారాజ్ఞిగారు మిమ్ములను దీసికొనిరమ్మని యాజ్ఞాపించినారు" అని విన్నవించెను.

తోడనే తిలోత్తమలేచి నిలుచుండి యయేషాతో "నేనిఁకనిట నుండుట కవకాశము లేదు. భర్తృజననియగు నూర్మహాదేవిగారి యనుగ్రహముచే నిన్నుఁజూచుభాగ్యము నాకు లభించినది. అది యదృష్టముగా భావించుకొనుచున్నదానను. కాని, అక్కా ! ఇందుచే నాకు సుఖముగలుగలేదు. నీవీదేశమునుండి వెడలిపోవుటకుఁబూర్వమింకొకసారి వచ్చిచూచెదను. అప్పుడు నీహృదయము వేఱుమార్గమననుసరించుటనుజూచి సంతోషించెదను. ఇప్పుడు నాకు సెలవొసంగుము" అనియెను.

అ—ఇంకొకసారి చూడఁగలిగినచో నేనును సుఖవతినయ్యెదను. నాహృదయము వేఱుమార్గముత్రొక్కుటను నీవు స్వప్నమునందు చూడఁజాలవు. నీకు సర్వదా సకలసుఖములను గలుగఁజేయవలయునని యీశ్వరుని ప్రార్థించుచుండెదను. మహారాజ్ఞిగారికి నాయనంతప్రణామములను నివేదింపుము. నేనీదేశమునువిడిచి వెళ్లుటకుఁ బూర్వము మనమింకొకసారి కలిసికొనఁగలిగితిమేని చరితార్థనయ్యెదను.

తిలోత్తమయు విషణ్ణభావముతో సెలవుఁగైకొని వెడలిపోయెను.

ఎనిమిదవప్రకరణము.

ఒరిస్సాదేశమునుజయించి మానసింహమహారాజు పాట్నానగరమునకుఁ దిరిగివచ్చెను. ఆతఁడయేషాను సంపూర్ణముగా విడిచిపెట్టలేదు. కాని, పూర్వముకంటె నధికముగ స్వాతంత్ర్యమునొసంగి యిఁకకొలఁదికాలములోనే యామెను విడిచిపుచ్చెదనని చెప్పియుండెను. ఇంచుక స్వాతంత్ర్యమువచ్చినతోడనే యయేషా పాట్నానగరమునందలి యాత్మీయుల సమాచారములను తెలిసికొనియెను.

తాజఖానునికుటుంబములోనివారలయేషాను చూడవచ్చిరి. వారు చెప్పినదానినిబట్టి యభిరామస్వామిదౌత్యము నిష్ఫలమయ్యెననియు నాతనిచేతికొసంగినవిజ్ఞాపనపత్రము, ధనము, రత్నములు, వుత్తరములు, మొదలగునవన్నియును కానపురసమీపమున దొంగలచేతిలోఁబడిపోయినవనియు, నచ్చటనుండి యాతనితోఁగూడ వెళ్లినముప్పదిరక్షకులుపాట్నాకువెనుదిరిగివచ్చిరనియు,మనయభిరామస్వా

మియును మరియిరువురును ఢిల్లీ కేగిరనియు నయేషా తెలిసికొనియెను. ఆసంగతులను వినినపిదప నామె తానచ్చటనుండి శీఘ్రముగ నిముక్తినొందవలయునని తొందరపడఁజొచ్చెను. తానే స్వయముగ ఢిల్లీకిఁ బోవలయునని యామె నిశ్చయము చేసికొనియెను.

ఒకనాఁటిమధ్యాహ్నమున నయేషా యొంటరిగఁగూర్చుండి యొకయుత్తరమును వ్రాసెను. అంతవఱకును నామెకాస్వాతంత్ర్యము లేదు. ఆమె యెవరికిని నుత్తరములను వ్రాయఁగూడదు. ఎవరి యొద్దనుండియు నుత్తరములనుఁ దెప్పించుకొనఁగూడదు. ఇప్పుడట్టి స్వాతంత్ర్యమామెకు లభించినది. ఉత్తరము నించుకసేపటిలోనే వ్రాసిముగించెను. ఆయుత్తరమస్మాన్‌ఖానునకు వ్రాసెను. వ్రాసి యిట్లుచదువఁదొడఁగెను.

“సోదరా! అస్మాన్!

అనేకయుద్ధములలో నీకుఁ బరాజయముసంభవించినదని విని యున్నాను. కాని, నేనావార్తవలన విశేషవిచలితను గాలేదు. ఏమనిన, నీహృదయబలమునందు నాకు విశేషవిశ్వాసమున్నది. రణరంగమునఁ బరాజయముగలిగినను నీహృదయమును జయించువీరు లెవ్వరును ప్రపంచమునందింతవఱకును పుట్టియుండలేదు.

నిన్నువిడిచి చాలదూరము వచ్చియుండుటవలన నేను మిగుల నన్యాయకార్యమును జేసినదాననగుచున్నాను. స్నేహమయమైన నీయాశ్రయమును విడిచివచ్చుటకు నాకించుకంతయు నధికారము లేదు, అట్టియధికార మిప్పుడును లేదు—ఇఁకముందునుండదు. చాల దూరము వచ్చినపిదప నాయపరాధ మెంతమహత్తరమైనదో నేను తెలిసికొంటిని. అందుమూలమున ననేకయాతనలకు లోనగుటయే గాక నిత్యమును నన్ను నేనే నూరారుమారులు నిందించుకొనుచున్న

దానను. నేనాస్వాతంత్ర్యమును గైకొనినందువలన నీహృదయమునకుఁ జాల వ్యథఁగలుగఁజేసితినని తలంచుచున్నాను. ఇంతేగాక, యందుమూలమున నీచిత్తస్థైర్యముకూడ పోయియుండునని యూహించుచున్నాను. నాయెడలఁ జిరకాలమునుండి నీవు కరుణామయుఁడవై యున్నాఁడవు. నాయపరాధము క్షమింపఁదగినదికాదు. అందులకు సందేహము లేదు. కాని నీవు నన్నుఁ దప్పక క్షమించి యనుగ్రహించెదవని ధైర్యముతో నున్నాను. నాయీధైర్యము విఫలమగునా?

నేనెందుకొఱకు నిన్నువిడచి వెడలివచ్చితినో యాప్రయోజనమును నీవు తెలిసికొనవలసిన యావశ్యకము లేదు. నాయాస్తినిగూర్చినవ్యాపారములను చక్కఁజేసికొనుటకై కరుణామయమైననీయాశ్రయమును విడిచివచ్చితినని మాయమ్మవలన నీవు వినియుందువు. కాని తుచ్ఛములైన ధనసంపదలనాశించి, యయేషా స్నేహమయమైన నీసాన్నిధ్యమును విడిచిరాలేదు. నీయనుగ్రహముతో నీ ప్రపంచమునందలి సమస్తసంపదలను వినిమయము చేసికొనుట నయేషాకసంభవముకాదు.

అత్యవసరమైనయేకార్యముకొఱకు నేను నీభవనమును విడిచి వచ్చితినో యాకార్య మింకను ముగియలేదు. ఆకర్తవ్యకార్యము స్వల్పకాలములోనే నెరవేరునని తోఁచుచున్నది.

నేనును శీఘ్రకాలములోనే నీకడకరుదెంచెదను. నేనెప్పుడెట్టులు వచ్చునదియు వెనుకనుండి నీపేర వ్రాసెదను.

అపారమగు నీస్నేహమువలనను, కృపవలనను నాదరమువలనను నార్ద్రీభూతమైననాప్రాణము, నాదారుణాపరాధమువలనఁ గలిగిననీక్రోధముచే శుష్కమైనదగునా?

నీకుసంభవించినదశావిపర్యయమునుగూర్చి నేనంతగా చిం

తించుచుండుటలేదు. ఈరాజగౌరవమునను దేవరియందైను జిరస్థాయిగా నుండునదికాదు. ఆవిషయమును నేను బాగుగా నెఱుంగుదును. అదివచ్చుటకును బోవుటకు విశేషకాల మావశ్యకము లేదు. కాని, హృదయమహత్వమును నౌన్నత్యమునుమాత్ర మెవ్వరును సులభముగాఁ బొందఁజాలరు. వానిని బొందినవాఁడే మానవులలో ధన్యతముఁడు నీహృదయ మసాధారణసద్గుణగణాశ్రయమని నేను బాగుగా నెఱుంగుదును. ఐహికములగునైశ్వర్యసంపదలకు హానివృద్ధులు తటస్థమైనప్పు డందుమూలమున నీకుఁగలుగులాభనష్టము లేమియును లేవు.

ఈయవస్థాంతరమునందున్నప్పుడు నీకు సంభవించెడి యాతవలను, ఆపదలను నీవెంతధైర్యముతో సహించుచుందువో నేనెఱుంగుదును. నీధైర్యమును సామర్థ్యమును, ఓర్పును, నసాధారణములైనవి. అవస్థాపరివర్తనమునుమూలమున వర్తమానకాలమున నీకు సంభవించినకష్టములకంటె వేయిరెట్లధికకష్టకారణమైన హృదయజ్వాలను పైకిఁ గనఁబడకుండ నీవు ధైర్యముతో మౌనముగా సహించుకొనుచువచ్చుచుండుటను నేను బాగుగా నెఱుంగుదును. అందుచే నల్పమైనయీప్రకృతావస్థయందు నీవు ధైర్యముచెడియుండవనియే నాదృఢవిశ్వాసము.

ఈదుస్సమయమునం దతిశీఘ్రముగా నీయొద్దకు రావలయుననియు, నవస్థాంతరమునందు నీహృదయము చెక్కుచెదరకుండఁ బర్వతమువలె స్థిరమైయుండుటను గన్నులారజూడవలయుననియు, నావశ్యకమైనచో సాహాయ్యముచేసి నీకు సంతోషముఁగలుగఁజేయవలయుననియు నేనెంతయో తొందరపడుచున్నదానను. స్థానాంతరమునకువచ్చిననేను స్వల్పవిపత్తునకు లోనైతిని. దానిని నీవు వినియేయుందువు. అందుచే నావిషయమునుగూర్చి యీయుత్తరమున వ్రాయలేదు. కాని తన్మూలమున నాకేమియు నష్టముకలుగలేదు.

చాలఁగా వ్రాసితిని. నాశతాపరాధములును చిరకాలమునుండి క్షమించుచువచ్చుచున్నాఁడవు. అతివినీతభావముతో మరల నాయీయపరాధములను క్షమింపవలయునని వేఁడుకొనుచు నుత్తరమును ముగించుచున్నదానను. క్షమింపుము.

ఇట్లు
అభాగిని,
అయేషా."

ఉత్తరమును సరిగా నస్మానుఖానున కంపుటకై తాజఖానునికడకంపెను. వేఱువిషయములనుగూర్చి చెప్పవలసినదంతయు తాజఖానునకుఁ జెప్పుటకై నమ్మకముగలయొకమనుష్యునితోఁ జెప్పి యుత్తరమునాతనిచేతికిచ్చి పంపించెను.

ఆమె యచ్చటనే కూర్చుండి చింతామగ్నయయ్యెను. తాను శీఘ్రముగా నాయవరోధమునుండి విముక్తినొందుట యావశ్యకమైయుండినను, అందునిమిత్తము మానసింహుని వేఁడుకొనుట మంచిదని యామె యోచింపలేను.

తొమ్మిదవప్రకరణము.

ఏదినముమధ్యాహ్నమున నయేషా యస్మానుఖానున కుత్తరమువ్రాసెనో యానాఁటిసాయంకాలమున గొంచెమురాత్రియైనపిదప నూర్మిళాదేవియును మానసింహుఁడును రాజాంతఃపురమునకు రావ

లయునని యయేషాకు వర్తమానమంపిరి. అయేషాయును సంతుష్ట
చిత్తయై యచ్చటకువచ్చుట కంగీకరించెను.

అయేషా రాజనగరునకు వచ్చినదను వార్త తెలియుటతోడ
నే యూర్మిళాదేవి ద్వారమువఱకు నేగి యామె నత్యంతసమాదర
భావముతో నెదుర్కొని గౌరవించి తీసికొనివచ్చెను. అయేషా మ
హారాజ్ఞితోఁగూడ విశాలమై, మనోహరమైన యొకప్రాసాదములోని
కరుదెంచెను. అచ్చట నొకరత్నసింహాసనముపై మానసింహుఁ
డొంటరిగఁ గూర్చుండియుండెను.

అయేషా లోపలికరుదెంచినతోడనే మానసింహమహారాజు
సింహాసనమునుండి లేచి ముందునకువచ్చి యామెకూర్చుండుటకై యొ
కపీఠము నామెకుఁ జూపించెను. అయేషా కూర్చుండకయే యధో
వదనయై మహారాజ్ఞిపార్శ్వమున నిల్చుండియుండెను. మహారాజ్ఞి
యత్యాదరముతో నయేషాచేయిపట్టుకొని యఁటనున్న యొకపీఠము
కడకుఁ దీసికొనివచ్చి దానిపై నొకప్రక్కఁ దానుగూర్చుండి యయే
షాను వేరొకప్రక్కఁ గూర్చుండఁబెట్టికొనియెను.

పిదప మహారాజు తనసింహాసనముపైఁగూర్చుండి యయేషా
నుగూర్చి యిట్లు చెప్పఁదొడంగెను.

మా—బిడ్డా! నిన్నింతవఱ కనేకకష్టములకు గుఱిచేసినం
దులకు నేనెంతయో సిగ్గుపడుచున్నాఁడను. ఈనిమిషముమొదలుకొని
నీయిష్టమువచ్చినట్లు మెలంగవచ్చును. ఒకరాజకార్యవిషయమున
నిట్టియుపాయమునవలంబించి నిన్నింతకష్టపెట్టుట గొప్పతప్పిదమేయ
గును. నీయవరోధమును తొలగించి స్వాతంత్ర్యమునొసంగితిననుు
సంగతిని నేనే నీకడకువచ్చి చెప్పవలయునని యనుకొంటిని. కాని,
మహారాజ్ఞి నిన్నుఁజూడవలయునని యాశపడుచుండుటచే నామెయ

భీష్టానుసారముగ నిన్నిటకు రప్పించుటకై తొందరనొసంగుచు వర్త
మానములనంపితిని.

అ—జననిమహారాజ్ఞి నన్నుస్మరించుచుండుట నాపరమసౌ
భాగ్యము. మహారాజుగారు నన్నీయవరోధమునుండి విడిపించినందు
లకు నేనెంతయుఁ గృతజ్ఞురాలనై యున్నాను.

మా—అమ్మా! ఇఁకముందు నీవేమిచేసెదవు? ఎక్కడ
కేగెదవు? ఎచ్చటనుండవలయునని నీయభిప్రాయము?

అ—బహుశః డిల్లీకేగెదను.

మా—డిల్లీయందుండవలెనని నీయభిప్రాయమా?

అ—అదేమి? అట్లుయోచించుచున్నారు?

మా—నీకు డిల్లీయందు పరిచితులనేకులున్నారని నేనెఱుంగు
దును. పాదుషహాకూడ నిన్నెఱిఁగియుండునని తోఁచుచున్నది. నేనె
ఱిఁగియున్నంతవఱకు మొగలాయీలతోడనే నీకు విశేషసంబంధ
మున్నది.

అ—అందుచేత నేను డిల్లీయందుండుటయే శ్రేయస్కరమని
తోఁచుచున్నదా?

మా—అంతేకాదు. భారతవర్షమునఁ బఠానులప్రాబల్యము
విలుప్తమైపోయినది. ఒరిస్సాయందు నీతోసంబంధముగలిగియున్న
పఠానులందఱు నిప్పుడతిదైన్యావస్థనొందియున్నవారు. అందుచే నీ
వు వారియాశ్రయమును విడిచిపెట్టుట విధియైయున్నది.

అ—(కొంచెముయోచించి) ఇప్పుడు మహారాజుగారు సెల
వొసంగినదంతయును వినినపిదప నేనిప్పుడు పఠానులయాశ్రయము
ను విడువకుండటయే మంచిదని తోఁచుచున్నది. నాకెవ్వరు మొద
టినుండియు నాశ్రయభూతులైయుండిరో, ఎవరు ప్రతిపాలకులైయుం

డిరో, నాయందెవరపారస్నేహకృపాదరములను గలిగియుండిరో, నాసుఖదుఃఖములయందెవరు సమభాగులై యుండిరో అట్టివా రిప్పుడు ఘటనాచక్రముయొక్క పరిభ్రమణముచే హీనావస్థనొందియున్నారని వారిని విడనాడుట న్యాయమగునా? పఠానులిప్పుడు హీనస్థితియందున్నారుగనుకనే యవిచ్ఛిన్నముగా నేను వారితోఁగూడ నుండుట నాకత్యంతావశ్యకము. ఉచ్చదశయందున్నప్పుడు కూడనుండువారు వేనవేలుందురు. హీనావస్థయందున్నప్పుడు కూడనుండువారే బంధువులు. కృతజ్ఞులు.

మహారాజావాక్యములనువిని యించుకయప్రతిభుఁడయ్యెను. సరియైనప్రత్యుత్తరమునొసంగుటకు సమర్థుఁడుకాకపోయెను. మహారాజ్ఞియగునూర్మిళాదేవి తనవిభునియవస్థనెఱింగి యయేషాతో "నీవెచ్చటకును బోవలసినయావశ్యకము లేదు. నీవు మావస్తువవు. మాకాత్మీయవు. బిడ్డా! మాయొద్దనేలయుండఁగూడదు?" అనియెను.

అ—అమ్మా! నాపై నీకుఁగలయనుగ్రహమునకు మేరలేదు. కాని, నాప్రాణాకర్షణయు, నాకర్తవ్యబుద్ధియు నేను వేఱుమార్గమునుబట్టిపోవునట్లు నాకుపదేశము చేయుచున్నవి.

మా—ఒరిస్సాదేశమునకుఁ బోవలయునని నీకుద్దేశమున్నప్పుడు నీవు డిల్లీకిఁబోవుటెందులకు?

అ—కుమారజగత్సింహుని కారాగారమునుండి విడిపించువిషయమై యవసరములగుప్రయత్నములు సేయుటకు.

మా—అందునిమిత్త మిదివఱకే విజ్ఞాపనపత్రమంపఁబడెనని వినియున్నాఁడను. ఇప్పుడు నీవు మరల నచ్చటికిఁ బోవలసినయావశ్యకమేమి?

అ—దౌర్భాగ్యవశమున నావిజ్ఞాపనపత్రికాదులన్నియును జోరులచే నపహరింపఁబడినవి.

మా—మరలఁ గ్రొత్త విజ్ఞాపనపత్రమును వ్రాసి దానిపై నాతనిచే వ్రాలుచేయింపవలదా?

అ—అక్కఱలేదు. నేనే స్వయముగాఁబోయి దర్బారునం దీవిషయమును బ్రస్తాపించి ప్రయత్నముచేసినచో విజ్ఞాపనపత్రమక్కఱలేకుండఁగనే కార్యసిద్ధికాఁగలదని నానమ్మకము.

మానసింహుఁ డయేషానుడివినతీరున కార్యసిద్ధియగుట కభ్యంతరముండదని మనసునందనుకొని యిట్లనియెను.

మా—రాజాజ్ఞచే దండితుఁడైనయొకమనుష్యునకు నివారితగ సాహాయ్యమునుచేసి యతిగర్హితకార్యమును జేయుచున్నావు. నీవు స్త్రీవగుటచే నీయపరాధము నొకసారి క్షమించినాఁడను. మరల మరల నదేరీతియపరాధములు చేయుచున్నచో క్షమింపవలనుపడదు. నీవాప్రయత్నమును విడిచిపెట్టుము. నీవాప్రయత్నమును విడువకున్నచో నిన్నుఁగూడ దండింపవలసినవాఁడనగుచున్నాను.

అ—నన్ను దండించుటకు మీకు సంపూర్ణాధికారముకలదు. కాని, మీరెప్పుడునట్లుచేయరు.

మా—ఏమి?

అ—ప్రపంచమునం దెప్పుడును హితముచేయువారిని దండించువారుండరు.

మా—నీవు నాయధికారము నుల్లంఘించి దానికి విరుద్ధమైన కార్యములను జేయుచున్నావు. నీవు మొట్టమొదట నాకుఁ దెలియఁజేయకుండ నాయాజ్ఞనుబడయకుండ రాజదండనచే దండితుఁడైనయొకమనుష్యునకు సాహాయ్యమునుజేసితివి. అందువలన నిన్ను హితము

చేయుదానినిగాఁ బరిగణించు టెట్లు ?

అ—మహారాజుగారు వాక్కుచే సెలవొసంగునది యంతయు సత్యమేయగును. కాని, వారిమనోభిప్రాయముమాత్ర మట్లున్నదా ? నిజము చెప్పవలసివచ్చినచో యువరాజును దండించుటయనునది యపారమైన మీరాజనీతికౌశలమును సూచించుటయే యని చెప్పవలయునుగదా ! అందఱియెదుటను, విశేషించి యక్బరుషాదుషహాసమక్షమునందు మీరాజభక్తియును న్యాయనిష్ఠయుఁ గర్తవ్యపరాయణతయు స్పష్టముగాఁ దెల్లమగుటకై యొకసామాన్యకారణమును నెపము చేసికొని మీప్రియపుత్త్రిని నాజన్మాంతము బందీగా నొనర్చితిరి కాదా ? ఇప్పటికనేకదినములనుండి మీహృదయమున యువరాజునకే యుపాయముచే విముక్తి గలుగునా యను యోచన యుదయించి నిరంతరము మీరు వ్యాకులపడుచుండుట లేదా ? అట్లయినప్పుడు స్వతస్సిద్ధముగ మీకుపకారమును జేయనుద్యమించిన యీయబల మీకు యథార్థముగా హితకారిణియగునో కాదో నిజమానతిచ్చి యనుగ్రహింపవలయును.

మా—నీవు చెప్పినది సత్యమో యసత్యమో యావిచారణతో నిప్పుడు ప్రయోజనమేమియు లేదు. నీవు నాయిష్టానిష్టములను దెలిసికొని యీకార్యమునందు ప్రవృత్తవు కాలేదు. నీస్వార్థముకొఱకు రాజ్యనిబంధనలకు వ్యతిరేకముగాఁ గార్యమును చేయఁదొడఁగితివి. అందుకొఱకు నిన్నేల దండింపఁగూడదు ?

అ—నేను స్వార్థమునకే రాజపుత్త్రిని విముక్తికై ప్రయత్నించుచుండవచ్చును, కాని, యీకార్యమునందుమాత్రము నాస్వార్థపరతయును మహారాజుగారిస్వార్థపరతయును సమానములైనవి. అందుచే నాప్రయత్నము మహారాజుగారికి హితకరమైనది. అట్టి

సందర్భమున నన్ను మీరు దండించినచో మీహృదయ మెప్పుడును సంతోషమును బొందఁజాలదు.

మానసింహమహారాజు మాటకు సరిగా మాటనందించుటకు సముకత్తిగా నుండ నసమర్థుఁడై యూరకుండెను. ఊర్మిళామహారాజ్ఞియు "నీవంటిగుణవతియగు కన్యను నేనెప్పుడును విడిచిపెట్టఁజాలను. నిన్నుఁ గోడలనుగా గ్రహించి సంసారమును చక్కఁగా నిర్వహించెదను." అనియెను.

అయేషాయును లజ్జచే నధోముఖియై యుండెను. ఊర్మిళాదేవి మరల నిట్లు చెప్పఁదొడంగెను. నీవు యవనకన్యవను నాక్షేపణము మాకిసుమంతయును లేదు. మహారాజుగారిదివఱకే ముసల్మానులసంబంధమును జేసియున్నారు. మరల నాసంబంధమభివృద్ధినొందినచో నష్టమేమియును లేదు." అనియెను.

అయేషా యధోముఖియై కూర్చుండియుండెను. ఊర్మిళాదేవి మరలఁ జెప్పనారంభించెను. "అమ్మా ! మాటాడవేమి? నీరూపమును, గుణమును, బుద్ధియు నసదృశములు. నిన్నెవరుతమయాత్మీయురాలని చెప్పుకొందురో వారే ధన్యులు; వారే సుఖులు: నేనాసుఖము ననుభవింపకుండ విడిచిపెట్టఁజాలను—

అ—మీరు నాయందుఁ జూపుచున్నయనుగ్రహమునకుఁ బారము లేదు. నేను మీసేవకురాలను, కాని.

ఇట్లు చెప్పి యయేషా యూరకుండెను. ఊర్మిళ "కానియేమిటి ? చెప్పుముతల్లీ ! " అనియెను.

అ—కాని, నేనట్టియనుగ్రహమును బొందుటకుఁ దగినదాననుకాను. నాకర్తవ్యమును, నాజీవితముయొక్క భవితవ్యగతియును నిదివఱకే దృఢముగా నిశ్చితములై యున్నవి.

మా.—నీవు ఢిల్లీకిఁ బోవుటకుఁ బూర్వము జగత్సింహునిఁ జూడఁదలంచుచుండుట లేదా? ఇష్టమున్నయెడలఁ గారాగారమున్నదాతనిఁ జూచుటకు నీకిప్పుడే యాజ్ఞయొసంగెదను.

అ.—అందువలన నేప్రయోజనమును గాన్పించుచుండుట లేదు. దయచేసి మీరిప్పుడే నాకు సెలవొసంగవలయును. రేపటియుదయముననే బయలుదేరివెళ్లెదను. చేయవలసినకార్యము లనేకము లున్నవి.

ఊ.—నీవీ రాత్రి యిచ్చటనే యుండవలయును; రమ్ము. నిన్ను నాకోడలియొద్దకుఁ దీసికొనివెళ్లెదను. నీవామెయొద్దనుండవలయును. అచ్చటనీతో మాట్లాడెదను. రమ్ము.

అయేషాయును సంభ్రమముతో లేచి మహారాజునకు వందనము చేసెను. మహారాజ్ఞియు నామెహస్తమును దనహస్తముతోఁ బట్టుకొని యామెను దీసికొనివెళ్లెను.

మానసింహుఁడు గమనశీలయగు నయేషానుజూచుచు హృదయమునందు "ఆశ్చర్యమాశ్చర్యము! ఈమెరూపసంపద దేవకన్యనుబోలియున్నది! ఎంత సాహసము! ఎట్టితీక్ష్ణబుద్ధి! ఎట్టివాక్పటుత్వము! ఎట్టినిర్భీకత! ఆహా! ఇంతియేకాదు; ఎంతకోమలత్వము! ఎంతసరళత! ఎంతమధురత! ఎంతలజ్జాశీలత! ఈసుకుమారి యేకులమునకుఁ గోడలగునో, యాకులము ధన్యతమమైనది. నాకంతటిమహాభాగ్యముకల్గునా?" అనియనుకొనియెను.

పదియవప్రకరణము.

అభిరామస్వామి మఱునాఁడుదయమగుసరికి కొత్వాలునితోడను మఱికొందఱుసిపాయిలతోడను యమునానదీపరిసరారణ్యమునకర్గుదెంచెను. చోరులందఱు నచ్చటనేయుండిరి. విహారములనెత్తియుండకపోవుటచే వారందఱును సులభముగాఁ బట్టుపడిరి. వారు దొంగిలించితీసుకొనిపోయిన ధనము, రత్నములు, విజ్ఞాపనపత్రము, ఉత్తరములు, పాత్రలు, మొదలగుసామానులన్నియు వారియొద్దనే యుండెను. ఆవస్తువులనేకాకుండ నశ్వములు, వస్త్రములు మొదలగువాని నన్నిఁటిని కొత్వాలుస్వాధీనముచేసికొని యింకను మిగిలినవస్తువులుసహితముగ దొంగలనుబట్టి బంధించి నగరమునకుఁ గొనితెచ్చెను. అభిరామస్వామియును దనయిరువురుసహచరులతోడను కొత్వాలుననుసరించి నగరమునకువచ్చెను.

అన్నియును సరిగానడచినవికాని, యభిరామస్వామియభీష్టసిద్ధిమాత్రము కాలేదు. తనధనరత్నాదులనన్నిఁటిని తనకొసంగవలయునని యాతఁడు కొత్వాలుతో విన్నవించుకొనియెను. వస్తువులుసహితముగాఁ జోరులు విచారణనిమిత్తము ఖాజీకడకంపఁబడిరనియు, విచారణమైనపిదప వస్తువులుగలవారి కీయవచ్చునని వారియుత్తరువుకావలసియుండుననియు, ఉత్తరువైనపిదపఁగూడ నీవస్తువులుమీవైనట్లు మీరు సప్రమాణముగా రుజువుచేయవలసియుండుననియు, నప్పుడైనను మీరీవస్తువులకు పూఁట యీయవలసియుండుననియు కొత్వాలాతనితోఁ జెప్పెను. అదివిని యభిరామస్వామి దశతాళప్రమాణమగునీటిలో మునిఁగినట్లయిపోయెను.

అభిరామస్వామికడ నొక్కపిడికాసయినను లేదు. కాని, సన్యాసివేష మనేకవిషయములలో మానవునకు విశేషసాహాయ్యము చేయుచుండును. క్షుత్పిపాసానివారణార్థమాతఁడు భిక్షాటనము సేయ నిశ్చయించుకొనియెను. ఆతఁ డొకయుచ్చపదస్థుఁడగు రాజపుత్రసైనికునియొద్దకేగి తనయవస్థయును జరిగినయాపద్వృత్తాంతమును జెప్పి యేమైన ద్రవ్యసాహాయ్యముఁ జేయుమనియు, ఈమహాపదనుండి విడివడుటకు సరియైనయాలోచనను జెప్పుమనియు వేఁడుకొనియెను. ఆసైనికపురుషుఁడు స్వామి యవస్థనువిని యాతఁ క్షణమే యొకరూపాయనొసంగి వస్తువులు మరల లభించెడివిషయమై విహితమైనసాహాయ్యమును శక్తికొలఁదిఁ జేసెదనని వాగ్దత్తముచేసెను.

నగరమునకు సమీపమునందున్న యమునానదీతీరమందలి యొకవృక్షచ్ఛాయయం దభిరామస్వామియు నాతనియనుచరులును తమ జఠరజ్వాలలను కొంతవఱకు నివారణచేసికొనిరి. అచ్చటనే నివాసముగా నుండుటకు నిశ్చయించుకొని తనయనుచరులనిరువుర నటనుండనియమించి స్వామి మరలనగరమున కేగెను. నగరమున కేగి తనకుఁ గనఁబడినగొప్పవారితోనెల్ల తనదుఃఖసమాచారమును జెప్పుకొనఁ దొడంగెను. హిందువుఁడుగానీ మహమ్మదీయుఁడుగానీ యెవరుకనఁబడినను వారితోనెల్లమానసింహునితనయుఁడగుజగత్సింహునకుఁ దండ్రి శిక్షవిధించుట, ఆతనినివిడిపించుటకై తానువిజ్ఞాపనపత్రముం దెచ్చుట, ఉత్తరముమూలముగ నవాబునందినియగు నయేషా సాహాయ్యముం జేయుటయేగాక ధనము, రత్నములఁగూడ నొసంగుట, క్షానపురారణ్యమున సర్వమును చోరులచే దొంగిలింపఁబడుట, ఒకమహోపాయముచేఁ జోరులనుగనిపెట్టి యావార్త కొత్వాలునకువిన్నవించుట, కొత్వాలువారిని పట్టిబంధించుట, కొత్వాలావస్తువులను తనకీయకపోవుట మొదలగునీసంగతులనే యేకరువుపెట్టుచుండెను. అభిరామస్వామి యిట్లందఱితోడను జెప్పుచుండుటచేఁ గొలఁదిదినములలోనే యీయుదంతము నగరమంతటను వ్యాపించెను. అత్యల్పకాలములో నుచ్చపదస్థులైనగొప్పయధికారులకందఱకును నీసంగతులన్నియుఁ దెలియవచ్చెను. మొదటిదినమున ధనసాహాయ్యమునుజేసినసైనికునియొద్దకుఁబోయి ప్రతిదినమును నభిరామస్వామి యాతనినిదర్శించుచుండెను. అతఁడును శీఘ్రకాలములోనే యభీష్టసిద్ధియగునని యభిరామస్వామికి ధైర్యము చెప్పుచుండెను.

ప్రతిదినమునను రెండువేళలను తప్పకుండ నభిరామస్వామి కొత్వాలుకడకుఁబోయి చూచుచుండెను. కొత్వాలును తోడనే సమస్తమును నెరవేర్చునట్లు మాటలు చెప్పుచుండెను. అతిచింతాకులుఁడై యున్నయభిరామస్వామి శిరస్సుపై, ధైర్యము, సహానుభూతి, సాహాయ్యముకొఱకువాగ్దానము, మొదలగున వనుదినమును వర్షించుచుండెను. కాని, క్రియమాత్ర మించుకంతయును జరుగుటలేదు. ఇంచుమించుగ మూఁడునెలలీరీతిగ గడచినవి. ఈనడుమ నయేషా యాగ్రకువచ్చినదను వార్తనువిని యభిరామస్వామి తనమనోభీష్టము నెరవేరుట కనుకూలోపాయములు తటస్థించినవని సంతసించెను.

అభిరామస్వామి విశేషప్రయత్నములనుజేసి యయెషానివసించియున్నస్థలమును దెలిసికొనియెను. స్థలమేమో తెలిసినది. కానీ, యామెదర్శనముమాత్రము లభించినదికాదు. అయేషా యాగ్రకువచ్చి యొకగొప్పయుమ్రావునిభవనమున విడిసియుండెను. అభిరామస్వామికచ్చట ప్రవేశించుటకు మార్గములేదు. అనేకప్ర

యత్నములు చేయఁగాఁజేయఁగా నొక్కపరిచారిక స్వామివార్తను నవాబునందినికెఱింగించెదనని చెప్పి వార్తను గొనిపోయెను; కాని, యామె తిరిగి రాలేదు. మఱియెవరును వచ్చి యయేషాయభిప్రాయము నభిరామస్వామికిఁ దెలుపలేదు. చేయునది లేక యభిరామస్వామి వికలచిత్తుఁడై యచ్చటనుండి తిరిగివచ్చెను.

అయేషాను చూడకపోయినను, నామె సమాచారమేమియు నాతనికిఁ దెలియకపోయినను, నభిరామస్వామియభీష్టసిద్ధికనుకూలములగు నేర్పాటులు వానియంతటనవియే సులభముగా జరుగునని యాతఁడనుకొనుచుండెను. మఱునాఁడుదయమున నభిరామస్వామి కొత్వాలునుజూడఁబోయెను. కొత్వా లింతకుపూర్వముకంటె హెచ్చుగౌరవముతో నభిరామస్వామినిఁ జూచి "చోరులయొద్దదొఱికినయుత్తరములుమొదలగునవి పంపవలయునని హుజూరుద్ధర్బారునుండి సర్కారాజ్ఞయైనది. ఆజ్ఞానుసారముగా నాకాగితములన్నియు నచ్చటకంపఁబడినవి. ధనము, రత్నములు, నాయొద్దనున్నవి. వానివిషయమై యుత్తరవులేవియుఁ గాలేదు" అనియెను.

అభిరామస్వామియు నచ్చటనుండి తిరిగివచ్చి కార్యములన్నియును నయేషాప్రయత్నముచేఁ జక్కఁగా జరిగిపోవుచున్నవని యనుకొనియెను. తానన్నిదినములు ద్వారద్వారముకడకుఁబోయి తిరిగి విన్నవించుకొనినను సానుకూలముకాని కార్యమిప్పుడాకస్మికముగ ననుకూలమగుచుండుటకుఁ గారణమేమని యోచించుకొనియెను. అన్నిదినములైనపిదప యువరాజువిజ్ఞాపనపత్రము గమ్యస్థానముచేరినదని తెలిసికొనినిశ్చింతుఁడయ్యెను.

అభిరామస్వామియును మఱునాఁడు కొత్వాలుని జూడనేగెను. తానిఁక నాగ్రాయందుండవలసినయావశ్యకము లేదనియు, నిష్ట

మున్నచో స్వదేశమునకుఁ బోవచ్చుననియు, తానాగ్రాకువచ్చిన కార్యమువిషయమై యథాసమయమున నుత్తరవులీయఁబడుననియు, వాయుత్తరవులు సర్కారుమూలమునఁ జేరవలసినస్థలమును జేరుననియు నభిరామస్వామి కొత్వాలువలనఁ దెలిసికొనియెను.

అభిరామస్వామి యచటనుండితిరిగివచ్చి యెట్లయిననయేషాను జూచిపోవలయునని తలంచి యందులకువలయుప్రయత్నము లొనర్పఁజొచ్చెను. కాని యాప్రయత్నములవలనఁ బూర్వమువలెనే ఫలమేమియును లేకపోయెను. వర్తమానము నామెకెఱింగించుటకై చెప్పిపంపుటకుఁగూడ నవకాశము లేక విఫలమనోరథుఁడై తిరిగివచ్చెను

మఱునాఁడుదయమునఁబోయి మరలఁ గొత్వాలుదర్శనము చేసెను. స్వామియు, నాతనితోఁగూడవచ్చినరక్షకులును, పంచుకొనిపుచ్చుకొనుటకును, మార్గమధ్యమున వలసినవ్యయము చేసికొనుటకును నైదువందలస్వర్ణముద్రికలనిచ్చుటకు కొత్వాలు సిద్ధముగానున్నట్లును స్వామియిఁకఁగష్టపడి యాగ్రాయందుండుటవలనఁ బ్రయోజనమేమియును లేదనియును, దొంగలకు విశేషదండనవిధింపఁబడుననుటకుసందేహము లేదనియు, వారివిచారణకాలమునందు స్వామియుండవలసినయావశ్యకత లేదనియు, నవసరమున్నచో గుఱ్ఱములను స్వామి తీసికొనిపోవచ్చుననియు, లేదా వానినచ్చటనే విక్రయించుకొనిపోవచ్చుననియుఁ గొత్వాలువలన నభిరామస్వామికిఁ దెలియవచ్చెను.

ఆవిషయములనుగూర్చి యేమిచెప్పుటకును నభిరామస్వామికేమియుఁ దోఁచలేదు. మఱునాఁడు మరలఁబోయి యభిరామస్వామి కొత్వాలుని జూచెను. అభిరామస్వామియభీష్టసిద్ధివిషయమున

నించుకంతయును సందియము లేదనియు, దొంగలచే నెత్తుకొనిపోఁబ
డినధనము, రత్నములు మొదలగువానివిషయమున నాతఁడు చేయవ
లసినకార్యమేమియును లేదనియును, నావిషయమున నాతనిసంబంధ
మదివఱకే ముగిసినదనియుఁ గొత్వాలెఱింగించెను.

యువరాజువిషయమునఁ గాఁబోవునాజ్ఞనుగూర్చి యేమియు
నభిరామస్వామికిఁ దెలియలేదు. దానిఛాయయైనను దెలిసినఁగాని
యాతనికి సంతుష్టిలేదు. ఆవిషయమున బిందుమాత్రమైనను నాతని
కిఁదెలియలేదు. కాని, యనుకూలమగునాజ్ఞయియ్యఁబడుననిమాత్ర
ము తెలిసెను. మూఁడునెలలకాల మభిరామస్వామి యెంత ప్రయత్నిం
చినను నొక్కరైన నావిషయమును గమనింపరైరి. అయేషా యాఁగ్రా
కువచ్చినతోడనే యందఱును నావిషయమునే గమనించుటయేఁగాక
యాతనిస్వవిషయమునఁగూడఁ గార్యమనుకూలముగా జరగినది. అ
యేషా యెవరియవలంబనముచే నాకార్యముల నట్లు జరపుచున్నదో
యావిషయమై యిసుమంతయు నభిరామస్వామికిఁ దెలియదు. కాని,
యీకార్యములన్నియు నయేషాప్రయత్నములవలననే చక్కఁబడిన
వనుట కించుకంతయును సందియము లేదు.

అయేషాకడ సెలవుఁగైకొనిపోవలయునని యభిరామస్వామి
మఱియొకసారి యుమ్రావుమహాశయునియింటికడ కేగెను. ఆమెద
ర్శనము కాలేదు. అయేషా యభిరామస్వామికి ప్రణామపురస్సర
ముగా నిట్లువర్తమానమంపెను. " ఈజన్మమునందిఁక మీరు నన్ను
జూడఁజాలరని తోఁచుచున్నది. యువరాజగుకుమారజగత్సింహుఁ
డాతనిస్వజనులతోఁ గుశలముగా నుండవలయునని సదా నేను కోరు
చుందును. ఆతనినిగాని, యాతనితోఁగూడనుండువారినిగాని నేను
చూడవలసినయావశ్యకము లేదు. నావిషయమై మీ రెవరును వ్యా

కులపడవలదు. నాసమాచారము లేమియు నిఁకమీఁద మీకు వచ్చు
సంభవము లేదు. నాకు చిరకాలమువఱకు సెలవొసంగుఁడు"

హృదయభేదకములగునావాక్యములనువిని యభిరామస్వామి
కన్నులనీరుఁ బెట్టుకొనియెను. కాని, చేయునదేమియును లేదు. మఱు
నాఁడు కొత్వాలుకడ కేగి ధనమును, గుఱ్ఱములను దీసికొని యిరువురు
సహచరులతోఁగూడ నప్రసన్నమనస్కుఁడై వెడలిపోయెను.

పదునాల్గవప్రకరణము.

ఒరిస్సాదేశమునందలి కటకనగర మనేకకారణములచేఁ జ
రిత్రలయందుఁ బ్రసిద్ధివహించినది. శిల్పసంబంధములగు ననేకకా
ర్యములచే నానగరము జనసమాజమునందు సుపరిచితమై యుండె
ను. అత్యంతశోభామయమైనయానగర మొకానొకకాలమునఁ జాలఁ
బ్రతిష్ఠవహించినది. అనేకకాలములలోఁ జరిత్రకారులదృష్టినాకర్షిం
చువిశేషకార్యముల కానగరము రంగభూమియై ప్రకాశించుచువ
చ్చెను. ఆర్యులు, పఠానులు, మొగలులు, మహారాష్ట్రులు [illegible]ంద
[illegible]కాలములలో నానగరము మిక్కిలి ప్రాధాన్యము వహించినందుల
కు నిదర్శనములిప్పటికి నానగరమున విరాజిల్లుచున్నవి.

కటకనగరప్రాంతమునఁ బ్రవహించెడిది మహానది. విశాల
మునందు పద్మా, మేఘనానదులతో సమానము కాకపోయినను నె
ప్పుడును నీరులేక శుష్కించిపోయియుండుట లేదు. మహానదీనిర్మల
ప్రవాహ మెప్పుడును శాల్మియు మృదుభావమునుఁగలిగి మనోహ
రముగఁ బ్రవహించుచుండును. దానిమధురకల్లోలధ్వని నిరంతర

ములను వినువారలహృదయముల నాకర్షించుచుండును. నానాదేశములనుండి వచ్చినపడవలు విశేషముగ నానదిపై నానగరప్రాంతమున దేలియాడుచుండును. ఒకపడవనుండి కూలిమనుష్యులు పణ్యద్రవ్యములను మోసికొనివచ్చి యొడ్డునఁ జేర్చుచుండిరి. ఒకపడవలో కూలిమనుష్యులు విశేషాయాసముతో ననేకవిధములగువస్తువులను తీరమునుండికొనిపోయి వేయుచుండిరి. ఒక్కొక్కపడవనుండి పథికులు విశేషాయాసముతో దిగి యొడ్డునకుఁ బోవుచుండిరి. స్థానాంతరగమనాభిలాషులు మఱికొందఱతివేగముతో నాపడవలోని కెక్కుచుండిరి. ఒక్కొక్కస్థలమున దీర్ఘకాలప్రవాసులగుకొందఱు మనుష్యులు చాలకాలమునకుఁ బునర్దర్శనభాగ్యము లభించుటచేఁ బరమానందముతోఁ దమబంధుమిత్రులఁ గలిసికొని యానందించుచుండిరి. ఒక్కొక్కస్థలమునందు ప్రియజనులు వీడిపోవుకాలమున హృదయములయందుఁ బొడసూపెడి వియోగచింతాసూచకములగు చేష్టలు వారివారిముఖభావములఁ బొడగట్టుచుండెను. ఒకపడవ తీరమును విడిచి దూరమునకుఁ బోయి జలములలోఁ దేలియాడుచుండెను. ఒక్కొక్కపడవ చాలసేపు నదీవక్షస్థలమున నాట్యముచేయుచుఁ జేయుచుఁ గూలమును చేరి నిట్టూర్పు విడచుచు నిలుచుండెను.

నగరమునకర్ధక్రోసుదూరములో నదీతీరమున నస్మాన్ఖాను విహారముఁ జేయుచుండెను. అనుచరులిద్దఱు మాత్రము సశస్త్రులై యాతనికిఁ గొంచెము దూరములో నిలుచుండియుండిరి. నవాబు నిల్చుండియున్నస్థలము జనశూన్యమై యుండెను. నవాబుమూర్తి విషణ్ణమై పరాజయమువలనను క్షీణావస్థచేతను విచారగ్రస్తమైయున్నట్లుగా గన్పించుచుండెను. నవాబు నడయాడుచు నొక్కొక్కసారి యొకచో

నిల్చుండుచు నదివైపు చాలదూరమువఱకుఁ బరీక్షించిచూచుచుండెను. ఆతఁడు ధరించినవస్త్రము లతిసామాన్యములైనవిగ నుండెను. ఒకపాయిజామా, యొకశిథిలమైనపంజాబుచొక్కాయి, శిరస్సుపై నొకసామాన్యమైనయుష్ణీషము. అన్నియును దెల్లనివి—పరిశుభ్రమైనవి—పాదములకు జలతారుజోడు—కటిప్రదేశమునకత్తి లేదు. ఆతఁడు నిరస్త్రుఁడై సామాన్యములైనదుస్తులను ధరించియుండెను. స్వభావముచే సౌందర్యముకలవాఁ డగుటచే నెల్లప్పుడును సకలభావములయందును మనోహరుఁడుగనే కన్పట్టుచుండును. అస్మాన్ఖానావేషముతోఁ జాలసుందరపురుషుఁడుగఁ గన్పట్టుచుండెను.

భాద్రపదమాసము—ప్రొద్దుతిరిగినది. అపరాహ్ణమైనను వేఁడిగాలి విసరుట లేదు. అస్మాన్ఖాను తిరుగాడుచున్నతావున ననేకములగు గొప్పవృక్షములు చక్కగా పెఱిగి విరాజిల్లుచుండెను. నవాబతిశీతలముగనున్న యావృక్షచ్ఛాయను పరిచారము సేయుచుండెను. నదిపైనుండి బయలువెడలినమారుతమతిశీతలమై వృక్షచ్ఛాయను మఱింత చల్లఁబడి నవాబుశరీరమును సోఁకుచుండెను. అటునిటు నడయాడుచున్న యాతఁ డాకస్మికముగ నొకసారి యట్లె నిలువఁబడియెను. నిలువఁబడి మిక్కిలియాత్రముతో దృష్టిపోయినంతదూరము నదివంకఁ బరీక్షించిచూచెను. పిదప నావైపునుండి తనదృష్టి నిమరల్చి ముఖము నిటుత్రిప్పుకొని యుత్కంఠభావముతోఁ బాదచారణము చేయఁదొడఁగెను.

అయేషాయొక పెద్దపడవపైఁ గటకనగరమునకు వచ్చుచుండెనని వార్త వచ్చెను. మార్గమధ్యమున నేయాటంకమును సంభవింపకుండునేని యాపడవ యిప్పటికిప్పుడే కటకనగరము వచ్చియుండవలసినది. ఆసంగతినెఱింగి యస్మాన్ఖానాసమయమునకు సరిగా

నదీతీరమునకు వచ్చి తనహృదయేశ్వరి యాగమనమును నిరీక్షించుచుండెను. నౌక రావలసినకాలము మీరిపోయి చాలసేపైనది. కాని, యది యొచ్చుటను గాన్పించుట లేదు. అస్మాన్ఖా నుద్విగ్నుఁడగుచు నచ్చటనే యుండెను.

తుదకు విశేషదూరమున నదీగర్భమునందుఁ జాలపడవలు పరువెత్తుకొనివచ్చుచుండుట యాతఁడు చూచెను. నీటిపైఁ దేలి చాలదూరమున వచ్చుచుండుటచే నవి పక్షులవలెఁ గన్పట్టుచుండెను. అస్మాన్ఖాను స్థిరదృష్టితో వానినిఁ జూచుచుండెను. పడవలు మఱింతదగ్గరగా రాసారంభించెను. అందైదు పెద్దనౌకలును రెండుచిన్న పడవలును గనఁబడియెను. అన్నియును జాలవేగముతోఁ బరువెత్తుకొని వచ్చుచుండెను. అస్మాన్ఖాను వానివంకఁ దదేకదృష్టితో నీక్షించుచుండెను. వానియందొక పెద్దనౌక తక్కినవానికంటె నెక్కుడు మనోహరముగ నలంకరింపఁబడియుండెను. ఆ పెద్దపడవయందే నవాబునందిని యుండెనని స్థిరముచేసికొని యస్మాన్ఖాను తన శిరోవేష్టనమునుదీసి పైకెత్తి విసరి యల్లాడించుచు సంజ్ఞను జేసెను. గొప్పదైనయానౌకయందలియొకగవాక్షద్వారము తెరువఁబడియెను. ఆగవాక్షమునుండి స్వర్ణసూత్రరచితమైన వస్త్రరాజమొకటి జారుచు నసదృశమైనయొకకోమలహస్తముచే నదిపట్టుకొనఁబడి మెల్లగనటునిటు నాందోళనమునొందుచుండెను.

అస్మాన్ఖానానందపరవశుఁడై చంచలపదములతో మెల్లమెల్లగ నాజలయానాభిముఖుఁడై నడవఁజొచ్చెను. పడవలు తమపాలకులతోడను, శరీరరక్షకులతోడను, దాసదాసీజనముతోడను, సామగ్రిమొదలగువానితోడను నిండినిబిడీకృతములై యుండెను. అయేషాయున్న పెద్దనౌకయందు మఱెవరును జనులున్నట్లు నవాబునకుఁ దోఁచలేదు.

అస్మాన్ఖాను గవాక్షముగుండ పరిఫుల్లకమలసదృశమైన యయేషాముఖమండలమును స్పష్టముగాఁ జూచెను. ఇరువురును బరస్పరమభివాదనము చేసికొనిరి. ఆనందజ్యోతిచే నిరువురివదనములును బరిదీప్తములయ్యెను.

అయేషాయాజ్ఞానుసారము పడవనడపువారు కష్టపడి చాలసేపు వేగముగాఁ బడవను నడపఁజొచ్చిరి. నౌకలును, చిన్నపడవలును వేగముగా ముందునకుఁ బరుగెత్తుకొనివచ్చెను. అయేషాయున్న నౌక శీఘ్రగమనమునువీడలేక మెల్లగావచ్చుచుండెను. మిగిలినజలయానములన్నియు ముందైనవి. అయేషాయున్ననౌక వెనుకఁబడియెను. ఆనౌకను నడపుసేవకులు తమయశక్తతకుఁ జాలసిగ్గుపడి శక్తివంచనలేకుండ శ్రమపడుచు నౌకను నడపుచుండిరి. కాని, ఫలము లేకపోయెను. ఎంత శ్రమపడినను నౌక నడచుచుండకపోవుట కాశ్చర్యపడి కళాసులందులకుఁ గలకారణము నరయఁజొచ్చిరి

వారాకారణమును నిర్ణయించుటకుఁ బూర్వమే యస్మాన్ఖాను, నౌక, నీటిపైభాగమున నెంతయుండవలయునో, యంతయుండ లేదనియు, నింతేగాక క్రమక్రమముగ నది నీటియందు మునుగుచుండెననియు, నీటిపైఁదేలియున్నభాగము మిక్కిలితక్కువగనున్నదనియు గ్రహించెను. పడవనడపువారి కది గోచరముకాలేదు. నౌకయడుగుభాగ మంతభద్రముగా లేదని వారెఱుంగుదురు. ఇప్పుడాభాగమే మఱింతపాడైపోయినది. అడుగుభాగము దృఢముగానుండలేదనుమాటనిశ్చయము. కాని, యది కదలిపోవుననుభయము వారికిలేదు. నవాబునందినియాజ్ఞాప్రకారము చాలతొందరగ పడవనునడపుటచే నత్యంతవేగముతోఁ గూడినజలప్రతిఘాతమువలనను, విశేషబలముజూపించి నడపుటచేఁ గలిగిన విషమాందోళనమువలనను

నౌకకాదుర్దశ సంభవించినది.

అస్మాన్‌ఖాను వ్యాకులచిత్తుఁడై యాతురముతో నీటిలోనికి దుమికెను. అయేషా గవాక్షమునుండి నవాబుచేసినకార్యమునుజూచి యుద్వేగముచేతను, ఆశ్చర్యముచేతను, నిశ్చేష్టయైపోయెను. నీటదుమికినయస్మాన్‌ఖాను "నవాబునందినీ! శీఘ్రముగా పడవగదినుండి యీవలకు వెడలిరమ్ము—ఇంచుకంతయు నాలస్యము సేయవలదు. ఆగదియందింకను నెవరోయున్నట్లున్నది. ఈవలకురండు" అనియెను.

అప్పుడస్మాన్‌ఖానెదబంటినీటియం దుండెను. పడవయందలి గదిలో నయేషాతోఁగూడ నింకొకస్త్రీయుండెను. కారణమునడుగకుండ నయేషాయును తక్షణమే కూడనున్నయామెతో నీవలకువచ్చిచూచెను. తానున్ననౌక మునుఁగుట కింకనెంతోకాలము పట్టదని యామె తెలిసికొనియెను. పడవనడుపువారు నౌక మునింగినచో నవాబు తమప్రాణములనుండనీయఁడని యెఱుంగుదురు. మునుఁగకుండఁ గాపాడుట కుపాయమేమియుఁ గాన్పించుటలేదు. అందుచే వారుదాసీనులై యుండిరి.

అయేషా నవాబువంకచూచి "ఏమిచేయుచున్నావు? నీటిలో దుముకుటెందులకు? అస్మాన్! తీరమునకు శీఘ్రముగాఁ బొమ్ము! ఇదియే నాప్రార్థనము" అనియెను.

అస్మాన్‌ఖానంతలోనీదుటకారంభించి "నిన్నుపైనెత్తుకొని తీరమునకుఁబోయెదను. లేనిచో, నీతోఁగూడ—" అనియెను.

మాటపూర్తికాలేదు. ఇంతలో నౌకలోనివారు గందరగోళముచేయనారంభించిరి. అయేషాతోఁగూడనున్నస్త్రీ యేడువఁదొడంగెను. అయేషా చేయూడించుచు నస్మాన్‌ఖానును వెనుకకుదిరిఁగిపొమ్మని సంజ్ఞచేసెను. పడవమునిఁగిపోయెను.

నౌకమునుఁగుటతోడనే భయానకమైనసుడియొకటి బయలుదేరెను. ఘూర్ణాయమానమైనయావారిరాశిమధ్యమున మఱియొకమనుష్యుఁడు మునిఁగిపోయెను. నవాబస్మాన్‌ఖానీఁదుచు నానదిపైనడవలేదు. నౌకాసేవకు లీఁదుకొని తీరమునకు వచ్చిచేరిరి. మిగిలిననౌకలును పడవలు నాయావర్తమునఁ జిక్కి దానియందే గిఱ్ఱుమని తిరుగుచు నాపదకు లోనైనవి. మఱియొకపడవయందలికొందఱుమనుష్యులు వస్త్రములనువిప్పిపాఱవైచి నదిలో దుమికిరి.

అస్మానుఖాను పైకితేలెను. కాని, మిగులకాతరుఁడై యుండెను. ప్రాణావసానసమయమున మానవునినోటనుండివచ్చెడితీరుననే యస్మానుఖానునోటనుండి యుచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములు వెడలుచుండెను. మాటాడుటకు సామర్థ్యములేదు. చాలబరువుగలపదార్థమొకటి యాతనిదేహమునకుఁ గట్టిపెట్టినట్లుఁ గన్పట్టుచుండెను. అతఁడు పైకితేలినతోడనే యొకపడవ యాతనిసమీపమునకు వచ్చెను. కాని, యాతఁ డందులోని కెక్కనుపాయములేదు. అప్పుడాతఁడు మఱలమునుఁగునట్లుండెను. పడవలోనిమనుష్యులు నీటివఱకును వ్రేలాడునట్లొకవస్త్రమునువిడిచి యొకప్రక్కదానిని బట్టుకొనియుండిరి. అస్మానుఖానొకచేతితో రెండవప్రక్కను బట్టుకొనియెను. చాలమందియావస్త్రమును బట్టి మెల్లగఁ బైకిలాగిరి. కొందఱు క్రిందికివంగి యాతనిచేతిని బట్టుకొనిరి.

అనేకులుచేరి జ్ఞానశూన్యప్రాయుఁడైన యస్మానునిదేహమును పైకిఁ గొంచెముదూరము లాగిచూచిరి. అస్మాన్‌ఖానొక్కఁడే నీటిపైఁదేలలేదు. ఆతనికటిప్రదేశమునకొకబట్ట బిగించికట్టఁబడియుండెను. ఆబట్టయొక్క మఱియొకయంచున భారమైనయొకపదార్థము కట్టఁబడియున్నట్లు తోఁచుచుండెను. అది యచేతనప్రాయమైనయ

యేషాకళేబరము. ఆమెశిరోబంధమువిడిపోవుటచే దానినుండి నీరోడుచుండెను. జనులందఱు నతిజాగరూకతతో నిధువురను పైకిఁదీసిరి.

ఆస్మాన్‌ఖాను తెలివిఁదెచ్చుకొని "దానినిబ్రదికించినవారికి విశేషబహుమానమిచ్చెదను" అనియెను.

ఒక్కఁడప్పుడే యయేషాతోఁగూడవచ్చినయామెనుసీటినుండి తీసి మఱియొకపడవయందు పరుండఁబెట్టెను.

అయేషాశరీరముపై వస్త్రమించుకంతయును చెదరలేదు. మనుష్యులతిజాగరూకతతో మర్మరప్రస్తరనిర్మితమై, సుఘటితమై యొప్పుప్రతిమవలెనున్ననామెశరీరము నాపడవయందుఁబెట్టిరి.

పండ్రెండవ ప్రకరణము.

అయేషా చాలసుకుమారి. ఆమెకుఁ దటస్థించినయాపద ప్రాణాపాయకరమైనది. అస్మానుఖానునిప్రయత్నముమూలమునను, పరిశ్రమమూలమునను నామె సలిలసమాధినుండి నిష్కృతిఁజెందినది. కాని, యాదుర్ఘటనమూలముననామెదారుణజ్వరపీడితయై బాధపడుచుండెను. విజ్ఞులగునసేకాయుర్వేదచికిత్సకులును, యూనానివైద్యులును వచ్చి విశేషకౌశలములతో నామెకు వైద్యము చేయనారంభించిరి. నవాబుగృహమునందామె రోగముచేఁగలిగినయుద్వేగమునకుఁ బారము లేదు. కటుల్‌ఖానున కన్నైభార్యలుండిరి. అయేషా వారియందఱికిని ప్రేమభాజనమైయుండెను. వారందఱు నిప్పుడు వ్యాకులచిత్తలై యుండిరి. కాశ్మీరబీగము నిద్రాహారములనువీడి రాత్రింబవళులయేషాశయ్యాపార్శ్వముననుండి యామెకు శుశ్రూష చేయుచుండెను. అ

యేషా నవాబునంతఃపురమున కలంకారమై యొప్పారుచుండును ఎల్లరకును లోచనానందదాయకమై సర్వజనప్రసాదనకారిణియై మెలంగుచుండు నవాబునందినికి రోగము కఠినముగానుండుటనుజూచి దాసీజనము మొదలుకొని యాభవనమునఁగలవారందఱు వ్యాకులచిత్తులై కన్నులవడివెట్టుకొనుచుండిరి.

సర్వదా విలాసమయుఁడై సాంసారికవ్యాపారములయందించుకంతయును లక్ష్యముంచకుండ నుదాసీనుఁడై యుండెడినవాబుసులేమానుఖానుగూడ నయేషాకఠినరోగసమాచారమునువిని విచలితుఁడై సురాపాత్రనువీడి, రూపవతులగు సుందరులసహవాసమును త్యజించి, విలాసములనొల్లక యనుదినమును పదింబదిగ నయేషాసమాచారము నత్యావేగముతోఁ దెప్పించుకొనుచుండెను.

ఇకనస్మానుఖానో! ఆతనిసంగతి నేమనిచెప్పుదుము? ఆతనిహృదయావస్థనుగూర్చి చెప్పఁబూనుట కేవలమాడంబరమనితలంచెదము. రోగియుండెడిగదిప్రక్కనున్నయొకవసారాయం దనవరతము రాత్రింబవళులాతఁడు విరామము లేకుండఁ గూర్చుండుచుండెను. ఆతనియారాజ్యమెక్కడ? ఆయుద్ధములెక్కడ? సంధియెక్కడ? ఆతనియాయుత్సాహమేది? ఆతనియాదురాకాంక్షయేది? అన్నియుఁ బోయినవి. ప్రపంచమందలివ్యాపారములనన్నిఁటి నాతఁడు మఱచిపోయెను. ఇంతయేల? ఆతనిదేహమునే యాతఁడు మఱచిపోయెను. యూనానివైద్యులామెరోగమునుగూర్చి చెప్పెడివృత్తాంతములను పదింబదిగవినుటకై పార్శ్వమందున్నవసారాయం దధైర్యముతో నొంటరిగఁగూర్చుండియుండెను.

దినములు జరిగిపోవుచుండెను. భగవంతుఁడు తనకృపాకటాక్షవిలాసమునొక్కింతయిటుఁబఱపెను. రోగికిఁ గ్రమక్రమముగ

నొక్కించుక గుణముకనఁబడఁజొచ్చెను. చికిత్సకులు ధైర్యవంతులై ధైర్యమును జెప్పుచుండిరి. నవాబునకు పోయినప్రాణము వచ్చినట్లయ్యెను. యూనానివైద్యులును నాయుర్వేదభిషఙ్మణులును ననేకులచే బహుమతులను బడయసాగిరి. అనేకవిధములుగ విశేషధనము వ్యయమగుచుండెను. అనేకదానధర్మములు, దరిద్రులకు భోజనములు పుణ్యకార్యములు, దేవతాపూజలు, మొదలగున వెన్నియో నడచుచుండెను. నవాబుగారినగరమున నందఱు నానందజనకకార్యములయందుఁ బ్రమత్తులై యుండిరి. క్రమముగా నవాబునందినియు నారోగ్యమునొందెను. పథ్యముసేయుటవలనను, నౌషధసేవవలనను క్రమముగా నామెశరీరమున రక్తముపట్టి శక్తియభివృద్ధికాఁ జొచ్చెను. రోగముచే నవగతమైపోయినయామెపూర్వమనోహరకాంతి మరలఁ గనుపట్టనారంభించెను.

అస్మాన్ఖా ననవరతమును నయేషాగదిబ్రక్క వసారాలోఁ గూర్చుండుటమాని, యనుదినమును బదింబదిగవచ్చుచుఁబోవుచు రోగమునుండి క్రమక్రమముగవిముక్తయగుచున్న యయేషాసమాచారమును స్వయముగఁ దెలిసికొనుచుండెను. ఆమెకు స్వాస్థ్యమభివృద్ధియైనకొలఁదిని నస్మాన్ఖానురాకపోకలు క్రమక్రమముగఁ దగ్గిపోవుచుండెను. తుదకొకటిరెండుదినములకొకమాఱువచ్చి యాతఁడయేషానుజూచి పోవుచుండెను.

అయేషాతల్లి యంతవఱకును ననన్యవ్రతయై సదా కుమార్తెపార్శ్వముననే గూర్చుండుచువచ్చెను. అయేషా శయ్యనుండిలేచి యటునిటుతిరుగాడుచుండుటకారంభించెను. అందుచే నెప్పుడు నామెకుఁ బరిచర్యసేయుటకై పార్శ్వముననే యుండవలసినయావశ్యకము తల్లికిలేకపోయెను. ఒకనాఁటిమధ్యాహ్నకాలమున నయేషా యొక్క

తెయు మంచముపైఁగూర్చుండియుండెను. పరిచారిక లెవ్వరు నాసమీపమున లేరు. నవాబునందినియు ననేకవిధములగువిచారములలో నిమగ్నయై యుండెను. " ఇప్పుడేమిజరిగినది? పఠానులదైన్యావస్థకుఁ దానేకమాత్రకారణమా? ప్రయత్నముచేసినచోఁ బ్రస్తుతమున సంభవమైయున్నయీయవస్థ నన్యథాచేయవలనుపడదా? "ఈ మొదలగుననేకాలోచనలలో నయేషా మునిఁగిపోయియుండెను.

ఇంతలో ద్వారముకడనుండి " అయేషా! ఎట్లున్నది? " అని యస్మాన్ఖానడిగెను.

అయే.— నెమ్మదిగనున్నది. అస్మాన్! లోపలకురమ్ము.

అస్మాన్—(వెనుకముందుచూచుచు)అయేషా! నీవొక్కతెవే కూరుచుంటివేమి! నేనిప్పుడు రాఁజాలను. మఱొక్కసమయమున వచ్చి నిన్నుఁ జూచెదను.

అయేషా తానొక్కతెయే యుండుటనుజూచియస్మాన్ఖాను లోపలకు వచ్చుటకు సంశయించుచున్నాఁడని తెలిసికొని, లేచి ద్వారమువఱకునుబోయి " అస్మాన్! లోపలకురమ్ము. నీతోమాటలాడవలయుననియున్నది. " అనియెను.

అస్మాన్ఖాను మాఱుమాటాడక యామెయున్నగదిలోనికి వచ్చెను.

అయే.—నిలుచుంటివేమి? ఇచ్చటనే కూర్చుండవచ్చును.

కూర్చుండుటకచ్చట శయ్యతక్క వేఱుస్థలములేదు.

అస్మా—నీవుకూర్చుండుము. నేను నిలిచియుండెదను. నాకు బాధకమేమియు లేదు.

అయే—సంకోచపడవలసినయావశ్యకమేమియును లేదు. నేను చెప్పినపిదప నిస్సంశయముగా నీవీశయ్యపైఁగూర్చుండవచ్చును.

అస్మాన్‌ఖానామంచముపై నొకతట్టునఁ గూర్చుండెను. అ
యేషాయు నామంచముపై వేఱొకతట్టునఁ గూర్చుండుటనుజూచి
యస్మాన్‌ఖానాశ్చర్యనిమగ్నుఁడయ్యెను.

అయే — నేను నీసాన్నిధ్యమునువీడి కొంచెముకాలము చాల
దూరము పోయియుంటిని. తిరిగి వచ్చినతోడనే జబ్బుచేయుటచే నీ
తోఁగలసి విశేషముగ మాటలాడుట కవకాశము లేకపోయినది. నే
నబలను. నీశాసనాధీనమునందుండుట నాకుఁగర్తవ్యము. అట్లుచేయ
కుండుటగొప్పయపరాధమగును. నాయపరాధమునుక్షమింపవలయు
నని నిన్ను వేఁడుకొనుచున్నదానను.

అస్మాన్ — క్షమింపుమని వేఁడుకొను టెందులకు? నాకేమైన
నీపైఁగోపమున్నదా? నీవు మరల దయయుంచి నవాబునగరమునకు
వచ్చుటచే మృతప్రాయమైన నాకళేబరమునకు జీవకళవచ్చినట్లయిన
ది. నీవపరాధమును జేసితివని నేనెన్నఁడు ననుకొనలేదు. అందుచే నీవు
క్షమాపణమును వేఁడుకొను టెందులకు?

అయే — నేనిచ్చట లేనిసమయమున మనభాగ్యమంతయు న
నేకవిధములుగా పరివర్తనమైపోయినది. సోదరా! అందుకొఱకు నీవు
హృదయమున నేమైనవిచారించుచున్నావా?

అస్మా — అదృష్టమునందు విషమపరివర్తనమైనదనుమాట
నిశ్చయము. అందునిమిత్తమై నాహృదయమవసన్నముకాలేదని చె
ప్పఁగలను. నీవపరాధమునుగూర్చి చెప్పితివికదా! ఈమనభాగ్యప
రివర్తనమునకు నిజముగా నీవే కారణమవు. నీవస్మానుని బాహువు
లయందు బలమును, హృదయమందు సాహసమును, మనస్సునందు
బుద్ధియు, కార్యములయం దుత్సాహమునై యున్నావు. అస్మానుని
యూబలమును, సాహసమును, బుద్ధియును, నుత్సాహము నపహరిం

చుకొని నీవెచ్చటికోపోయియుంటివి. ఇఁకనదృష్టమెట్లునిలుచును?
అదియును పరివర్తనమైపోయినది. దురదృష్టము సంభవమైనది.

అయే — ఔనట్లే జరగినది. కాని, యిప్పుడందుల కుపాయ
మేమియును లేదా?

అస్మా — లేకేమి? ఉపాయములకేమికొదవ? నీవీనగరము
నకు మంగళమయియైనయధిష్ఠాత్రివి. నీవు నాశుభమునుగోరుటలో
నుదాసీనతను వహింపవేని సర్వమును శుభమగును.

అయే — అన్నా! అస్మాన్! అట్లనెదవేల? నీయిష్టానిష్టము
లతో నాసుఖదుఃఖములు జడితములైయున్నవనుసంగతి నీవెఱుం
గవా?

అస్మా — నేనాసంగతి నెఱుంగుదును. ఎఱింగియుంటినిగనుక నే
యింతవఱకును మేనఁ బ్రాణములు నిలుపఁగలిగితిని. కాని, యొక్క
విషయమును నిన్నడిగి తెలిసికొనుట మేలని తోఁచుచున్నది. నీవు స
ర్వదా నాహితమునుగోరుదానవైయుండియు నాకుఁ గష్టకాలము సం
ప్రాప్తమైనప్పుడు నీవు నన్నువిడిచి యేలవెళ్లిపోయితివి? అయేషా!
దారుణములైనయీనాదుర్దినములలో నీవు నన్నెట్లువిడిచిపోఁగలిగి
తివి?

అయే — (చాలసేపుయోచించి పిదప) నాయీజీవితమునందలి
కార్యములయందొక్కటియైన నెవనికిఁదెలియకుండనుండదో, అట్టివా
నికడ నావిషయమును దాచిపుచ్చుటెందులకు? విషయమేమో నీకుఁ
గష్టదాయకమైనదగును. నీవు దానినిగూర్చి నన్ను ప్రశ్నింపకయుం
డినచో నేనావిషయమును నీతోఁ జెప్పకయేయుందును. నేను యువ
రాజగుజగత్సింహుని చెఱనుండి విడిపింపవలెయునను నభిప్రాయము
తోఁ బాటన్నానగరమునకును బిదప నచ్చటనుండి యాగ్రాపట్టణము

నకును వెళ్లితిని.

అస్మా—నాకాసమాచారము తెలియనే తెలియదు. అదృష్ట వంతుఁడగు జగత్సింహుఁడు నీహృదయరాజ్యమునకు రాజనువిషయ మును నీవు గోపనముచేయుచుండుటలేదు. అందుచే నాతనిని చెఱ నుండి విడిపింపవలయుననుకోర్కెయు నసంగతముకానేరదు. నీయా కార్యమువలనఁ బ్రకారాంతరముగా నాయిష్టార్థముకూడ నాకుఁ జే కూరినట్లయినది.

అయే—అదెట్లు?

అస్మా—జగత్సింహుఁడు నాకువధ్యుఁడు. ఆతనిని వధించు టకొఱకే నేనింకను జీవించియున్నాఁడను. ఆతఁడు యావజ్జీవమును గారాగారమునందే యున్నచో నేనాతనిని నాశనమొందించుటకవ కాశమే లేకపోవును. నీవాతనిని చెఱనుండివిడిపింపఁబ్రయత్నించు టవలన నాకు మహోపకారమైనది.

అయేషా తనవదనమును మఱియొకవంకకుఁ ద్రిప్పికొని యాలోచింపఁదొడంగెను.

అస్మా—మాటాడుటలేదెందువలన? అయేషా! నావాక్య ములవలన నీహృదయమున కేమైనఁ గష్టముకలిగినదాయేమి?

అయే—లేదు.

అస్మా—అట్లయిన యోచించుచున్నావేమి?

అయే—నేను యోచించుచున్న దేమంటివా? నావంటియ భాగిని నీప్రపంచమున సృష్టించినందువలన విధాతకుఁగలిగినలాభమే మి? నేను ప్రపంచమున కేయుపకారమును జేయుటకును వచ్చినదా ననుగాను. నావలన నొకరికిని హితముకలుగుచుండుటలేదు. నానిమి త్తము కేవలము కలహద్వేషప్రవాహమే యవ్యాఘాతముగాఁ బ్ర

వహించుచున్నది. నీవంటిమహాపురుషుఁడు నానిమిత్తమై నిరంతర మునాంతరికజ్వాలచే దగ్ధుఁడైపోవలసివచ్చినదికదా!

అస్మా—అనంతమైనయాజ్వాల ననుభవించుటకు నేనెప్పుడు ను వెనుదీయను. ఆమహాజ్వాలను హృదయమున భద్రముగా నిడి కొని సహించుటకుసమర్థుఁడనై యున్నాఁడను. అట్లునిరంతరమును సహించుకొనుచు వచ్చుచున్నాను. అయేషా! నాకాజ్వాలవలనఁ గలిగెడిసుఖమునకుఁ బారములేదు. నిజముగా నట్లు కాదేని నాజ్వాల శమింపఁజేయుటకు నేను ప్రయత్నపడుటలేదేమి? మఱియు, నట్లుకాదే ని, ఎవరినిమిత్తము నాజ్వాలయుదయించినదో, అట్టినీవు దృష్టిపథము నుండి దాటిపోయినప్పుడు ప్రపంచమే శూన్యమైనట్లుఁ గన్పట్టుచుం డుటేమి? సత్యముగా నాజ్వాలవలన సుఖమే కలుగుచున్నది. అట్లు కాదేని నిన్ను మఱచిపోవుటకై దయామయుఁడైన భగవంతునిపా దపద్మములను ప్రార్థించుటకు నాహృదయము ప్రయత్నింపదేమి? అట్లుకాదేని, నాజ్వాల కెవ్వరుకారణమో, ఆమె యేభవనమున నివ సించియుండునో, అదేభవనమున వేఱొకప్రక్క వాసముసేయుటకు నాకవకాశముచిక్కెనేని యెంతయోసుఖ మనుభవించుచున్నట్లు నా హృదయమునకు సంతుష్టికలుగుటేమి? అట్లుకాదేని నీహృదయము నం దించుకంతయును నాకుఁ దావులేదని స్పష్టముగాఁ దెలిసికొని యుండియు నాహృదయ మహర్నిశమును నీయందే నివిష్టమైయుండు టేమి? అట్లుకాదేని, ప్రపంచమునందలిసర్వపదార్థములకంటె నా జ్వాలయుదయింపఁజేసెడిపదార్థమే సర్వోత్కృష్టమైనదిగాఁ దోఁచు చుండుటేమి? అయేషా! ఆజ్వాల సర్వదా నాకానందదాయకము. సుఖదాయకము.

అయే—ఆజ్వాలనట్లనుభవింపుమని భగవంతుఁడు నీకు విధిం

చినట్లు తోఁచుచున్నది. సర్వగుణాధారుఁడవగు నీవంటి మహాత్మునకిట్టి చిరకాలయాతన తటస్థించుట కీయభాగినియే కారణము. అస్మాన్! ఈపాపిశాచమును మాటిమాటికి మృత్యుముఖమునుండి రక్షించెదవెందులకు?

అస్మా—అయేషా! ప్రపంచమున దేనిని ప్రణయమని చెప్పుచుందురో, దానిని నీవు బాగుగా నెఱుంగుదువు. జగత్సింహుఁడు కారాగారమునందు బద్ధుఁడై యున్నాఁడను వార్తను వినినంతనే పితృభవనమును వీడి దేశాంతరమున కెందుల కేగితివి? సామాన్యమైన కారాగారవాసమును గూర్చి వినినప్పుడే నీవు సహింపఁజాలకపోయినప్పుడు, నీకు మరణము సంభవించుపట్ల నేనున్మాదుఁడనుగాకుండ నుండుటెట్లు?

అయే—అస్మాన్! నేను కాతరముతో వేఁడుకొనుచున్నదానను. నీహృదయమును వెనుకకు మరలించి ప్రస్తుతకార్యాసక్తమగునట్లు చేయుము. నీవు వీరుఁడవు—సాహసివి—విశేషించి రణకోవిదుఁడవు. రణక్షేత్రమునఁ గీర్తిని సంపాదించుటయందును, సామ్రాజ్యసంపాదనమునందును బ్రమత్తుఁడవుకమ్ము. అంతటి సుఖసౌభాగ్యము లేమహాత్మునకుఁ దంగేటిజున్నువలెనుండునో, అట్టి మహానుభావుఁడవగు నీవొక సామాన్యస్త్రీవిషయికమగు చింతచే నయోగ్యయగు నొకయభాగిని ప్రేమపిపాసచే నీమహత్తరములైన యాకాంక్షలను, నాదర్శములను సంపూర్ణముగఁ ద్యజించి, ప్రవర్తించుట నీకుఁ గర్తవ్యమేనా?

అస్మా—నేను నాహృదయమును బ్రకృతిస్థము చేసియున్నాను. నేనెంతవఱకుఁ బ్రకృతిస్థము చేసినదియు నీవు వినినచో స్తంభితవై నివ్వెఱపడుదువు. నేనిప్పుడు నిన్నుఁ బొందఁజాలనని తెలిసికొనియున్నను నాప్రాణమింకను దేహమున నిలుపుకొనియున్నాఁడను. నేనిప్పుడు నిన్నుఁ బొందఁజాలనని తెలిసికొనియున్నను, నాహృదయము కార్యాసక్తమై, ప్రయత్నములను జేయుచునేయున్నది. నీతో నాకు సమప్రాణత లేదని తెలిసికొనియున్నను నాహృదయము జయపరాజయములచేఁ గలిగిన సుఖదుఃఖముల ననుభవించు ప్రవృత్తిలోనున్నది. ఇంతకంటె విశేషాశ్చర్యమును గలుగఁజేయునది వేఱేదియు లేదు. అయేషా! రణరంగమునఁ బ్రమత్తుఁడవుకమ్మని కాదా చెప్పితివి. నాప్రకృతావస్థయందదియొక్కటియే నాకుఁ గర్తవ్యమై యున్నది. ఆమార్గమే యిప్పుడు ముఖ్యముగ నవలంబనీయమైనది. కాని, అయేషా! నాదొక్కవిన్నపమున్నది. నాహృదయమును నేను పూర్ణముగా ప్రకృతవ్యాపారములకు మరలించుకొనెదను. దానికి సందేహములేదు. కాని నాయందు దుర్బలత్వమొకటి సంపూర్ణముగా నున్నది: నీవు నాకు లభింపకపోయినను నేనింకఁ గాతరమునొందను. నీవెవ్వరిదానవైనను నాధ్యానమువలన నేను వ్యాకులుఁడనుగాను. కాని దూరమునుండియైన నొక్కసారి నిన్నుఁ జూచుచుండవలయునను నాశను నేనింకను విడువఁజాలకున్నాఁడను. ఒక్కసారి నీతో నొకటి రెండుమాటలు మాటాడవలయునను నాశను త్యజించుట కింకను సమర్థుఁడను గాఁజాలకున్నాఁడను. నీవే భవనమున నివసించుచుందువో యాభవనమున వాసము సేయుగౌరవమును బరిత్యజించుట కింకను శక్తుఁడనుగానేరకున్నాఁడను. నీకుశలమునందు సుఖమును నీకష్టమునందు దుఃఖమును బొందకుండ నుండుటకు నేనింకను సమర్థుఁడను గాఁజాలను. అయేషా! నిర్భాగ్యుఁడగు నీదీనుని యాశలన్నియును త్రోసివేయఁబడినవి. నీవు నాయీచిన్నికోరికలనుగూడ నసంగతములైనవిగనే భావించెదవా? భిక్షుకునకు రత్నములవలెనున్న నాయీయభి

లాపలను నిరర్థకముగాఁ జేయుటయే నీయభిప్రాయమా?

అయే—కాదు, అస్మాన్! జీవితమునందును మరణమునందును నీతోఁగూడ నెప్పుడునుండెదను. వివాహరూపమైన శాశ్వతబంధము మనయదృష్టమునందు లేదు. కాని యందువలన బాధకమేమి? నాయీదేహమును నీచరణపద్మములయం దుత్సర్గము సేయుటకు నాకు స్వాధీనము కాకపోయినను, విధివిధానముచే నీసేవయందు నాయాత్మ సమర్పణముఁ గావించుకొనుటకు నాకధికారము లేకపోయినను, నందువలన బాధకమేమి? అస్మాన్! మనము సుఖమునందును, దుఃఖమునందును, సంపదయందును, విపత్తునందును సహానుభూతులమై యేలయుండరాదు? మనమిరువురము నొకేహృదయముతోఁ గష్టసుఖములయం దొక్కటిగనుండి, ఒకేప్రాణముతోఁ గార్యసాగరమ్మునం బడి యీఁదులాడుచు జీవితమును గర్మమయముగ నేల చేయరాదు? అస్మాన్! నేను చావుబ్రతుకులయెడ నిన్నెడబాయకుండ సదా చరించుచుండెదను. నీకు సంతోషదాయకములగు కార్యముల నొనర్చుటయే నాకు వ్రతము.

అస్మా—అయేషా! ఈనిర్భాగ్యునిజీవితము నిప్పుడీవు సుఖమయముగను, నానందమయముగను జేసితివి. నీయపారకృపాకటాక్షము నన్ను ధన్యతమునిఁగఁ జేసినది. ఈభిక్షుకుఁడు మఱిదేనిని గావలయునని కోరుటలేదు. అయేషా నాకవిచలితహితైషిణి; అయేషా నాసుఖదుఃఖములలో సహానుభూత. అయేషాయాజ్ఞచేఁ జాలితుఁడనై కార్యసాధనముకొఱకు నియుక్తుఁడనైనాఁడను. అదియే నాకుఁ బరమగౌరవము. మఱియు నదియే పరమానందదాయకము. ఇంతకంటె నాకు విశేషప్రార్థన మేమియును లేదు.

అయే—ఆమాటలవలనఁ బ్రయోజనమించుకంతయును లేదు.

మనమిప్పు డేయుపాయముచే నపహృతమైపోయినమనరాజ్యమును మరల సంపాదింపఁగలమో, యాయుపాయము నారయుట మనకుఁ గర్తవ్యము.

అస్మా—అందుకొఱ కింతగాఁ జింతింపవలసినయావశ్యకము లేదు. ఇఁకముందు రణరంగమున నాపరాక్రమమునుజూచి మానవసమాజము విస్మయావహముగాకపోదు. జయముపై జయమువచ్చి నన్ను సాదరభావముతో నాలింగనముచేసికొనును. మంగళమయమైనయయేషాప్రసన్నతకును, నాకార్యసూత్రమందలిసఫలతకును నిత్యసంబంధమున్నది.

అయేషాజనని ద్వారముకడనిలుచుండి "తల్లీ! ఔషధమును సేవించువేళయైనది" అనియెను.

అయే—అమ్మా! లోపలకురమ్ము! ఔషధమును బుచ్చుకొనకపోయినను బాధకము గానిపించుటలేదు.

అయేషాయును నస్మానుఖానును మంచముపై నుండి లేచిరి. బీగము గదిలోపలకువచ్చి యువతీయువకులవదనప్రసన్నతాలక్షణములనుజూచి పరమానందమునొందెను. వారియాభావ మత్యంతశుభసూచకమని యామె యనుకొనియెను.

పదుమూఁడవప్రకరణము.

జగత్సింహుఁ డంధకారమయమైనకారాగారమునందు లోహశృంఖలాబద్ధుఁడై యతికష్టముతోఁ గాలమును గడపుచుండెను. ఆ దారుణదుఃఖదినము లెప్పటికినిఁ గడచునవా? మరల నాతఁడు స్వ

తంత్రుఁడై తోడిమానవకోటిం జేరి సుఖమయములైన కార్యములయందు జీవితమును నియోగింపఁజాలఁడా? ఆతనియాశయును, సుఖానందములును సంపూర్ణముగఁ గారాగృహమునందు దీర్ఘనిశ్వాసములతోఁ బర్యవసితములై పోవలసినదేనా?

అభిరామస్వామి స్వయముగాఁ జెఱసాలకువచ్చి విజ్ఞాపనపత్రముపైఁ జేవ్రాలుంపించి దానిని తీసికొనివెళ్లియున్నాఁడు. సహాబునందినియుఁ జెఱనుండి విడిపించుటకై వ్యాకులపడుచున్నది. ఆమె స్వజనులనువీడి యొరిస్సాదేశమునుండి పాట్నానగరమున కిందునిమిత్తము వచ్చియున్నది. వారియందఱిప్రయత్నములును, వ్యర్థములు గాఁజాలవు. కాని, చాలకాలము గడచిపోయినది. అయినను, శుభసమాచారమేమియు నింకను రాలేదు. ఏమిచెప్పుదూ! ఈధైర్యవిశ్వాసములు వ్యర్థముగా నంతమొందవలసినదేనా?

కారాగారమునందు జగత్సింహుఁ డొంటరిగఁ గూర్చుండి యీరీతిగ యోచించుకొని, పిదప నయేషావిషయమున ననేకవిధములుగ యోచింపఁదొడంగెను. అంతటిస్నేహమయి, అంతటిహితైషిణి యెచ్చటను గానరాదు. ఆమెసాహాయ్యమునుబడసినయాతఁడే మానవులలో ధన్యుఁడు. ఆయేషాను మనుష్యస్త్రీగాఁ జెప్పినచో నన్యాయము చేసినట్లగును. స్వర్గమునందుఁగూడ నట్టిదేవియుండదు. కాని, ఆహా! అంతటిపూజనీయురాలగునావనితారత్నము తనయసామాన్యప్రణయము నొకయయోగ్యునియందుంచి చిరవిషాదమును దెచ్చిపెట్టుకొనినదికదా! ఆమెపడుచుండు యాతనలకన్నిఁటికిని నీదురదృష్టవంతుఁడే యేకమాత్రకారణుఁడు. ఈయదృష్టహీనుఁ డామెదృష్టిపథమునఁ బడకుండెనేని యాదేవి యీప్రపంచమున సర్వసుఖములకు నధికారిణియైయుండునుగదా! ఆసదృశమైన

యీరత్నమును నిజముగాఁ బ్రేమముగ్ధుఁడైనపురుషశ్రేష్ఠుఁడు సమాదరభావముతోఁ దనవక్షస్స్థలమునధరించి యనంతసుఖభోగముల ననుభవించుటకంటె నీప్రపంచమునఁ గావలసినదేది? నిజముగా శోభామయమైనయాప్రసూన మాదరములేమి, మలినమై శుష్కించిపోవుటకంటె దుఃఖకరమేమున్నది? కృతఘ్నుఁడగునీనరాధముఁడు దేవదుర్లభమైనయాప్రణయమునకుఁ బ్రతిదానముఁజేయనశక్తుఁడుగ నున్నాఁడు. అట్టివానిపైఁగూడ నాకరుణామయి యనుగ్రహమా! ఆహా! ఈజీవితమునందు జగత్సింహుఁ డామె నొక్కసారిచూడఁగలఁడా? లేక, తనకృతజ్ఞత నామెకుఁ దెలుపుటకవకాశమే లేకుండఁబోవునా?

తిలోత్తమ యతికష్టముతోఁ గాతరయై కాలము నెట్లో గడపుచుండెనని యభిరామస్వామి చెప్పియున్నాఁడు. అంత్యములేనియాతన ననుభవించుటచేఁ గోమలమైనయాప్రాణ మిదివఱకుఁ బోవకుండ నింకను నిలిచియుండునా? ఆమె యింకను జీవములతో నుండునా! ఆప్రేమమయిజీవించియుండఁగాఁ జూచుభాగ్యము జగత్సింహునకు లభించునా? ఆమెతోఁ దనమనోవ్యథలనుగూర్చి మాటలాడుకొనుటకెప్పుడైన నీతని కవకాశముకలుగునా?

కర్తవ్యమునుజేయనందులకై తనతండ్రి తన్నుఁ గారాగృహమున కంపినాఁడు. కాని, కుమారునియాదుర్దశను స్మరించుకొని తండ్రి హృదయ మించుకంతయును విచలితముకాలేదా? పాట్నానగరమునందున్న తనసవతితల్లులెవరును తన్ను చెఱనుండివిడిపించుటకై వ్యాకులపడుచుండుటలేదా? అట్టిస్వజనులున్నను జగత్సింహుఁ డీరీతిగ నీయంధకారముననే కాలము గడపవలయునా?

ఆకష్టము సహింపశక్యముగానిది. లోహశృంఖలములను వ

హించుట కష్టముగాదు. అంధకారమందుండుటయుఁ గష్టముకాదు. బంధమువలననుకష్టములేదు. ఒక్కసారి—ఒక్కసారిమాత్రమే—దూరమునుండి—ప్రాణమునకుఁ బరమప్రియమైనయామనోహరాకృతిని జూడగల్గినచో నీకష్టములను సహింపవచ్చునని తోఁచుచున్నది. దూరమునుండియైన నొక్కసారి—ఒక్కసారిమాత్రమే—తిలోత్తమనుజూచు నుపాయ మేమియును లేదా?

జగత్సింహుఁడీరీతిగఁ బరిపరివిధములఁ జింతించుచు "నొక్కమారుగఁ దనకాలుచేతులకున్నసంకెలలనూడఁ బెరికిపాఱవైచి శక్తికొలఁది యాకారాగారపుటినుపతలుపులను బ్రద్దలుకొట్టి మందారణదుర్గాభిముఖముగఁ బారిపోయినచో—" అని యనుకొనియెను.

ఇంతలో నాకారాగృహసింహద్వారము వికటమగుఘర్ఘరశబ్దముతోఁ దెఱవఁబడియెను. తెఱచినయాద్వారమునుండి చల్లనిగాలివచ్చి జగత్సింహున కించుక వినోదమునుగలిగించెను. ఆద్వారమునుండి కారాగారాధ్యక్షుఁడును, మఱియొకయనుచరుఁడును లోపలకువచ్చిరి. అనుచరునిచేతియందు వివిధవస్త్రాలంకారములుండెను.

కారాగృహరక్షకుఁ డెదురుగవచ్చి నిలుచుండి విశేషసన్మానముతో యువరాజునకుఁ బ్రణామముచేసెను.

జగ—సమాచారమేమి?

కారా—(వినయముతో) యువరాజుగారికి విముక్తి కలిగినది.

యువరాజాశుభవార్తను తాల్మితోవిని కారారక్షకునితో నిట్లనియెను—

జగ—నీమాట నిజమనినమ్ముటకు నిదర్శనము లేమైన నీయొద్దనున్నవా? నిదర్శనములేకుండఁ జెఱసాలనుండి యవ్వలకువచ్చితినేని రాజద్రోహినిగాఁ బరిగణింపఁబడవచ్చును.

కారా—నాయొద్ద నట్టినిదర్శనములేమియు లేవు. ఆగ్రానుండి షాదుషహావారి పేరుతో ముద్రాంకితమైనయొకయాజ్ఞాపత్రికను దీసికొనివచ్చి సిపాయి యొకఁడు మహారాజుగారిచేతికిచ్చినాఁడు. మహారాజుగారిస్వంత సేవకుఁడొకఁడు వారియాజ్ఞను నాకెఱింగించినాఁడు. మహారాజుగారిసైనికు లనేకులు యువరాజునిక్కడనుండి తీసికొనివెళ్లుటకై వచ్చి ద్వారముకడనిలుచుండియున్నారు.

యువ—నీమాటయందు నాకవిశ్వాసము లేదు. కాని, నీవు కార్యమును సరిగాఁ జేసియుండలేదు. సిపాయిలతోఁగూడ మహారాజుగారియుంగరముఁగాని, లేదా వారిముద్రాంకితమైయున్నయాజ్ఞాపత్రికఁగాని తీసికొనివచ్చినచో సరిగానుండును. నీవు దానినిజూచి నన్ను విడిపించుటకువచ్చియుంటివేని నీకర్తవ్యమును నీవు సరిగాఁ జేసినట్లగును.

కారా—(కొంచెముయోచించి, పిదప) చిత్తము. ఏలిక న్యాయముగా నాజ్ఞయొసంగినారు. ఆనందాతిశయముచే నేను చేయవలసినపనిని మఱచిపోయితిని. ఇప్పుడేమియాజ్ఞ?

జగ—నీవుపోయి యాసైనికాధికారితో "మహారాజుగారియాజ్ఞగాని, లేదా షాదుషహావారియాజ్ఞగాని పడయనిదే చెఱసాలనుండి యివ్వలకువచ్చుటకు యువరాజంగీకరింపలేదనియు, హుజూరుకచ్చేరీకిఁ బోయి యట్టినిదర్శనమును తీసికొనిరావలసినదనియుఁ జెప్పి నీవుతిరిగిరమ్ము. అంతవఱకును శృంఖలావిమోచనమును వేషపరివర్తనము ననావశ్యకములు.

కారాగృహరక్షకుఁడు యువరాజుబుద్ధిస్థైర్యమును సావధానతయును జూచి విస్మితుఁడై మఱియేమాటయును జెప్పకుండ "ఆజ్ఞప్రకార మట్లే." అని యటనుండి వెడలిపోయెను. పోవునప్పుడా

కారాగృహముయొక్క తలుపు వేసిపోవలేదు. యువరాజును చెఱనుండి విడిపింపవలయునని వచ్చిన యాజ్ఞావిషయమున నాతనికించుకంతయు ననుమానము లేదు.

ఒకించుక సేపటిలోనే కారాగృహరక్షకునితోఁగూడ మధురాసింహుఁడు కారాగారములోపలఁ బ్రవేశించి సన్మానముతో యువరాజున కిట్లు విన్నవించెను. "యువరాజా! మందారణదుర్గసమీపమున నీసేవకుఁ డేయుంగరమును యువరాజునకుఁ జూపి మహారాజుగారి యాజ్ఞను నివేదించెనో, అదే యుంగరమిప్పుడీ దాసునియొద్దనున్నది. ఏలికకు విముక్తి గలిగెనుగదా యనునానందముతో దానిని మీకుఁ జూపమఱచితిని. దాసుని యపరాధమును క్షమింపవలయును" అని విన్నవించి మధురాసింహుఁడు తన యుష్ణీషమునందున్న ముద్రికను దీసి యువరాజు సమ్ముఖమునఁ బెట్టెను. యువరాజా ముద్రికను సన్మానించి కారాగృహాధ్యక్షునితో "నా శృంఖలములను దీసివేయుము" అనియెను.

కారాధ్యక్షుఁడు పరమానందముతో జగత్సింహుని కాలుసేతులయందున్న సంకెలలను దీసివేసెను. మధురాసింహుఁ డనుచరుని చేతియందున్న వస్త్రాలంకారములను తాను తీసికొని యువరాజు కాలుచేతులను మొగమును గడుగుకొనుటకై యుదకమును దెమ్మని యనుచరున కాజ్ఞాపించెను. నీరువచ్చిన పిదప జగత్సింహుఁడు తన వదనమును కాలుచేతులను గడిగికొని యసహ్యములగు కారాగృహమందలి దుస్తులను దీసివేసి మధురాసింహుని చేతనున్న యమూల్య వస్త్రాలంకారములను ధరించెను. మస్తకమున వజ్రఖచితమగు నుష్ణీషము, కర్ణములయందు రత్నకుండలములు, కంఠమున ముత్యాలహారము, మొదలగు నాభరణములచే నలంకృతుఁడయ్యెను. కటియందు కత్తి—పాదములయందు రత్నఖచితములగు పాదుకలుధరించెను. చాలకాల మంధకార

మయమగు కారాగారవాసము, దారుణదుశ్చింత, మొదలగు కారణములచే జగత్సింహునిమూర్తి మలినమైయుండెను. అయినను నాతని స్వాభావసిద్ధమైన యాకాంతి రాజవస్త్రధారణముచే మిగుల శోభాయమానమై ప్రకాశించుచుండెను.

సమస్త యాతనానిలయస్వరూపమై నరకసదృశమగు కారాగారమునుండి జగత్సింహుఁడు విడివడియెను. అనేకవిధములగు దుశ్చింతలతోడను, భయవిచారములతోడను పరిపీడితుఁడై జగత్సింహుఁ డెచ్చట బహుకాలమతికష్టముతోఁ దనజీవితమును గడపెనో, ఆస్థానముతోడి సంబంధ మిప్పు డాతనికిఁ దొలఁగిపోయినది. ముందు మధురాసింహుఁడు; నాతని వెనుక యువరాజు, ఆతని వెనుక కారారక్షకుఁడు; ననుచరులు, ఈరీతిగ నందఱు నివ్వలకరుదెంచిరి. జగత్సింహుఁడు చాలకాలమునకుఁ బ్రపంచములోనికి వచ్చెను. అవ్యాహతమైన వాయుసముద్రమునకు వచ్చి యాతఁడు క్రొత్తజీవనమును బొందెను. క్రొత్తప్రపంచమునకు వచ్చిన ట్లాతఁ డనుకొనియెను.

మధురాసింహునియధీనమున నేయేబదిమంది సిపాయీలు జగత్సింహుని బందీగాఁ జేసి తీసికొనిపోవుటకుఁ బూర్వము వచ్చియుండిరో, ఆయేబదిమంది సిపాయిలే మరలఁ గారాగారమునుండి యాతనిని తీసికొనివెళ్లుటకై వచ్చి యాప్రాంతమున నిలిచియుండిరి. జగత్సింహుని శ్వేతాశ్వము సుసజ్జితమై చాలకాలమునకు మరలఁ దన ప్రభువు నెక్కించుకొని తీసికొనివెళ్లుటకై యచ్చటకు వచ్చియుండెను. అశ్వసమీపమున ఛత్రధారుఁ డొకఁడు ముత్యములజాలరుచే నలంకృతమైయున్న విశాలశ్వేతఛత్రమును చేతఁబూని నిలుచుండియుండెను. కింఖాబ్ వస్త్రముతో నంచు వేసి కుట్టఁబడిన యొకవీవనను జేతఁదాల్చి యొకమనుష్యుఁడు ఛత్రధారిప్రక్క నిలుచుండియుండెను.

యువరాజును జూచుటతోడనే యామేబదిమంది సైనికులును తమకత్తుల నెత్తి ప్రణామమును జేసి సమస్వరముతో "జయము! జయము! యువరాజు జగత్సింహునకు జయమగుగాక!" అని జయఘోషములను జేసిరి.

యువరాజుకూడ నదేరీతిగఁ గత్తిచే వారికిఁ బ్రతివందనము చేసి "జయము! అక్బరుపాదుషహాకు జయమగుఁగాక! జయము! మానసింహమహారాజునకు జయమగుఁగాక!" అనియెను.

జగత్సింహుఁ డశ్వము నధిష్ఠించెను. చాలకాలమైనపిదపఁ దన ప్రభుసందర్శనమగుటచేఁ బరమానందముతో నశ్వము నృత్యము సేయుచు ననేకవిధములఁ దనయానందమును సూచించుచుండెను. కారారక్షకుఁడు వచ్చి యువరాజునకుఁ బ్రణామమును జేసెను. జగత్సింహుఁ డాతనితో "కారాగారమునందు నేనున్నకాలమున నీవు నావిషయమునఁ జక్కగాఁ బ్రవర్తించితివి. నీప్రవర్తనము నెడల నేను మిగుల సంతుష్టచిత్తుఁడనైనాఁడను. నీవు మఱియొకప్పుడు వచ్చి నన్నుఁ జూచినచో నీకు సన్మానమును జేసెదను" అనియెను.

కారాగృహరక్షకుఁడు యువరాజునకు మరలఁ బ్రణామము చేసెను. సైనికులలో నిరువదియైదుగురు గుఱ్ఱపురౌతులు యువరాజునకుముందు నడచుచుండిరి. మిగిలిన యిరువదియైదుగురును నాతనికి వెనుక వచ్చుచుండిరి. మధురాసింహుఁడు పూర్వమువలె యువరాజుపార్శ్వమునందుండక తనసైన్యమునకు ముందు నడచుచుండెను. ఛత్రధరుఁడును, వ్యజనకుఁడును, యువరాజున కుభయపార్శ్వములయందు నడచుచుండిరి. పిదప మధురాసింహుఁ డుచ్చైస్స్వరముతో "జయము! జయము! యువరాజుకుమారజగత్సింహునకు జయమగుఁగాక" అనియెను.

ముందునడచుచున్న యిరువదియైదుగురును పునరుక్తిగ నా వాక్యములనే యనుచు జయఘోషములను జేసిరి. వెనుకనున్న యిరువదియైదుగురు నదేరీతిగ మరల "జయము! జయము! యువరాజగు కుమారజగత్సింహునకు జయమగుఁగాక" యని జయజయధ్వానములను జేసిరి.

ఆస్వరము తరతరముగ లేచి యాకాశమార్గమునఁ జాలదూరము వ్యాప్తమయ్యెను. వారందఱును మెల్లమెల్లగ ముందునకు నడచుచుఁ గ్రమక్రమముగ నగరములోఁ బ్రవేశించిరి. నగరమునందలి రాజవీథులన్నియుఁ దోరణములచేతను పతాకాదులచేతను, పత్రపుష్పాదులతోడను నలంకృతములై యొప్పారుచుండెను. రాజమార్గమున కిరుపార్శ్వములయందు నున్న సౌధములమీఁదను, వసారాలలోను, వాతాయనములయందును నన్నియెడల నౌత్సుక్యభావములతోఁ బురుషులును, స్త్రీలును గుంపులుగుంపులుగఁ జేరి నిల్చుండియుండిరి. అట్టాలకములన్నియు రంజితవస్త్రములతోడను, పుష్పమాలికలతోడను కేతనములతోడను, బరిశోభితములై యుండెను. ఆ పూట కన్నములేనిబీదవారిపతనోన్ముఖకుటీరములయందును యథోచితముగ శృంగారము చేయఁబడియెను. ప్రతిగృహముయొక్క ముంగిలివాకిలియందును వారిపూర్ణకలశము లుంపఁబడెను. కదళీవృక్షములు స్థాపితములై యుండెను.

యువరాజు మొదలగువారు నగరమునఁ బ్రవేశించినతోడనే యుచ్చైస్స్వరముతో "జయము! జయము! యువరాజు జగత్సింహునకు జయమగుఁగాక" యను జయధ్వానములు బయలువెడలెను.

ఐకకంఠ్యముగా వచ్చుచున్న యాశబ్దము పాట్నానగరమునందంతటను వ్యాపించెను. రాజవీథిగుండ రాజపుత్రాదులు మెల్లగన

డచుచుండిరి. పుణ్యాంగనలు గవాక్షములగుండ రాజపుత్త్రునిపై నక్షతలు, లాజలు, పుష్పములు చల్లనారంభించిరి. వివిధములగు మంగళవాద్యధ్వనులతో దిఙ్మండలము ప్రతిధ్వనించుచుండెను. జగత్సింహుఁడవనతమస్తకముతో నందఱిశుభాశీర్వాదములను గ్రహించుచు నడచుచుండెను.

క్రమముగా వారందఱును మానసింహమహారాజు కొలువుకూటముకడకు వచ్చిరి. ఆకొలువునందే కుమారునినేరములను విచారణచేసి మహారాజు కారాగారశిక్ష విధించియుండెను. కుమారజగత్సింహుఁడా దర్బారుగృహముకడ నశ్వావరోహణముచేసెను. తోడనే పండ్రెండుగురు రాజపుత్త్రులుగలాయిసైన్యాధిపతులు వచ్చియాతని కవనతమస్తకములతోఁ బ్రణామముచేసి సమాదరభావముతో నాతనినిగూడఁ దీసికొనివెళ్లి సభామండపమును బ్రవేశించిరి.

ప దు నా ల్గ వ ప్ర క ర ణ ము.

ఏసభయందు సర్వజనసమక్షమున శృంఖలాబద్ధుఁడై కారాగారపువస్త్రములనుధరించి జగత్సింహుఁడు దండితుఁడయ్యెనో, ఆసభయందు మరల విశేషసన్మానముతో రాజవేషమునుదాల్చి యాతఁడు ప్రవేశించెను. ఎత్తుగనున్న యాభద్రాసనమునందే మానసింహమహారాజతిగంభీరభావముతోఁ గూర్చుండియుండెను. పెనుకటి పారిషదులు, సభాసదులే యిప్పుడును; కొంచెముతగ్గియున్నపీఠములపైఁగూర్చుండి యుండిరి. సైనికులతోడను, రాజసేవకులతోడను, సాధారణజనసమూహముతోడను, కొలువుకూటము పరిపూర్ణముగా నిండియుండెను. పూర్వమువలెనే సాధారణజనులు దర్బారునకు వచ్చుట కెట్టియభ్యంతరమును లేదు. జగత్సింహునిశుభాగమనమును సందర్శింపవలయునని వీథివీథియందును జేరినజనులందఱు తండతండములుగ దర్బారుమహలునకు రానారంభించిరి.

సభామధ్యమున జగత్సింహుఁడు ప్రవేశించినమాత్రముననే యుచ్చైస్స్వరముతో "జయము! జయము! యువరాజుజగత్సింహునకు జయమగుఁగాక!" అని జయధ్వానములుచేసిరి.

జగత్సింహుఁడును వెంటనే "జయము! జయము! అక్బరుపాదుషహాకు జయమగుఁగాక! జయము! జయము! మానసింహమహారాజునకు జయమగుఁగాక!" యనియెను.

జగత్సింహుఁడు ముందునకునడచి క్రమముగా మానసింహమహారాజుకూర్చుండియున్నభద్రాసనమును సమీపించెను. భద్రాసన మెత్తుగనున్నయొకగద్దెపై స్థాపింపఁబడియుండెను. జగత్సింహుఁడాసమీపమున నిలుచుండి తనయుష్ణీషమును శిరసునుండితీసి మహారాజుపాదముకడసర్పించి చేతులుజోడించి "మహాపరాధియగు తనయుఁడు కాతరభావముతో మహారాజుగారిని క్షమాభిక్షను వేఁడుకొనుచున్నవాఁడు" అనియెను.

మహారాజు—(గంభీరస్వరముతో) వత్సా! నీయపరాధములన్నియుఁ దొలఁగిపోయినవి. అక్బరుపాదుషహావారు స్వయముగా మహానుగ్రహముతో నీయపరాధములనన్నిఁటిని క్షమించినారు. ఇంతేగాక కారాగారమునుండి నిన్నువిముక్తిఁజేసినారు.

సభవారందఱు నైకకంఠ్యముగా "జయము! జయము! అక్బరుపాదుషహాకు జయమగుఁగాక!" యనుజయఘోషములను జే

యుసాగిరి.

జగ—షాదుషహావారియనుగ్రహము నాకు శిరసావహింపఁదగినది. కాని, యెవరునాకీజగత్తునందుఁ బరమగురువులో, యెవరు నాకిహపరములయందు ప్రత్యక్షదేవతాస్వరూపులో, అట్టిపితృదేవతానుగ్రహమును బొందినఁగాని నాజీవితమంతయు వ్యర్థమైపోఁగలదు. తండ్రీ! మీమనోభావమునెఱుంగఁగోరి యధముఁడగు నీతనయుఁడు కాతరభావముతో నిటనిలుచుండియున్నాఁడు.

మాన—వత్సా! నీయపరాధములనన్నిఁటిని సరళహృదయముతో నేను క్షమించితిని. నీవునాయుష్ణీషమునుదీసికొని శిరస్సునందు ధరింపుము. నీవుకర్తవ్యపరాయణుఁడవై కీర్తినిసంపాదింతువుగాకయని యిదెయాశీర్వదించుచున్నాను.

సభాసదులమధ్యనుండి "జయము! జయము! మానసింహమహారాజునకు జయమగుఁగాక!" అనుజయధ్వానములు వెలువడియెను.

జగత్సింహుఁడు తండ్రిపాదములకడనున్న యుష్ణీషమునుదీసి శిరస్సున ధరించుకొనియెను.

జగ—ఇప్పుడు నాజీవితము సార్థకమైనది. తండ్రిగారియసంతృప్తిభారమును తలపైనిడుకొని జీవించుటకంటెఁ గొమరునకు మరణమే మంగళకరమైనది. నేనింతవఱకును జీవించియున్నను మృతప్రాయుఁడనే. దయామయుఁడవగునోతండ్రీ! నాయపరాధములనేకములు. నాయపరాధములయందేయపరాధములు క్షమింపఁబడినవి? మరియేయపరాధములచే నేనింకను నపరాధిగానున్నాఁడను? అవియు గనర్హతకలదేని దయచేసిసెలవిండు.

మాన—ప్రియకుమారా! పారివారికసంబంధమైనట్టియు రాజనీతిసంబంధమయినట్టియు నీనేరములన్నియును పూర్ణముగా క్షమింపఁబడినవి. నవాబునందినియగునయేషాహృదయమునందుఁ బ్రేమానలమును ప్రజ్వలింపఁజేయుటకు నీవెట్టిప్రయత్నములును జేసియుండ లేదనియు, అందులకేవిధమగుసాహాయ్యమును నీవొసర్చియుండ లేదనియు నాకు స్పష్టముగాఁ దెలిసినది. ఒరిస్సానవాబగు నస్మ్రత్ఖాను స్వయముగావచ్చి యావిషయములను సాకల్యముగాఁ దెలిపినాఁడు. అందుచే నావిషయమున నిన్నపరాధిగాఁదలంచుట యసంగతము.

జగ—(అవనతమస్తకుఁడై) నాయపరాధములింకను జాలఁగలవు.

మాన—వీరేంద్రసింహునితనయను నీవు పరిణయమాడుటచే నీవొక్కమహాపరాధమునుజేసితివనియే నిశ్చయింపఁదగియున్నది. అయ్యది నొక్కటియున్నది. రూపమునందును విశేషించి గుణమునందును వీరేంద్రునితనయతో సరిపోలినవారెచ్చటను లేరు. తిలోత్తమ నిజముగా రాజలక్ష్మీస్వరూపురాలు. అందుచే నామెను బరిణయమాడుటచేఁ జేసినమహాపరాధమును క్షమార్హమైనది.

జగత్సింహునిహృదయ మానందముచే నృత్యముసేయఁదొడంగెను.

మాన—రాజకార్యముపట్ల నీవు గావించినమహాపరాధములు భూమండలాధిపతియే స్వయముగా క్షమించినాఁడు. దానినిగూర్చి యేయభిప్రాయమునైనను వెల్లడిచేయుటకుఁ బ్రయత్నింపఁబూనుట మహాపరాధమగును. నీవిప్పుడు షాదుషహావారియెడల సంపూర్ణముగా నిర్దోషివైతివి.

సభాసదులందఱు నైకకంఠ్యముగా "యువరాజునకు జయము

గుఁగాక !" అని జయజయధ్వనులను జేసిరి.

జగ—నావిషయమున నిప్పుడు మహారాజువారియాజ్ఞయేమి? ఏకార్యమునుచేసి మహారాజుగారియనుగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁడను గావలయును?

మహారాజు పారిషదునకొకనికి సంజ్ఞచేసెను. ఆతఁడు లేచివచ్చి జగత్సింహునిచేతియం దొకయాజ్ఞాపత్త్రిక (సనదు)ను బెట్టెను.

మాన—యువరాజా! జగత్సింహా! చక్రవర్తిగారికృపచే నీ విప్పు డొరిస్సావంగవిహారదేశములకు రాష్ట్రపరిపాలకుఁడవైనాఁడవు. నీకు లభించినయీమహాభాగ్యము సామాన్యమనుష్యునియదృష్టమునందుఘటియింపదు. నేనునిన్నాశీర్వదించుచున్నాఁడను. కర్తవ్యపరాయణతయందును, న్యాయనిష్ఠయందును సాహసమునందును సువిశారదమునందును నసదృశుఁడవై చిరస్థాయియగుకీర్తిని నీవు సంపాదింతువుగాక!

సభాసదులందఱు నుచ్చస్వరముతో "జయము అక్బరుషాదుషహాకు జయమగుఁగాక ! జయము మానసింహమహారాజునకు జయమగుఁగాక! జయము! కుమారజగత్సింహునకు జయమగుఁగాక!"అని జయఘోషములనుజేసిరి.

సభయందున్నగొప్పసభాసదులును పారిషదులును తమతమపీఠములనుండిలేచి సంభ్రమముతో జగత్సింహునకుఁ బ్రణామమును జేసిరి. వారిలోనొక్కఁడు ముందునకువచ్చి "మేము నవీనరాష్ట్రపరిపాలకునియధికారము నంగీకరించుచున్నాము. మేమాతనికి వశ్యులమైయుందుము. అవిచలితచిత్తులమై మేమాతనియాజ్ఞలను శిరసావహించుట కంగీకరించెదము. మేము మామనఃపూర్వకముగ నాతని శుభమును సదాగోరుచుందుము. ప్రస్తుతమున నాతనికీయున్నతపద

వి లభించినందులకై సర్వాంతఃకరణములచేతను మేమానందించుచున్నాము. మేము మనోవాక్కాయములచే నాతనికి సంపూర్ణసన్మానమును జూపుచుందుము. ఉత్సాహపూర్ణహృదయములతో మేమాతనికి సర్వదా జయజయధ్వానములను జేయుచుందుము." అనియెను.

జగత్సింహుఁ డాశ్చర్యాన్వితుఁడయ్యెను. అంధకారావృతమైనకారాగృహమునందు లోహశృంఖలనిబద్ధుఁడై యున్నయాయవస్థయెక్కడ? ఒరిస్సా, బీహారు, వంగదేశములకు సుబేదారుపదప్రాప్తియెక్కడ? దీనికిని, దానికిని గలయంతరము కల్పనాతీతమైనది. ఈయవస్థాద్వయమునకుఁ గలభేదము నాలోచించిచూచినచో శరీరము కంపమొందును. ఈపరివర్తన మాకస్మికముగ నప్రార్థితమై యెన్నఁడు ననుకొననిదై వచ్చియుండుటచే దానిరహస్యమును దెలిసికొననసమర్థుఁడై జగత్సింహుఁడు ముగ్ధుఁడై యుండెను.

మాన—కుమారజగత్సింహా! నీవిప్పుడే కార్యభారమును వహింపవలయును. ఱేపటినుండియు నేనీకార్యమునుండి విడివడవలయును.

జగ—అదేమి?

మాన—చక్రవర్తిగారియాజ్ఞ యట్లైనది. ఈయుత్తరవు చేరినతోడనే నన్ను పాట్నానగరమునువిడిచి రావలయునని యాజ్ఞాపించినారు. ఒకవిశేషకార్యార్థ మాలస్యము చేయకుండఁ బోయి యాగ్రాయందుండవలయును. అచ్చటనుండి డిల్లీకిని డిల్లీనుండి, అజ్మీరునకును వెళ్లవలసియున్నది. అచ్చటనుండి మఱియేకార్యములకొఱకెచ్చటకుఁబోవలయునో యింకను స్థిరపడలేదు. నేనిచ్చటనుండనిసమయమునందు నిన్నొరిస్సావంగవిహారదేశములకు సుబేదారుగా చక్రవర్తినియమించినాఁడు. అదియంతయు భూమండలాధిపతి స్వయ

ముగాఁ జేసినది. దానికి నేఁ జేయవలసిన దేమియును లేదు.

అంతసేపటికి జగత్సింహుఁడు తనప్రకృతావస్థను గ్రహించెను. పిదప నేలపై మోకాళ్లూని "రాజాధిరాజుగారియాజ్ఞను శిరసావహించుట కీసేవకుఁడు చిరబాధ్యుఁడై యున్నాఁడు. మహారాజుగారి యాజ్ఞాపరిపాలన మీదాసునకుఁ బరమధర్మమై యున్నది. నాపైఁ జూపినయీ మహానుగ్రహమునకుఁ జక్రవర్తిగారియెడలను మహారాజుగారిపాదపద్మములయెడలను సదా కృతజ్ఞుఁడనై మెలంగెదను." అనియెను.

పిదప మానసింహుఁడు సింహాసనమునుండి దిగి జగత్సింహుని కడకువచ్చి యాతనిహస్తమును బట్టుకొని "వత్సా! రమ్ము. వచ్చి సింహాసనముపైఁ గూర్చుండుము. నీకు నేను జనకుఁడనైనను నీశాసనాధికారమునకు లోఁబడినప్రజలతో నేనొకఁడను. ఏముహూర్తమునఁ జక్రవర్తిగారియాజ్ఞాపత్రము నీచేతి కందినదో యాముహూర్తము మొదలుకొని వంగవిహారములకును నోరిస్సాదేశమునకును నీవు సుబేదారుఁడవై నాఁడవు. నిన్ను సుబేదారుసింహాసనముపైఁ గూర్చుండఁ బెట్టుట నాకుఁ గర్తవ్యము." అనియెను.

జగత్సింహుఁడు తండ్రిపాదములకు వందనముఁ జేసి యాతని పాదధూళిని శిరస్సునం దుద్ధరించెను. పిదప మానసింహుఁడు తనయునిహస్తమును బట్టుకొని సభాసదులవంకఁ జూచి యుచ్చైస్స్వరముతో "నేను రాజాధిరాజుగారియాజ్ఞానుసారముగ సర్వజనసమక్షమున నీసభయందు యువరాజగు జగత్సింహుని నోరిస్సా వంగ విహార రాష్ట్రపరిపాలక సింహాసనమునఁ గూర్చుండఁ బెట్టుచున్నాను. ఈనవీనరాష్ట్రపరిపాలకుని యధికారకాలమున నీతనిపరిపాలనమునకు లోఁబడిన దేశములయందు శాంతి సదా విరాజిల్లుచుండుననియు, ప్రజలు సర్వవిధములచేతను నిరుపద్రవులై యుందురనియు, యుద్ధములయం దక్షిణముగ రక్తపాతము లేకుండ నుండుననియు నమ్ముచున్నాఁడను" అనియెను.

క్రొత్తసుబేదారు—నాసర్వప్రయత్నములచేతను బాదుషహావారియభీష్టమును నెరవేర్చుచుందును. పరిపాలనావిషయమున నాతండ్రిగా రవలంబించినపద్ధతులనే యనుసరించుట కించుకంతయు శక్తివంచనము లేకుండఁ బ్రయత్నించెదను. సర్వవిధములచేతను న్యాయనైకారముక్రిందనున్నప్రజల కనురంజనమగులాగునఁ బరిపాలించెదను.

మాన—జయము! జయము! క్రొత్తసుబేదారునకు జయమగుఁగాక!

దానిననుసరించి సభాసదులందఱును "జయము! జయము! క్రొత్తసుబేదారునకు జయమగుఁగాక!" అని జయఘోషలను జేసిరి. మిగిలినసైనికులును చూడవచ్చినవారందఱును సమస్వరముతో నదేరీతిగ జయధ్వానములను సల్పిరి. పిదప సభముగిసెను.

పదునైదవప్రకరణము.

ఒరిస్సా వంగ విహారదేశముల సుబేదారగు కుమారజగత్సింహుఁడు తండ్రితోఁ గూడ సభనుండి వెడలిపోయెను. తండ్రికొడుకు లిరువురు నొకేయంతఃపురమున కేగిరి. అచ్చట మహారాజు కుమారునితో "నీవేగి మీతల్లులను జూచిరమ్ము." అని చెప్పి యాతఁ డింకొకతావునకుఁ బోయెను.

యువరాజు మొట్టమొదట నూర్మిళాదేవిసదనమున కేగెను. అచ్చట నాతనిసవతితల్లులు ముప్వురుండిరి. భక్తిభావముతో నాతఁడు వారందఱిచరణముల కెఱఁగెను. వారు జగత్సింహునకు శుభాశీర్వాదములనుచేసి పిదప జరగిపోయినక్లేశవృత్తాంతమునెత్తి తమతమహృదయములయందలిదుఃఖమును తెలియఁజేసిరి.

ఊ—బిడ్డా! ఆఁకలిఁగొనియున్నావు కాఁబోలును. విశ్రాంతి యావశ్యకమని తోఁచుచున్నది. నీతోడమాటలాడవలసినసుఖదుఃఖసమాచారము లనేకములున్నవి. కాలాంతరమునందు వానినిగూర్చి మాటాడుకొనవచ్చును. నీవిప్పుడు నాతోఁగూడరమ్ము.

జగత్సింహుఁడు మాటాడకుండ నూర్మిళాదేవితోఁగూడ నేగెను. కొంచెముదూరమేగినపిదప నచ్చటనున్నయొకగదిగుమ్మము కడనిలుచుండి యూర్మిళ "నీవీగదియందు విశ్రమింపుము. నేనుఁ వెళ్లి నీభోజనమువిషయమున నన్నియు సిద్ధముచేసెదను" అనిపోయెను.

జగత్సింహుఁ డాగదిలోఁ బ్రవేశించెను. తోడనే పార్శ్వమునుండి సాశ్రునయనయైనసుందరి యొక్కర్తు శీఘ్రముగవచ్చి యాతనివక్షమునఁబడియెను. ఆసుందరి తిలోత్తమ.

యువరాజు నిశ్చేష్టుఁడై యేమియు మాటలాడలేకపోయెను. ఇదేమిస్వప్నమా? లేక నిజముగా జరుగుచున్నదియా? ప్రేతావిష్టుఁడైనమనుష్యునివలె నిప్పుడాతనికన్నియు భ్రాంతిమయములై కన్పట్టుచుండెను. ఆకస్మికముగఁ దనకున్మాదరోగము జనించి బుద్ధిభ్రంశమయినదని భయపడియెను. కాని, నిజముగా నశ్రుపూర్ణనయనయైనయాసుందరి తనప్రాణమునకుఁ బ్రాణమైనతిలోత్తమయేగాని మఱియెవరునుగారు. నిజముగా నాతనిహృదయవినోదినియే యాతనివక్షస్స్థలమున నశ్రువులఁ గురియించుచుండెను. మానవున

కాకస్మికముగ నీరీతిగ నదృష్టమునఁ బరివర్తనము సంభవించునా? విశేషయాతనమువలనఁగలిగినదుశ్చింతలచేఁగొట్టఁబడినపిమ్మట నాకస్మికముగ నిట్లు పూర్వసుఖసంపద లొక్కమారుగఁ జేరుట యెచ్చటనైన సంభవించునా? అదియెచ్చట నసంభవముకాకపోయినను, ఈసందర్భమున నట్లేసంఘటితమైనది. అందులకు సందేహము లేదు.

తిలోత్తమకునయనములయందునీరు—అధరమునందుగనవు— అత్యద్భుతసమావేశము! జగత్సింహుఁ డాప్రేమపుత్తలిని గాఢాలింగనముజేసికొని యాశ్చర్యముతో "తిలోత్తమా! నీవిచ్చట కెట్లు వచ్చితివి?" అని యడిగెను.

తిలోత్తమ నవ్వుచునవ్వుచు "నన్ను తిలోత్తమయని సంబోధించి మీరు తిలోత్తమకుఁ జాల నన్యాయముచేసినవారగుచున్నారు. భువనవిఖ్యాతుఁడగునంబరేశ్వరునికోడలును, నొరిస్సావంగవిహారదేశములకొత్తసుబేదారునకు ధర్మపత్నియునైననన్నుఁ బేరుపెట్టిపిలుచుట కెవరికిధైర్యమున్నది?" అనియెను.

జగ—సరిగా మాటలాడనియపరాధమునకై తరువాత నీవు విధించెడిశిక్షను గ్రహించెదను. కాని, దయచేసి నీవిప్పుడిక్కడ కెట్లు వచ్చితివో చెప్పుము?

తిలోత్తమ మరలఁ జిఱునగవుతోఁగూడినమొగముతో "మామగారిగృహమునకు, భర్తయాశ్రయమునకు నెట్లువచ్చితివని మీరడుగుచుండుటకు? అట్లడుగవచ్చునా? నాయంతట నేనే వచ్చి నాస్థానాధికారమును గైకొంటిని" అనియెను.

జగత్సింహుఁ డాసుందరివదనమును చుంబనమాడి "నిజముగాఁ జెప్పుము. అదియంతయు నెట్లుజరగినది?" అనియెను.

తిలోత్తమ నవ్వుచు జగత్సింహుని సమీపముననున్నసింహా

సనముపైఁగూర్చుండఁబెట్టి “ మీరు చాలశ్రమపడియున్నారు. భోజనాదికమైనపిదప సమస్తమును జెప్పెదను ” అనియెను.

జగ — ఇప్పుడు సంభవించినయపూర్వఘటనావిశేషములన్నిటివలనను నాబుద్ధి భ్రమసిపోయినది. దీనిని స్పష్టముగాఁ దెలిసికొనినఁగాని నాబుద్ధి స్థిరముగానుండదు.

తిలోత్తమ వీవనను గైకొని యువరాజునకు వీవఁదొడంగెను. యువరాజామెచేతివీవనను దీసికొని “అంబరేశ్వరునికోడలికనేకపరిచారికలుకలరు. వారువచ్చి విసరెదరు. దయచేసి మొదట నాసంభ్రమమును నివారణముచేసి నామనస్సును స్థిరముచేయుము ” అనియెను.

జగత్సింహుఁడత్యాదరముతోఁ దిలోత్తమను దగ్గరదీసికొని తొడపైఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొనియెను. రాకొమరుని బందీగాఁజేయుటకుఁబూర్వపుదినమున సాయంకాలమైనపిదప మందారణదుర్గమందలిసౌధముపైఁ దిలోత్తమ యేభావముతో జగత్సింహునివక్షస్థలమునఁ దనమస్తకమునుంచుకొనియెనో, చాలకాలమునకుఁదరువాత నిప్పుడుమరల నదేరీతిగ, నదేసుఖోపధానముపైఁ దిలోత్తమ మస్తకము నిడికొనియెను. కాని, యప్పటికి నిప్పటికి నెంతభేదమున్నది ! అప్పుడెంతభయానకమైనయాశంక! ఎంతభయవిశిష్టమైనవిషాదము! ఇప్పుడో ! అసదృశమైనయెంతయానందము ! ఎంతటిసుఖము !

ఆరీతిగఁగూర్చుండి తిలోత్తమ యావదుదంతమును క్రమక్రమముగ నాతనికెఱింగించెను. మానసింహమహారాజు యాత్రార్థము శ్రీక్షేత్రమునకు విచ్చేయుట, తాను తనసవతితల్లియగువిమలతోఁగూడ నచ్చటి కఖార్మ్రిళామహారాజ్ఞికడకు వచ్చుట, కరుణామయియగు నామహారాజ్ఞి సాహాయ్యమునుబడయుట, ఆమెయనుగ్ర

హముచే మహారాజునకుఁ బరిచయమగుట, తాను చేసినసేవకు మహారాజు మెచ్చుకొనుట, మహారాజ్ఞియొక్క కౌశలముచే మహారాజు క్షమించి తన్ను కోడలనుగా గ్రహించుట, మొదలగుసంగతులన్నింటిని దిలోత్తమ మెల్లగా సంక్షిప్తముచేసి మధురములైనమాటలతో జగత్సింహునకుఁ దెలియఁజెప్పెను.

జగ — (సంగతులన్నిఁటిని వినినపిదప) నాకిప్పుడు తెలిసినది. తిలోత్తమా ! నీబుద్ధికౌశలముచేతనే నాకీభాగ్యము లభించినది. నీప్రేమయందు ముగ్ధుఁడై నీదాసత్వమునంగీకరించినమహారాజు తనమనోభిప్రాయమును నీకేమని తెలియఁజెప్పినాఁడు ? ఏమిచెప్పియాతనికృతజ్ఞతను నీకడవెల్లడిచేసినాఁడు ? నన్నుఁ జెఱనుండి విడిపించుటకుఁగూడ నీకౌశలమే కారణమైనదని తోఁచుచున్నది.

తి — మీరు ప్రేమాంధులు. అందుచేఁ బ్రకృతవ్యాపారములన్ దెలియఁజాలరు. నేను ప్రయత్నముచేసి నాస్థానాధికారమును బొందితిని. అజ్ఞాతమగుహీనభావమునందు నాజీవితమును వ్యర్థపఱుపకుండ న్యాయసంగతమైననాస్థానమును నేను పొందితిని. నావలననైనదింతియే. అందువలన నాకు విశేషగౌరవమేమియు లేదు. మిమ్ములను విడిపించువిషయమున నేనేప్రయత్నములను జేసియుండలేదు. ఆవిషయమునఁ బ్రయత్నముచేయుటకు నాకు సాధ్యమగునా? నవాబునందినియగునయేషా, శక్తియందును,బుద్ధియందును, కౌశలమునందును, నద్వితీయ; ఆమెస్వయముగానాగ్రాకువెళ్లి మిమ్ములను విడిపించినది. మీకులభించినయున్నతపదవికూడ నామెప్రయత్నఫలమేయని తోఁచుచున్నది; మీరు వినియున్నారో లేదో, నాకుఁ దెలియదు. నాకు సంవత్సరమునకు లక్షస్వర్ణముద్రికలయాదాయమువచ్చుజాగీరు నిచ్చితిమనిచక్రవర్తియాజ్ఞనంపినాఁడు. దానినినిజముగానవాబునందిని

యే చేసినది. కల్పనాతీతములైన మనయీసుఖోదయములకన్నిఁటికి నామెయనుగ్రహమే కారణము. ఈయుపకారమునకు మనము కృతజ్ఞతఁజూపఁదలంచితిమేని సర్వశక్తిమయియగు నాయయేషాకు మనము యావజ్జీవమును దాసులమై యుండవలయును.

జగ——అందులకు లేశమును సందేహము లేదు. ఆదేవిఋణము నించుకయైన నెట్లుతీర్పఁగలమో నాకుఁ దెలియుట లేదు.

తిలో——(సాదరముగ జగత్సింహునికంఠాలింగనమునుజేసికొని) ఆయుపాయమును నేనెఱుంగుదును. మీరీదాసిమాటల నాదరింతురా?

జగ——అట్లనెదవేమి? తిలోత్తమా! నీమాట కన్యథా యెన్నఁడైన జరగునా? న్యాయసంగతమైననీవాక్యమును విని యసాధ్యమైనదాని నిజేయవలసివచ్చినను నేనట్లుచేయుటకు వెనుకంజవేయను.

తిలోత్తమ జగత్సింహుని రెండుచేతులను బట్టుకొని "మీరయేషాను పత్నీభావముతో గ్రహింపవలయును" అని బ్రతిమాలుకొనియెను.

జగ——ప్రాణేశ్వరీ! నీయీప్రస్తావమునువిని నీసరళస్వభావమును, నుదారతను, సహృదయతను మిక్కిలి కొనియాడుచున్నాఁడను. కాని యొక్కవిచారముమాత్రమున్నది. నీబుద్ధినిగూర్చి ప్రశంససేయఁజాలను. కేవలముకృతజ్ఞతనువ్యక్తముచేయుటకు, పొందినయుపకారమునకుఁ బ్రత్యుపకారముసేయుటకు, ఋణవిముక్తిచేసికొనవలయునన్నునాశతో నేస్త్రీమతియొకస్త్రీని సవతిగాఁ గ్రహించుటకిష్టపడియెనో, యట్టియబలహృదయము చాలఁ బవిత్రమైనదనుటకించుకంతయును సందియము లేదు. నేను నీహృదయమహత్వమును యోచించి యానందముతోఁ బదింబదిగ నిన్నుఁ గొనియాడుచున్నాను.

తి——కొనియాడినచోఁ గొనియాడవచ్చును. లేదా మానవచ్చును. కాని, నన్ను నిందించు టెందులకు?

జగ——నిందించుట లేదు. అయేషాను పత్నీభావముతో గ్రహింపుమని నీవుచేసినప్రస్తావమునకై నీబుద్ధిని ప్రశంసింపఁజాలకున్నాను.

తిలో——అదేమి? మహారాజునకును మహారాజ్ఞికినిగూడ నిదే యాశ; వారిరువురును బదింబదిగ నీవిషయమునుగూర్చి యయేషాతోఁ బ్రస్తావించియున్నారు. ఆమె యంగీకరింప లేదు. కాని, మీమనోభిప్రాయమును దెల్పినచో నామెహృదయమును ద్రిప్పవచ్చునని నానమ్మకము.

జగ——మీనమ్మకము మిగులఁ దప్పైనది; అయేషాహృదయసముద్రమందలియొకతరంగమునైనను మీరెవరును జూచియుండలేదు. మహారాజును, మహారాజ్ఞియును, వివాహముచేసివైచినచో భార్యకాఁగలదనియు, ప్రేమించినచో నదియే ప్రణయమనియుఁ దలంచుచున్నారు. కాని, ప్రేమతత్వమును బూర్ణముగ నెఱింగినయయేషా యట్లనుకొనుట లేదు. ఆమెయభిప్రాయము వేఱు. హృదయవినిమయము లేకుండ వేయిమందిపురోహితులు చేరి మనయిప్పటిపురోహితులవలె నసందర్భముగాఁ గర్ణకఠోరములైనతప్పుమంత్రముల నేకరువుపెట్టక సుస్వరముతోఁ గ్రమమెరిగి సరియైనమంత్రములనన్నిఁటిని జెప్పి పరిణయముచేసినను నది పరిణయముకాదనియు, ఏప్రణయము తనంతటనదియుదయించి మనసునవృద్ధిఁజెంది ప్రాణమును దేల్పఁజాలదో, యట్టిప్రణయము పరిణయముకాఁజాలదనియు, నామెయభిప్రాయము. అయేషాకు వివాహముకాదు. నాయీక్షేత్రమునందు హృదయవినిమయముగలుగునను ధైర్యము లేదు. అయేషాతన

హృదయమున నాకొఱ కగాధప్రణయమును బోషించుచున్నదని నే నెఱుంగుదును. కాని నాహృదయతంత్రి యాప్రణయస్వరము నాలాపించ నెఱుంగదు. నేనయేషాను మిక్కిలిగఁ బ్రేమించుచున్నానను మాట నిశ్చయము. కాని యాప్రేమ యయేషాప్రేమకనురూపమై యుండలేదు. అందుచే నేనామెను బత్నీభావముతో గ్రహింపఁజాలను. ఆమెయు నాకుఁ బత్నియగుట కంగీకరింపదు.

తిలో—మీరు మీహృదయము నయేషా కెందులకీయఁజాలరు? ఆమెవలెనే మీరు నామె నేలప్రేమింపఁజాలరు?

జగ—ఇదిమిగులమంచిప్రశ్న; పిల్లలడిగినట్లే యడిగితివి! ఇంకనుగొన్నిప్రశ్నలను నీవడుగవచ్చును. పగలు రాత్రియగుటలేదేమి? రాత్రిపగలగుటలేదేమి? నీటియందగ్ని యేలయుండదు? అగ్నియందు నీరేలయుండదు? ఇట్టిప్రశ్నలనేక మడుగవచ్చును. కోమలీ! ఏదియెట్లుండవలయునో యట్లుజరగును. ఎందుకొఱకేదిసృష్టింపఁబడెనదో యదియాకార్యములను జేయుచుండును.

తిలో—అట్లయ్యును, ప్రయత్నమువలనను ప్రయాసమువలనను ప్రబలమైనయనురాగమువలనను ననేకవిషయములలో ననేకపరివర్తనములు జరుగుచుండవచ్చును. మీరు ప్రయత్నించినచో మీహృదయము నవశ్యముగఁ ద్రిప్పవచ్చును. నిజముగా మీహృదయతంత్రి యామెహృదయరాగము నాలాపనచేయఁగలదు.

జగ—హృదయమనునది యిష్టమువచ్చినప్పు డిష్టమువచ్చినవారికొసంగుట కవకాశములేనిది. నీయేకమాత్రాధికారమునకులోఁబడియున్నయీహృదయమునందు మఱియెవరికిని స్థలముదొరకదు. ఒకయాకాశమున వేలకొలఁది నక్షత్రములుండవచ్చును. కాని యిరువురుసూర్యులకుఁగాని, యిరువురుచంద్రులకుఁగాని యటస్థలముండదు.

నీప్రణయరాగమునాలాపించుట నాహృదయతంత్రికిఁ దెలియును. అదిమఱియేరాగము నెఱుఁగదు. అయేషా, యాకాశమున నొకప్రక్క మిణుకుమిణుకుమనుచుండెడి యొకసామాన్యనక్షత్రమువంటిదికాదు. అయేషాప్రణయవిశిష్టమగురాగము నాలాపించుటకు నాహృదయతంత్రికాస్వరము లేదు.

తిలోత్తమ చాలసే పధోముఖియై చింతించెను. రాజపుత్త్రుని వాక్యములయందలి మర్మమును దెలిసికొనలేక నిట్టూర్పువిడిచి "అట్లయినచో శోభామయమైనయాపుష్పము దానియంతట నదియే ముకుళించిపోవలసినదేనా? అనర్ఘమగుచోటనుంచినప్రణయసంబంధమగుతీవ్రజ్వాల ననుభవించుచు నసదృశమైనయాజ్యోతి తనంతట తాను హరించిపోవలసినదేనా?" అనియెను.

జగ—విధాతృని నియమమేమో నేనెఱుఁగను. కాని నీవు చెప్పినదే యయేషానుదుట వ్రాసినట్లుతోఁచుచున్నది. నేనామె నతిశయముగఁ బ్రేమించుచున్నాఁడను. ఆమెగుణములయం దత్యంతము ముగ్ధుఁడనై యున్నాఁడను. ఆమెరూప మసదృశమైనదని నేనెఱుంగుదును. నేనామెకు విశేషముగ ఋణపడియున్నాఁడను. ఆమెనిమిత్తము ప్రాణములనర్పించుమన్న నందులకు సిద్ధముగా నున్నాఁడను. కాని దేనినిబొందినచో నామెకు సుఖముగలుగునో, దానినామె కొసంగుటకు నాకు సాధ్యములేదు. ఏమంటివా? అది నాదికాదు. ఏప్రణయముచే నరకముస్వర్గమైపోవునో, ఏప్రణయముచేఁ బ్రపంచమందలిసర్వదుఃఖములును దూరములైపోవునో, ఏప్రణయముచే మానవుఁ డమరత్వమునుబొందునో, ఆప్రణయము నిప్పుడు నాయంకపీఠినిగూర్చుండియున్నదేవికి నిశ్శేషముగా నర్పించివైచితిని. అయేషాయిప్పు డాప్రణయమును బ్రార్థించుచున్నది. ఆప్రణయము నీదే

వీచరణసమీపమున నీశ్రవణముకే యర్పితముజేసి వైచితిని. అందుచే నా దేవికొసంగుటకు నాదైనపదార్థమేమియునాకడ లేదు.

తిలోత్తమ మాటాడకుండ మౌనమై యుండెను. మిక్కిలి ప్రగాఢమైన ప్రేమవిషయము! అయేషాపూర్ణహృదయము పూర్ణప్రేమముసఁదక్క మఱిదేనివలనను పరితృప్తినంద నేరదు. అల్పమతులగుస్త్రీలవలె మానసింహమహారాజుగారి యసంఖ్యాకమహిషులవలె ప్రణయాస్పదుఁడగు వానినిభర్తయనిచెప్పుకొనుపాటియధికారమును పొందినచో నయేషాహృదయమునకు సంతుష్టి లేదు. అందుచే నామె దుఃఖము నివారణమగుట కుపాయమే లేమ.

జగ—కృతజ్ఞతనుగూర్చి చెప్పియుంటివికాదా? అయేషా యెడలఁ గృతజ్ఞతావిషయమునుగూర్చి యోచించినఁ బ్రయోజనము లేదు. ఎవరిహృదయమునందు నన్నుఁగూర్చినయగాధప్రేమము కలదో, అట్టియయేషాకృతజ్ఞతాప్రత్యాశచేఁగాని ప్రేమోద్దీపనము చేయవలెననునాశచేఁగాని నాకట్టియుపకారములను చేసినదా? అట్లయినచో నొకప్పుడైన నామె నన్నుఁ జూచుట కిష్టపడియుండును. ఒకప్పుడైనను ప్రస్తావవశమునఁ దనప్రణయవృత్తాంతమునుగూర్చి నాకుఁ దెలిపియుండును. ఆదేవిహృదయ మగాధమైనమహాసముద్రమువంటిది. ఆసముద్రతరంగమాలలో నొకతరంగమునైనను నీవు చూచియుండలేదని నేను మొదటనే చెప్పియుంటిని.

పార్శ్వమునందలిద్వారముకడ నిలుచుండి యూర్మిళాదేవి "కుమారా!" అని కేకవైచెను.

తిలోత్తమ వేఱుమార్గముగుండ శీఘ్రముగ నవ్వలకుఁ బరువెత్తికొనిపోయెను. జగత్సింహుఁడు "అమ్మా! లోపలకుదయచేయుము" అనియెను.

యువరాజు పీఠమునుండి లేచి నిలుచుండెను. తోడనే యూర్మిళాదేవి వివిధఖాద్యవస్తుపరిపూర్ణమైనసువర్ణపళ్లెరమును దీసికొని లోపలకువచ్చెను.

పదునాఱవప్రకరణము.

మానసింహమహారాజు భార్యలతోడను, నితరానుచరులతోడను నాగ్రాపట్టణమునకుఁ బయనమైపోయెను. జగత్సింహుఁ డతిసమర్థతతో వంగవిహారాదిదేశములను బరిపాలనముసేయుచుండెను. వెడలిపోవునప్పుడు మానసింహుఁడు కుమారునకు రాజకార్యసంబంధములగు ననేకసదుపదేశములనుజేసి మనఃపూర్వకాశీర్వాదముల నాతనిశిరముపై వర్షించెను.

మహారాజ్ఞియగునూర్మిళాదేవి ప్రయాణసమయమున రాజలక్ష్మీస్వరూపయగు తిలోత్తమను తనతోఁగూడ దీసికొనివెళ్లవలయునని యెంతయో యాశపడియెను. మానసింహుఁడుగూడఁ దిలోత్తమ లేకపోయినచోఁ దనకుఁ గష్టముగనుండునని తనయభిప్రాయమును వ్యక్తముచేసెను. కాని, మహారాజును, మహారాజ్ఞియుఁగూడ యువరాజొక్కఁడేయున్నచో ననేకవిధములగు కష్టముల కతఁడు పాల్పడుననియు, తిలోత్తమ నాసమయమున స్థానాంతరమునందుంచుట యుచితముగాదనియుఁ దలంచి యామె నచ్చటనే యుంచిరి. మహారాజును మహారాజ్ఞియు వెడలిపోవునాఁటికథను వివరముగా మేమిచ్చట చెప్పుటలేదు. సంక్షేపముగా నింతమాత్రము చెప్పిన

చో మనకథకుఁ జాలునని మాయభిప్రాయము. బాష్పకణలసన్నేత్రియైనతిలోత్తమ ప్రణామమును జేసినపిదప నాశీర్వాదము సేయునప్పుడు కఠినహృదయుఁడగుమహారాజు కపోలములయం దశ్రువులు ప్రవహించుచుండెను. మహారాజ్ఞియగునూర్మిళయు కోడలను గాఢాలింగనముచేసికొని కన్నులనీరుపెట్టుకొనుటనుజూచి కూడనున్నవారనేకులు మిగులవ్యాకులచిత్తులైరి. జగత్సింహుఁడొక్కఁడే పాట్నాయందున్నచో నాతనికిఁ గష్టముగనుండునని యోచించి మానసింహమహారాజు తనరెండవతనయుఁడగుమహాసింహుని జగత్సింహునకుఁ బాసటగఁ బాట్నాయందుంచిపోయెను. మహాసింహుఁ డతిసమర్థుఁడగు సేనాపతియు, సాహసియు, రణకుశలుఁడును పేరొందినబాదుషహావారిసేవకుఁడునై యుండెను. మహాసింహుఁడు వయసునందు జగత్సింహునికంటె రెండువత్సరములు చిన్నవాఁడు.

జగత్సింహునియాత్మీయులందఱును పాట్నానుండి వెడలిపోయిరి. కాని, తిలోత్తమయాత్మీయులలోఁ జాలమంది పాట్నానగరమునకువచ్చియుండిరి. దీర్ఘకాలవ్యాపియైనదుర్దశ జరిగిపోయినపిదప యువరాజునుజూడవలయునని విమలయాతురపడుచుండెను. కాని, యాసమయమునఁ బాట్నానగరమునువీడి మందారణదుర్గమునకువచ్చుట జగత్సింహున కుచితముగాదనితలంచి తనయను, అల్లునిఁ జూచుకొఱకు విమలయే పాట్నానగరమునకు వచ్చెను. ఆమెతోఁగూడ నాస్మానీయునువచ్చెను. ఆస్మానిప్రయాణమగుచుండుటనుజూచి లక్ష్మణియుఁ దనమూటనుగట్టెను. వారినందఱఁదీసికొని యభిరామస్వామి పాట్నానగరమునకు విచ్చేసెను. గజపతివిద్యాదిగ్గజుఁడును పాట్నానగరమును జూడవలయుననునాశను విడువలేకపోయెను. వీరేకాకుండ దాసదాసీజనులును, నితరజనులును, వారితోఁగూడవచ్చిరి.

విమల యల్లునియింటియందుండదు. అందుచే గంగాతటము నందొకపెద్దసౌధమున నామెకు నివాసమేర్పఱుపఁబడియెను. ఆమెతోఁగూడవచ్చినపురుషులందఱు వేఱుగృహమున నివసించియుండిరి. జగత్సింహునియనుమతిఁబడసి తిలోత్తమ సవతితల్లికడకువచ్చియుండెను. చెవినిబట్టుకొనినచో శిరసుగూడవచ్చునుగదా! కుమారజగత్సింహుఁడుగూడఁ దనప్రాసాదమునువీడివచ్చి గంగాతీరమునందలి యాసౌధమునందే కాలముగడపుచుండెను. అంతయుఁ బరమానందముగ నుండెను. చూచుచుండగనే రెండునెలలుగడచిపోయినవి.

ఒకనాఁటియుదయమున నాసౌధమునందొకగదియందభిరామస్వామియును విమలయుఁ గూర్చుండి మాటలాడుచుండిరి.

విమల—కావలసినదంతయు నైనది. అసహనీయమైనమహాజ్వాల నింతవఱకును మాటలాడకుండ సహించితిని. ముందును నిట్లే సహించుచుండుటవలనఁ బ్రయోజనమున్నట్లు కాన్పింపదు. తిలోత్తమయిప్పుడు సర్వసుఖములకు నధికారిణియైనది. మానసింహమహారాజామెను తనయునకు దాసిగానైన నొప్పుకొనుననుమాటయుఁగూడ నక్కఱలేకుండ మనయదృష్టముచే నామెను మహాదరముతోఁ గోడలనుగా గ్రహించినాఁడు. ఆమెభర్త పదవియందును ధనమునందును గౌరవమునందును నగ్రస్థానమువహించినాఁడు.

అభి—నీయవివేకముచేతనే మనకిన్నిదుర్దశలును దుర్ఘటనలును సంభవమైనవని నిన్నొకప్పుడు తిరస్కరించియున్నాఁడను. ఇప్పుడైననో, నీబుద్ధిని, సద్వివేచననుగూర్చి శ్లాఘింపవలసియున్నది. మహారాజ్ఞియగునూర్మిళాదేవి చిరకాలమునుండి నీపైఁ జాలదయఁగలిగియున్నది. ఆమెయాశ్రయమునఁ జాలకాలము నీవు సుఖమనుభవించితివి. ఆమెయనుగ్రహమువలననే నీభర్త మానసింహునితో

షాగ్నినుండి రక్షింపఁబడినాఁడు. ఆమెయనుగ్రహమువలననే నీవు వరించినపురుషుని నీవుపతిగాఁ బడయఁగలిగితివి. ఆమహారాజ్ఞి పురుషోత్తమనగరమునకు వచ్చినదని తెలిసికొనిపోయి తిలోత్తమ నామెకు శరణాగతగాఁ జేసినావు. అందుమూలముననే నీయుక్తాయుక్తవివేచనాజ్ఞానము వ్యక్తమగుచున్నది. ఆమహారాజ్ఞిబుద్ధికౌశలమువలననే తిలోత్తమకిప్పుడు సంభవాతీతమగుమహాభాగ్యములభించినది.

విమల— ఆమహారాజ్ఞిపాదపద్మములకు నేను నిత్యమును వందనములను చేయుచుందును. భగవంతుఁడామెకు సదా సర్వసుఖముల నొసంగి రక్షించుచుండుఁగాక! ఆమహారాజ్ఞియనుగ్రహముచే నిప్పుడు నాసకలాభీప్సితములును నెరవేరినవి. తండ్రీ! ఇఁకముందు నే నీప్రపంచమునందుండు టెందులకు?

అభి—ఏమిచేయవలయునని యాలోచించుచున్నావు?

విమల—ఎవనికి జీవితము నర్పించితినో యాతఁడీప్రపంచమున లేఁడు. నేనీప్రాణము నింక నిలుపు టెందులకు?

అభి—ప్రాణపరిత్యాగమువలన విశేషపాపము కలుగును. అందువలన నభీష్టసిద్ధి యిసుమంతయుఁ గానేరదు. వత్సా! నాయుపదేశమును వినుము. నీవు జీవన్మృతవుగమ్ము. దానివలన సకలశుభములును గలుగును. జీవితమానందమయమగును. సమస్తాశలను ద్రోసివేసి పూర్ణానందమున కధికారిణివగుట కభ్యాసమును జేయుము—ఇదియే నాయుపదేశము.

విమల—మీయుపదేశము శిరసావహింపఁదగినది. కానియీవిషమహృదయజ్వాలానివృత్తికి మఱియేమియు నుపాయమ్ము లేదా?

అభిరామ—ఉన్నది. సుఖదుఃఖములను సమముగాఁ జూచుజ్ఞానమును సంపాదించితివేని యాతనలన్నియు నశించిపోవును.

విమల—ఆజ్ఞానము లభించు టెట్లు? సుఖదుఃఖములు రెండును సమానమని దెలిసికొనఁగలిగినచోఁ గష్టములు నశించిపోవుననుమాట నిజము. కాని, యాజ్ఞానమును బడయుటకుపాయ మేమున్నది?

అభి—బిడ్డా! జ్ఞానసంపాదనమున కుపదేశమును సాధనము నావశ్యకములు. ఏకారణములచే నేనిచ్చట బద్ధుఁడనై యుంటినో యవియన్నియు ముగిసిపోయినవి. ఇఁక నీకు సాధనవిధానముల నుపదేశించి వెడలిపోయెదను. మనము మరలఁ బాట్నానగరమునకు రావలసిన యావశ్యకము లేదు. నీవొకనెలదినములు కుమార్తెయొద్దను, నల్లునియొద్దనుండి యానందము ననుభవింపుము. దీర్ఘమగు నీలౌకికానందమునందు సుఖము లేదని నీవు తెలిసికొనియుండవచ్చునని తోఁచుచున్నది. వ్యర్థమై, నిర్మలానందరహితమైన యీయానందమువలనఁ బ్రయోజనమేమి? బిడ్డా! అక్షయమై యనంతమైన యానందమును బడయుటకు నీకు మార్గమును జూపఁ బ్రయత్నించుచున్నాఁడను. ఇప్పుడే యీస్థలమును విడిచిపోవుట కుచితములగు నేర్పాటులను జేయరాదా?

విమల—ఆజ్ఞాప్రకారమట్లే. మొదట తిలోత్తమతోడను పిదప రాజపుత్త్రునితోడను నీవిషయమును గూర్చి ప్రస్తావించెదను. రాజపుత్త్రుఁ డిప్పుడే యింటనుండి వెడలిపోయినాఁడు. సాయంకాలమువఱకును నాతనిఁ జూచుట కవకాశముండదు. ఈలోపుగఁ దిలోత్తమతో నీవిషయమును గూర్చి ప్రస్తావించి నిర్ధారణచేసెదను.

విమలయు నభిరామస్వామియుఁ గూర్చుండి మాటలాడుచున్నగదిసమీపమున నతికౌతుకావహమగు కార్యమొకటి జరుగుచుండెను. గజపతివిద్యాదిగ్గజుఁడు గృహపార్శ్వమందలి యొకవృక్షచ్ఛాయను లక్ష్మీపాదములను బట్టుకొని యేడ్చుచుండెను. ఆతఁడట్లేలయే

డుచుండెనో తెలుపవలయుననిన సంతకుఁబూర్వవృత్తాంతము నించు కమీాకు ముందుగఁ దెలుపవలసియుండును.

గజపతివిద్యాదిగ్గజుఁడు చాలమర్మపీడితుఁడై యుండెను. ఎవ తెపేరునందు మొదటియక్షరము "ఆ" యును నంత్యాక్షరము "ని" యునుండెనో యామె తనపత్నియనియని తెలిసికొనియుండెను. అది యొక్కదైవజ్ఞునివచనము. ఇంతేకాదు. ఆతనిలలాటలిపికూడ నట్లే యున్నది. అందుచే నామాట యసత్యముకానేరదు. ఒకప్పుడభిరా మస్వామికడనుండివిమలకొకయుత్తరమునుదీసికొని పాట్నానగరము నకుఁ బయలుదేరెను. ఆసంగతిపాఠకులకుజ్ఞప్తియందుండవచ్చును. అప్పుడు మథురాసింహునిసైన్యములోనిపూర్వపరిచితుఁడును, హాస్య ప్రియుఁడును జ్యోతిశ్శాస్త్రవిదుఁడునైనసైనికుఁడొకఁడు దైవవశ మున నీగజపతినిచూచెను. గజపతి యాతని నానవాలుపట్టలేకపో యినను, సైనికుఁడు గజపతిని సులభముగా నానవాలుపట్టెను. విశే షామోదముగనుండునని యోచించి యాసైనికుఁడు తనగురువనిచె ప్పవేఱొకసైనికుని గజపతియొద్దకుఁ దీసికొనివచ్చెను. ఆగురువు గ జపతివిద్యాదిగ్గజునిలలాటముఁజూచి "ఎవతెనామాక్షరములలో మొ దటియక్షరము "ఆ" యును, నంత్యాక్షరము "ని" యుండునో యా మె నీపత్నియనియనిస్పష్టముగావ్రాసియున్నది" అనిచెప్పెను. ఆల లాటలిపి నిస్సందేహముగాఁ దెలిసినపిదప గజపతివిద్యాదిగ్గజుఁడు మి గులసంతుష్టచిత్తుఁడయ్యెను. కాని దానివలననైనదేమి? ఘటనయా తనికిఁ బ్రతికూలమేకాఁదొడంగెను.

అభిరామస్వామి ప్రస్తావవశమున విమలతో "గజపతివి ద్యాదిగ్గజునితోఁ బరిహాసమాడుచుండు టనుచితమని నుడివియుండె ను. అప్పుడచ్చట నాపాత్రనీకూడ నుండెను. అదిమొదలుకొని విమల

యు నాపాత్రనీయును నావిషయమునఁ జాలజాగరూకులై యుండిరి. ఆ పాత్రనీ గజపతికెదురుగఁబోవదు. పోయినను మాటలాడదు. మరి యొకదిక్కునకుఁ దొలఁగిపోవుచుండును. సూర్యచంద్రశాస్త్రము నకుసాక్షులో యాశాస్త్రమసత్యమేనా?

గజపతివిద్యాదిగ్గజు డాపాత్రనీచేసెడు నన్యాయమైన యత్యా చారమునుగూర్చి యామెపై నభియోగమునుదెచ్చుటకుఁ దనకధి కారముగలదని స్థిరపరుచుకొనియెను. దేశమునకంతకు నధిపతియైన యువరాజతనికి విశేషపరిచయుఁడు. అందుచే నాతనికడ "ఫిర్యా దు" చేయుటావశ్యకము. జగత్సింహుఁడు గంగాతీరమునందున్నసౌ ధమునకు వచ్చుసమయమునందు గజపతియునువచ్చి సింహద్వార ముకడ కాచినిలుచుండి జగత్సింహుని యాగమననిర్గమనములను జూ చుచుండెను. కాని, రాజపుత్త్రునకెదురుగఁబోయినిల్చుండుటకు, నా తనితో మాటలాడుటకు గజపతికి ధైర్యము లేకపోయెను. రాజపు త్త్రునితోఁగూడ వెనుకనుముందును విచ్చుకత్తులతోరక్షకులుండుట నుజూచి గజపతికి చేతులుకాళ్లువడంక "తలయెగిరిపోవునేమో" య నుయోచనహెచ్చయ్యెను. అభియోగమునుగూర్చినయోచన యె క్కడనో యదృశ్యమైపోయెను.

ఒకానొకనాఁడు గజపతి లక్ష్మణికన్నులఁబడియెను. యువ రాజువచ్చుటనుజూచి దిగ్గజుఁడొకవృక్షచ్ఛాయకుఁబోయి నిలుచుండి యుండెను. యువరాజుసౌధమునుండి తిరిగివెళ్లినపిదప గజపతియు నాస్థలమునుండి యీవలకువచ్చెను. ఎక్కడనుండియో నచ్చటకు వచ్చినలక్ష్మణి యాతనిహస్తమునుబట్టుకొనియెను. గజపతితోఁ బరి హాసమాడు టభిరామస్వామికిఁ గోపహేతువని యామె యెఱుంగ దు. అందుచే నామె గజపతితో నించుకపరిహాసమాడవలయునని

తలంచి ముఖమును జిట్లించుకొనుట నభినయించి క్రోధభావమును గనఁబరుచుచు నాతనిహస్తమును బట్టుకొనియెను.

దిగ్గజున కిప్పుడా మొదటివేషము లేదు. కటియందుఁ బోవతిని ధరించి భుజముపై నామావళియున్న వస్త్రమును వేసికొని, కంఠము నందుతులసిమాలల నలంకరించుకొనియెను. లలాటమునందును నాసాగ్రమునందును తిలకముండెను. శుద్ధమైన యావేషముతోనున్న యా నాగరకునిహస్తమునుబట్టుకొని లక్ష్మణి "ఆహా! దొంగచిక్కినాఁడు. చాలఁగా వెదకివెదకి తుదకుఁ బట్టుకొంటిని" అనియెను.

లక్ష్మణినాక స్మికముగఁ జూచినను గజపతి భయపడక మనస్సునందిట్లు తర్కముచేసికొనఁదొడంగెను. యత్రధూమోతత్రవహ్నిః" లక్ష్మణీరూపమేఘ మెచ్చటనుండునో, ఆషాఢ్మీరూపజల మచ్చట వర్షించును. మొదటచూడ విశ్లేతటస్థమైనది. లక్ష్మణి నా తృష్ణామేఘము—జలములేదు. శ్రీరాధాపాదపద్మనూపురధ్వనులున్నవి—శ్రీరాధిక లేదు. దూరమందున్నకుసుమసౌరభ మిటనున్నది—కుసుమములేదు. ఆగతశీలుఁడైననరపతియొక్క పరివారపదజనితధూళియున్నది—నరపతి లేఁడు" ఈవిధముగాఁ దనలో వితర్కించుకొనుచుండుటచే లక్ష్మణినిజూచి గజపతి పూర్ణానందమునొందక పోయినను, నాతని కానందముగనేయుండెను. కొంతసేపటికి ధైర్యముఁదెచ్చికొని "నీవు లక్ష్మణివి. నీవు లక్ష్మణివైనచో నీయాషామ్మీయేది?" అనియెను.

ల—ఆషామ్మీయెచ్చటనున్నదో నేనెఱుఁగుదునా? నన్నుజూచిన నీకుఁ జాలదా? ఈవిధముగాఁ గాళ్లచేఁ దన్నుకొనిపోవువాఁడవు, నన్నెందులకు వ్యామోహపెట్టితివి?

నేను నీనిమిత్తమై చాలగ నలసియున్నానని నీహృదయమునందొక్కమారైన దోఁచకపోయెనా?

దిగ్గజు—ఆసంగతిని నేను బాగుగా నెఱుంగుదును. నేనును నీనిమిత్తము నిజముగఁ బిచ్చివాఁడనైపోయితిని. కాని, యావిషయము బాగుగా నీకుఁ దెలియలేదు. ఆషామ్మీతో నాకుఁ జాలపనియున్నది. అనేకదినములనుండియున్నప్రణయము; తటాలున నామెను విడనాడవీలులేదు. నీవు దయచేసి యామెనొక్కమారు తీసికొని వచ్చెదవా?

ల—నాకేమియగత్యము? తమశత్రువును తామే తీసికొని వచ్చి పాలుదాగించువారుందురా? నేనామెనెప్పుడును తీసికొనిరాను. నేను నిన్నికవిడువను. నావాఁడవగుదువో, లేదో చెప్పుము.

దిగ్గ—నిజముగా నీవాఁడనయ్యెదను. కాని, సుందరీ! ఆషామ్మీనివిడిచి నీతోఁగూడవచ్చుటకుఁబూర్వ మొక్కసారి యామెను కడసారిచూచి యామెకడ సెలవుఁగైకొనుటుచితముకాదా? నాతోడు! అందులకేదైనఁ దగినయుపాయ మాలోచింపుము.

ల—అదెప్పుడును జరుగదు. నిన్నాషామ్మీతో మాటలాడనీయను. నీవామెను దూరమునుండియుఁ జూడఁగూడదు. ఆషామ్మీయును నీవును నొక్కచోనుండగా నెప్పుడైన నేను జూచుటతటస్థించెనేని నీకాక్షణముననే సమ్మార్జనీప్రాయశ్చిత్తము తప్పక సిద్ధించును.

విషమసమస్య—దిగ్గజుఁడు చాలసేపుయోచించి పిదప "అట్లయినచో నీజన్మమున నిఁక నాషామ్మీని జూడఁగూడదా?" అనియెను.

ల—ఎప్పుడును జూడఁగూడదు.

దిగ్గజుఁడేడ్చుచు లక్ష్మణిపాదములనుబట్టుకొని "సుందరీ!

అట్లయినచో నేను చచ్చిపోయెదను. నన్నుఁ జంపుటవలన నీకు లాభమేమి ?" అనియెను.

లక్ష్మణియు మిగులఁగష్టముమీఁద నగవునాపుకొని "నీవుచచ్చిపోయిననుమంచిదే. నిన్ను యమసదనమునకై నపంపించెదను గాని, యాష్మ్రనీవాఁడవగుట కామెయొద్దకుఁ బంపుట కొప్పుకొనను" అనియెను.

గజపతివిద్యాదిగ్గజుఁడు రోదనముచేయుచు లక్ష్మణిపాదములనుబట్టుకొనియుండఁగా నభిరామస్వామి యచ్చటకువచ్చెను. ఆతనిఁజూచినతోడనే లక్ష్మణి పారిపోయెను. పారిపోవుటకు శక్తియు నిష్టమునుగలవాఁడైనను దిగ్గజుఁడు పారిపోవలేదు. అధోముఖుఁడై యచ్చటనే నిలుచుండియుండెను.

అభి—మూర్ఖా! ఆస్త్రీలందఱు నిన్నుఁ బరిహాసమ్ముసేయుచున్నారు. ఆసంగతి తెలిసికొనుటకు నీకు బుద్ధిలేదా ? నీలలాటమునందీప్రణయము వ్రాసియున్నదని యెవఁడనియెనో యాతఁడు నిన్నుఁ బరిహాసముచేయుటకై యట్లుచెప్పినాఁడు. అది యసత్యపుమాట. నేను జ్యోతిషమునందు బాగుగా గణితముచేసిచూచినాఁడను. నీలలాటమునందట్టిదేదియు వ్రాయఁబడియుండలేదు. నీవు నాయనుగ్రహమునుగోరుచుంటివేని, యాకుత్సితవ్యాపారములనన్నిఁటిని విడిచిపెట్టుము. నాతోఁగూడరమ్ము.

చేయునదిలేక గజపతివిద్యాదిగ్గజుఁ డధోముఖుఁడై గురువుననుసరించి వెడలిపోయెను.

పదునేడవప్రకరణము.

జగత్సింహునిరాజ్యప్రారంభమునందు విశాలమైనయాప్రదేశమునం దెచ్చటను నెట్టియశాంతియుఁ గనుపట్టలేదు. సర్వత్ర ప్రకృతిపుంజము నిరుపద్రవమై నిశ్చింతతో నెమ్మదిగనుండెను. భిన్నభిన్నములుగానున్నయామూఁడుదేశములందును నసంతోషమనునది లేదు. విద్రోహవహ్నిప్రధూమము లెగయుచుండెననియెడివార్తలెచ్చటను లేవు. స్వాతంత్ర్యభావముతోఁ బ్రేమమయియైనహృదయేశ్వరినిగూడి నూతనముగ సంపాదించినపదగౌరవములననుభవించుచు జగత్సింహుఁడు పరమానందముతోఁ గాలమును గడపుచుండెను.

కాని, ప్రపంచమునం దెచ్చటను నానందము చిరస్థాయియై యుండఁజాలదని తోఁచుచున్నది. ఆనందకుసుమము వికసింపఁగనే నిరానందకీటకమలత్స్యభావముతోవచ్చి దానినాక్రమించుకొని, దానిశోభాసౌందర్యములను హరించి, దానిని వికృతముగను విరూపగను జేసివేయును. ఆకస్మికముగ నోరిస్సానుండి రామచంద్రదేవమహారాజు—నవాబగునస్మ్రనుఖాను విశేషసైన్యములను సంగ్రహించుచున్నాఁడనియు, యుద్ధమునకు సన్నద్ధుఁడగునట్లు తోఁచుచున్నదనియు శీఘ్రకాలములోనే యొరిస్సాదేశమున నశాంతికలుగుననియు జగత్సింహునకు వర్తమానమంపెను.

ఆవార్తనువిని జగత్సింహుఁడు మిగులఁ జంచలచిత్తుఁడయ్యెను. కుమారగమహాసింహునితో నాలోచించి, యేమిచేయవలసినదనియు, నిర్ధారణముసేయవలయునని నిశ్చయించుకొనియెను. యుద్ధము

నుజేయుటయే కర్తవ్యమని నిశ్చయించి యప్పుడే తాముకూడ రణసన్నద్ధులుకావలయునని యన్నదమ్ములిరువురు నాలోచించుకొనిరి. మొగలాయీలపక్షమున నాలోచన లారంభమయ్యెను.

కొలఁదిదినములలోనే యొరిస్సాదేశపుఁబఠానుల నవాబగు నస్మాన్ఖాను స్వయముగా సైన్యములనుదీసికొనివచ్చి చాలనల్లరి చేయుచున్నాఁడనియు, పూరిపట్టణమును మరల నాక్రమించుకొని తమకైవశమున నుంచుకొన్నాఁడనియు, రామచంద్రదేవరాజు వేఱుదుర్గము నాశ్రయముగాఁజేసికొనియున్నాఁడనియుదుర్గము పఠానులవశమగుననుభయముగలుగుచున్నదనియు సమాచారమువచ్చెను.

పఠానులను నాశనముసేయవలయుననునుత్సాహముతోఁ గుమారమహాసింహుఁడు గొప్పసైన్యమునుదీసికొని యొరిస్సాకుఁ బయనమైపోయెను. భద్రకుసమీపమందవియొకస్థలమున నాతఁడు శత్రుసైన్యములనుజూచి యచ్చటనే యుద్ధమునకుఁ బ్రారంభించెను. అస్మాన్ఖానుస్వయముగా సైన్యములనడుపుచు నత్యంతోత్సాహముతో రణమొనర్చుచుండెను. యుద్ధమునందు జయలక్ష్మి యస్మాన్ఖాను నాశ్రయించెను. మొగలాయీల కతిలజ్జాకరమైన పరాజయమయ్యెను. మహాసింహునిసైన్యము చాలవఱకు మృత్యుముఖమునఁ బడిపోయెను. హతశేషులగుసైనికులు ప్రాణభయముచేఁ బలాయనులైపోయిరి. తుదకు మహాసింహుఁడును రణక్షేత్రమునుండి వెనుదిరుగవలసివచ్చెను.

పఠానులు మరలనొరిస్సాదేశమునంతను జయించి తమస్వాధీనములోనికిఁదీసికొనిరి. కాని, యుత్సాహశీలుఁడును నయేషామూలమునఁగలిగినక్రొత్తబల్లముచే మిగులధైర్యమునుజెందినసాహసుఁడునగునస్మానుఖానున కొరిస్సాదేశములోఁ దృప్తి కలుగలేదు. వంగ

దేశమునుగూడ జయింపవలెననునుద్దేశముతో నాదేశమునకభిముఖముగ సైన్యమును దీసికొనివెళ్లెను. మహాసింహుఁ డెంతయో ప్రయత్నించియు నామహాప్రవాహము నాపలేకపోయెను.

జగత్సింహుఁడుగూడ రణరంగమునకు వచ్చిచేరెను. అప్పటికప్పుడే పఠానులు వంగదేశమునఁ జాలభాగము తమవశముచేసికొని రాజ్యపాలనముసేయుచుండిరి. అత్యల్పకాలములోనే పఠానులు మేదినీపురము మల్లభూమి కోట్లానులను సంపూర్ణముగాను, వీరభూమి వర్ధమానములయందుఁజాలభాగమును దమవశముఁజేసికొనిరి. ప్రతియుద్ధమునందును నస్మానుఖానునకే జయముగలుగుచుండెను. ఆతనిశక్తిసాహసాదులనుజూచి శత్రుపక్షమువారు ముగ్ధులగుచుండిరి. ఆతనిబాహువులయందెప్పుడును జూడనిశక్తియు, నాతనిహృదయమునందనంతమైనయుత్సాహోద్యమములును వర్ధిల్లుచుండుటఁజూడ జయలక్ష్మి యాతనికి నిత్యసంగినియేమో యనునట్లుతోఁచుచుండెను. ఒరిస్సాదేశము మొగలాయీలచేతినుండివదలిపోయినదనియు, వంగవిహారదేశములుకూడఁ గొలఁదికాలములోనే మొగలాయీలనుండివీడి యస్మాన్ఖానునియధికారపాశమున బద్ధములైపోవుటకవనత మస్తకములతో నిలుచుండియున్నవనియు నందఱు ననుకొనఁజొచ్చిరి.

అస్మాన్ఖానునియాజయోల్లాసమునుజూచి యయేషాపొందెడియానందమునకు మితిలేకుండెను. కేవలము శస్త్రధారణముచేసి రణక్షేత్రమునందవతరింపకపోయినను నాదేవియే యాసమరవ్యాపారమునఁ బ్రధానాధిపత్యమును వహించియుండెను. ఆమె యనేకయుద్ధములఁదనదాసీజనసహితముగ నేగి యస్మానుఖానునితోఁగూడనుండుచువచ్చెను. అనేకయుద్ధములలో రణవిరతిసమయముననస్మానుఖానయేషాపటకుటీరమునకువచ్చి యామెతో నాలోచనము సేయుచుం

డెను. అయేషామంత్రిత్వముచేతను బుద్ధికౌశలముచేతను సులభముగా నస్మాన్ఖాను ప్రతియుద్ధమునందును జయమునుబొంద నారంభించెను. రోగమునుండి విముక్తుఁడైనపిదప నయేషాయు నస్మాన్ఖానును జేయవలసినదానినిగూర్చి యేమేమిమాటలాడిరో యదియంతయు నిప్పుడు సఫలమగుచువచ్చెను. అస్మాన్ఖానుని యుత్సాహమునకుఁ బారము లేదు. రణరంగమునకు జగత్సింహుఁడువచ్చినను నస్మాన్ఖానునకుఁ బరాజయము గలుగుట లేదు. తుదకు జగత్సింహుఁడు సమ్ముఖమున యుద్ధముచేయుటను విడి కౌశలముచే నస్మాన్ఖానుని వినాశనమునకు వలయునుపాయముల వెదకఁదొడంగెను. వెంటనే యందులకవకాశమును దొరకెను.

అస్మాన్ఖాను వర్ధమానమును జయించినచో వంగదేశాధిపత్యము సంపూర్ణముగాఁ దనకుఁ గరగతమగుననియూహించి యట్లుచేయ స్థిరము చేసికొనియెను. వర్ధమానమును జయించునిమిత్తమాతఁడు మొట్టమొదట మందారణదుర్గము నాక్రమించుకొనవలసియున్నదని తలంచెను. మందారణదుర్గము పఠానులవశమై యచ్చట వారిసైన్యమునుంచుకొనుట కనుకూలమయ్యెనేని వర్ధమానమతిసులభముగా వారికిఁ జిక్కఁగలదు. ఈయభిప్రాయమును మనమున నిడికొని యస్మాన్ఖాను తనసైనికులలోఁ బేరొందినవారిని మందారణదుర్గాభిముఖముగ నేగ నియమించెను. జగత్సింహుఁ డప్పుడు వర్ధమానమునందుండెను. ఆసంగతి యస్మాన్ఖానెఱింగియుండెను. జగత్సింహుఁ డొక్కొకప్పుడు వర్ధమానమునుండి మందారణదుర్గమునకు వచ్చుచుండవచ్చునని యూహించి మందారదుర్గసమీపారణ్యములలో నచ్చటచ్చట నెవ్వరికిని గనఁబడకుండ దాఁగియుండి యాతఁడెప్పుడైన నత్తవారింటికి వచ్చునేమో చూచుచుండుఁడు;

యు వీలైనచో నాతని బ్రాణములతో బందీగాఁజేసి తీసికొనిరావలసినదనియు నట్లుసాధ్యపడనిచో నాతనిని వధింపవచ్చుననియు; దానుసరిగా సమయమునకు వచ్చి స్వర్గస్థుఁడైన వీరేంద్రసింహుని దుర్గము నాక్రమించుకొని యుద్ధముచేయుమార్గమును జెప్పెదననియు నస్మాన్ఖాను తనసైనికులకుఁ జెప్పిపంపెను.

సైనికులుపదేశానుసారముగ మందారణదుర్గసమీపారణ్యమున దాఁగియుండి జగత్సింహునియాగమనమును నిరీక్షించుచుండిరి. జగత్సింహుఁ డొక్కసారియైనను మందారణదుర్గముకడకు రాలేదు. ఆతఁడు వర్ధమానమునుండి యల్పసంఖ్యగలసైనికులనుగూడఁదీసికొని యోరిస్సాభిముఖముగ బయలుదేరెను. ఎవరును సంచారము చేయనియొక కాలిమార్గముగుండ నేగి యస్మాన్ఖానునిజుట్టుముట్టవలయుననీ యాతనియభిప్రాయము. యోధులిరువురు నొకేరీతియాలోచనతోఁ బరస్పరజయాభిలాషులై పోవుచుండిరి. వారిరువురును గొంచెముకొంచెముగ సైనికులనుదీసికొని ప్రచ్ఛన్నభావముతోఁ బోవుచుండిరి.

సువర్ణరేఖానదీతీరమున కత్యల్పదూరమున నస్మాన్ఖాను విపక్షమువారు విడిసియుండిరని జగత్సింహునకు వార్త వచ్చెను. జగత్సింహుఁ డస్మాన్ఖానునిబట్టుకొనుట కిదే యదనని యెంచి తత్ప్రయత్నముతో నచ్చటకు వచ్చుచుండ నస్మాన్ఖాను శత్రుని యభిప్రాయమును గ్రహించి యుద్ధవిరతిసూచకమైన యొకపతాకము నొకదూత చేతికిచ్చి జగత్సింహునియొద్ద కంపించెను.

దూత యువరాజుసమక్షమునకువచ్చి వినీతభావముతో నిట్లు విజ్ఞాపనము చేసికొనియెను.

" నేఁటియుద్ధమునం దుభయపక్షములవారికిని లక్ష్యమొకటి

యేయని తోఁచుచున్నది. అస్మాన్ఖాను నంత మొందింపవలయునని యువరాజుగారియభిప్రాయము. యువరాజుగారి నంత మొందింపవలయునని నవాబుగారియభిప్రాయము. ప్రకృతమునసంభవించిన యీఖండయుద్ధమువలన నింతకంటె వేఱుద్దేశముండునని తలంచుట కవకాశము లేదు. అట్లైయైనచో నకారణముగా నరహత్యలనుజేయకుండ యువరాజును, నవాబును ద్వంద్వయుద్ధము చేసినచో సులభముగా నుభయపక్షములవారియుద్దేశములును సఫలములగును. ఈవిషయమున యువరాజుగారియభిప్రాయ మేమి ? "

జగత్సింహుఁడు యుద్ధోద్యమమును నిలుపుచేయవలసినదని సైనికులకాజ్ఞయొసంగి యాదూతతో "నేనావిషయమున నంగీకారమొసంగుచున్నాఁడను. నీవు నవాబునకుఁ దెలుపుము. నేను యుద్ధమునకు సిద్ధముగ నున్నాఁడను. నవాబు యుద్ధమునకువచ్చుటకు కాలస్యమయ్యెనేని నాకాసమాచారమును దెలియఁజేయుమని నేనుం వేఁడుకొనుచున్నట్లు మీప్రభువుతో విన్నవింపుము" అనియెను. దూతయభివాదనముచేసి వెడలిపోయెను. దూత తిన్నగ నస్మాన్ఖాను నిశిబిరములోనికిఁ బోవుటను జగత్సింహుఁడును నాతనిసైనికులును దూరమునుండిచూచిరి. పిదపఁ గొంచెము సేపటిలోనే యస్మాన్ఖాను సశస్త్రుఁడై బయలువెడలి జగత్సింహున కభిముఖముగ వచ్చుచుండెను. యువరాజుసమీపమున నాతనియశ్వము సుసజ్జితమై నిలుచుండియుండెను. కాని యస్మాన్ఖాను నడచివచ్చుచుండుటనుజూచి జగత్సింహుఁడును నశ్వమునధిష్ఠింపక యత్యుత్సాహముతో నస్మానున కభిముఖముగఁ గొంత దూరము ముందునకుఁబోయెను.

వీరాగ్రగణ్యులిర్వురును సమీపించినతోడనే జగత్సింహుఁడు "మీసందర్శనమప్పుడొకసారియైనది. మరల నిదియొకమారు—ఈసందర్శనమే మనకిరువురకును తుదిసందర్శనమని నానమ్మకము. ఈస్థలమునుండి మనయిరువురిలో నొక్కఁడుమాత్రమే వెనుదిరిగిపోవుట సంభవించును" అనియెను.

అస్మాన్—మనయిరువురకును మున్ను జరగినద్వంద్వయుద్ధసమయమునందైనసందర్శనమే కడసందర్శనమనుకొనుఁడు. ఇప్పుడు మనమిరువురము నాద్వంద్వయుద్ధముకొఱకే యిచ్చటఁజేరితిమి. మీరునాకుఁ బరమశత్రువులు. నాశత్రువును నాస్వహస్తముతోడనే కడతేర్పవలయునను నాశతో నీద్వంద్వయుద్ధము నేర్పఱచితిని. ఈసారి నాయాశ సఫలముకాఁగలదనియే నానమ్మకము.

జగ—వ్యర్థముగా వాగ్వ్యయముఁజేయుటకై మనమిచ్చటకు రాలేదు. మీరు యుద్ధమునకు సంసిద్ధులై యుండవలయును.

అస్మా—(గర్వముతో) నేను సిద్ధముగా నున్నాఁడను. మీరు ప్రాణములను రక్షించుకొనుట కుపాయమును వెదకుకొనవలయును.

తుములయుద్ధమున కారంభమయ్యెను. ఉభయపక్షములయందలివీరులును దూరముననిలుచుండి చింతాకులులై భయానకమైన యాయుద్ధమును బ్రత్యక్షముగాఁ జూచుచుండిరి. ఇరువురినైపుణ్యమును, హస్తలాఘవమునుజూచి దర్శకు లాశ్చర్యమునొందుచుండిరి. ఇంతలో నస్మాన్ఖానునికత్తి జగత్సింహునికత్తిదెబ్బచేఁ జూర్ణమైపోయెను. అస్మాన్ఖాను భల్లముదీసికొని రాజపుత్త్రునిఁ గొట్టవలయునని యత్నించెను. జగత్సింహుఁడును గత్తినివిడిచి భల్లమును గైకొనియెను.

అస్మాన్ఖాను వేసినభల్లము యువరాజుకంఠమునకుఁదగిలి యించుకచర్మమును రాచికొనిపోయెను. ఆశ్చర్యకరమైనశిక్షాకౌశలముచే నస్మాన్ఖాను శరవేగముతోఁబోయి తనభల్లమును దీసి

కొనియెను. రాజపుత్రుఁడు వైచినభల్ల మస్మాన్ ఖానునిశిరమునకుఁ దగిలెను. ఆయాఘాతముచే నాతనియుష్ణీషము దూరముగఁ బడిపోయెను. కాని, తలకువిశేషముగ దెబ్బతగులలేదు. విచిత్రదక్షతతో రాజపుత్త్రుఁడు తనభల్లమును మరలఁ దీసికొనియెను. కాని, యాతఁడు దానినితీసికొనుటకుఁబూర్వ మస్మాన్ ఖానువేసిన భల్లము జగత్సింహునిపార్శ్వమునకుఁ దగిలెను. జగత్సింహుఁడు దానిని మరలఁబుచ్చుకొనుటకస్మాన్ ఖానునకు సావకాశమీయకుండ దానినిఁగూడఁ దానేతీసికొని యస్మాన్ ఖానునితలకుఁ గుఱిపెట్టి బలముగా విసరివైచెను. అది ప్రచండవేగముతోఁబోయి యస్మానుని తలకుఁదగిలెను. మెదడునుగదపివైచిన యాయస్త్రఘాతముచే నస్మానునకుఁ గన్నులుచీకట్లుగ్రమ్మెను. నాల్గుదిక్కులును శూన్యాకారముగాఁ గనుపట్టనించుకసేపాతఁడు నిశ్చేష్టుఁడై నిలుచుండి యుండెను.

జగత్సింహుఁడాసమయమునఁ గొంచెముదూరము దగ్గరకు వచ్చి యస్మానునివక్షస్థలమునకు సరిగాగుఱిపెట్టి బలముకొలఁదిని భల్లమును విసరివైచెను. అప్పు డస్మాన్ ఖా నాత్మసంరక్షణముచేసికొనుట కశక్తుఁడై యుండెను. ప్రేక్షకులందఱును రాజపుత్త్రుని యాభల్లముచే నస్మానునిప్రాణములు పోయిననితలంచిరి. జగత్సింహుఁడు తనబలముకొలఁది నాభల్లమును విసరివైచెను. ఆక్షణమున భూమినిజీల్చుకొని యుద్భవించినట్లొకస్త్రీ యటఁబ్రత్యక్షమయ్యెను.

ఆసుందరి మానసికచింతవలె నతిసూక్ష్మగామినియై యెప్పపాటుకాలములో రాజపుత్త్రునిచేతినుండివచ్చుభల్లమునకును, నస్మానుఖానునకునునడుమవచ్చి నిలుచుండెను. చూచువారందఱు నేమియుఁ

దోఁచక యూరకుండిరి. వారినోటినుండి యాతనాసూచకమైన "ఓహో" అనుశబ్దముబయలువెడలెను. అస్మాన్ ఖానుని నిమిషమాత్రాజ్ఞానావస్థ యప్పటికి వదలిపోయెను. జగత్సింహుఁడు శరీరమువడకుచుండ నార్తభావముతోఁ దనరెండుచేతులను బైకెత్తెను. ఆతని హస్తమునుండివెడలిన యాభల్ల మాసుందరి వెన్నును భేదించుకొనిపోయెను. తోడనేయాస్త్రీ యస్మానునివక్షస్స్థలముపైఁబడి బిగ్గఱగా "గుణమయసోదరా! అస్మాన్! నాజీవితము నీయశేషయాతనలకుఁ గారణమైనది. జన్మాంతరమునందు నేను నీదుఃఖమునకుఁ గారణముగానుండకుండవలయునని ప్రార్థించుచున్నాను" అనియెను.

ఆసుందరి, అయేషా! అప్పుడొకయుద్ధసంబంధములగు యోచనలెవ్వరికిని లేవు. అస్మాన్ ఖానాసుందరిని వక్షమునఁజేర్చికొని భల్లమును నామెవక్షమునుండి పెరికివైచెను. జగత్సింహుఁడు చేతిత్రోఁదలను మోదుకొనుచు "అయ్యో! జగత్తునందలిసారరత్నమీవిధముగా నాభల్లముచేఁబడిపోయినదే. నాకుఁ బరమహితైషిణియైనదేవి మహాప్రస్థానమునుజేయుచున్నది! అస్మానునియస్త్రఘాతముచే నీకృతఘ్నునిప్రాణమింతకుముందే నష్టమైపోయినచో నింతటిదారుణము సంభవించియుండదుకదా!" అనివాపోవఁజొచ్చెను.

అయేషా—రాజపుత్రా! సమీపమునకురమ్ము—ప్రేమమయుఁడవగునోసోదరా! అస్మాన్! నాకిఁకఁగాలములేదు. చెప్పవలసినదియు విశేషముగ లేదు. రాజపుత్రుఁడు బుద్ధిపూర్వకముగ నాపై భల్లమును విసరలేదు. అందుచే నాతఁడు దోషియని తలంపఁగూడదు. అదృష్టదోషమువలన నాహృదయముపైనాకుఁ గలయధికారమును బోఁగొట్టుకొని యావజ్జీవమును, దుఃఖమునకు లోనైతిని. నిన్నును దుఃఖసాగరమునందు ముంచివైచితిని. అభిన్నహృ

దయసోదరా! నీవు ప్రేమమయుఁడవు. నీప్రేమమున నవలేశమునొందఁగలిగినను జనులు ధన్యులగుదురు. స్వర్గమునందును నంతటిప్రేమయుండదు. జన్మాంతరమునందును నీయీయలౌకిక ప్రేమ ననుభవించు నధికారమునుండి వంచితనుగాకుండునట్లు నాకాశీర్వాద మొసంగుము" అనియెను.

శిబిరమునుండి వైద్యులువచ్చినిలుచుండిరి.

అయేషా—వైద్యులవలనఁ బ్రయోజనమేమియును లేదు. ఈయాఘాతమునకుఁ బ్రతీకారము లేదు. రాజపుత్రా! నేను నిన్న త్యంతముఁ బ్రేమించుచున్నాను. ప్రతిదానమును బడయవలెనన్న నాశ లేకుండ నాప్రాణములయందలిప్రణయమునంతను నీపాదపద్మముల కడ నర్పించితిని. అర్పించినదానిని వెనుకకుఁదీసికొనుటకు సాధ్యముకాదు. వేఱొకప్రక్క నానిమిత్తము ప్రణయసాగరము సిద్ధమైయున్నది. నేను దానినిజూచియుఁ జూడనిదానివలె నున్నాను. అందునిమిత్తమై నేననేకులహృదయములను దుఃఖసాగరమున ముంచి చిరకాలము సెలవుఁగైకొనుచున్నదానను. రాజపుత్రా! నన్ను క్షమింపవలయును. నేనీజన్మమునందు మరల నిన్నుఁ జూడకుండుదునని యనుకొనియుంటిని. కాని, నాజీవనమునకు జీవనమైన యస్మానుఖానునివక్షమున భల్లముగ్రుచ్చుకొనుననియెడిభయముచే నేనిప్పుడు కనఁబడవలసివచ్చినది. అయేషాదురదృష్టవంతురాలు. ఆమెజీవనము శీఘ్రముగఁ బోయినచోఁ బరమమంగళమగును.

జగ—ఏదేవికీజీవితము చిరఋణబద్ధమై యున్నదో, ఎవ్వరియందీజీవిత మసంఖ్యోపకారములచే బద్ధమైయున్నదో, ఎవరికిసమానమీప్రపంచమునందేదియును లేదో, ఎవరియెడల నాకృతజ్ఞత యనంతమైయున్నదో, అట్టియయేషాను, కరుణామయుని, నిష్కారణ

ముగ నాహస్తములతో నంతమొందించితిని. అసహనీయమైనయీదుఃఖ మాజన్మాంతమును నాహృదయమును వీడిపోవునదికాదు. ఈకృతఘ్నుఁడిందులకే ప్రాణాంతములగు ననేకాపదలనుండి విడివడియెఁగాఁబోలు! హా! దైవమా!

అయేషా—యువరాజా! మఱచిపొమ్ము. విషమయమైనయయేషాజీవితమునందలివిషయములనన్నిఁటిని మఱచిపొమ్ము. నీవు సుఖముగఁ గాలముగడపవలయునని ప్రార్థించుచున్నాను. నాసోదరి తిలోత్తమ కీవర్తమానమును దెలియనీయకుము. నాకు సెలవొసంగుము. పోయెదను.

రాజపుత్త్రుఁ డధోముఖుఁడై రోదనముచేయఁదొడఁగెను. అయేషా శరీరమందలిగాయమునుండి రక్తము ప్రవహింపనారంభించెను. ఆమెకంఠస్వరము మిగులసంక్షుబ్ధమైపోయెను. అతికష్టముతో నామె యిట్లుచెప్పఁదొడఁగెను. "అస్మాన్! ప్రేమమయా! నీముఖమునిప్పుడు బాగుగాఁ జూడఁజాలను. ఇఁక నావకాశము లేనట్లు తోఁచుచున్నది. ఈజీవితమునందు నీకనేకయాతనలను గలుగఁజేసితిని. నీకిప్పుడుకడసారికష్టమునుగలిగించి వెడలిపోవుచున్నదానను. అన్నా! అస్మాన్! ఈయంతిమసమయమున నాసకలాపరాధములను క్షమించి నాకు సెలవొసంగుము"

అస్మానుఖానుని నేత్రములయందు నీరు లేదు. హృదయమున నిట్టూర్పును లేదు. నోటినుండి మాటయును లేదు. యోధవస్త్రముల నుధరించి యున్నయావీరుఁడు పాషాణవిగ్రహమువలె నిశ్చలభావముతోఁ గూర్చుండియుండెను. ఆతనియంకపీఠముపై శోణితసిక్తయు, మృత్యుకబళితయు నగునాభువనమోహినియుండెను.

జగత్సింహుఁడు కాతరభావముతో "నవాబుసాహేబ్! న

వాబునందిని మీకడ సెలవుఁగైకొనుచున్నది" అనియెను.

అస్మాన్ — (ఆశ్చర్యముతో) ప్రాణేశ్వరీ! సెలవుఁగైకొనుచుంటినని చెప్పుచుంటివా? ఏరమణీమణినిముహూర్తకాలముచూడకపోయినచో భువనమే యంధకారమయముగఁ గన్పట్టుచుండునో, ఏదేవిప్రసన్నతను లక్ష్యమునందుంచుకొని నేనీజీవితమునందలి సమస్తకార్యములను చేయుచుంటినో, అట్టియామెకు సెలవొసంగుటయా! ప్రాణేశ్వరీ! నీవు కొంచెముముందుగఁ బోఁదలఁచుకొంటివా? నీయస్మాను నీవెనువెంట నేవచ్చును.

అ — మాటాడలేను. చెప్పవలసినది ముగిసినది. నాతల్లి — దుఃఖినియైననాతల్లినిసమాధానపెట్టుము. నీవునాయెడలఁజిరకరుణామయుఁడవని నేనెఱుంగుదును — నీయంకపీఠముపై మరణము — ఎంత సుఖముగానున్నది — అస్మాన్ — ఎంతశోభ! నీవును — నేనును — స్వర్ణరథమునందు — సోదరీసోదరులము — ఎంతమాధుర్యము — ఆహా! పోవుదము — అస్మాన్!

అయేషానోటినుండి యిఁకమాట లేదు. సముజ్వలమైనయావర్తిక యాకస్మికముగ నారిపోయినదనియు, సౌందర్యశోభాయుక్తమైనపుష్పమకాలమున రాలిపోయినదనియునందఱు ననుకొనిరి.

ఉపసంహారము.

అతిరమణీయప్రదేశమందలి యొకనిభృతస్థలమున నయేషాశవపువును సమాధిచేసిరి. ప్రతిదినమున నుదయమునను సాయంతనమునను నొకపురుషుఁడాసమాధికడకువచ్చి సమాధిపై శిరముంచి మౌనియై యశ్రువర్షమునుగురియించుచుండుట ననేకులు చూచుచుండిరి. ఆమనుష్యుఁడస్మాన్ ఖాను.

ఆదురవస్థసంభవించినపిదప నుత్సాహమును, బలమును నస్మాన్ ఖానువిడిచిపోయినవి. ఏనారీమణిబలముచే నస్మానుఖాను బలిష్ఠుఁడయ్యెనో, ఆమె యాతనిని విడిచిపోయినది. మరల నొకటిరెండుయుద్ధములందు సులభముగా నస్మానుఖానోడిపోయెను. పఠానులసమస్తాధికారములును మొగలాయీలవశమైపోయినవి. అందుకొఱకస్మానుఖానొకనిట్టూర్పయినను విడువలేదు. ఒరిస్సాదేశమునఁ బఠానులయాధిపత్యము సమాప్తమైపోయెను.

ఘటనాఘటనసమర్థుఁడగువిధివిధానములాశ్చర్యజనకములు. కాశ్మీరబీగముసోదరునితనయయగునయేషాయెక్కడ? కటుల్ ఖానునియింటఁబెరుగుటెక్కడ? డిల్లీలో మొగలాయీలకడ సేవకుఁడుగనున్నపఠానునితనయుఁడెక్కడ? ఆఱేండ్లవయసున మాతృవియోగముతటస్థింప బంధువని కటుల్ ఖానునియింటనభివృద్ధిఁజెందుటెక్కడ? ఆతనిసుగుణసంపత్తిని, ధైర్యసాహసములంజూచి కటుల్ ఖాను తనపుత్త్రునిగనెంచి సంరక్షించుచు సర్వసేనాధిపత్యమొసంగుటెక్కడ? మానసింహమహారాజు తనయుఁడెక్కడ? బందియై కటుల్ ఖాను భవనమునఁ జేరి యయేషాప్రేమకు నిలయమగుటెక్కడ? ఈఘటనముకం

శి విచిత్రమేమికలదు? సంతతభోగపరాయణుఁడగు జ్యేష్ఠపుత్రు నిషూాలమునఁ బఠానురాజ్యమునకేమైన భంగమువచ్చునేమోయని తలంచి యస్మాన్ఖానుని రెండవతనయునిగా గ్రహించి రాజ్యాధికార మొసంగి యతనిషూాలమున పఠానులరాజ్యమెంతయు వృద్ధిలోనికి వచ్చుననుకొనిన కటుల్ఖానుని యుద్దేశమేమైనది? భారతవర్షమునఁ బఠానులయాధిపత్యము మొదలంటనిర్మూలమైపోయినది. విధిచైదములవిలంఘ్యములుకదా!

అస్మానునిజీవితాంతమున నాతని యిచ్ఛానుసారముగా నయేషాపహూాని పార్శ్వమున నాతనినశ్వరకళేబరము సంరక్షితముసేయఁబడియెను.

సమాప్తము.

ఆంధ్రప్రచారిణీగ్రంథనిలయము.

నిడదవోలు కృష్ణాజిల్లా.

ఇందు రెండుమాసములకొక నవల చొప్పున వెలువడుచుండును. డెమ్మీసైజుగల నూఱుపేజీలకారణాలచొప్పున పోస్టేజిమేమే భరించి చందాదారులకును, పోస్టేజిగాక యితరులకు 0—8—0 చొప్పున నిచ్చెదము. ఎన్నివందలపేజీలనవలయైన ఒకరూపాయికి మించియుండదు. ప్రవేశరుసుముగా 0-2-0 యీయవలయును. అన్నియు క్యాలికో బయిండుగల చక్కనినవలలు.

వెలువడిననవలలు.

	చందాదారులకు			ఇతరులకు.		
1. * దుర్గేశనందని. 240 పేజీలు.	0	12	0	1	0	0
2. * వసుమతీవసంతము. 300 పేజీలు.	1	0	0	1	8	0
3. లలితచంద్రహాసము. 176 పేజీలు.	0	0	0	0	14	0
4. మృణ్మయి. 256 పేజీలు.	1	0	0	1	5	0
5. * సీతారామ. 320 పేజీలు.	1	0	0	1	8	0
6. * నూర్జహాను. 340 పేజీలు.	1	0	0	1	8	0
7. రాజసింహ. 31 పేజీలు.	1	0	0	1	8	0
8. మాధవీలత. 256 పేజీలు	1	0	0	1	5	0
9. మృణాళిని. 256 పేజీలు.	1	0	0	1	5	0
10 మనోరమ. 256 పేజీలు.	1	0	0	1	5	0
11. దురదృష్టవంతులు. 350 పేజీలు.	1	0	0	1	8	0
12. విషవృక్షము. 276 పేజీలు.	1	0	0	1	5	0
13. ప్రమదావనము. 32	1	0	0	1	8	0
14. వంగవిజేత. 275 పేజీలు.	1	0	0	1	5	0
15. కోమలి. 424 పేజీలు.	1	0	0	1	8	0
16. నవాబునందిని. 300 పేజీలు.	1	0	0	1	8	0

* ఈగ్రంథములైదును, హైస్కూళ్లలోని 4, 5, 6, ఫారములకు పఠనగ్రంథములు (Text Books) గా, టెక్స్టుబుక్కుకమిటీవారిచే నామోదింపఁబడినవి.

N. B. వసుమతీవసంతము. 1916 సంవత్సరము పరీక్షకు ఇంటరుమీడియేటు క్లాసునకు టెక్స్టుబుక్కుగా యూనీవర్సిటీవారిచే నిర్ణయింపఁబడినది.

అనుబంధగ్రంథమాల

అతిమనోహరంబులును, రసవంతములును, నీతిదాయకంబులునగు చిన్ని నవలను ముద్రించి మా యాంధ్రప్రచారిణీ గ్రంథమాలిక కనుబంధములుగాఁ బ్రకటించుచున్నాము. ఈనవలలన్నిటిని జనసామాన్యమునకంతకు నందుబాటుగా నుండునట్లు స్వల్పమూల్యమునకుఁ బంపుచున్నాము. ఇందును మా చందాదారుల కితరులకిచ్చు వెలకంటె తగ్గించియిచ్చుచున్నాము.

	చందాదారులకు.			ఇతరులకు.		
1 రాధారాణి.	0	4	0	0	4	0
2. యుగళాంగుళీయకము.	0	3	0	0	3	0
3. రాజభక్తి.	0	2	0	0	3	0
4. లీల.	0	3	0	0	4	0
5. సాధన.	0	5	0	0	7	0
6. ఇందిర.	0	3	0	0	[illegible]	0
7. హేమావళి.	0	3	0	0	4	0
8. ప్రభావతి.	0	2	0	0	3	0
9. మాలతి.	0	1	6	0	2	0
10. కమలాకాంతుఁడు.	0	1	6	0	2	0
11. పరిమళ.	0	6	0	0	8	
12. రజని.	0	6	0	0	8	0
13. నీరద.	0	5	0	0	7	0
14. సీతావనవాసము.	0	5	0	0	7	0
15. ఉన్మాదిని.	0	3	0	0	4	0
16. సంతాపకుఁడు.	0	4	0	0	5	0
17 ఆరణ్యక.	0	6	0	0	8	0
18. వియోగిని.	0	3	0	0	4	0
19. కృష్ణకాంతునిమరణశాసనము.	0	6	0	0	8	0
20. చంద్రసేనుఁడు	0	4	0	0	5	0
20. వ్యాఘ్రాచార్యబృహాంగూలము.	0	2	0	0	2	6
22. ఉన్మత్త	0	2	0	0	2	6
23. విరాటాబాయి.	0	1	0	0	1	0
24. రాణీతారాబాయి.	0	1	0	0	1	0
25. కాబూలుసాహేబు.	0	1	0	0	1	0

నాటకములు.

తగ్గింపువెల—చౌక.

ఈనెలాఖరువరకుమాత్రమే! కొద్దిప్రతులుమాత్రమే!

(చరిత్రసంబంధమైనవి.)

సతీసంయుక్త.

ఇది పృథ్వీరాజుపటముచే శోభితమైన 110 పేజీలుగల మనోహరమైన నాటకము. అనేకములగు కంపెనీలచే నీవరకాడబడుచున్నది. దీనివెల 0—14—0 లు.

తగ్గింపువెల 0—6—0 లు.

యాచశూరేంద్రవిజయము

శ్రీకృష్ణదేవరాయవంశస్థులును, ప్రస్తుతమానెగొందిసంస్థానాధీశులకు మూలపురుషులునైన శ్రీరంగరాయదేవుల పట్టాభిషేకచరిత్రగల నాటకము. ఇది వేంకటగిరి మహారాజావారిచే బహూకరింపబడి యచ్చొత్తింపబడినది. బెజవాడకంపెనీవారిచే ప్రదర్శింపబడినది. దళసరికాగితములు. 122 పేజీలు. దీనివెల 0—10—0

తగ్గింపువెల 0—4—0

చిత్రకథాసుధాలహరి.

ఇది వేశ్యలమాయోపాయములచేఁ బురుషులకుఁ గలుగుపరిభవములును, శీలవతులగు భార్యలపాతివ్రత్యమును దెలుపు మనోహరమగు పద్యకావ్యము. నూతనపద్ధతి నవలవలె మనోహరముగా నుండును. దీనివెల 0—6—0

తగ్గింపు. 0—4—0

పోస్టేజి కొనువారే భరింపవలెను.

బి. వి. రావు అండ్ బ్రదర్సు,

నిడదవోలు.

END OF TITLE